

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE

Arhim. Prof. GHENADIE NIȚOIU

Pr. Prof. GHEORGHE NEDA

LITURGICA TEORETICĂ

MANUAL PENTRU SEMINARIILE TEOLOGICE

TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI - 2002

Manualul a fost elaborat în conformitate cu programa analitică și cu îndrumările Cancelariei Sfântului Sinod.

Lecțiile cu numerele de ordine: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12, 17 și 21 au fost redactate de Pr. Prof. Dr. ENȚ BRANIȘTE (coordonatorul lucrării);

Lecțiile cu numerele: 7, 8, 9, 10, 13, 20, 24 și 25 au fost redactate de Arhim. Prof. GHENADIE NIȚOIU (Buzău) și revăzute de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște;

Lecțiile cu numerele: 11, 14, 15, 16, 18, 19, 22, și 23 au fost redactate de Pr. Prof. Gh. NEDA (Caransebeș) și revăzute de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște.

© – 2002

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ISBN 973-9332-77-3

LECȚIA 1

NOȚIUNI INTRODUCTIVE: OBIECTUL, SCOPUL
ȘI ÎMPĂRȚIREA LITURGICII.
LEGĂTURA LITURGICII CU CELELALTE
DISCIPLINE ALE TEOLOGIEI.
FOLOSUL ȘI IMPORTANȚA STUDIULUI LITURGICII.
LITERATURA LITURGICĂ LA ROMÂNI

1. OBIECTUL, SCOPUL ȘI ÎMPĂRȚIREA LITURGICII

a. **Liturgica** este o materie de învățământ a Teologiei Practice, care se ocupă cu studiul cultului divin public al Bisericii creștine ortodoxe.

Prin cult înțelegem totalitatea actelor, a formelor și a rânduielilor sfinte prin care Biserica cinstește pe Dumnezeu și împărtășește credincioșilor harul Său sfințitor.

b. **Scopul** Liturgicii este deci de a ne învăța tot ceea ce se referă la cultul Bisericii Ortodoxe: originea, istoria și evoluția lui, formele și rânduieelile lui din trecut și astăzi, precum și explicarea lui, adică arătarea înțelesului lăuntric al formelor de cult și legătura lor cu istoria sfântă a mântuirii, cu învățătura de credință și cu viața religioasă a credincioșilor etc. Fiind o disciplină cu caracter teoretic sau expozitiv, Liturgica nu trebuie confundată nici cu *Tipicul* și nici cu *Practica liturgică*, materii de învățământ care îi instruiesc pe viitorii clerici (slujitori ai cultului) în îndeplinirea corectă și exactă a slujbelor sfinte ale serviciului divin.

c. **Liturgica se împarte în două mari subdiviziuni:**

a) Liturgica generală (teoretică)

b) Liturgica specială (practică)

a) *Liturgica generală* cuprinde mai multe capitole. În capitolul introductiv se ocupă de prezentarea Liturgicii ca disciplină de învățământ teologic, arătând definiția și materia de studiu și împărțirea ei, materiile de învățământ care sunt înrudite cu ea, importanța ei și izvoarele bibliografice principale. Celelalte capitole se ocupă cu analiza cultului, arătând: ce este cultul, care este ființa sau esența lui, care sunt factorii și scopurile lui, originea și evoluția cultului în Biserica creștină; apoi vorbește despre slujitorii cultului, despre timpurile liturgice, locașurile de cult și diferitele forme de exprimare a cultului, adică rugăciunea, cântarea (imnele), citirile din cărțile sfinte, obiectele de cult ș.a.

b) *Liturgica specială*, se ocupă cu studiul amănunțit al formelor și rânduieelilor de cult ale Bisericii Ortodoxe, adică serviciile divine, expunând istoria lor (originea, trecutul și evoluția lor), rânduiala lor de azi și explicarea lor din punct de vedere istoric, doctrinar, simbolic etc.

În concluzie, deci, Liturgica generală prezintă esența și condițiile externe generale pentru săvârșirea cultului, pe când Liturgica specială se ocupă cu istoria, descrierea și explicarea serviciilor divine ale cultului ortodox.

2. LEGĂTURA LITURGICII CU CELELALTE DISCIPLINE ALE TEOLOGIEI

Deoarece Liturgica se ocupă de prezentarea cultului atât în formele lui de azi, cât și de originea, evoluția și simbolismul lor, ea are legătură cu toate ramurile Teologiei. În primul rând are legături cu *Dogmatica* și *Morala*, deoarece formele externe ale cultului sunt, în cele mai multe cazuri, transpunerea în practică a unor învățături de credință și a unor reguli de viață religioasă. În al doilea rând are strânse legături cu *Istoria Bisericii Universale* și *Arheologia creștină*, de la care ia date privitoare la istoria și dezvoltarea cultului în diferitele epoci ale istoriei creștine.

Legătura cu aceste discipline ține de latura istorică, exegetică și doctrinară a Liturgicii. Baza ei o constituie însă latura practică, întrucât săvârșirea cultului, adică exercitarea funcțiunii sacramentale sau sfințitoare a preoției, constituie cea dintâi și cea mai de seamă datorie și menire a preotului. De aceea Liturgica este grupată de obicei în secțiunea practică a Teologiei, ca și *Catehetica*, *Omiletica*, *Dreptul bisericesc* și *Pastorală*. Cu toate aceste materii de învățământ Liturgica stă în strânsă legătură deoarece ele se ocupă de studiul îndeplinirii pe terenul pastoral a celorlalte două funcțiuni ale preoției: cea didactică sau învățătoarească (*Catehetica* și *Omiletica*) și cea păstorească sau de conducere (*Pastorală* și *Dreptul bisericesc*).

3. FOLOSUL ȘI ÎMPORTANȚA STUDIULUI LITURGICII

Dintre cele trei chemări sau funcțiuni ale preoției (sacramentală, didactică și de conducere) cea mai importantă este cea sacramentală sau liturgică, adică misiunea de sfințitor al credincioșilor și de mijlocitor al harului divin, pe care o are preotul în mijlocul credincioșilor. Această misiune îndeplinindu-se prin formele cultului, studiul Liturgicii este deosebit de important, deoarece el ne învață tot ceea ce trebuie să știm despre cultul bisericesc.

Credincioșii îl privesc pe preot mai întâi ca pe un săvârșitor al cultului divin. Prin calitățile sale de bun liturghisitor, bun slujitor, preotul trebuie să satisfacă nevoile religioase ale credincioșilor și să-i

facă să participe la sfintele slujbe cu interes, cu dragoste și în chip activ. Asemenea calități nu se pot însă dobândi decât printr-un studiu serios și aprofundat al actelor liturgice pe care preotul le săvârșește. De aceea, pe lângă vocația și dragostea pentru misiunea sa de liturghisitor, un bun preot trebuie să-și însușească și o temeinică pregătire liturgică. Această inițiere în tainele cultului îl va ajuta mai întâi la executarea exactă, corectă și conștiincioasă a obligațiilor sale rituale, care nu este posibilă fără cunoașterea amănunțită a tipicului sau a rânduielilor serviciului divin. Pe lângă aceasta, aprofundarea studiului Liturgicii îl ajută să pătrundă sub învelișul extern al formelor de cult pe care le savârșește și să le cunoască înțelesul adânc, ideea și rostul pentru care ele au fost instituite sau introduse în cult. Liturghisitorul care cunoaște aceste lucruri va sluji întotdeauna cu mai multă convingere, râvnă și pătrundere, decât unul care execută aceste acte în chip mecanic, fără a-și da seama de rostul și importanța lor.

Studiul Liturgicii este, deci, necesar mai întâi *pentru pregătirea profesională a viitorului preot*, ajutându-l să devină conștient de valoarea, însemnătatea și frumusețea slujbei lui și să dobândească un orizont larg și o înțelegere superioară, care îl vor feri de rutină și de executarea mecanică și fără convingere a actelor de cult.

În al doilea rând, studiul Liturgicii este necesar preotului și în *calitatea lui de învățător*, pentru că îl ajută la instruirea credincioșilor în tainele cultului, prin predici și cateheze în care să explice rostul și semnificația religioasă a actelor de cult. Înțelegând necesitatea și importanța actelor de cult în viața lor religios-morală, credincioșii vor ști să-și păstreze credința ortodoxă și vor fi apărați de formalismul gol, bigotismul și superstițiile care desfigurează și denaturează uneori manifestările vieții religioase adevărate și normale.

4. LITERATURA LITURGICĂ LA ROMÂNI

Ca disciplină deosebită în cadrul învățământului teologic, Liturgica datează de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Dar scrieri în legătură cu cultul au apărut încă de la începutul literaturii creștine; literatura liturgică s-a dezvoltat, potrivit împrejurărilor istorice, mai de timpuriu sau mai târziu, la diferitele

popoare creștine, atât prin opere originale, cât și prin traduceri din limba greacă în limbile diferitelor popoare ortodoxe.

La români literatura liturgică a fost inaugurată cu traduceri de tâlcuiri ale Liturghiei din grecește. Cea dintâi este o prelucrare (mai mult o prescurtare) a operei intitulată *Învățătură Sfântă* a teologului grec *Nicolae Vulgaris* (Bulgarul), făcută de dascălul *Ieremia Căcavela*, cu titlul *Învățătură sfântă, adică sfintei și dumnezeieștii liturghii tâlcuire de pe limba greacă pe limba românească*, apărută la Iași în 1697.

În 1765 a fost tradusă în românește, de către *Chesarie*, viitorul episcop al Râmnicului, toată opera arhiepiscopului *Simeon al Tesalonicului* († 1429), sub titlul *Voroavă de întrebări și răspunsuri*, lucrare retipărită un veac mai târziu (București, 1865–1866), cu titlul *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*.

În secolul trecut s-au mai făcut și alte prelucrări de tâlcuiri liturgice după diverse izvoare grecești și rusești.

Tot în secolul trecut apar și primele manuale de Liturgică, destinate învățământului seminarial, precum cele întocmite de *Melchisedek*, episcopul Romanului, preotul *Samuil Andrievici* (mai târziu mitropolit al Bucovinei), *Ilarie Teodorescu*, episcopul *Ghenadie* al Argeșului (București, 1877) ș.a.

Manuale complete de Liturgică pentru învățământul teologic universitar avem:

Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de răsărit, de *Dr. Badea Cîrșeanu* (3 vol., Buc., 1910–1912).

Liturgica Bisericii Ortodoxe. Cursuri universitare, de *Dr. V. Mitrofanovici*, prelucrate, completate și editate de Prof. Dr. T. Tarnavschi (Cernăuți, 1909), completate de Dr. Nectarie Cotlarciuc (Cernăuți, 1929).

Dintre profesorii universitari de Liturgică s-a distins *Pr. P. Vintilescu* († 1974), de la care au rămas părți din cursurile sale de Liturgică:

Liturgica generală și Istoria Liturghiei și multe studii importante de istoria și explicarea cultului, ca de exemplu:

Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească (Buc.1937);

Liturghiile bizantine privite istoric (Buc., 1943), și Liturghierul explicat (Buc., 1972).

Dintre manualele particulare de Tipic, scrise de diferiți clerici, buni cunoscători ai rânduielilor de cult ale Bisericii noastre, amintim pe cele de: episcopul *Melchisedek* al Romanului (tipărit în mai multe ediții), episcopul *Gherasim Safirin* al Romanului, mitropolitul *Silvestru Andrievici Morariu* al Bucovinei, preotul iconom *D. Lungulescu* (Craiova, 1926) ș.a.

În anul 1985 a fost publicată Liturgica specială, de *Pr. prof. Ene Branște*, iar în anul 1993, Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și artă creștină, de același autor.

Partea întâi

NOȚIUNI GENERALE DESPRE CULT

- ORIGINEA CULTULUI CREȘTIN
- ESENȚA ȘI FORMELE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI CREȘTIN
- TERMENII SAU FACTORII CULTULUI

LECȚIA A 2-A

ORIGINEA CULTULUI CREȘTIN. RAPORTUL LUI CU CULTUL VECHIULUI TESTAMENT. ISTORIA ȘI EVOLUȚIA LUI

1. ORIGINEA CULTULUI CREȘTIN

Cultul creștin sau cultul Legii celei Noi este întemeiat de Mântuitorul. Religia creștină, propovăduită de Iisus, bazată pe credința în Dumnezeu, revelată într-o formă superioară celei din Vechiul Testament, trebuia să se exprime în forme noi de cinstire a acestui Dumnezeu al iubirii. Sentimentul cel nou, care leagă acum pe Dumnezeu și om și devine *temelia noului cult*, este *iubirea*, dusă până la suprema ei formă: aceea de jertfă: «Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât și pe Fiul Său, Cel Unul-Născut, L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). În convorbirea Sa cu femeia samarineancă, Mântuitorul formulează

mai întâi *principiul fundamental al cultului celui nou: închinarea în duh și adevăr* (Ioan IV, 23-24), adică cinstirea lui Dumnezeu în sinceritatea și curăția inimii. Principiul acesta va deosebi cultul cel nou, cultul creștin, de cultele păgâne și de cel iudaic, care puneau accentul mai mult pe riturile și formele externe și mai ales pe jertfele sângeroase, decât pe simțirea religioasă adevărată, bazată pe iubire și respect față de Dumnezeu.

Piatra de temelie a cultului Legii celei Noi, a cultului creștin, o pune Mântuitorul în seara Cinei celei de taină, când El prefigurează, în chip nesângeros, jertfa sângeroasă pe care avea s-o aducă în curând pe Golgota, instituind Sfânta Euharistie și totodată formele principale ale noului cult (ritualul euharistic), din care se vor dezvolta treptat toate celelalte forme secundare ale sale. Mântuitorul îi învață pe ucenici cum să se roage, dându-le ca model de rugăciune *Rugăciunea domnească* – Tatăl nostru (Matei VI, 9-13 și Luca XI, 2-4), formulă de rugăciune specific creștină și atotcuprinzătoare în ceea ce privește nevoile materiale și spirituale pentru care ne rugăm lui Dumnezeu.

Mântuitorul instituie nu numai taina Sfintei Euharistii – fundamentul liturghiei creștine –, ci și celelalte taine de căpetenie ale vieții creștine: botezul («...mergând, învățați toate neamurile, botezându-le...» Matei XXVIII, 19), preoția și pocăința (Matei XVIII, 18 și Ioan XX, 20-23: «Luați Duh Sfânt; cărora veți ierta păcatele se vor ierta, și cărora le veți ține, ținute vor fi»). Unele forme secundare ale cultului provin de la Mântuitorul, Care le-a practicat și le-a recomandat ucenicilor: binecuvântarea poporului prin ridicarea și punerea mâinilor (Matei XIX, 15 și Marcu X, 16: binecuvântarea copiilor; Luca XXIV, 50: ultima binecuvântare a Apostolilor), punerea mâinilor peste bolnavi pentru a le da sănătate (Marcu XVI, 18; Matei IX, 13; Fapte V, 12), cântarea de imne sau laude la ceasurile de rugăciune (Matei XXVI, 30; Marcu XIV, 26) ș.a.

Ca început al cultului creștin se socotește, în general, ziua Cincizecimii, când *Sfinții Apostoli* – investiți cu puterea preoției încă de la Cina cea de taină – sunt hirotoniți în chip văzut, adică primesc de sus, sub chipul limbilor de foc, puterea supranaturală a harului Sfântului Duh, pentru exercitarea funcțiunii lor sacerdotale.

2. RAPORTUL DINTRE CULTUL CREȘTIN ȘI CULTUL VECHIULUI TESTAMENT. CULTUL EPOCII APOSTOLICE

Ca și Sfinții Apostoli, membrii primei comunități creștine din Ierusalim, proveniți în cea mai mare parte dintre evrei, păstrează la început deprinderile de cult cu care veneau din vechea lor religie. Cultul acestei prime perioade a istoriei Bisericii creștine este, deocamdată, un cult mixt, iudeo-creștin. Sfinții Apostoli și primii creștini îndeplinesc pe de o parte obligațiile cultului public iudaic de la templu, unde ei se adună, de preferință în foisorul lui Solomon, la ceasurile obișnuite de rugăciune ale iudeilor: *ceasul al treilea* (Fapte II, 15), *al șaselea* (Fapte X, 9) și *al nouălea* (Fapte III, 1), care au intrat încă de atunci în deprinderile de cult particular ale creștinilor; iar pe de altă parte, ei participă și la anumite adunări liturgice de cult specific creștine, deosebite de cele din templu, adunări care au loc prin casele particulare ale unora dintre ei. În aceste adunări, denumite când *συναγωγαί* (Iacob II, 2; Evrei X, 25), când *ἐκκλησίαι* (Fapte XII, 5; ș.a.), momentul principal era **frângerea pâinii** (Fapte II, 46), adică Sfânta Euharistie, care constituie centrul noului cult; la aceasta se adaugă *rugăciunea și lauda lui Dumnezeu, citirile din cărțile sfinte* (I Tes. V, 27; Col. IV, 16), *predica și cântările religioase* (Efes. V, 19 și Col. III, 16). Cu Euharistia erau unite *agapele* sau mesele frățesti, *colectele* pentru săraci și manifestările *harismelor* (I Cor. XIV).

Adunările liturgice ale primilor creștini, unite cu săvârșirea Sfintei Euharistii, aveau loc, după uzul iudaic, atât la Ierusalim, cât și în comunitățile de origine apostolică din diaspora, către seară, și anume sâmbătă seara, prelungindu-se cu *învățătura apostolilor* sau *predica* (omilia) până noaptea târziu, sau chiar către ziua (vezi Fapte XII, 6-12 și XX, 1-11); caracterul nocturn (de priveghere) al serviciului euharistic al primilor creștini a înlesnit trecerea pe nesimțite de la sâmbăta iudaică la Duminica creștină, numită «prima zi a săptămânii» sau «Ziua Domnului», care încă din această vreme devine ziua săptămânală de sărbătoare a creștinilor, înlocuind sâmbăta (comp. și I Cor. XVI, 1-2 și Apoc. I, 10). Tot în această vreme apar și cele mai vechi sărbători creștine anuale: Paștile și Cincizecimea (Rusaliile), care sunt de fapt, la început, tot prelungiri ale sărbătorilor iudaice corespunzătoare, respectate de Sfinții Apostoli și

primii creștini (vezi, de ex., Fapte XVIII, 21 și XX, 16), iar mai pe urmă vor fi serbate într-un spirit cu totul nou și pentru motive deosebite de cele din iudaism.

În afară de Sfânta Euharistie, cunoscută și practică acum sub numele de «frângerea pâinii», «masa Domnului»... etc., în epoca apostolică se practică *tainele* deja înființate de Mântuitorul: *botezul* (Fapte II, 38; VIII, 37), *hirotonia* (Fapte VI, 6; XIII, 2) și *mărturisirea păcatelor* (Fapte XIX, 18), la care se adaugă altele noi, ca *maslul* (Iacob V, 18), *căsătoria* (Efes. V, 31-33) și *mirungerea sau confirmarea*, practică deocamdată de Sfinții Apostoli prin punerea mâinilor (Fapte VIII, 14 și urm.), și apoi prin ungerea cu untdelemn sfințit.

Individualizarea cultului creștin, ca un cult nou și deosebit de cel iudaic, s-a făcut mai ales în comunitățile din diaspora, unde nu exista templul din Ierusalim, care ținea legat de el pe primii creștini, recrutați dintre evrei. Dar desfacerea treptată a acestui cult de cel iudaic a fost înlesnită și în Ierusalim, atât prin persecuțiile îndreptate de evrei împotriva creștinilor, care au avut ca rezultat moartea primilor martiri (Sf. Ștefan protodiaconul și Sf. Iacob cel Mic, episcopul Ierusalimului), cât și prin Sinodul apostolic din Ierusalim (anul 49-50), care a hotărât neobligativitatea circumciziunii iudaice pentru creștinii proveniți dintre "neamuri" sau păgâni. După dărâmarea templului din Ierusalim de către romani, la anul 70, cultul creștin s-a rupt definitiv de cel iudaic și a început să se dezvolte independent de acesta.

3. ISTORIA ȘI EVOLUȚIA CULTULUI CREȘTIN DUPĂ EPOCA APOSTOLICĂ

a. În perioada post-apostolică și în cursul *primelor trei veacuri* cultul creștin a rămas la simplitatea și puținătatea formelor externe inițiale, din pricina condițiilor neprielnice pricinuite de persecuțiile păgânilor împotriva Bisericii creștine.

Ceea ce întărește răbdarea și statornicia creștinilor în credință, în aceste condiții vitrege, este, printre altele, *ideea parusiei*, adică nădejdea unei apropiate veniri a Domnului pentru a scăpa pe creștini de persecuții și a întemeia cu ei împărăția de mii de ani.

În această perioadă, *ierarhia bisericească*, instituită încă din epoca apostolică – cu cele trei trepte ale sale – își împarte funcția

liturghisitoare cu «*profeții și didascalii*» (învățătorii). Se fixează și se uniformizează acum *rânduiala Liturghiei*, precum și alte servicii divine; apar acele norme privitoare la cult, numite *Rânduilei bisericești*, lucrări anonime și pseudoepigrafice, dintre care cea mai veche se crede a fi *Tradiția apostolică*, scrisă probabil de Ipolit, un preot din Roma (sec. III). Se generalizează peste tot *sărbătorile vechi*, apărute încă din epoca apostolică: duminica, Cincizecimea, Sfintele Paști, și apar altele noi, ca Nașterea și Botezul Domnului. În afară de încăperile din *catacombe*, unde se țineau slujbele de frica păgânilor, apar acum și primele *biserici creștine*, locașuri anume construite de creștini pentru adunările lor de rugăciune.

Se dezvoltă *cultul martirilor*, instituindu-se în amintirea lor zile anumite de pomenire.

b. După 313, când Constantin cel Mare acordă libertate Bisericii, cultul creștin ia o dezvoltare nouă și puternică. Se construiesc *biserici* multe și mărețe, se dezvoltă o *artă bisericească creștină*; se adaugă *forme noi la vechile forme de cult*, prin organizarea *învățământului catehetic în cadrul cultului* ș.a.m.d.

Din *Liturghia* uniformă a primelor trei veacuri se vor dezvolta altele noi, ca *liturghiile bizantine* (a Sf. Ioan Gură de Aur și cea a Sf. Vasile cel Mare); se fixează definitiv în uzul liturgic al Bisericii numărul complet al *celor șapte Laude* sau *slujbe ale serviciului divin zilnic*. Pentru a se preîntâmpina pericolul sectelor și ereziilor se iau *măsuri canonice și disciplinare pentru fixarea formelor cultului*. Începând din sec. IV-V se naște poezia *imnografică creștină*, care creează diferite imne sau cântări din *rânduiala sfintelor slujbe*, și apar *cărțile de slujbă*, începând cu *Liturghierul* – Molitfelnic și continuând apoi cu colecțiile de imne, din care s-au format Octoihul, Triodul, Penticostarul și Mineiele (provenite în forma actuală din sec. X-XII).

Se completează și se definitivează *Ciclul anului liturgic*, adică șirul sărbătorilor, posturile și ajunările, pomenirile morților etc.

c. O *scurtă incetinire* în cursul acestui proces de bogată dezvoltare a cultului creștin o provoacă *iconoclasmul* sau lupta împotriva sfintelor icoane din sec. VIII și IX. Dar după ce iconoclasmul e complet înfrânt (Sinodul din Constantinopol din 842-843), se fixează definitiv *cultul sfintelor icoane* prin stabilirea unui *program iconografic al bisericilor* și dezvoltarea picturii ortodoxe.

d. O dată cu încheierea perioadei patristice sau cu ultimul Sinod ecumenic (Niceea 787), se încheie și evoluția cultului Bisericii Ortodoxe în formele lui esențiale și fundamentale. La sfârșitul primului mileniu și încă înainte de marea schismă (1054), cultul ortodox se poate considera definitiv constituit și dezvoltat aproape în formele pe care le are și azi.

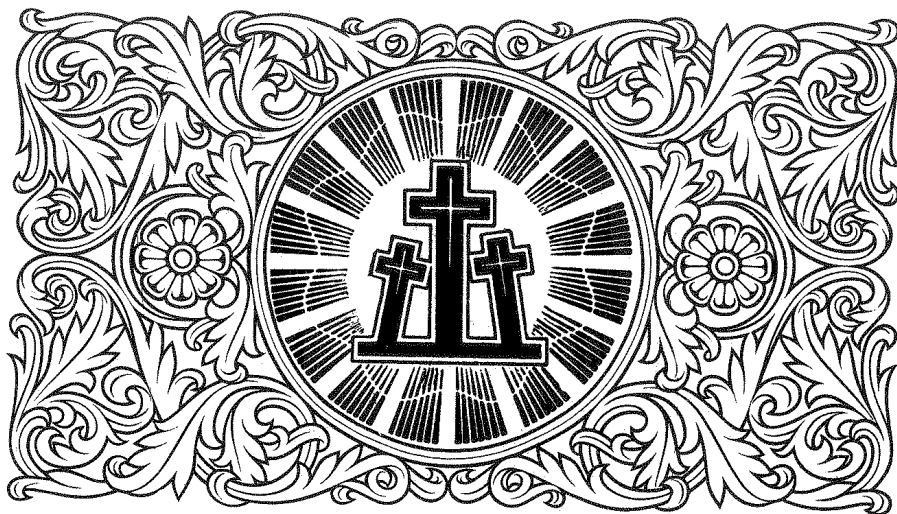
Într-un stadiu mai înapoiat de evoluție a rămas cultul Bisericilor vechi din Orient (necalcedoniene), desprinse din unitatea creștinismului răsăritean în sec. V și VI și care și-au păstrat cultul în formele lui din acea epocă, dezvoltat ulterior într-o mai mică măsură decât cel ortodox.

Cultul Bisericii Apusene a început să evolueze într-un sens deosebit de al celei din Răsărit, încă din sec. V-VI. Pe când Biserica din Răsărit, mai conservatoare și mai atașată de formele originare ale cultului din epoca paleo-creștină, s-a menținut pe linia tradiției apostolice, Biserica de Apus a inovat nu numai în domeniul învățaturii de credință, decretând dogme noi, dar a creat și forme noi de cult.

Astăzi, fiecare dintre cele trei mari confesiuni creștine (ortodoxia, catolicismul și protestantismul) își are cultul ei propriu, cu o fizionomie aparte, deosebită de a celorlalte și individualizată prin anumite caractere specifice, izvorâte din doctrina și spiritul confesiunii respective.

Noi ne vom ocupa în continuare numai de cultul ortodox.

LECȚIA A 3 -A

ESENȚA (ORIGINEA) ȘI FORMELE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI RELIGIOS ÎN GENERAL. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE CULTULUI CREȘTIN-ORTODOX

1. ESENȚA SAU ORIGINEA CULTULUI RELIGIOS

Originea și esența sau miezul cultului se află în însuși sentimentul religios, care leagă pe om de Dumnezeu, Creatorul și Binefăcătorul său. Când ne gândim la Dumnezeu, noi știm că El este Creatorul și Atotțiitorul lumii și al fiecăruia dintre noi; de la El avem existența sau viața noastră și de la El vine tot ceea ce este bun și de folos pentru noi. El este infinit de mare, veșnic, atotputernic, infinit de bun și de sfânt. Din această idee despre Dumnezeu se nasc și sentimentele noastre de respect pentru El, așa cum din fire suntem înclinați să respectăm și să cinștim pe aceia care ne depășesc prin

vârsta lor, prin înțelepciunea sau puterea lor, ori căroră le datorăm respect pentru ceea ce ne-au dat (părinții și învățătorii noștri, eroii neamului etc.). Respectul acesta caută să se arate în diferite chipuri sau forme. Uneori el îmbracă forma de admirație față de puterea, măreția și înțelepciunea lui Dumnezeu, ori față de minunățiile create de El în univers, cum face Psalmistul când spune: «Cât de minunate sunt lucrurile Tale, Doamne! Toate într-o înțelepciune le-ai făcut!» (Ps. 103, 25); alteori, se exprimă sub forma de recunoștință pentru binefacerile și darurile dumnezeiești, ori de slăvire și laudă pentru bunătatea și milostivirea lui Dumnezeu, cum cântau îngerii în noaptea nașterii Mântuitorului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...» (Luca II, 14). Alteori, când suntem în lipsă, nevoi și suferințe, gândindu-ne la puterea și sfințenia lui Dumnezeu și la micimea și păcătoșenia noastră, ne adresăm Lui cu rugăciunea umilă de mărturisire, cerându-I ajutor și iertare, cum face Psalmistul în Ps. 50: «Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta...» etc.

2. MIJLOACELE ȘI FORMELE GENERALE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI

Toate aceste forme de exprimare a sentimentelor noastre religioase față de Dumnezeu, ale pietății sau evlaviei noastre și ale respectului față de El, prin care noi căutăm să întreținem legătura noastră cu El și să dobândim ajutorul Său, sunt de fapt **acte de cult** sau de cinstire a lui Dumnezeu. De cele mai multe ori ele se exprimă sub forma de *rugăciune*, în diferitele ei variante: *de laudă*, *de slăvire*, *de mulțumire*, *de cerere*, *pocăință* sau *mărturisire* etc. Rugăciunea, de diverse feluri, este deci forma cea mai mult folosită de exprimare a cultului. Ea poate fi rostită, ca în vorbirea obișnuită (rugăciunea propriu-zisă), sau poate îmbrăca forma de *cântare religioasă* (imn), care este de fapt tot o rugăciune, dar însuflețită de avânt și inspirație poetică; uneori cinstirea lui Dumnezeu se prezintă sub forma de *mărturisire a credinței* (ca în formulele din Crez) ori sub forma de *lecturi* (citiri) din Cărțile Sfinte.

Toate aceste forme de exprimare a sentimentelor religioase care stau la baza cultului folosesc ca *mijloc de expresie cuvântul*, vorbirea sau graiul, care constituie una din facultățile sau însușirile specifice ale ființei omenești și mijlocul cel mai firesc pentru expri-

marea gândurilor, a ideilor și a simțirilor noastre nevăzute, pentru înțelegerea și comunicarea între oameni; cuvântul este deci și mijlocul cel mai lesnicios și mai la îndemână pentru comunicarea noastră cu Dumnezeu cel nevăzut.

Alături de *cuvânt* sau *grai* sub diferitele lui forme, noi mai putem exprima atitudinea și sentimentele sau ideile noastre religioase în cult prin *acte*, *gesturi* sau *mișcări*, care angajează trupul nostru și cer un efort fizic; așa sunt, de exemplu, îngenuncherile și metaniile, facerea semnului crucii, semnul binecuvântării făcut de preot, procesiunile religioase, actele de sfințire a diferitelor lucruri și persoane etc. De asemenea, un alt mijloc de expresie a fondului sufletesc care stă la baza actelor de cult este și *matéria*, sub forma diferitelor obiecte materiale sau lucruri din natură folosite în cult, ca de ex.: pâinea, vinul și apa folosite la Sfânta Euharistie, la agheasmă și la botez, untdelemnul și ceara lumânărilor folosite pentru luminarea locașurilor de cult, tămâia folosită la cădiri, veșmintele și cărțile liturgice etc.

Aceste trei mijloace simple (elementare) de expresie: *cuvântul* (graiul), *actul* (mișcările sau gesturile) și *materia* (obiectele sau lucrurile) se combină în diferite forme mai complexe de cult, în care se folosesc toate trei deodată și care se numesc *acte de cult*, *rituri* ori *ceremonii* religioase, ca de ex.: sfințirile de apă, vohoadele sau procesiunile religioase, ritul botezului ori al mirungerii etc. Acestea intră și ele în alcătuirea rânduiei *slujbelor divine* (Sfânta Liturghie, Vecernia și Utrenia, Botezul și Mirungerea, Agheasma, Tedeumul etc.), care sunt unitățile cele mai mari ale cultului divin și despre care vom vorbi mai târziu.

2a. FELURILE CULTULUI: CULT INTERN ȘI CULT EXTERN, CULT PARTICULAR (PERSONAL) ȘI CULT PUBLIC

Atâta vreme cât ideile sau sentimentele noastre religioase nu se exprimă în afară, ci rămân numai ascunse în sufletul nostru, ele alcătuiesc ceea ce numim *cult intern* sau *subiectiv*, putându-se înfățișa sub forma de meditație sau cugetare, contemplație, rugăciune tainică a inimii (neexprimată în cuvinte). Omul fiind însă format din corp văzut și suflet nevăzut, simte nevoia să exprime prin forme văzute ceea ce gândește sau simte; de aceea nici ideile sau senti-

mentele noastre religioase nu pot rămâne multă vreme ascunse în suflet, ci tind să se exprime în afară, în diferite forme văzute, cu ajutorul mijloacelor de expresie arătate mai înainte. *Cultul intern* devine, deci, în chip firesc, *cult extern*, manifestat în forme văzute (acte de cult, rituri și ceremonii); iar cum formele acestea sunt de obicei aceleași pentru toți oamenii, cultul extern capătă și un caracter social sau colectiv, el devenind un bun al comunității religioase formate de cei ce au aceeași religie, aceeași credință sau același cult; acest caracter îl are și cultul Bisericii noastre.

Când omul își îndeplinește îndatoririle sale religioase față de Dumnezeu, fără să se afle însă în obștea religioasă din care face parte (în Biserică), avem de-a face cu ceea ce se numește *cult particular* sau *personal*; rugăciunea pe care o facem, de ex., fiecare din noi acasă (la culcare, la sculare, înainte și după masă) ori în diferite împrejurări din viața personală, este un act de cult particular. Actele de cult îndeplinite de credincioși în cadrul Bisericii sau al obștii religioase din care fac parte alcătuiesc *cultul public* al Bisericii, *cultul bisericesc* sau *cultul divin*, care are prin excelență un caracter public, social sau colectiv. Deosebirea principală dintre cultul particular și cel public este că cel dintâi poate fi îndeplinit oricum, oricând și oriunde simțim nevoia să ne rugăm lui Dumnezeu, fiecare în parte, pe când cel de al doilea se svârșește numai în locuri, la timpuri și în forme rânduite sau reglementate de Biserică ori de Tradiție și totdeauna prin mijlocirea slujitorilor bisericești (preoți, diaconi și arhierei).

În viața noastră religioasă trebuie să păstrăm un echilibru just între cultul particular (rugăciunea personală) și cel public (cultul bisericesc); participarea la cultul bisericesc este însă obligatorie, pentru că numai prin îndeplinirea obligațiilor noastre de membri ai Bisericii putem dobândi harul și mântuirea.

3. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE CULTULUI ORTODOX

a) Precum am văzut, cultul creștin ortodox este tot atât de vechi ca și creștinismul, deoarece formele sale fundamentale provin, unele, din cultul Legii Vechi, altele de la Mântuitorul Hristos și altele de la Sfinții Apostoli. El ține astfel *legătura strânsă, trainică și neîntreruptă cu trecutul*, evoluând strict pe linia tradiției sănătoase.

În totalitatea formelor sale de astăzi, el nu se deosebește prea mult de cultul Bisericii creștine din primele trei veacuri și din secolele următoare. Prin această trăsătură de permanență, cultul ortodox se deosebește de cel romano-catolic și mai ales de cel protestant, care și-au creat un cult nou, căutând să imite pe cel al Bisericii primare, dar fără să izbutească.

b) Cultul Bisericii Ortodoxe are *caracter sacrificial și ierarhic*. El se întemeiază, adică, pe jertfa răscumpărătoare a Mântuitorului, actualizată în Biserică sub forma nesângeroasă a jertfei euharistice din Sfânta Liturghie, săvârșită de sfințiții slujitori. Prin aceasta cultul ortodox, ca și cel catolic, se deosebește de cultul protestant, care a înlăturat ideea și practica jertfei, precum și sacerdoțiul (preoția) și Liturghia, considerând că jertfa constituie o formă de cult învechită și depășită în evoluția raporturilor religioase dintre Dumnezeu și om, aceste raporturi realizându-se, după ei, numai prin rugăciune și direct de către fiecare credincios în parte, fără a fi nevoie de mijlocirea clerului bisericesc.

c) Cultul ortodox se distinge prin *uniformitatea și stabilitatea* sa. El se conduce după norme și reguli precise și se exprimă în forme definitiv stabilite, care sunt aceleași pentru toți credincioșii ortodocși din orice parte a lumii și care sunt înscrise în Tipic; prin aceasta, cultul ortodox se deosebește de protestantism, unde nu există un asemenea tipic obligatoriu pentru toți credincioșii.

d) Prin bogăția, varietatea și *frumusețea elementelor de artă* puse în serviciul său, prin *solemnitatea, fastul și strălucirea formelor sale externe*, cultul ortodox contrastează cu simplitatea extremă a cultului protestant.

e) Cultul ortodox are un caracter *eclesiologic sau comunitar*.

El promovează rugăciunea cu *caracter social sau colectiv*, care are în vedere nevoile religioase ale întregii Biserici, nu ale fiecărui ins în parte. Cultul ortodox este o rugăciune a comunității credincioșilor uniți într-un cuget, în duhul păcii, al iubirii fraterne și al solidarității de credință. În biserică ne rugăm *toți*, pentru nevoile *tuturor*: «Domnului să ne rugăm...», «Tatăl nostru...», «Să zicem *toți* din tot sufletul și din tot cugetul nostru să zicem...» etc. Și prin aceasta cultul ortodox se deosebește de cel al protestanților.

f) Atât față de cultul catolic, cât și față de cel protestant, cultul ortodox se distinge prin *simbolismul său bogat*, adică prin bogăția, profunzimea și frumusețea sensurilor simbolice, doctrinare (dogmatice), istorice sau mistice, legate de formele sale externe. Formele externe ale cultului ortodox sugerează și închipuie fapte și persoane din istoria sfântă a mântuirii, ori idei și învățături de doctrină și de viață religioasă etc.

g) O altă trăsătură a cultului ortodox este *universalismul sau pancosmismul său*.

În rugăciunile sale el cuprinde atât viața omului în momentele și împrejurările cele mai felurite, cât și lucrurile și vietățile de care omul are nevoie pentru viața sa. Rugăciunea ortodoxă îmbrățișează în sfera ei toată lumea și tot universul, asupra căruia cere să reverse harul lui Dumnezeu.

h) Prin toate aceste însușiri caracteristice ale formelor sale, cultul ortodox este superior cultului celorlalte confesiuni creștine, pe care le depășește atât prin frumusețe, bogăție și adâncime, cât și prin marea sa valoare catehetică.

De aceea el este prețuit și joacă un mare rol în viața religioasă a creștinilor ortodocși. Esența Ortodoxiei se trăiește prin participarea la formele, tradițiile, datinile și instituțiile ei de cult (botezul copiilor, cununiile, spovedirea, împărtășirea, cultul morților, sărbătorile etc...).

Ortodoxia se definește mai ales prin cultul ei, deoarece el reprezintă însăși tradiția vie a Bisericii, crescută și trăită sub adumbrirea puterii dătătoare de viață a harului Sfântului Duh.

LECȚIA A 4-A

TERMENII SAU FACTORII CULTULUI. CULT DE ADORARE (LATRIE) ȘI CULT DE VENERARE. SCOPURILE SAU FUNCȚIUNILE CULTULUI DIVIN ORTODOX

I. TERMENII SAU FACTORII CULTULUI

Factorii sau termenii între care se mișcă acțiunea cultului, în general, sunt doi: Dumnezeu și omul. Dumnezeu, ca ființă supremă, perfectă și absolută, este *obiectul* cultului nostru, adică cel care primește sau către care se îndreaptă manifestările noastre de cinstire, respect sau venerație, iar omul este *subiectul* cultului, adică cel de la care pleacă aceste manifestări.

a. **Subiectul cultului este, deci, omul**, creatura cea mai de seamă a lui Dumnezeu. Luat ca ființă individuală sau ca ins izolat, omul este subiect numai al cultului individual sau particular. Subiectul cul-

tului public este *Biserica*, adică obștea *credincioșilor*, legați între ei prin unitatea de credință, de organizare, de trăire religioasă și prin identitatea formelor de cult. Biserica își exprimă sentimentele ei colective de adorație față de Dumnezeu și primește de la El harul și darurile Sale, prin intermediul reprezentanților ei sfințiți, adică prin membrii clerului.

b. **Obiectul cultului este Dumnezeu**, în Treimea Persoanelor Sale, adică așa cum S-a manifestat El față de oameni, în cursul istoriei sfinte a mântuirii. În imnele și rugăciunile cultului ortodox de astăzi, cele Trei Persoane dumnezeiești sunt invocate, laudate sau adorate foarte rar în rugăciuni deosebite, adresate fiecăreia în parte (ca de exemplu: «Împărate ceresc...», adresată Sfântului Duh). În virtutea unirii inseparabile sau a identității de esență dintre cele Trei Persoane treimice, ele sunt, de obicei, invocate tustreile, fie toate laolaltă, ca în formulele finale ale ecfoniselor rugăciunilor, fie în chip succesiv, ca în fraza biblică: «Darul Domnului nostru *Iisus Hristos* și dragostea lui *Dumnezeu-Tatăl* și împărtășirea *Sfântului Duh* să fie cu voi cu toți» (II Cor. XIII, 14), frază întrebuințată ca formulă de binecuvântare la Liturghie, sau în formula: «Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina *Tatălui* și *Fiului* și *Sfântului Duh*, *Treimii* celei de o ființă și nedespărțite», cântată ca imn al credincioșilor în aceeași slujbă. Ca rugăciune tipică adresată Sfintei Treimi, avem, de ex., rugăciunea: «Preasfântă Treime, miluiește-ne pe noi...», care face parte dintre rugăciunile începătoare (introdutive). Dar dintre toate rugăciunile și imnele compuse în cinstea și spre slava Sfintei Treimi, cea mai importantă este marea rugăciune a Sfintei Jertfe din rânduiala Sfintei Liturghii, numită cu un termen tehnic *anafora*, pe care preotul o citește în cea mai mare parte în taină, pentru sfințirea Darurilor. Ea începe prin a se adresa lui Dumnezeu-Tatăl ca ziditor al lumii, continuă recapitulând pe scurt opera mântuitoare realizată de Dumnezeu-Fiul și sfârșește prin a solicita pogorârea Sfântului Duh pentru sfințirea Darurilor noastre de pâine și de vin și prefacerea lor în Sfântul Trup și Sânge al Domnului.

Deci, Sfânta Treime, adică Dumnezeu, în trinitatea Persoanelor Sale, este obiectul adevărat (propriu-zis) și scopul ultim al cultului nostru.

c. În afară de Dumnezeu Însuși, în cultul Bisericii creștine ortodoxe mai avem și alte obiective către care se îndreaptă cinstirea noastră, și anume: **îngerii și sfinții**, precum și unele **lucruri sfinte** care stau în nemijlocită legătură cu aceștia sau cu Dumnezeu Însuși. Dintre *lucrurile sfinte care stau în legătură cu persoana Mântuitorului*, avem: *Sfânta Euharistie* (Împărtășanie), care este Sfântul Său Trup și Sânge, *Sfânta Cruce*, pe care El S-a răstignit, *Sfânta Evanghelie*, care cuprinde cuvintele și învățătura Lui, și *Sfânta Masă* adică altarul pe care se aduce în biserică jertfa sfântă. Dintre lucrurile sfinte care stau în legătură cu sfinții, cinstim: *sfintele moaște*, *relicvele* (diferite obiecte provenite de la sfinți) și *sfintele icoane*, pe care sunt zugrăvite chipurile persoanelor sfinte.

2. CULT SUPREM (DE ADORARE) ȘI CULT RELATIV (DE VENERARE)

Cu toate că, în practică, atât cinstirea lui Dumnezeu cât și a sfinților se exprimă în general prin aceleași forme externe, totuși, din punct de vedere dogmatic este o deosebire esențială între cultul pe care îl dăm lui Dumnezeu, de o parte (cultul suprem sau absolut), și cel dat îngerilor, sfinților, moaștelor și lucrurilor sfinte, pe de alta (cultul subordonat sau relativ). Pentru a se face o distincție în această privință, cultul dat lui Dumnezeu se numește *cult de latrie* (λατρεία) sau de *adorare*, iar cultul dat îngerilor, sfinților, moaștelor și lucrurilor sfinte, se numește *cult de dulia* (δουλεία) sau de *venerare*, sau simplă cinstire. Cinstirea deosebită dată Sfintei Fecioare, care este mai presus decât toți sfinții în vrednicie, se numește *iperdulia* (ὑπερδουλεία), *supravenerare* sau *prea-cinstire*. Pe Dumnezeu Îl cinstim pentru El însuși, pe când pe îngeri, pe sfinți și lucrurile sfinte le cinstim nu pentru ei înșiși sau pentru ele însele, ci pentru legătura pe care o au cu Dumnezeu, Care S-a preamărit prin aceste persoane și lucruri sfinte.

3. SCOPURILE SAU FUNCȚIUNILE CULTULUI DIVIN PUBLIC ORTODOX

a. În funcție de cei doi factori ai cultului se definesc și scopurile principale ale cultului. Astfel, dacă avem în vedere subiectul cultului, adică pe om (sau Biserica, din care el face parte), atunci scopul cel dintâi al cultului este **scopul latreutic**, adică exprimarea actelor noastre de adorare a lui Dumnezeu și de venerare a persoanelor și lucrurilor sfinte pe care le cinștim în raport cu El, arătate mai înainte.

Formele de manifestare a funcției latreutice a cultului sunt multiple. Ea se exprimă prin:

- ✦ Rugăciuni de laudă și *s l ă v i r e* a lui Dumnezeu (doxologia);
- ✦ Rugăciuni de *m u l Ț u m i r e* (euharistia);
- ✦ Rugăciuni de *m ă r t u r i s i r e* (pocăință) și de *c e r e r e* și altele.

O formă exclusivă de exprimare a cultului suprem de adorație este *s a c r i f i c i u l* sau *jertfa* (*ἡ θυσία*), care se aduce numai lui Dumnezeu. Alte forme de exprimare sunt comune și cultului suprem (de adorație) și celui subordonat sau relativ (de dulia sau venerare). Dintre acestea, cele mai importante și frecvente sunt următoarele:

- ✦ 1) *Instituirea de sărbători*, adică zile de pomenire și cinștire a persoanelor Sfintei Treimi ori a persoanelor, a faptelor și a evenimentelor importante din istoria sfântă;
- ✦ 2) *Invocarea numelui Sfinților spre mijlocire și ajutor și compunerea (alcătuirea) și oficierea de slujbe sau servicii religioase în cinstea lui Dumnezeu, a sfinților sau a evenimentelor din istoria sfântă;*
- ✦ 3) *Zidirea de biserici* cu hramul sfinților sau al praznicelor împărătești;
- ✦ 4) *Adoptarea numelor de sfinți ca nume de botez de către credincioși;*
- ✦ 5) *Cinștirea icoanelor, a sfintelor moaște sau a oricăror relicve provenite de la persoanele sfinte;*

✦ 6) *Aducerea de prinoase* (ofrande) din roadele pământului și ale muncii omului.

Funcția latreutică se îndeplinește în cultul bisericesc mai ales prin categoria de slujbe sfinte pe care le numim *Laude bisericești* (Vecernia, Utrenia, Pavecernița, Miezonoptica și Ceasurile), prin care Biserica aduce slăvire, laudă și mulțumire lui Dumnezeu și sfinților în fiecare zi (în mănăstiri) sau în zilele de sărbătoare (în bisericile de enorie).

b. Dacă luăm ca punct de plecare pe Dumnezeu sau obiectul cultului, atunci cel de al doilea scop fundamental al cultului este **scopul harismatic, sacramental sau sfințitor**, adică acela de a împărtăși credincioșilor harul sfințitor al lui Dumnezeu, darurile și binefacerile Sale, necesare pentru mântuirea noastră și pentru progresul spiritual al credincioșilor.

Scopul harismatic al cultului se realizează îndeosebi prin *serviciul Sfintelor Taine și al ierurgiilor*, adică acele slujbe de binecuvântare și sfințire a credincioșilor și a lucrurilor din natură, slujbe cuprinse în Molitfelnic.

În cultul ortodox, scopul harismatic este, de altfel, strâns unit cu cel latreutic. Cele două scopuri fundamentale alternează sau fuzionează inseparabil în una și aceeași formă de cult, slujbă sau rugăciune, ca de exemplu în Sfânta Euharistie, centrul Sfintei Liturghii. Sfânta Euharistie reprezintă atât suprema formă de expresie a omagiului adus de Biserică lui Dumnezeu, cât și darul cel mai de preț făcut oamenilor de către Dumnezeu, adică Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului, cu care ne împărtășim.

c. În afară de aceste două scopuri fundamentale ale cultului divin – scopul latreutic și scopul harismatic – se mai poate vorbi și de un al treilea scop, secundar sau indirect, și anume **scopul didactic sau catehetic** (pedagogic-educativ).

Prin el Biserica urmărește instruirea sau edificarea credincioșilor în învățătura de credință creștină ortodoxă, precum și promovarea vieții lor religios-morale. Prin strălucirea, frumusețea și bogăția doctrinară a formelor sale, cultul ortodox posedă o mare putere de înrăurire asupra celor ce iau parte la el. Cultul ortodox a fost, mai ales în trecut, o adevărată *școală*, din care credincioșii simpli au

învățat și Sfânta Scriptură, și adevărurile de credință ale Bisericii, și regulile morale de viață creștină.

Funcțiunea didactică a cultului este evidentă mai ales în partea de la început a Liturghiei, cunoscută odinioară sub denumirea de «Liturghia catehumenilor», în care se reînnoiește simbolic lucrarea învățătoarească a Mântuitorului în cei trei ani de activitate publică a Sa. *Lecturile biblice* (Catisme, Paremiile, Apostolul și Evanghelia), *predica* și *cateheza* sunt elementele de competență prin care cultul își împlinește misiunea sa didactică, edificatoare sau catehetică.

Ca importanță, în Ortodoxie cel dintâi scop al cultului este cel harismatic (sfințitor); în al doilea rând vine cel latreutic (de cinstire sau adorare); iar cel didactic (pedagogic sau catehetic) vine în rândul al treilea.

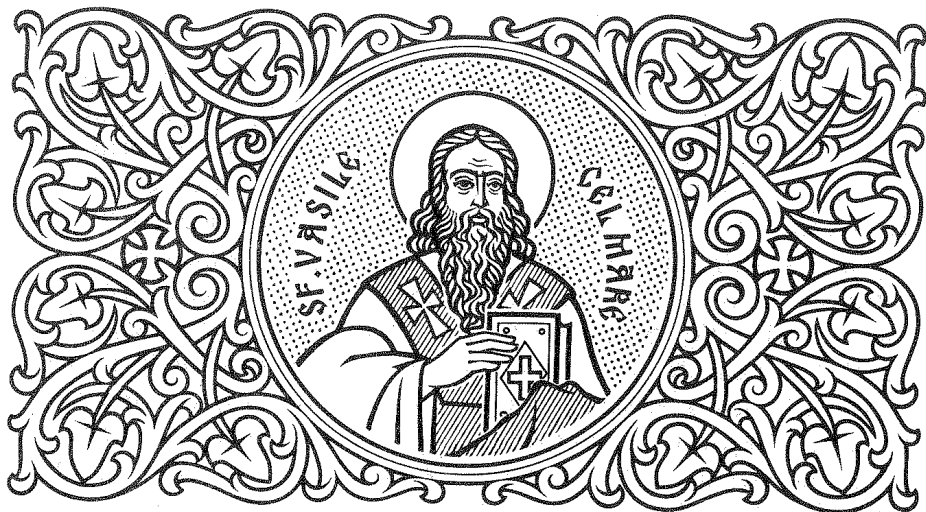

Partea a doua

PERSOANELE LITURGICE

(Săvârșitorii cultului)

- TREPTELE CLERULUI ȘI FUNCȚIUNILE LOR ÎN CULT
- TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA VECHE
ȘI ÎN BISERICA ORTODOXĂ DE AZI

LECȚIA A 5-A

TREPTELE CLERULUI ȘI FUNCȚIUNILE LOR ÎN CULT

1. ORIGINEA ȘI VECHIMEA CLERULUI CREȘTIN

Preoția creștină este o instituție de origine dumnezeiască. Începutul și puterea ei slujitoare și sfințitoare vin, prin Sfinții Apostoli, de la Mântuitorul Însuși, iar existența ei se poate constata neîntrerupt, de la întemeierea Bisericii creștine, în tot cursul istoriei creștine până astăzi. Cele trei trepte ale clerului: diaconatul, presbiteratul (preoția) și episcopatul apar afirmate distinct, cu denumirile și funcțiile lor liturgice diferite, încă din a doua jumătate a primului veac creștin, chiar în cărțile Noului Testament. (De ex., în Epistola I către Timotei, Sfântul Apostol Pavel vorbește de toate cele trei trepte, și anume despre episcopi și diaconi în cap. III, 1-10 și 12, iar despre preoți în cap. V, 17-20). Spre sfârșitul secolului I, cele trei

trepte ale clerului creștin apar enumerate una după alta, în ordine descrescândă și cu funcțiile precise de azi, în Epistola I către Corințeni (cap. XL, 5) a Sfântului Clement Romanul, unde, prin analogie cu preoția Vechiului Testament, pentru treapta de *episcop* se întrebuințează denumirea echivalentă de *arhiereu*, iar pentru *diaconi* cea de *leviți*: «Așadar, cei ce săvârșesc la vremile rânduite jertfele lor (ofrandele: *προσφορας*) sunt bine primiți și fericiți; căci cei ce urmează poruncile Stăpânului nu păcătuiesc. *Arhiereului* îi sunt încredințate anumite servicii (*λειτουργίαι*) și *preoților* li s-a orânduit locul lor și *leviților* le sunt rânduite servicii (*διακονίαι*) anume; laicul în sfârșit este legat prin porunci privitoare la cei laici». De asemenea, la începutul veacului al doilea, în epistolele Sfântului Ignatie Teoforul, toate cele trei grade (trepte) ale clerului apar distinct, cu denumirile și funcțiile lor de azi: «Urmați toți *episcopului*, precum Iisus Hristos (urmează) Tatălui, și *preoților*, ca Apostolilor, iar pe *diaconi* respectați-i ca pe o poruncă a lui Dumnezeu» (*Epist. către Smirneni*, cap. 8). *Constituțiile Apostolice*, redactate spre sfârșitul sec. IV, dar pe baza unor materiale din documente mai vechi (sec. III), reglementează (în cartea a opta, cap. 28), foarte precis și amănunțit, funcțiunile liturgice nu numai ale celor trei trepte ale clerului despre care am amintit, ci și ale treptelor clerului inferior de atunci, despre care vom vorbi în lecția următoare.

În cele ce urmează vom prezenta membrii celor trei trepte ale clerului, cu rolul și funcțiunile lor liturgice de astăzi, în Biserica Ortodoxă.

2. TREPTELE CLERULUI ȘI FUNCȚIUNILE LOR LITURGICE

a) Pornind de sus în jos, treapta cea mai înaltă a clerului slujitor este *episcopatul* sau *arhieria*.

Din punct de vedere liturgic, toți arhieriei sunt absolut egali ca putere harismatică sau sacramentală, indiferent de funcțiunile administrative sau onorifice pe care le pot avea, adică fie că sunt simpli arhieriei (vicari sau locotenenți), episcopi în funcțiune, arhiepiscopi sau mitropoliți, patriarhi etc. Ei au moștenit drepturile și puterile prin succesiunea neîntreruptă a hirotoniei de la Sfinții Apostoli, ai căror urmași direcți sunt. Episcopii au dreptul și puterea de a săvârși toate

sfintele slujbe și toate lucrările sfinte ale cultului, fără nici o excepție, precum și dreptul de a transmite, prin hirotonie, această putere, fie întreagă – ca la arhieriei –, fie parțială, celorlalte două trepte subordonate lor, adică preoților și diaconilor. Cele mai multe dintre funcțiunile liturgice ale episcopilor pot fi trecute, prin hirotonie, preoților; pe altele, care sunt fundamentale pentru viața liturgică a Bisericii, episcopii le-au păstrat exclusiv pentru ei înșiși, și anume: sfîntirea Sfântului și Marelui Mir, hirotonia clericilor și sfîntirea bisericilor și a antimiselor (sfîntirea bisericilor o pot face în vremurile mai noi și anumiți preoți sau arhimandriți, cu delegația expresă a episcopului, de la caz la caz).

Ca și în trecut, arhierieul este și astăzi, de drept, întâiul-stătător sau protosul oricărei adunări de cult la care ia parte, indiferent dacă slujește sau nu. În această calitate îi sunt rezervate anumite acte și formule liturgice, îndeosebi cele pentru binecuvîntare (ca de exemplu: urarea «Pace tuturor»), pe care le rostește chiar atunci când nu slujește, ci doar asistă la serviciul divin.

În exercițiul funcțiunii lui liturgice, adică în timpul slujirii, arhierieul reprezintă pe Mântuitorul Însuși, ca mare preot sau arhierie; de aceea, el slujește de obicei cu fast și solemnitate, numai în sobor, adică însoțit și ajutat de preoți și diaconi, precum și de membri ai clerului inferior. Deținând însă deplinătatea puterii slujitoare, arhierieul poate sluji și singur, atunci când vrea, când se află în situații excepționale, sau când nu dispune de preoți și diaconi (ca, de exemplu, în călătorie, pe câmpul de război, când este singur în chilia sa etc.).

El dă binecuvîntarea asupra credincioșilor cu amîndouă mâinile, după exemplul Mântuitorului (vezi Luca XXIV, 50) și are dreptul de a fi pomenit la ectenii și în diferite momente din sfintele slujbe, în cuprinsul eparhiei pe care o păstorește, iar în alte eparhii numai acolo unde slujește sau asistă la serviciul divin din biserică.

Tot arhierieilor – individual sau adunați în sinoade – le aparține dreptul de a supraveghea săvârșirea corectă a cultului și de a lua hotărâri privitoare la rînduiala serviciilor divine în eparhiile respective.

Arhierieul e hirotonit de mai mulți arhieriei (doi sau mai mulți).

b) *Preoții* sau *presbiterii* erau considerați la început ca urmași ai celor 70 de ucenici ai Domnului de care se vorbește în Sfînta

Scriptură (Luca X, 1–20) și ca simpli ajutători ai episcopilor. Dar din sec. II–III înainte, când numărul comunităților înmulțindu-se, nevoile religioase ale credincioșilor n-au mai putut fi satisfăcute de către episcopii înșiși, preoții au devenit, cu delegația și binecuvântarea episcopilor, înlocuitorii lor permanenți, mai întâi în parohiile din interiorul orașelor și apoi la cele din afara lor, săvârșind cele sfinte în numele și în locul episcopilor.

Preotul poate săvârși în parohia sa, în virtutea hirotoniei și a delegației permanente primite de la episcop, toate slujbele și lucrările sfinte de cult, necesare în viața religioasă a parohiilor, cu excepția celor care alcătuiesc dreptul exclusiv al arhiereului și pe care le-am arătat mai înainte.

În exercițiul funcțiunii sale liturgice, preotul ortodox îndeplinește un rol dublu: pe de o parte, în virtutea harului sfânt primit de la episcop prin hirotonie, el este un slujitor al lui Dumnezeu, un reprezentant sau continuator al preoției Mântuitorului, iar pe de alta el este un interpret, delegat al Bisericii, adică al obștii credincioșilor pe care îi păstorește, fiindcă el se roagă nu numai în numele său personal, ci și în numele credincioșilor și pentru ei. Ca reprezentant al credincioșilor, el prezintă lui Dumnezeu cuvenita ofrandă a acestora, adică darurile, închinarea și rugăciunile lor, iar ca vas ales al harului, el transmite credincioșilor ceea ce vine de la Dumnezeu, adică harul dumnezeiesc, iertarea păcatelor, viața veșnică și, în general, toate darurile spirituale și bunătățile materiale pe care le primim de la Dumnezeu. Preotul slujitor este astfel verigă de legătură între Dumnezeu și credincios, între cer și pământ.

Ca semn că n-are deplinătatea puterii sacramentale, preotul binecuvintează cu o singură mână (dreapta).

c) *Diaconii* au astăzi funcțiuni liturgice mult mai restrânse decât le aveau în primele secole ale Bisericii creștine. Disparația treptată a unora din situațiile specifice Bisericii primare și din vechile instituții bisericești – ca agapele, catehumenatul, penitența publică, botezul adulților la anumite date fixe din decursul anului bisericesc ș.a. – a atras după sine, în chip firesc, atât împuținarea funcțiunilor liturgice ale diaconilor, legate de acele instituții, cât și scăderea numărului diaconilor, mai ales la bisericile de țară, până când s-a ajuns la

situația de astăzi, când nu mai există diaconi decât la catedralele chiriarhale, la mănăstiri și la unele biserici din orașe.

Nefiind investit cu deplinătatea slujirii celor sfinte, diaconul nu poate sluji niciodată singur, ci totdeauna cu arhiereul sau cu preotul. El este nelipsit din slujbele arhieresti, fiind ajutorul arhiereului. La slujbele oficiate în sobor de preoți, el este ajutorul protosului; de aceea stă totdeauna aproape de acesta și la dispoziția lui, îndeplinind, cu binecuvântarea lui, anumite acte rituale, care revin de drept protosului, ca de exemplu purtarea și citirea Sfintei Evanghelii la Sfânta Liturghie, purtarea sfântului disc la ieșirea cu Sfintele Daruri ș.a. Astăzi rolul principal al diaconului în slujbă este rostirea *ectenilor*, care reprezintă forma clasică a rugăciunii obștești a credincioșilor și pe care diaconul le rostește totdeauna din naos, adică din mijlocul credincioșilor, ca unul care este ultimul dintre slujitorii sfințiți și deci și cel mai apropiat de simplii laici, pentru care se roagă, făcând astfel legătura dintre credincioși și preot sau dintre naos și altar.

La serviciul divin, diaconii închipuiesc pe Sfinții Îngeri, pe Pute-
rile cerești care slujesc neconținut în jurul tronului dumnezeiesc; de
aceea, orarul pe care ei îl poartă în timpul sfintelor slujbe sim-
bolizează aripile îngerilor slujitori.

În Biserica romano-catolică, dispariția ectenilor din rânduiala
serviciilor divine a dus la restrângerea, până la desființare, a rolului
liturgic al diaconatului, rămas astăzi numai ca o treaptă imediată de
trecere la preoție. Astăzi se tinde spre revenirea la trecut în ceea ce
privește numărul și funcțiunile liturgice ale diaconilor în Biserica
romano-catolică.

Denumirea de *diacon* s-a păstrat și în Bisericile protestante (la
luterani și calvini), dar pastorul care poartă acest nume (al 2-lea sau
al 3-lea pastor, când sunt mai mulți într-o comunitate) nu are nici o
atribuție liturgică, ci se ocupă cu probleme de administrație bise-
ricească și de asistență socială.

LECȚIA A 6-A

TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA VECHE ȘI ÎN BISERICA ORTODOXĂ DE AZI. ROLUL CREDINCIOȘILOR LAICI ÎN CULT

I. TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA VECHE ȘI FUNCȚIILE LUI ÎN CULT

a. Biserica creștină primară n-a cunoscut decât cele trei trepte ale ierarhiei bisericești: **episcopatul**, **prezbiteratul** (preoția) și **diacodatul**. În afară de *diaconite* și *prezbitere*, nici Sfânta Scriptură și nici scrierile bărbatilor apostolici nu pomenesc despre alți clerici sau slujitori bisericești în slujba altarului. Dar când numărul credincioșilor a crescut și când formele cultului au început să ia o dezvoltare din ce în ce mai mare, treapta diaconatului n-a mai putut satisface toate trebuințele și funcțiunile noi ale cultului.

De aceea a trebuit ca unele dintre sarcinile inițiale, de mai mică importanță, ale diaconilor, să fie preluate de alți slujitori bisericești, imediat subordonați acestora. Astfel, pe lângă ierarhia celor trei trepte, sau a clerului propriu-zis, a luat naștere cu timpul o nouă categorie de slujitori ai cultului sau *persoane ajutătoare ale clerului*, pentru a îndeplini noile funcțiuni create, adică serviciile mai mărunte și mai modeste ale cultului. *Toți aceștia erau instituți de către episcopi prin hirotessie* (punerea mâinilor) și socotiți ca făcând parte din cler, fiind înscrși în canon, adică în listele personalului bisericesc, alcătuind ceea ce în Dreptul bisericesc se numește **c l e r u l i n f e r i o r**.

Unele din treptele clerului inferior s-au născut chiar în timpurile de prigonire a Bisericii (secolele II și III), altele – cele mai multe – după pacea Bisericii, în secolele IV–VI. *Cei mai importanți dintre clericii inferiori erau socotiți trei* (ca și la clerul propriu-zis): *ipodiaconul*, *psaltul* (cântărețul) și *anagnostul* sau *citețul* (vezi, de ex., can. 69 apostolic).

b. 1) În ordinea cronologică, *cel dintâi serviciu inferior*, care apare menționat chiar în cărțile Noului Testament (Rom. XVI, 1), este acela al **diaconițelor**. Nu se știe sigur dacă acest serviciu este tot una cu acela al *văduvelor* și *prezbiterelor* sau *bătrânelor*, amintite în Sfânta Scriptură (I Tim. V, 9 și urm.; Tit II, 3).

Diaconițele primeau consacrare prin hirotessie (vezi can. 44 al Sf. Vasile cel Mare și Constituțiile Apostolice III, 11, 16). Ele aveau îndatoriri în legătură cu asistența și caritatea socială și anumite funcțiuni liturgice: serveau la agape, păzeau ușile bisericii prin care intrau și ieșeau femeile, supravegheau liniștea în sfântul locaș, ajutau la botezul și catehizarea femeilor, pe care, după cufundarea în apă, le prezentau episcopului spre a fi unse cu Sfântul Mir ș.a. În timpul serviciului divin, diaconițele purtau, ca și diaconii, orarul, și aveau dreptul să se împărtășească în rândul clericilor inferiori. Tot ele făceau toaleta funebră a femeilor după moarte și ajutau la înmormântarea lor.

Diaconițele încep să dispară încă din secolele III–VI în Biserica din Apus, iar în Bisericile răsăritene se mențin până în secolele XII–XIII.

2) **Ipodiaconul** sau *subdiaconul* (ὁ ὑποδιάκονος, *subdiaconus*) este cel mai important dintre clericii inferiori de odinioară.

Ipodiaconii sunt amintiți pentru prima dată în scrierile creștine din sec. III (de ex. la Sf. Ciprian). Ei aveau numeroase sarcini și anume: păzeau ușile bisericii în timpul sfintelor slujbe ca să nu intre vreun necredincios, supravegheau ordinea și liniștea în biserici, pregăteau și țineau în bună rânduială sfintele vase, ajutau arhiereului să îmbrace sfintele veșminte și să se spele pe mâini, ajutau pe diaconi la slujba altarului. Aveau grijă de mormintele martirilor, de iluminăția bisericilor și de toate cele necesare pentru serviciul divin.

3) **Anagnostul**, *lectorul* sau *citețul* vine, ca importanță, îndată după ipodiaconi, deși ca vechime e anterior acestora; anaghoștii sunt pomeniți începând din sec. II.

Sarcina lor principală era să citească (uneori și să cânte) părțile din Sfânta Scriptură rânduite să se citească la serviciul divin (lecturile biblice), cu excepția pericopelor evanghelice, a căror citire era rezervată diaconilor. Ei citeau de pe *amvon*, care era un fel de estradă ridicată în mijlocul bisericii (naosului), pe care era așezat un pupitru. În timpul persecuțiilor anaghoștii aveau ca sarcină să păstreze cărțile de cult, ceea ce era destul de periculos și riscant. Mai târziu, făceau și alte servicii: aprinderea lumânărilor, purtarea sfeșnicelor în procesiunile solemne, însoțirea episcopilor, purtarea cărților de cult necesare ș.a.m.d.

4) Funcția de **psalt**, *cantor* sau *cântăreț*, (ὁ ψάλτης, *psalmista*, *cantor*) a luat naștere după cea a lectorului și e un fel de dedublare a funcției anaghoștilor. La început funcția de psalt era îndeplinită tot de lector și abia mai târziu apare distincția între lector (*citeț*), pe de o parte, și psalt (*cântăreț*) pe de alta, ca două trepte și funcții deosebite, în cadrul clerului inferior.

Până prin secolele VII–VIII, toți credincioșii din biserici participau la sfintele slujbe, cântând imnele liturgice și dând răspunsurile la ectenii împreună cu «psaltii canonici» sau cântăreții rânduiți. *Funcția* de cântăreț nu a fost creată pentru a înlocui pe credincioși la cântarea liturgică, ci pentru a-i instrui și a-i conduce la cântare, cântărețul având rolul de solist și dirijor. Rolul cântăreților a sporit în importanță în faza psaltichiei bizantine (sec. VIII și urm.), când cântarea bisericească – diversificată în cele opt glasuri sistematizate de Sf. Ioan Damaschinul – a devenit mai complicată și mai dificilă, făcând necesară prezența cântăreților de profesie, anume pregătiți și instruiți, care s-o execute corect.

În afară de aceste trepte principale au existat în Biserica veche și alte trepte ale clerului inferior, mai puțin importante, ca de ex.:

5) **Exorcistul** (ὁ ἐξορκίστης, *exorcista*), rânduit prin hirotésie, care avea grija energumenilor sau a celor bântuiți de duhuri necurate (demoniacii), pentru care în Biserica veche se făceau rugăciuni speciale la sfintele slujbe.

6) **Acolutul** sau *acolytul* (ὁ ἀκόλουθος, *acolythus*), numai în Biserica de Apus, îndeplinea *funcțiile* ipodiaconului din Bisericile grecești. Începând din sec. VI, acoluții au preluat funcțiile cântăreților și ale exorciștilor de mai înainte.

7) **Ostiarii**, *portarii* sau *ușierii* erau supraveghetorii ușilor bisericii în timpul serviciilor divine. Lor li se adresau diaconii sau ipodiaconii cu strigarea: «Ușile, ușile...» la slujba Liturghiei, înainte de săvârșirea Sfintei Jertfe.

8) **Groparii** sau *înmormântătorii* (κοπάται, *fossores*, *lecticarii*) au fost multă vreme numărați între clericii inferiori. Pe vremea prigoanelor, când înmormântările se faceau aproape numai în catacombe (cimitire subpământene), groparii alcătuiau o corporație, care avea în grijă săparea galeriilor din catacombe, întreținerea lor și repartizarea locurilor de înmormântare, precum și îngrijirea mor-

mintelor de martiri. În vremea împăratului Justinian (sec. VI), la Bizanț se organizează *dricarii* sau purtătorii de năvălii, care însă nu făceau parte din cler.

c. **Numărul membrilor clerului inferior** a variat după trebuințele și posibilitățile materiale ale fiecărei biserici. Au fost totdeauna în număr mare la centrele mitropolitane și patriarhale, mai ales la Marea Biserică din Constantinopol, capitala Imperiului bizantin.

d. În ceea ce privește **durata existenței treptelor clerului inferior**, după cum nu s-au ivit toate deodată și pretutindeni în Biserica veche, tot așa au și dispărut aproape toate funcțiunile bisericesti inferioare de odinioară, nu peste tot în același timp, ci unele mai curând, altele mai târziu. Ele au existat în funcție de situațiile și nevoile religioase care le-au creat.

Astfel, în urma încetării persecuțiilor și după generalizarea pedobaptismului (botezul copiilor) au dispărut servicii ca acela al diaconiștelor, al groparilor din vremea creștinismului catacombilor, al exorciștilor ș.a.

2. TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA DE AZI

Aproape toate serviciile bisericesti inferioare de odinioară în legătură cu îngrijirea sfântului locaș și buna desfășurare a cultului au trecut, de prin sec. XIV înainte, la catedrale și mănăstiri, asupra *eclesiarhului*, ales de obicei dintre monahii clerici și care avea ca ajutor pe *paraeclesiarh* (de unde vine cuvântul – *paracliser*).

Unele servicii bisericesti inferioare au dispărut din Biserica de Răsărit, dar s-au păstrat în Apus: *ostiarii* (ușierii), *exorciștii* și *acoliții*. Numai *ipodiaconii* și *lectorii* (psaltii) se mențin până astăzi în ambele Biserici. În Biserica Ortodoxă treapta de citeț (anagnost) și cea de ipodiacon au rămas doar ca trepte premergătoare spre diaconat și preoție.

Toate serviciile mărunte în legătură cu îngrijirea bisericii sunt îndeplinite azi de *cântăreți* și *paraclisieri*, care sunt aleși dintre laici.

3. ROLUL CREDINCIOȘILOR LAICI ÎN CULT

Rolul important pe care îl au persoanele liturgice (clericii) în cult nu exclude prezența și participarea credincioșilor laici la săvârșirea cultului divin public al Bisericii. Împreună cu clericii, ei alcătuiesc Biserica, în sensul ei de obște a credincioșilor.

Credincioșii laici sunt factori activi ai cultului, alături de clerici, iar nu simpli beneficiari ai efectelor acestuia.

Participarea laicilor la cultul public al Bisericii poate fi *pasivă* sau *activă*. Este activă, când ei cooperează la săvârșirea cultului; este pasivă, când ei doar beneficiază de roadele sau efectele cultului.

Astfel, *la Sfânta Liturghie*, care este cultul social prin excelență al Bisericii, ei participă la aducerea Sfintei Jertfe prin însăși calitatea lor de membri ai Bisericii luptătoare. De aceea, credincioșii nu vor fi simpli spectatori, ci vor trebui să *participe*, să *conlucreze* efectiv la Sfânta Jertfă.

Ei pot conlucra: prin participarea activă la cântarea bisericească, prin participarea la jertfa liturgică aducând ca jertfă, prin preot, ființa lor sufletească și trupească, simbolizată prin darurile de pâine și vin aduse de ei pentru Sfânta Euharistie, iar apoi participă și la *Taina Sfântă*, împărtășindu-se cu Sfântul Trup și Sânge.

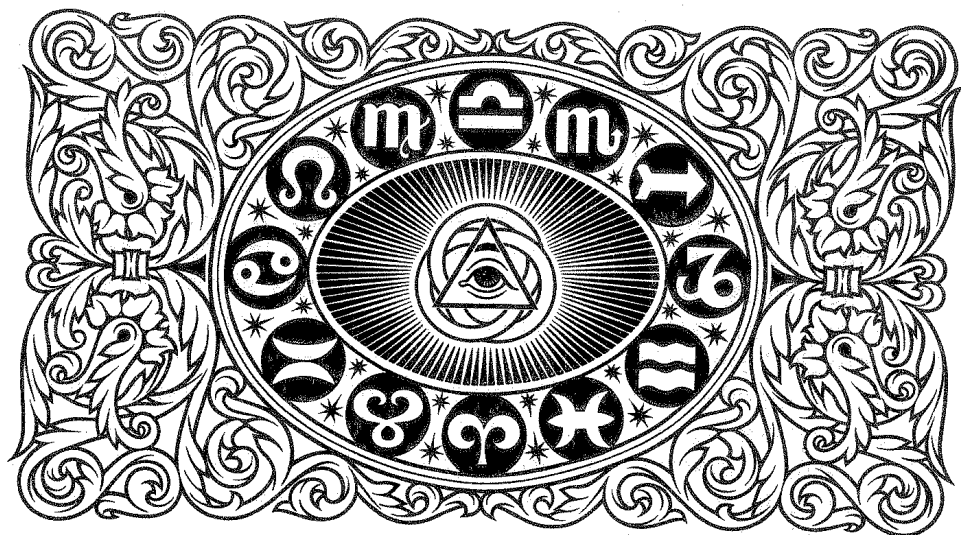
La slujbele Sfintelor Taine și ale ierurgiilor ei participă atât în mod pasiv, ca *subiecte* sau *primitori* ai Sfintelor Taine, cât și în mod activ. Astfel, în cazuri excepționale, când preotul lipsește, botezul poate fi săvârșit și de laici ortodocși. Un rol activ au *nașii*, atât la botez, cât și la cununie. La hirotonie și la hirotesii, credincioșii participă prin aprobarea celui ales, cu formula: «Vrednic este». La taina mărturisirii credincioșii cooperează cu preotul-duhovnic prin mărturisirea personală a păcatelor.

La slujbele serviciului divin zilnic credincioșii participă în calitatea lor de membri ai Bisericii, putând lua parte la rugăciuni, la citirile biblice și la cântările din rânduiala sfintelor slujbe, cum se face, de ex., la slujba Prohodului din Vinerea Sfintelor Patimi, ori la slujba Învierii din Duminica Sfintelor Paști, când mai toți credincioșii prezenți cîntă «Hristos a înviat».

Partea a treia

TIMPURILE LITURGICE

- SCURTE NOȚIUNI DESPRE CALENDARUL BISERICESC
- DESPRE SĂRBĂTORI ÎN GENERAL
- SĂRBĂTORILE SFINȚILOR ÎNGERI, ALE SFINTEI CRUCI
ȘI ALE SFINȚILOR PRINCIPALI
- POSTURILE DIN CURSUL ANULUI BISERICESC
ȘI ZILELE PENTRU POMENIRILE DE OBȘTE ALE MORȚILOR

LECȚIA A 7-A

SCURTE NOȚIUNI DESPRE CALENDARUL BISERICESC. ANUL BISERICESC ȘI ÎMPĂRȚIREA LUI

1. SCURTE NOȚIUNI DESPRE CALENDAR ÎN GENERAL

Calendarul este un instrument pentru măsurarea timpului și împărțirea lui în subdiviziuni de durate diferite: ani, anotimpuri, luni, săptămâni, zile, ore, minute și secunde, precum și orânduirea acestora pentru nevoile vieții sociale, civile și religioase.

Omenirea, din cele mai vechi timpuri, s-a preocupat de mijloacele de a înregistra și a reține anumite evenimente mari din cursul istoriei, pe care a trebuit să le fixeze în timp. În felul acesta a luat naștere *cronologia*, adică știința de a măsura vremile. Această știință este absolut necesară atât pentru trecut, cât și pentru prezent, ca și pentru viitor, întrucât fiecare epocă din istoria omenirii are fapte și evenimente pe care trebuie să le ținem minte pentru însemnătatea lor în curgerea vremii și în viața popoarelor.

Astfel, în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament aflăm că Moise a scris cele cinci cărți ale sale (Pentateuhul) după 430 de ani de la moartea lui Avraam. În multe locuri din Sfânta Scriptură, atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament, găsim însemnări despre anii în care s-au petrecut anumite fapte de seamă. Așa, de exemplu, știm că Mântuitorul S-a născut în vremea lui Irod, pe când la Roma era împărat Octavian Augustus, iar în Siria sfăpânea Quirinus și că tot atunci s-a făcut în Iudeea un recensământ al populației din porunca împăratului.

Și la Sfinții Părinți găsim însemnări de date și unii chiar s-au ocupat cu știința aritmeticii și a astronomiei, cum era Sf. Chiril al Alexandriei († 344), despre care se zice că era astronom vestit, ori Sf. Ioan Damaschinul († 749), care scrie în Dogmatica sa, cartea a III-a, despre cer, planete, mersul lunii și al soarelui, despre anotimpuri etc. În general, toate faptele și întâmplările descrise în Sfânta Scriptură, începând de la creația lumii și până la jertfa Mântuitorului și întemeierea Bisericii creștine, precum și învățăturile de morală și de credință date de Dumnezeu oamenilor sunt încadrate în cursul veșnic viu al istoriei omenirii.

La începutul erei noastre, lumea creștină a trăit alături de cea păgână, folosindu-se în viață de aceleași mijloace de trai și de lucru. Pentru orientarea în timp, creștinii au întrebuințat aceleași mijloace de a număra anii de care se foloseau și contemporanii lor păgâni. Chiar calendarul, cu numirile lunilor și ale zilelor săptămânii folosite de păgâni, a fost adoptat de creștini.

Pentru a împărți vremea și a număra anii, oamenii au căutat unele puncte de sprijin sau momente mai importante din cursul istoriei, socotite ca pietre de hotar.

Astfel, s-a împărțit timpul în ere, adică în mari perioade de timp, care numără anii pornind de la un anumit eveniment istoric. Așa, de exemplu, la greci găsim *era olimpică*, în care anii se numărau începând cu anul 776 înainte de Hristos, când au luat ființă jocurile olimpice date în onoarea lui Zeus (Dia), în orașul Olimpia din Grecia. Intervalul de timp din 4 în 4 ani, când se serbau jocurile cu un fast deosebit, alcătuia o «olimpiadă», iar evenimentele care se petreceau în acest timp erau încadrate în aceste «olimpiade», care se numărau.

La romani era o altă eră – *cea a fondării Romei* – (*ab urbe condita*), care începea cu anul 753 înainte de nașterea Domnului.

La musulmani era folosită *era mahomedană*, care începe la 16 iulie, anul 622 după nașterea Domnului, când Mahomed a fugit de

la Mecca la Medina, dată numită *Hegira*, adică fugă; de aici începeau ei numărarea anilor.

La creștini s-a folosit mai întâi *era constantinopolitană* sau *bizantină*, care numără anii de la facerea lumii, socotindu-se 5508 ani până la venirea Mântuitorului Hristos în lume.

Nașterea cu trup a Domnului deschide o nouă *era*, *era creștină*, introdusă de călugărul Dionisie cel Mic († cca. 540). Cu timpul, această eră a început să fie folosită de mai toate popoarele, creștine și necreștine.

Anul începea la grecii vechi la 1 septembrie; la romani, pe vremea lui Numa Pompiliu (720 î.d.Hr.) la 1 ianuarie. În alcătuirea calendarelor oamenii se călăuzeau de urmarea regulată a zilelor și nopților, apoi de urmarea anotimpurilor, ori de fazele lunii de pe cer, iar mai târziu, de mișcarea astrelor pe bolta cerească.

2. CALENDARUL IULIAN. ORIGINEA ȘI ISTORIA LUI

Toate popoarele din antichitate aveau un calendar al lor, însă nu toate erau la fel. Astfel, unii se conduceau după soare, alții după lună, alții după stele, iar egiptenii după revărsarea Nilului. Apoi unii socoteau anul de 12 luni, alții de 13, lunii încât anul nu avea peste tot aceeași lungime sau durată; la evrei avea 354 de zile, la romani 304 zile.

Pentru a se pune capăt acestor nepotriviri, în decursul vremii calendarul a fost supus mai multor îndreptări. Astfel, la anul 46 înainte de Hristos, împăratul roman Iulius Caesar a introdus și la Roma calendarul egiptean, care era mai bun decât cel roman. În acest scop a apelat la învățatul astronom Sosigene, din Alexandria Egiptului, care a alcătuit un calendar mai precis, numit și „calendarul iulian”, după numele împăratului.

Durata anului luat ca unitate de măsură a timpului în acest calendar era de 365 de zile și 6 ore. Anii comuni (obișnuiți) aveau deci în calendarul iulian 365 de zile; iar pentru că cele 6 ore, care rămăneau în plus, în 4 ani fac încă o zi (24 ore), la fiecare al IV-lea an se mai adăuga o zi la sfârșitul lunii februarie (pe atunci luna ultimă a anului), și așa anul acesta este de 366 de zile, numindu-se *bisect*.

Anul, în calendarul iulian, se împarte în 12 luni de câte 30 și 31 zile, iar luna februarie are 28 zile în anii comuni și 29 zile în anii bisecți. Calendarul acesta, preluat și de creștini de la romani, a fost cel mai bun dintre calendarele folosite până atunci, dar nu era nici el absolut perfect,

adică scutit de defecte. Căci, de fapt, lungimea exactă a anului ceresc sau tropic – adică intervalul de timp care-i trebuie pământului pentru a face o rotație completă în jurul soarelui – nu era tocmai cum o socotea Sosigene, adică 365 de zile și 6 ore, ci 365 de zile, cinci ore, 48 de minute, 14 secunde și 2 sutimi de secundă. Cu alte cuvinte, anul calendarului iulian era mai lung decât anul calendarului ceresc cu 11 minute și aproape 46 secunde; iar anul ceresc (tropic) se măsoară în astronomie cu venirea exactă a soarelui la *echinocțiul de primăvară*, adică în momentul când ziua este egală cu noaptea. Deci, după calendarul iulian, revenirea soarelui la echinocțiul de primăvară avea o întârziere față de calendarul ceresc de 11 minute și ceva, care, adăugându-se an de an, dădea naștere la o întârziere de o zi la fiecare interval de 128 de ani. În calendarul întocmit de el, Sosigene așezase echinocțiul de primăvară la 24 martie; dar pe vremea Sinodului I ecumenic de la Niceea (325), echinocțiul real cădea de fapt mai înainte cu trei zile (21 martie), deoarece calendarul iulian întârziase la acea vreme cu 3 zile.

Sfinții Părinți de la Sinodul din Niceea (325) au hotărât ca pe viitor data echinocțiului de primăvară să rămână la 21 martie, dată de care era nevoie pentru stabilirea datei Paștilor din fiecare an. Dar nu s-a luat nici o măsură pentru evitarea întârzierii calendarului în viitor, încât el a continuat să rămână în urmă cu câte o zi la fiecare 128 de ani.

În secolul al XVI-lea, întârzierea se făcuse de 10 zile, încât echinocțiul real ajunsese să cadă cu 10 zile mai devreme, adică la 11 martie. Se simțea nevoia unei noi îndreptări a calendarului, pe care, din ordinul Sinodului de la Trident, a făcut-o în Apus papa Grigorie al XIII-lea, cu ajutorul astronomului italian Luigi Lilio, la anul 1582; îndreptarea aceasta a fost primită, treptat, de întreaga creștinătate apuseană. Calendarul îndreptat astfel s-a numit de aici înainte *gregorian*, după numele papei Grigorie al XIII-lea. Îndreptarea constă în aceea că s-au redus cele 10 zile de întârziere, încât de aici înainte echinocțiul a revenit la 21 martie, data stabilită de Părinții de la Niceea.

S-au luat totodată măsuri pentru evitarea întârzierii calendarului pe o mare perioadă de timp în viitor (aproximativ 4.000 ani), prin suprimarea anilor bisecți (transformarea lor în ani comuni) la anumite intervale de timp.

Bisericile ortodoxe n-au primit îndreptarea calendarului realizată în Apus, ci au continuat să folosească și mai departe calendarul neîndreptat, numit de aici înainte *stilul vechi*.

La începutul secolului nostru întârzierea calendarului folosit de Bisericile ortodoxe ajunsese de 13 zile, iar echinocțiul de primăvară cădea de fapt la 8 martie.

După primul război mondial, toate statele din răsăritul Europei au adoptat calendarul îndreptat în Apus (calendarul gregorian sau «stilul nou»), spre a fi folosit în viața publică. De aceea s-a simțit nevoia îndreptării calendarului și în viața bisericească.

În anul 1923 s-au adunat la Constantinopol reprezentanți ai mai tuturor Bisericilor ortodoxe. Aceștia au cercetat problema calendarului iulian și au ajuns la convingerea că el trebuie îndreptat și că prin această îndreptare nu se aduce nici o știrbire canoanelor și orânduielilor Sfinților Părinți. S-a hotărât deci îndreptarea calendarului, suprimându-se cele 13 zile de întârziere, pentru a se readuce astfel echinocțiul la 21 martie, așa cum îl fixaseră Sfinții Părinți de la Sinodul I ecumenic. Hotărârea a fost primită de toate Bisericile ortodoxe participante la conferință, urmând ca fiecare Biserică să facă îndreptarea când va găsi vreme potrivită. Astfel, în anul 1924, au îndreptat calendarul Patriarhia de la Constantinopol, Biserica Greciei și Biserica Ortodoxă Română, apoi, pe rând, Patriarhia Alexandriei, Patriarhia Antiohiei, Biserica Poloniei, a Cehoslovaciei și Albaniei, iar în timpul din urmă și Biserica Bulgariei. Numai Biserica rusă, cea sârbă și Patriarhia de Ierusalim nu au găsit până acum momentul potrivit pentru a aplica îndreptarea calendarului și folosesc și acum calendarul neîndreptat (stilul vechi).

Calendarul îndreptat de Bisericile ortodoxe prin hotărârea Conferinței de la Constantinopol nu este calendarul gregorian, cum ne învinuiesc unii din neștiință și rea – credință, făcând tulburare în mersul vieții creștine și în data prăznuirii sărbătorilor. Conferința interortodoxă de la Constantinopol nu s-a condus după calendarul gregorian, care nu este nici el desăvârșit, ci a ținut seama de ultimele rezultate ale științei astronomice, găsind totodată un procedeu mult mai bun decât cel gregorian pentru a evita rămânerea în urmă a calendarului pe o perioadă mult mai mare de timp. Îndreptarea nu atinge cu nimic învățătura Bisericii în latura dogmatică, canonică ori de cult. Calendarul nu este ceva sfânt, este o măsurătoare a vremii, și a îndrepta cineva calendarul nu înseamnă a schimba dreapta credință, iar dogmele, ca și sărbătorile, nu-și pierd nimic din sfințenia lor dacă le ținem după calendarul îndreptat.

3. ANUL BISERICESC ȘI SUBDIVIZIUNILE LUI

a. Omul, fiind alcătuit din trup și suflet, aparține atât lumii materiale, cât și celei spirituale. Pe lângă îndatoririle civile, prin care-și îndeplinește obligațiile față de stat, îngrijindu-se și de binele său pământesc, are datoria de a purta grijă de suflet și de mântuirea lui. Pentru aceasta Biserica a rânduit anumite reguli și instituții de cult prin care omul poate să-și îndeplinească obligațiunile sale religios-morale în cadrul cultului divin, în tot cursul vieții sale. Ea face așa încât în tot cursul timpului să ne înfățișeze (descopere) o trăsătură sau un moment din viața Mântuitorului, prin care se împărtășește omului un har deosebit, o învățătură de credință ori o regulă de viață, în vederea mântuirii. Și deoarece unitatea naturală cea mai mare de împărțire și de măsurare a timpului vieții omului este anul calendaristic, Biserica a orânduit o seamă de sărbători, posturi, pomeniri ale morților, care se repetă în fiecare an și sunt menite a susține și a promova viața creștină. Prin această întocmire a anului bisericesc, se continuă lucrarea de mântuire a Domnului nostru Iisus Hristos și se păstrează amintirea vieții și a învățaturii Sale în mod viu, spre mântuire.

După o veche tradiție, moștenită din cultul iudaic, anul bisericesc începe la 1 septembrie și se încheie la 31 august. Domnul Iisus Hristos este prezent în Biserică cu toate cele trei slujiri ale Sale, prin care a săvârșit opera mântuirii: cea de *arhiereu*, prin care S-a jertfit pe cruce și care stă în centrul activității Sale mântuitoare; cea *învățătoarească*, de propovăduire a Evangheliei, și cea de *conducere* sau *împărătească*, prin care a biruit moartea, a înviat și apoi S-a înălțat la cer, conducând de acolo Biserica întemeiată de El pe pământ. Ele se reinnoiesc simbolic în cele trei perioade sau părți mai mari în care se împarte anul bisericesc, și anume:

1) Perioada numită a *Triodului*, înainte de Paști, care durează 10 săptămâni începând cu Duminica Vameșului și a Fariseului; în această perioadă, care cuprinde și Postul Mare, se reinnoiește activitatea arhierească a Mântuitorului;

2) Perioada numită a *Penticostarului*, în care se reinnoiește activitatea împărătească a Mântuitorului, ține opt săptămâni, începând cu Duminica Învierii (Sf. Paști) și încheindu-se cu săptămâna de după Rusalii;

3) Perioada numită a *Octoihului*, în care se reinnoiește activitatea învățătoarească a Mântuitorului, ține de la Duminica I după Rusalii până

la începutul Triodului (Duminica Vameșului și a Fariseului din anul viitor), durata ei fiind variabilă, după data Paștilor din anii respectivi.

Activitatea arhierească a Mântuitorului Iisus Hristos este centrul vieții Sale în Biserică și centrul tuturor sărbătorilor bisericești. De aceea sărbătoarea Învierii împreună cu Săptămâna Patimilor formează centrul întregului an liturgic. Tot ceea ce premerge este pregătirea, iar ceea ce urmează este continuarea ei.

De aceea citirea pericopelor din Evanghelie începe cu Duminica Învierii, și ele se citeșc astfel: de la Duminica Învierii și până la Pogorârea Sfântului Duh se citește Evanghelia de la Ioan; din Lunea Rusaliilor, 17 duminici se citește Evanghelia de la Matei cu adaosuri de la Sf. Evangelist Marcu; mai departe urmează Evanghelia de la Luca și se termină cu cea a Sf. Marcu.

Tot de la Duminica Învierii începe șirul celor 8 glasuri ale Octoihului, care ține fiecare câte o săptămână, precum și șirul celor 11 luminânde și voscresne (Stihirile Învierii), care se cântă în toate duminicile anului la Utrenie.

Și în perioada Octoihului avem sărbători importante, ca Nașterea Domnului, pregătită prin post, apoi Botezul și Întâmpinarea Domnului; precum și alte sărbători de diverse categorii.

După aceasta urmează perioada de post și rugăciune a Triodului, în amintirea patimilor Mântuitorului.

Prin moartea și Învierea Mântuitorului s-a săvârșit mântuirea neamului omenesc. De acum începe perioada activității lui Hristos ca Împărat, socotită timpul victoriei și al triumfului prin strălucita Sa Înviere. Acum este necesar ca omenirea să se facă părtaşă mântuirii și deci se trimite Duhul Sfânt, Biserica luând asupra sa lucrarea mântuirii, pe care o continuă în timp.

Anul bisericesc are deci trei mari părți, în care se manifestă cele trei slujiri ale Mântuitorului Hristos, în ordine cronologică, începând cu cea învățătoarească (Octoihul), continuând cu cea arhierească (Triodul) și încheind cu cea împărătească (Penticostarul).

Observăm deci că în jurul sărbătorii Învierii Mântuitorului, socotită un centru, se mișcă tot anul bisericesc. Sărbătorile premergătoare și cele următoare formează și ele cercuri de sine stătătoare, cu centrele lor, care sunt: Nașterea Domnului și Pogorârea Sfântului Duh.

Anul bisericesc nu este numai o comemorare a întregii activități a Mântuitorului Hristos, nu este numai icoană, un simbol, ci conține

și o realitate religioasă. E continuarea vieții lui Hristos în Biserică spre mântuirea oamenilor. Mântuitorul e veșnic viu în Biserică. Sa și continuă să lucreze, fiind viața tuturor, ca toți cei ce trăiesc în El să poată să se împărtășească din comoara darurilor dobândită pentru noi de Cel ce a murit și a înviat a treia zi (II Cor. V, 15).

b. 1) Viața lui Hristos, reînnoită prin har în decursul anului bisericesc, trebuie să devină pildă creștinului, el trebuind să-și conformeze viața sa cu viața lui Iisus Hristos, sfântă și fără prihană. De aceea anul bisericesc, având menirea de a da omului puțința de a se sfinți, se cheamă și *timp sfânt*. De acest timp sfânt țin zilele care înfățișează credincioșilor faptele mântuirii și adevărurile de seamă ale descoperirii dumnezeiești.

Aceste zile, consfințite anume pentru serviciul divin și pentru mântuirea suflatească, se numesc *sărbători* și ele sunt de mai multe feluri.

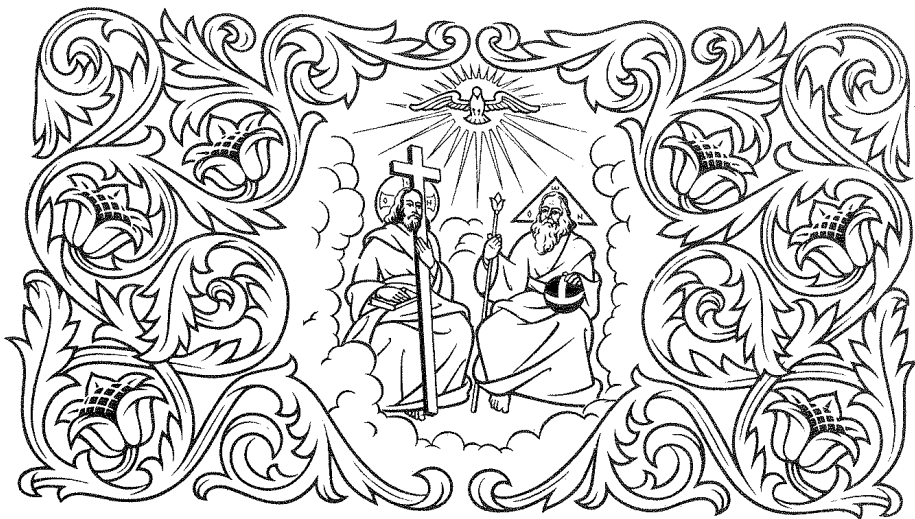
Sunt mai întâi zilele instituite spre lauda și preamărirea celor trei Persoane dumnezeiești; acestea se numesc *praznice* sau *sărbători împărătești* (*domnești*). Apoi, în afară de lauda persoanelor Sfintei Treimi, Biserica a așezat sărbători și pentru vasele alese ale lui Dumnezeu, care sunt sfinții: acestea sunt sărbătorile în cinstea Maicii Domnului și ale sfinților mai aleși.

2) În afară de sărbători, având în vedere slăbiciunea omului, ispitele și căderile în păcat, a orânduit zile de pocăință, împreunate cu post (ajunare), ca mijloc Biserica de luptă împotriva patimilor și de ajutorare a sufletului pentru curățirea și sfințirea lui prin virtuți și har.

De aceea avem presărate în cursul anului bisericesc mai multe zile izolate de post, precum și posturi de durată mai mare.

3) În sfârșit, rugăciunea creștinului cuprinde nu numai pe cei ce sunt în viață, ci și pe cei adormiți în nădejdea învierii și a vieții de veci. De aceea anul bisericesc cuprinde și *zile anumite consacrate rugăciunilor de pomenire pentru cei trecuți din această viață*.

Potrivit cu cele spuse mai sus, în lecțiile următoare vom vorbi mai întâi despre sărbătorile de diferite categorii, începând cu duminica și continuând cu sărbătorile împărătești și ale Maicii Domnului, cu sărbătorile Sfinților Îngeri și ale Sfintei Cruci și terminând cu sărbătorile sfinților de diverse categorii, la care se va vorbi și despre sfinții români, precum și despre sfinții ale căror sfinte moaște se află la noi în țară. În al doilea rând vom vorbi despre posturile din cursul anului bisericesc și vom încheia cu zilele pentru pomenirile de obște (generale) ale morților.

LECȚIA A 8-A

DESPRE SĂRBĂTORI ÎN GENERAL. DUMINICA ȘI PRAZNICELE ÎMPĂRĂTEȘTI

I. DESPRE SĂRBĂTORI ÎN GENERAL

În Biserica Ortodoxă toate zilele sunt serbate cu sfințenie în serviciul liturgic; însă unele au dobândit o însemnătate deosebită prin faptele mari care s-au savârșit în ele pentru mântuirea și luminaarea noastră, ori prin însemnătatea persoanelor sfinte pe care ni le amintesc, ele fiind zile de sărbătoare.

În Biserica Ortodoxă sărbătorile se împart în mai multe categorii, după importanța lor.

a) Astfel, cele mai importante sunt *praznicele împărătești* sau *sărbătorile domnești*, care se referă la Persoanele dumnezeiești și în special la Domnul nostru Iisus Hristos. Între ele sunt socotite de obi-

cei și sărbătorile Maicii Domnului și se poate socoti și *Duminica*, sărbătoarea săptămânală a creștinilor.

b) A doua categorie o alcătuiesc sărbătorile sfinților mai importanți, între care intră și sărbătorile sfinților români și ale sfinților cu moaște la noi în țară.

Vom începe cu *Duminica*.

2. DUMINICA, SĂRBĂTOAREA SĂPTĂMÂNALĂ A CREȘTINILOR

După ce Dumnezeu a săvârșit creația lumii, în ziua a 7-a S-a odihnit de toate lucrurile pe care le-a făcut și a binecuvântat această zi și a sfințit-o. Mai tirziu, Dumnezeu a poruncit prin Moise poporului iudeu să lucreze șase zile, «iar în ziua a 7-a să nu faci nici un lucru, nici el, nici feciorii lui, nici fetele lui, nici servitorii lui, nici servitoarele lui, nici boul, nici asinul lui, nici străinul cel ce locuiește cu el. Căci în șase zile a făcut Dumnezeu cerul și pământul și marea și toate câte sunt în ele, iar în ziua a 7-a S-a odihnit; pentru aceea a binecuvântat Dumnezeu ziua a 7-a și a sfințit-o pe ea» (Ieșire XX, 10–11).

Ziua a 7-a în Vechiul Testament se numea *Sabat*, adică sărbătoare sau zi de odihnă.

Mântuitorul nostru Iisus Hristos a înviat în ziua care urmează după sabbat și pentru aceasta ucenicii Săi sărbătoreau această zi spre a aduce laudă lui Dumnezeu, numind-o mai ales *Ziua Domnului* (dies dominica) sau «ziua domnească», ori cea *dintâi a sâmbetelor*, iar păgânii o numeau *ziua soarelui* (dies solis). Această zi se sărbătorea chiar din timpul Sfinților Apostoli, când aceștia se adunau ca să «frângă pâinea», adică să săvârșească Sfânta Liturghie (Fapte XX, 7).

Sfântul Evanghelist Ioan arată că în ziua aceasta Mântuitorul, intrând prin ușile încuiate la Sfinții Apostoli, a suflat asupra lor, zicând: «*Luați Duh Sfânt...*» (Ioan XX, 10–23).

Tot în această zi S-a pogorât și Sfântul Duh asupra Apostolilor, la cincizeci de zile după Înviere, înțelepțindu-i, și tot în această zi a luat naștere Biserica creștină și a început propovăduirea Evangheliei la toate neamurile.

Ziua dintâi a săptămânii sau duminica s-a serbat ca «zi a Domnului» și după timpul Sfinților Apostoli.

Astfel, Sf. Ignatie, episcopul Antiohiei, scria în Epistola sa către Magnezieni (cap. 9): «Dacă ați ajuns la noua nădejde, apoi nu mai serbați sâmbăta, ci sfințiți ziua Domnului».

Sf. Iustin Martirul († 165) spune că duminica, "ziua soarelui" "ne adunăm cu toții la un loc, pentru că aceasta este ziua în care Dumnezeu, la crearea lumii, a despărțit lumina de întuneric și în care Mântuitorul nostru a înviat din morți" (cf. *Apol. I*, cap. 67).

Numirea de «ziua soarelui» pentru prima zi a săptămânii era întrebuintată la păgâni. Creștinii primelor trei-patru secole au păstrat această numire, însă i-au dat alt sens, numind pe Mântuitorul «Soare al dreptății» (vezi troparul Nașterii Domnului).

Sf. Ambrozie, episcopul de Mediolan, în cuvântarea 61, spune în legătură cu Duminica: «Ziua Domnului ne este venerabilă și solemnă, pentru că în ziua aceasta Mântuitorul, asemenea soarelui care răsare, după ce a împrăștiat întunericul iadului, a strălucit în lumina Învierii; pentru aceea ziua aceasta se și numește de către fiii luminii „ziua soarelui”, căci o luminează Hristos, Soarele dreptății».

Sf. Ioan Gură de Aur numește Duminica «ziua pâinii», după obiceiul de a se frânge în această zi pâinea, adică a serba Sfânta Euharistie. Mulți dintre Sfinții Părinți numesc această zi și «Împărăteasa zilelor», subliniind prin aceasta caracterul ei de zi sfântă și venerată.

Creștinii, încă din vechime, țineau această zi nu numai ca o zi de odihnă, ci și de bucurie, serbând-o prin participarea la serviciul Sfinței Liturghii. Duminica, fiind socotită zi de bucurie, în ea aveau loc agapele sau mesele comune și se împărțeau la săraci milosteniile care se strângeau după Liturghie. În ziua Duminicii, creștinii se abțineau de la toate petrecerile lumești, deosebindu-se de păgâni. De asemenea, Duminica nu funcționau instanțele judecătorești și nu se lucra. În biserici nu se îngenuchea și, fiind bucuria învierii, în această zi nu se ajuna, nu se făceau pomeniri pentru morți. Chiar legile statului roman, de la Constantin cel Mare înainte, au impus oficial serbarea duminicii tuturor cetățenilor imperiului. În această zi, creștinii erau îndatorați să vină la biserică pentru a asculta slujba și predica (vezi can. 19 și 80 ale Sinod VI ecumenic).

Porunca I a Bisericii cere creștinului să se roage lui Dumnezeu și să ia parte la serviciile dumnezeiești în fiecare duminică și sărbătoare. Datoria noastră de creștini este de a lăsa la o parte duminica

toate lucrările obișnuite și a ne ruga lui Dumnezeu, mulțumindu-l pentru binefacerile revărsate asupra noastră.

Să cinstim ziua Domnului prin gânduri curate, înălțate la Dumnezeu și prin fapte bineplăcute Lui.

3. PRAZNICELE ÎMPĂRĂTEȘTI

Sărbătorile în cinstea Persoanelor dumnezeiești se împart, după data lor, în două categorii: unele cu dată schimbătoare, fiind în legătură cu data variabilă a Sfintelor Paști, și altele cu dată fixă sau neschimbătoare.

a. Praznicele împărătești cu date schimbătoare. Aceste praznice împărătești sunt în număr de patru și anume:

- ✦ Duminica Stâlpărilor sau a Floriilor;
- ✦ Duminica Sfintei și luminatei Învieri a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos;
- ✦ Înălțarea Domnului Hristos la cer;
- ✦ Duminica Pogorării Sfântului Duh (Cincizecimea sau Rusaliile).

1) **Duminica Stâlpărilor (Floriilor).** Această sărbătoare se prăznuiește în duminica premergătoare Învierii Domnului (ultima duminică din Postul Mare).

Este ziua care ne amintește de intrarea triumfală a Domnului în Ierusalim, cu câteva zile înainte de patima Sa, cum prezisese proorocul Zaharia (IX, 10). Și, într-adevăr, cu cinci zile înainte de Paști, cum arată Sf. Evanghelist Ioan (cap. XII), Mântuitorul, venind din Betania, a intrat în Ierusalim, fiind întâmpinat de mulțimea care venise să serbeze Paștile. Sf. Evanghelist Ioan spune că mulțimea «a luat stâlpi de finic și a ieșit întru întâmpinarea Lui, strigând: Osana! Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului, Împăratul lui Israel. Și aflând Iisus un asin, a șezut pe el precum este scris: Nu te teme, fiica Sionului! Iată Împăratul tău vine la tine, șezând pe mânzul asinei» (Ioan XII, 12-16).

În amintirea acestui eveniment, Biserica a așezat această sărbătoare, pe care poporul o numește și «Duminica Floriilor», întrucât ea se prăznuiește totdeauna la începutul primăverii.

Cele mai vechi dovezi despre sărbătorirea acestui praznic le avem de pe la sfârșitul secolului al III-lea, într-o predică rostită în

această zi de Metodie, episcopul Tirului și al Patarei († 311). În sec. al IV-lea mulți Sfinți Părinți laudă această sărbătoare, iar mai târziu imnografil creștini au alcătuit imne de mare frumusețe, care se cântă și azi în biserici la sfintele slujbe. În amintirea ramurilor de finic, cu care mulțimea a întâmpinat pe Mântuitorul, și astăzi în biserică preotul citește rugăciunea binecuvântării ramurilor de salcie, pe care le împarte apoi credincioșilor. În alte părți se întrebuințează ramuri de finic ori de măslin. Întrebuințarea ramurilor de finic este foarte veche; se crede că s-ar fi introdus prima dată în Palestina, de unde a trecut în toate Bisericele creștine.

Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Chiril al Alexandriei explică semnificația acestor stâlپări, arătând că ele înseamnă biruința lui Hristos asupra morții, cum rezultă și din troparul sărbătorii. Fiind praznic împărătesc, Biserica Ortodoxă dezleagă la pește, vin și untdelemn. Se oficiază Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

2) **Duminica Învierii (Sfintele Paști)**. Este cea mai veche și cea mai mare sărbătoare în creștinism, ziua în care Mântuitorul, după patima și îngroparea Sa, a săvârșit cununa minunilor Sale, înviind din morți. Sărbătoarea Învierii Domnului se mai numește și «sărbătoarea Sfintelor Paști». Această numire a fost împrumutată de la sărbătoarea Paștilor din Vechiul Testament, instituită de Moise în amintirea ieșirii evreilor din Egipt, prin care aceia au scăpat de robie și au revenit în pământul făgăduinței. De la acest fapt, sărbătoarea iudaică s-a numit «pasha» (cuvânt de origine egipteană), adică trecere de la robie la slobozenie. Sărbătoarea ținea la evrei 7 zile, începînd cu ziua de 14 Nissan, dată care cădea o dată cu prima lună plină de după echinocțiul de primăvară. Evreii serbau această sărbătoare prin junghierea unui miel de un an, pe care îl frigeau, mîncîndu-l cu verdețuri amare și pâine nedospită sau azimă; de aceea sărbătoarea aceasta se mai chema și a «azimelor». Această sărbătoare a ales-o și Mântuitorul pentru a săvârși în timpul ei jertfa Sa pentru mîntuirea oamenilor, pătîmind pe cruce și înviind a treia zi, precum scrie în Sfînta Evanghelie (Matei XXVIII, 1-10; Marcu XVI, 11-16; Luca XXIV, 1 și Ioan XX, 1). Sărbătoarea Învierii ține trei zile la rînd.

În primele trei-patru secole, sub denumirea de "Paști", creștinii aminteau Patimile și Învierea Domnului, iar pentru indicarea separată a

fiecărei părți a serbării întrebuițau două numiri: «Paștile Crucii», adică zilele Sfințelor Patimi, și «Paștile Învierii», adică serbarea Învierii. Serbarea celor două părți se săvârșea în două feluri deosebite: prima cu post și întristare; a doua, cu mare bucurie. Aceste două serbări, 14 Nissan și 16 Nissan, au adus neînțelegeri între creștinii primelor trei secole în ceea ce privește data și modul serbării Paștilor, mai ales că Paștile creștinilor coincidea uneori cu cel iudaic. Biserica a înlăturat aceste neajunsuri fixând reguli precise pentru data serbării Paștilor creștine. Prin Sinodul I ecumenic de la Niceea (325) s-au hotărât următoarele:

Paștile să se serbeze totdeauna duminica. Această duminică va fi cea care urmează după prima lună plină care apare după echinocțiul de primăvară (21 martie).

Dacă această duminică va coincide cu 14 Nissan (Paștile iudeilor), Paștile se vor serba duminica următoare.

Potrivit acestor reguli, data Sfințelor Paști poate să varieze într-un interval de 35 de zile, între 22 martie și 25 aprilie (aceste date sunt socotite pe stilul vechi, de aceea noi, transpunându-le în calendarul îndreptat, care are un avans de 13 zile, serbăm de fapt Paștile între 4 aprilie și 8 mai).

Această «sărbătoare a sărbătorilor» a fost ținută cu multă strălucire încă din timpul Sfinților Apostoli și de-a lungul veacurilor până astăzi. Sf. Grigorie de Nazianz spune că «ea se înalță ca soarele înaintea stelelor» (Omilia XIX). Ziua aceasta este cea mai mărită și solemnă dintre toate zilele anului. Ea ne aduce aminte de trecerea de la întunericul păcatului la lumina mântuirii, de la moarte la viață și de pe pământ la cer prin moartea și Învierea Domnului. Creștinii o serbau cu lumini aprinse, se îmbrăcau în haine noi și se salutau până la Înălțare cu cuvintele «Hristos a înviat», la care se răspundea: «Adevărat a înviat». În cinstea măritului praznic, împărații eliberau pe mulți condamnați la temniță, stăpânii slobozeau pe sclavi, iar toți creștinii făceau acte de pietate și de milostenie. Se mâncau ouă roșii, oul fiind simbolul lumii și al eternității, iar culoarea roșie amintind singele Domnului curs pe cruce pentru mântuirea noastră.

Tot în legătură cu sărbătoarea Paștilor se făcea în vechime și botezul catehumenilor, iar împărații creștini opreau în aceste zile petrecerile de tot felul.

Până la Înălțare, în biserici nu se îngenunchea, iar în Săptămîna Luminată ușile împărătești stăteau deschise, întrucât prin învierea lui Hristos s-a deschis calea noastră spre cer.

3) **Înălțarea la cer a Domnului nostru Iisus Hristos.** La 40 de zile de la Duminica Învierii, adică în joia din săptămîna a VI-a de după Paști, Biserica Ortodoxă prăznuiește Înălțarea Domnului cu trupul la cer, minune care a avut loc pe Muntele Măslinilor în văzul Apostolilor, după ce Mântuitorul le vorbise despre Împărăția lui Dumnezeu (Fapte I, 2–13).

Prin înălțarea Sa la cer, Mântuitorul Și-a încheiat activitatea pămîntească, făgăduind Sfinților Apostoli pe Sfântul Duh, Care avea să-i călăuzească. Cele mai vechi dovezi despre prăznuirea acestei sărbători le găsim în *Constituțiile Apostolice* (cartea V, cap. 19), unde citim: «Și numărînd iarăși de la cea dintîi duminică (a Paștilor) patruzeci de zile, să ții în ziua a V-a a săptămîinii (adică joi) după ziua Domnului (Duminica), sărbătoarea «Înălțării Domnului», în care El S-a ridicat la ceruri, la Dumnezeu-Tatăl».

Înălțarea se serba cu bucurie; ea însemna sfârșitul lucrării mîntuitoare a lui Hristos. Sf. Ioan Gură de Aur numește această sărbătoare «ziua luminoasă a Înălțării Celui răstignit», iar Sf. Grigorie din Tours arată solemnitatea cu care se prăznuia Înălțarea Domnului în Galia prin secolele IV și V. Mai apoi Sfinții Atanasie cel Mare și Grigorie de Nyssa au rostit frumoase cuvântări în legătură cu acest mare praznic împărătesc.

4) **Duminica Pogorării Sfântului Duh (Rusaliile sau Cincizecimea).** Una dintre cele mai vechi și însemnate sărbători creștine este și Duminica Pogorării Sfântului Duh, sau ziua «Cincizecimii», întrucât serbarea are loc la 50 de zile după Învierea Domnului (Duminica a opta după Paști). Sărbătoarea se mai numește și «Ziua Sfântului Duh» sau sărbătoarea Sfintei Treimi, iar la noi e numită și Duminica Rusaliilor, de la cuvîntul *rosa* (trandafir), pentru că ea cade în timpul înfloririi trandafirilor, când romanii tocmai serbau *Rosalia*. Originea acestei sărbători este descrisă în Fapte II, 1–5 și la Sf. Evangelist Ioan XVI, 12–13.

Înainte de a Se înălța la cer, Mântuitorul le-a spus Sfinților Apostoli: «*Multe am să vă grăiesc vouă, dar acum nu puteți să le purtați; iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va învăța pe voi tot*

adevărul» (Ioan XVI; 12–13). Făgăduința aceasta s-a împlinit, precum se spune în Fapte: «Iar sosind ziua Cincizecimii, erau toți Apostolii cu un cuget la un loc (adică într-o casă din Ierusalim). Și fără veste s-a făcut vuet din cer, ca de suflare de vânt ce vine repede, și a umplut casa unde ședeau Apostolii. Și li s-au arătat, împărțite, limbi ca de foc, și au șezut pe fiecare din ei. Și s-au umplut toți Apostolii de Duhul Sfânt, și au început a grăi în alte limbi, precum le da lor Duhul a grăi» (Fapte II, 1–4).

Sărbătoarea aceasta datează din timpul Sfinților Apostoli, însă mărturii mai multe despre serbarea ei avem începând cu sec. al II-lea. Astfel, Sf. Irineu (+ 202) zice că «în ziua Pentecostei nu se îngeneunche la rugăciune». Tertulian, în legătură cu această sărbătoare, spune: «Ziua potrivită pentru botez este a Paștilor și apoi a Pentecostei». *Constituțiile Apostolice* recomandă această sărbătoare, spunând credincioșilor: «Cincizecimea s-o serbați din cauza Pogorării Sfântului Duh asupra celor ce au crezut în Hristos». Sf. Ioan Gură de Aur o numește «Duminica mântuirii». În noaptea acestui praznic se făcea botezul catehumenilor. Legiuirile împărătești opreau petrecerile. În această zi, îndată după Sfânta Liturghie, se oficiază slujba Vecerniei zilei următoare, la care se citesc șapte rugăciuni, și se împart în biserici de către preoți foi de nuc sau de tei, cu care se împodobesc bisericile și casele creștinilor. Obiceiul acesta este moștenit de la iudei; ramurile acestea însemnează reînnoirea credincioșilor prin puterea Sfântului Duh și închipuiesc limbile de foc sub forma cărora Sfântul Duh S-a pogorât asupra Sfinților Apostoli.

Pentru creștini această sărbătoare are mare însemnătate, întrucât în ea cinstim pe a treia Persoană a Sfintei Treimi, pe Sfântul Duh, Care în chip de limbi de foc S-a pogorât asupra Sfinților Apostoli; dar mărim și pe Dumnezeu-Tatăl, din Care Duhul Sfânt purcede din veci, și pe Dumnezeu-Fiul, prin Care Duhul Sfânt se trimite Bisericii.

b) Praznicele împărătești cu date neschimbatore. Acestea sunt următoarele:

✦ Nașterea după trup a Mântuitorului Iisus Hristos (25 decembrie); Tăierea împrejur (1 ianuarie);

✦ Botezul Domnului sau Arătarea Domnului (Epifania, 6 ianuarie);

- ✦ Întâmpinarea Domnului (2 februarie);
- ✦ Schimbarea la Față (6 august);

1) **Nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos.** Biserica creștină ortodoxă serbează la 25 decembrie Nașterea după trup a Mântuitorului Iisus Hristos, Care a venit în lume, după cum spune Sf. Ap. Pavel, la plinirea vremii. Mântuitorul Iisus Hristos S-a născut din Sfânta Fecioară Maria, în peștera din orașul Betleem din Iudeea, în zilele regelui Irod Idumeul, numit și cel Mare, și ale împăratului roman Octavian Augustus. Prin venirea Sa pe lume s-au împlinit cuvintele lui Isaia proorocul, care spusese: *«Iată, fecioara va purta în pânțe și va naște Fiu și se va chema numele Lui: Emanuel»* (Isaia VII, 14). Sfinții Evangheliști Matei (cap. I și II) și Luca (cap. II) arată nașterea Domnului însoțită de minuni și semne, ca: închinarea păstorilor, vestiți de înger; cântarea îngerilor: *«Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie»* (Luca II, 14); apoi steaua care lumina calea magilor; mânia lui Irod și porunca de a uide pruncii; fuga în Egipt, prin descoperirea dumnezeiască; rămânerea acolo până la moartea lui Irod și reîntoarcerea în Nazaret. Mântuitorul Hristos S-a născut în anul 750 de la întemeierea Romei, și, după tradiție, la 25 decembrie, adică la 9 luni de la Buna-vestire, când trupul Său omenesc S-a zămislit în Sfânta Fecioară.

Nașterea Domnului a fost considerată încă din vechime ca una dintre cele mai mari sărbători creștine. Încă de la început Biserica din Apus prăznuia această zi la 25 decembrie, iar botezul la 6 ianuarie, spre deosebire de Biserica răsăriteană, care serba nașterea o dată cu botezul Domnului, în ziua de 6 ianuarie. Din a doua jumătate a sec. al IV-lea, la stăruința Sfântului Ioan Gură de Aur, a început și în Biserica din Răsărit a se sărbători separat nașterea la 25 decembrie, iar botezul la 6 ianuarie. Despre serbarea acestui nou praznic amintesc *Constituțiile Apostolice*, unde se spune că «această sărbătoare este a Celui ce a mântuit lumea». Sfinții Vasile cel Mare și Grigore de Nazianz laudă mult acest praznic. De la Sf. Grigore de Nazianz ne-au rămas cuvintele catavasilor: «Hristos se naște, slăviți-L», rostite de el într-o predică ținută la Naștere, iar mai târziu (sec. VI) Sfântul Roman Melodul a alcătuit condacul «Fecioara astăzi pe Cel

mai presus de ființă naște». Și alți innografi au alcătuit cântări de laudă în cinstea acestui praznic.

Praznicul Nașterii Domnului este precedat de un post de 40 de zile, iar în ziua dinaintea sărbătorii (24 decembrie) postul este mai aspru, unii creștini ajunând toată ziua. În această zi de ajun, în Biserica veche se botezau catehumenii și se citeau Ceasurele împărătești, numite așa pentru că la ele asistau și împărații. Tot în ajun, preoții ori cântăreții mergeau pe la casele creștinilor cu icoana Nașterii, iar noaptea spre ziuă se făcea Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, pentru ca postul să înceteze și să înceapă bucuria.

Sărbătoarea Nașterii Domnului, mai ales la noi, românii, este bogată în tradiții și obiceiuri străvechi, cum este acela al colindelor, al umblării cu «Steaua», cu «Vicleimul» și «Irozii» ș.a. Creștinii cei mai mulți se spovedesc și se împărtășesc. În popor, sărbătoarea se mai numește și *Crăciun*; bucuria duhovnicească a acestui praznic ține până la Botezul Domnului, cu care se încheie ciclul sărbătorilor Crăciunului.

2) **Tăierea împrejur a Domnului.** Această sărbătoare cade la 8 zile după Nașterea Domnului, adică la 1 ianuarie, amintind de ziua în care Mântuitorul Iisus Hristos S-a supus Legii Vechiului Testament primind tăierea împrejur și când I s-a pus numele de *Iisus*, care înseamnă *mântuitor*.

Sărbătoarea are o mare însemnătate prin faptul că dovedește că într-adevăr Hristos a avut și trup omenesc și prin aceasta (tăierea împrejur) vedem că Mântuitorul n-a călcat Legea, ci a împlinit-o. Dovezi despre prăznuirea acestei sărbători avem din secolul al IV-lea, de la Sf. Epifanie, Amfilohie din Iconium, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sf. Ambrozio și alții, care au ținut cuvântări la acest praznic.

Tot la 1 ianuarie Biserica a așezat și serbarea Sfântului Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei († la 1 ianuarie 379), în amintirea faptelor cu care acest mare sfânt și-a ilustrat activitatea de arhipăstor. Sărbătoarea lui era deja cunoscută către sfârșitul veacului al IV-lea.

Pe lângă bucuria praznicului, 1 ianuarie este ziua care deschide porțile anului nou civil. Creștinii, în această zi, își fac urări, dorind ca anul în care intră să fie aducător de belșug, pace, sănătate și fericire. În ajun avem străvechea tradiție a colindatului cu plugușorul, ceea ce ne amintește de ocupația agrară a strămoșilor noștri, care

așteptau ivirea primăverii spre a începe muncile agricole. În biserici se săvârșește Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, iar la sfârșitul slujbei se citesc, în genunchi, de către preoți, Molitfele Sfântului Vasile cel Mare, prin care ne rugăm lui Dumnezeu pentru ferirea de ispitele diavolului și pentru alungarea duhurilor rele. În această zi se mai obișnuiește a se face și Tedeum pentru sănătatea conducătorilor duhovnicești și lumești, precum și pentru a cere ajutorul lui Dumnezeu în anul care începe.

3) **Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos, Botezul Domnului (Epifania sau Boboteaza).** Această sărbătoare a fost orânduită în amintirea Botezului Domnului în Iordan de către Sf. Ioan Botezătorul (Înaintemergătorul). Acest eveniment este istorisit de Sf. Evanghelist Matei (III, 4–6) și de Sf. Luca (III, 21–23) și s-a petrecut în timpul domniei împăratului Tiberiu, când Iisus împlinea vârsta de 30 de ani. După aceasta și-a început misiunea Sa mesianică, împlinindu-se cuvintele proorocului Isaia, care a zis: «*Glasul celui ce strigă în pustie: Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Dumnezeului nostru*» (Isaia XL, 3–5).

Încă din vechime Botezul Domnului se sărbătorea cu mare strălucire și se prăznuia la 6 ianuarie, căci după tradiție în această zi Domnul S-a botezat în Iordan.

Sărbătoarea se mai chema și *Epifania*, adică Arătarea Domnului la începerea activității Sale publice. Se mai numește și *Teofanie* sau «Arătarea Lui cea dumnezeiască», pentru că atunci s-a dovedit dumnezeirea Sa prin venirea Sfântului Duh peste Dânsul, sub chipul unui porumbel, și prin mărturisirea Tatălui ceresc că Iisus este «Fiul Său cel iubit».

4) **Întâmpinarea Domnului nostru Iisus Hristos.** Această sărbătoare cade la 40 de zile după Nașterea Domnului (2 februarie), amintind de prezentarea Sfintei Fecioare la templul din Ierusalim pentru curățirea ei, potrivit prevederilor Legii Vechi (Luca II, 22 și urm.). Acolo, după îndeplinirea ritualului iudaic, Pruncul dumnezeiesc a fost întâmpinat de dreptul Simeon, căruia i se făgăduise că va vedea pe Mântuitorul și care L-a ținut atunci în brațe, rostind frumoasa rugăciune: «*Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne...*». De aceea, sărbătoarea se numește Întâmpinarea Domnului (de către Dreptul Simeon).

Despre serbarea acestui praznic avem mărturii mai multe în secolul VI, când era introdus în întreaga Biserică.

5) **Schimbarea la Față a Mântuitorului Iisus Hristos.** Această sărbătoare s-a instituit de Biserică în amintirea minunii întâmplate pe Muntele Taborului, când Mântuitorul Iisus Hristos, luînd pe Petru, pe Iacob și pe Ioan, S-a suit acolo și S-a schimbat la față înaintea lor, fața Lui strălucind ca soarele, iar hainele Lui fiind albe ca lumina (Matei XVII, 1-6; Luca IX, 28-36). Mântuitorul S-a schimbat la față pentru întărirea în credință a ucenicilor Săi, în vederea Patimilor și a morții care se apropiau. Le-a arătat în mod văzut slava dumnezeirii Sale, dându-le să înțeleagă că Patimile și moartea Sa vor fi de bunăvoie și că El este Mântuitorul cel prezis de prooroci.

Această sărbătoare s-a fixat la 6 august, în mijlocul postului Adormirii Maicii Domnului. Fiind praznic împărătesc, se dezleagă în această zi la vin, untdelemn și pește.

6) Tot între praznicele împărătești cu dată fixă este considerată și **Înălțarea Sfintei Cruci**, despre care vom vorbi în lecția următoare.

4. PRAZNICELE ÎMPĂRĂTEȘTI ÎN CINSTEA MAICII DOMNULUI

În strânsă legătură cu sărbătorile Mântuitorului Iisus Hristos stau și cele în cinstea Preasfintei și Preacuratei Sale Maici, întrucât și viața ei a fost nedespărțită de viața pământească a Fiului său dumnezeiesc. În cultul de adorare a Mântuitorului Iisus Hristos se cuprindea la început și venerarea Sfintei Fecioare Maria, căreia Biserica i-a acordat o cinstire mai mare decât cea dată celorlalți sfinți (*supravenerare* sau *preacinstire*). Întrucât sărbătorile cele mai vechi ale Sfintei Fecioare Maria apar în forma lor primă ca sărbători ale Mântuitorului Iisus Hristos, s-au numit și ele sărbători sau praznice împărătești.

Ivindu-se ereziile, care atacau sfințenia și înalta vrednicie a Maicii Domnului, Biserica a trebuit să instituie sărbători anume privind pe Maica Domnului, pentru a o cinsti după vrednicie, împlinind ceea ce ea însăși a spus în casa arhiereului Zaharia: *«Iată, de acum mă vor ferici toate neamurile»* (Luca I, 43-49).

Sărbătorile cele mai importante ale Maicii Domnului, care sunt socotite între cele 12 praznice împărătești, sunt următoarele:

- ✦ a) Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, la 8 septembrie;
- ✦ b) Intrarea în biserică (aducerea la templu) a Sfintei Fecioare Maria, la 21 noiembrie;
- ✦ c) Buna-Vestire, la 25 martie.
- ✦ d) Adormirea Maicii Domnului, la 15 august.

a) **Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.** Aceasta este prima sărbătoare în cinstea Sfintei Fecioare Maria, din cursul anului bisericesc și se serbează la 8 septembrie, în amintirea nașterii ei din sfinții săi părinți, Ioachim și Ana, care au născut-o la bătrânețe, după multe rugăciuni adresate lui Dumnezeu. Sărbătoarea aceasta s-a prăznuit curând după Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes (431), și apoi a pătruns în toată lumea creștină.

b) **Intrarea în templu a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.** Intrarea în templu a Maicii Domnului amintește de ziua în care s-a împlinit făgăduința făcută de părinții ei că, dacă vor avea un prunc, îl vor închina Domnului. Deci Sfânta Ana născând o pruncă, la trei ani a dus-o la templu, încredințând-o arhiereului Zaharia și împlinindu-și astfel făgăduința. Arhiereul a așezat-o în Sfânta Sfintelor, unde nu intra decât arhiereul o singură dată pe an. După mărturia lui Iosif Flaviu, Sfânta Fecioară Maria a locuit în chilia consacrată fecioarelor și acolo ducea o viață sfântă, în meditație și rugăciune. Acolo Sfânta Fecioară Maria a stat până la vârsta de 15 ani, curățindu-se și sfințindu-se ca vas ales al Domnului, pentru ca prin conlucrarea cu Sfântul Duh să fie mama după trup a Mântuitorului Iisus Hristos. De aceea Sf. Arhanghel Gavriil o va numi *«plină de har»* și *«binecuvântată ...între femei»* (Luca I, 28), iar Sf. Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, o va numi *«Maica Domnului»* (Luca I, 43). La 15 ani, după prescripțiile Legii Vechiului Testament, a părăsit templul și a fost încredințată bătrânului Iosif, bărbat ca la 84 de ani, rudă cu ea, care se hotărâse a-și petrece viața în curăție și neprihănire.

Serbarea acestui praznic se face la 21 noiembrie. Este o sărbătoare de origine mai recentă decât celelalte sărbători ale Maicii Domnului; ea s-a generalizat în Răsărit prin secolul al VIII-lea, iar în Apus a fost introdusă mai târziu.

c) **Buna-Vestire.** Se serbează la 25 martie (cu 9 luni înainte de Nașterea Domnului), în amintirea întâmplării minunate descrise la

Sf. Evanghelist Luca (I, 35–38), când Arhanghelul Gavriil vestește pe Sfânta Fecioară: *"Duhul Sfânt Se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul Care Se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema"*.

Numirea de Buna-Vestire s-a generalizat definitiv în sec. al VII-lea în Răsărit, însă sărbătoarea este mult mai veche, cel puțin din secolul al IV-lea. Pentru a se da mai multă strălucire acestei sărbători, după sec. al VI-lea serviciul divin s-a îmbogățit cu multe imne, în care se vorbește despre întruparea Fiului lui Dumnezeu și mărirea Maicii celei preasfinte.

Deoarece sărbătoarea aceasta cade totdeauna în Postul Mare, fiind totuși praznic de bucurie, Biserica dezleagă la vin, untdelemn și pește, în orice zi din săptămână ar cădea.

d) **Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.** Această sărbătoare a fost instituită în amintirea trecerii Sfintei Fecioare din viața pământească la cea cerească.

Se știe că Mântuitorul, când era pe cruce, a încredințat-o pe Sfânta Sa mamă Sfântului Apostol Ioan, care a luat-o cu sine. După pogorârea Sfântului Duh, Maica Domnului a rămas în Ierusalim timp de aproape 10 ani. După o veche tradiție, în timpul persecuției lui Irod, Sfânta Fecioara Maria, împreună cu Sf. Evanghelist Ioan, a mers la Efes (an. 43), unde Sf. Ioan propovăduia Evanghelia. Când Sfânta Fecioară Maria și-a simțit sfârșitul, s-a întors la Ierusalim și, după dorința sa, trupul ei cel sfânt a fost îngropat, în prezența Sfinților Apostoli, în grădina Ghetsimani, care se afla pe Muntele Eleonului, nu departe de Ierusalim.

Biserica cinstește pe Maica Domnului și o preamărește ca pe «cea mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii». Ea stă ca împărăteasă de-a dreapta Fiului său și este mijlocitoare pentru noi pe lângă dumnezeiescul ei Fiu.

Adormirea Maicii Domnului se serbează la 15 august, după un timp de pregătire prin post, de două săptămâni (1–14 august).

Cultul Sfintei Fecioare Maria este foarte răspândit în popor și multe femei îi poartă numele, iar la mănăstiri se fac la sărbătorile ei pelerinaje, unde se ascultă slujbele de noapte și din zi și unde credincioșii se închină cu evlavie aceleia care este ajutoare și grabnică ascultătoare a rugăciunilor noastre. Prin adormirea Sfintei Fecioare înțelegem că moartea nu distruge ființa noastră, ci este numai o trecere a sufletului de pe pământ la cer, cum sună și troparul sărbătorii: «Mutatu-te-ai din moarte la viață, ceea ce ești Maica Vieții...».

LECȚIA A 9-A

SĂRBĂTORILE SFINȚILOR ÎNGERI ȘI ALE SFINTEI CRUCI. SĂRBĂTORILE SFINȚILOR PRINCIPALI. SFINȚII ORTODOCȘI ROMÂNI ȘI SFINȚII CU MOAȘTE LA NOI ÎN ȚARĂ

1. SĂRBĂTORILE SFINȚILOR ÎNGERI

Venerarea Sfinților Îngeri își are temeiul în Sfânta Scriptură, întrucât ei neîncetat preamăresc pe Dumnezeu și sunt organe care îndeplinesc poruncile lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Ei sunt mijlocitori între oameni și Dumnezeu. În Noul Testament se face în multe locuri amintire de prezența și lucrarea îngerilor. Astfel, Sf. Arhanghel Gavriil vestește pe Sfânta Fecioară Maria că va naște pe Mântuitorul lumii; tot el i se arată în vis lui Iosif și îi spune să fugă în Egipt cu Pruncul. La nașterea Domnului îngerii cântau venirea Lui pe pământ; îngerii slujeau Mântuitorului după ispitirea în pustie. Îi găsim apoi în timpul Patimilor, la înviere, precum și la înălțarea

Domnului. Sfinții Îngeri înconjoară cu ajutorul lor pe Sfinții Apostoli, ca și pe sfinții mucenici ai Bisericii, precum și pe marii trăitori ai virtuților creștine, asceții, pustnicii, sihaștrii etc.

Biserica cinstește pe Sfinții Îngeri cu un cult de venerație. În cinstea și spre pomenirea lor au fost rânduite în calendarul ortodox mai multe sărbători: 8 noiembrie, 26 martie și 13 iulie, care amintesc unele minuni săvârșite prin puterea Sfinților Îngeri ale căror nume ne sunt cunoscute, și îndeosebi Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, căpetenii ale cetelor cerești (despre cel dintâi vezi Daniel X, 13 și XII; Iuda 9; Apoc. XII, 7 și urm.).

Dintre aceste sărbători singura prăznuită cu «ținere», este *Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil și al tuturor Puterilor cerești*, la 8 noiembrie (prin «sobor» se înțelege adunarea credincioșilor în biserici pentru slujbele care se fac în cinstea sfinților respectivi).

Sfântul Arhanghel Gavriil este sărbătorit și la 26 martie, a doua zi după praznicul Bunei-Vestiri, când avem *Soborul Sfântului Arhanghel Gavriil*, pentru a se cinsti rolul pe care l-a avut el în evenimentul sărbătorit cu o zi mai înainte.

Sunt cinstiți, de asemenea, Sfinții Îngeri prin bisericile zidite în cinstea sau cu hramul lor, prin purtarea numelor de Mihail și Gavriil de către credincioși, prin zugrăvirea chipurilor lor pe pereții bisericilor și pe icoane, prin acatistele și canoanele de rugăciune alcătuite în cinstea lor ș.a.m.d.

De asemenea, Biserica creștină, pe lângă alte rugăciuni, a așezat și rugăciuni către Sfinții Îngeri, după cum auzim la slujba Sfintei Liturghii, când preotul se roagă și cere de la Dumnezeu «înger de pace, credincios, îndreptător și păzitor al sufletelor și al trupurilor noastre». Biserica are rugăciuni către îngerul păzitor, întrucât fiecare om și fiecare popor are un înger de pază, și de aceea ne rugăm lui Dumnezeu să ne ocrotească cu «Sfinții Săi Îngeri», ca în rugăciunea «Cela ce în toată vremea și în tot ceasul...».

2. SĂRBĂTORILE SFINTEI CRUCI

Crucea era la păgâni un instrument de tortură și ocară, deoarece pe ea erau răstigniți făcătorii de rele și cei osândiți la moarte.

Prin răstignirea Mântuitorului pe ea, crucea a devenit instrumentul mântuirii noastre, altarul pe care S-a jertfit Mântuitorul, simbol al

suferințelor prin care se ajunge la fericirea raiului, stindard al creștinilor și obiect de venerație, de cinstire (vezi I Cor. I, 18,: *«Cuvântul Crucii, pentru cei ce pier, este nebulie; iar pentru noi, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu»*; Gal. VI, 14: *«Mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos...»*. Cf. și Col. I, 20; II, 14; Efes. II, 16).

În epoca persecuțiilor, creștinii se recunoșteau între ei prin semnul Sfintei Crucii, ori prin chipul peștelui, care simbolizează pe Iisus.

Nu este deci de mirare faptul că încă din a doua jumătate a sec. I găsim dovezi despre cinstirea Sfintei Crucii, mai întâi în cultul particular și apoi în cel bisericesc. În Biserica Ortodoxă avem două mari sărbători ale Sfintei Crucii: Înălțarea Sfintei Crucii (14 sept.) și Duminica Sfintei Crucii (a III-a din Postul Mare).

a) **Înălțarea Sfintei Crucii.** Două întâmplări au condus la așezarea acestei sărbători creștine. Prima este minunata aflare a Sfintei Crucii pe timpul împăratului Constantin cel Mare, și a doua este readucerea sau întoarcerea Sfintei Crucii din Persia, pe timpul împăratului Heraclius I (610–641). Împăratul Constantin cel Mare, în anul 312, luptându-se cu Maxențiu, care se proclamase împărat, a văzut pe cer în plină zi semnul crucii deasupra soarelui, cu inscripția: *ἐν τούτῳ νίκα*, adică «Prin acest semn vei învinge». Împăratul, care era păgân, s-a înspăimântat mai întâi de apariția Sfintei Crucii, pe care păgânii o socoteau semn al nenorocirilor, mai ales că oastea lui era mai mică decât a lui Maxențiu. În noaptea următoare i se arată Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, cu semnul văzut pe cer și-i porunci ca, făcând un astfel de semn, să se folosească de el ca steag de luptă cu dușmanii săi.. Împăratul făcu o cruce la fel cu cea pe care o văzuse și, ducându-se înaintea oștilor sale, a intrat biruitor în Roma.

După ce Constantin cel Mare a acordat libertate Bisericii, mama sa, Sfânta Elena, a căutat Sfânta Cruce pe care fusese răstignit Mântuitorul, făcând săpături pe muntele Golgota, unde fusese răstignit Mântuitorul și unde, la anul 119, împăratul Adrian zidise un templu păgân. Dărâmându-se templul și făcându-se săpături, s-au găsit cele trei cruci. Inscripția de pe crucea Mântuitorului căzuse, și deci nu se știa care dintre cele trei cruci era cea pe care fusese răstignit Mântuitorul. Pentru a o afla, Macarie, episcopul Ierusalimului, a înălțat rugăciuni și, în urma unei minuni, s-a cunoscut crucea Mântuitorului. Sf. Elena a luat-o, a împodobit-o cu argint și a predat-o episco-

pului Macarie spre păstrare. O parte din Sfânta Cruce a trimis-o la Constantinopol fiului său Constantin.

Aflarea Sfintei și de viață făcătoarei Cruci a dat naștere serbării Sfintei Cruci.

În Ierusalim se serba ziua aflării ei cu mare solemnitate. Împăratul Constantin cel Mare puse să se zidească în Ierusalim o biserică cu hramul Sfânta Înviere. Zidindu-se această biserică, s-a sfințit la 13 septembrie, anul 335, iar la 14 septembrie episcopul arată lemnul Sfintei Cruci mulțimii care se adunase la sfințire, înălțându-l ca să-l vadă toți. În amintirea acestui eveniment a luat naștere sărbătoarea care se numește «Înălțarea Sfintei Cruci».

A doua întâmplare privitoare la Sfânta Cruce este readucerea ei din Persia, unde fusese luată ca pradă de război de către perși, în urma războiului dintre Heraclius și Cosroes II (614). Readucerea Sfintei Cruci a avut loc în anul 623, când oștile lui Heraclius le-au învins pe cele persane. Împăratul a dus Sfânta Cruce la Ierusalim, unde a fost așezată cu mare solemnitate la 14 septembrie 629, în Biserica Sfintei Învieri, fiind venerată de întreg poporul adunat aici.

Aflarea Sfintei Cruci, ca și întoarcerea ei din Persia, se împreună în una și aceeași sărbătoare, numită «Înălțarea Sfintei Cruci».

Serbarea se face cu multă solemnitate, dar e socotită zi de post, pentru că Sfânta Cruce totdeauna ne aduce aminte de Patimile și moartea Mântuitorului. Imnologii creștini, ca Sf. Andrei Criteanul, Sf. Cosma, Sf. Ioan Damaschin și alții, au compus imne prin care se preamărește Sfânta Cruce la această sărbătoare.

Această sărbătoare este socotită și ea între praznicele împărătești. Cea mai importantă parte a slujbei din această zi este ritualul scoaterii și venerării Sfintei Cruci în mijlocul bisericii, la sfârșitul Utreniei.

b) Cinstirea Sfintei Cruci se mai face în chip deosebit și în **Duminica a III-a a Marelui Post**, când se repetă, cu mici deosebiri, ritualul venerării Sfintei Cruci de la 14 septembrie. Așezată la mijlocul Postului Mare, această sărbătoare ne arată că prin suferințele crucii și nevoințele postului se ajunge la bucuria Învierii.

c) O sărbătoare mai mică a Sfintei Cruci (fără ținere) mai avem la 1 august, numită *Scoaterea lemnului Sfintei Cruci*, în amintirea unei izbăviri minunate a Constantinopolului prin puterea Sfintei Cruci, care a fost purtată atunci în procesiune.

3. SĂRBĂTORILE SFINȚILOR MAI IMPORTANȚI

În afară de sărbătorile împărătești și cele ale Sfinților Îngeri și ale Sfintei Cruci, Biserica a rânduit și sărbători în cinstea unor sfinți mai mari, care, prin virtuțile și prin credința lor nestrămutată, au bineplăcut lui Dumnezeu. De altfel, ea păstrează amintirea tuturor sfinților ale căror nume și a căror viață este cunoscută, prin înscrierea lor în calendarul bisericesc și prin slujbele care se fac zilnic în mănăstiri și în catedralele episcopale.

Biserica a socotit și a cinstit ca sfinți pe cei care s-au distins prin viața lor curată și cu adevărat creștină, pe cei care au suferit pentru credința și Biserica lui Hristos (mucenicii, mărturisitorii), pe cei care au dobândit merite deosebite în propovăduirea Evangheliei, în organizarea Bisericilor (ierarhii), în adâncirea credinței și a învățăturii creștine (marii teologi, dascăli) ș.a.m.d.

Temeiul cinstirii sfinților îl găsim în Noul Testament, în scrierile Sfinților Părinți și în Sfânta Tradiție a Bisericii noastre.

Astfel, Sf. Apostol Pavel, în Epistola către Romani (I, 7), trimite harul și pacea Domnului celor «chemăți sfinți», adică celor care sunt chemați la mântuire în Biserică, prin credința, curăția și virtuțile lor. Sf. Apostol Iacob (V, 16) spune că mult poate înaintea lui Dumnezeu «rugăciunea dreptilor», adică a sfinților. În Apocalipsă (V, 10) citim că «sfinții» se roagă lui Dumnezeu pentru noi. Încă de la începutul creștinismului sfinții au fost venerați în diverse forme, mai ales după moartea lor. Astfel, creștinii venerau pe Sf. Arhidiacon Ștefan, primul martir creștin, ucis cu pietre de iudei pentru că mărturisise cu curaj pe Hristos cel înviat din morți (Fapte, VIII).

De aceeași venerație se bucurau sfinții episcopi Ignatie al Antiohiei († 107) și Policarp al Smirnei, martirizați pentru credința în Hristos.

Dovezile de venerare a sfinților sunt numeroase mai ales în epoca persecuțiilor, în care cultul sfinților martiri a luat o mare dezvoltare. În această epocă și încă multă vreme după aceea, bisericile se zideau în cinstea sfinților, chiar pe locul unde au pățimit sau unde și-au dat viața și au fost înmormântați; ele se numeau «martyria», aducând aminte de chinurile suferite de martiri.

În legătură cu solemnitatea sărbătorilor sfinților, Sf. Ioan Gură de Aur spune: «Unde este mormântul lui Alexandru cel Mare? Arătați-mi-l și spuneți-mi în ce zi a murit el? Dar mormintele sfinților se cunosc

în toate orașele și satele și se știe ziua morții lor, căci este sărbătoare pentru toată lumea».

Sinodul al VII-lea ecumenic (787) întărește venerarea sfinților ca și a icoanelor pe care sunt zugrăvite chipul Mântuitorului, al Maicii Domnului și ale celor plăcuți lui Dumnezeu.

Potrivit unui obicei vechi, sărbătorirea sfinților se făcea de regulă în ziua morții lor, căci moartea sfinților este trecerea lor de la viața pământească la cea cerească, sau, mai bine-zis, este ziua nașterii lor pentru viața veșnică. În vechime creștinii se adunau în ziua adormirii sfinților și făceau privegheri de noapte, citeau istorisirea pătimirii lor, rosteau panegirice, preoții săvârșeau Sfânta Liturghie, creștinii se împărtășeau și apoi urmau mesele dragostei creștine (agapele).

Anul nostru bisericesc este astfel întocmit, încât în fiecare zi se amintește unul sau mai mulți sfinți, dându-i-se fiicăruia cinstirea cuvenită.

Prin cinstirea sfinților, Biserica urmărește mai multe scopuri, și anume:

- ✦ a) Să venereze pe sfinți pentru virtuțile lor și să preamărească pe Dumnezeu, Izvorul sfințeniei.
- ✦ b) Să îndemne pe credincioși să urmeze pilda vieții lor.
- ✦ c) Să ceară de la sfinți mijlocire către Dumnezeu pentru ușurarea și iertarea păcatelor noastre, ei fiind și mijlocitori între Dumnezeu și omenire.

Sărbătorile sfinților «cu tinere», care sunt prăznuite în toate Bisericile ortodoxe, sunt următoarele:

a) **Sfântul Mare Mucenic Dimitrie**, izvorătorul de mir, se serbează la 26 octombrie. Acesta a suferit moarte mucenicească în anul 296, sub împăratul Maximian. Mormântul lui se află în biserica cu numele său din Tesalonic, în Grecia.

b) **Sfântul Ierarh Nicolae**, arhiepiscopul Mirelor din Lichia, în Asia Mică (sec. IV), se serbează la 6 decembrie. Acesta s-a distins prin viața lui sfântă, prin numeroase fapte de milostenie și a fost un păstor model, cum spune și troparul: «Îndreptător credinței și chip blândetelor». La anul 325 a luat parte la Sinodul I ecumenic, de la Niceea, apărând dreapta credință împotriva ereziei lui Arie. A murit pe la mijlocul sec. al IV-lea. Sfintele sale moaște au fost aduse în anul 1087 de către cruciați la Bari, în Italia, unde se află și astăzi.

c) **Sfântul Arhidiacon Ștefan** este primul mucenic creștin. A fost ales de Sf. Apostoli printre cei șapte diaconi (Fapte VI), fiind bărbat plin de credință; a propovăduit dumnezeirea Mântuitorului ca Adevăratul Mesia, fapt pentru care iudeii l-au condamnat să fie ucis cu pietre (Fapte VII). Trupul său a fost înmormântat aproape de Ierusalim și apoi, pe la anul 415, a fost dus la Constantinopol. Se serbează la 27 decembrie.

d) **Sfântul Vasile cel Mare**, arhiepiscopul Cezareei Capadociei, este serbat la 1 ianuarie. El s-a născut pe la anul 330 și a studiat la școlile înalte din Constantinopol și Atena. La anul 370 a fost ales episcop în Cezareea Capadociei; a apărut Biserica creștină de eretici și a fost un mare filantrop și ascet. A scris tratate teologice precum și Liturghia care îi poartă numele. I se atribuie de asemenea multe rugăciuni care se citesc la diferite ocazii. Moare la 1 ianuarie 379. El a scris și regulile vieții călugărești, care au devenit norme pentru întreaga Ortodoxie. Pentru faptele sale, cultura lui, zelul depus în apărarea credinței, viața sa în sfințenie, Biserica i-a dat numele de «cel Mare», numărându-l printre «marii dascăli ai lumii și ierarhi».

e) **Soborul Sfântului Ioan Botezătorul**, Înaintemergătorul Domnului, la 7 ianuarie, a doua zi după Botezul Domnului, e sărbătoare instituită în cinstea Sfântului Ioan, pentru a aminti rolul important pe care l-a avut în evenimentul sărbătorit cu o zi mai înainte.

f) **Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare** († 379), *Grigorie de Nazianz* sau *Teologul* († 390) și *Ioan Gură de Aur* († 407). Deși au și zile separate pentru serbare (Sf. Vasile cel Mare la 1 ianuarie, Sf. Grigorie Teologul la 25 ianuarie, Sf. Ioan Gură de Aur la 27 ianuarie), pentru a pune capăt unei discuții care se ivise în Biserica Greciei prin sec. XI asupra valorii lor, Biserica a hotărât serbarea laolaltă a acestor trei mari sfinți, la 30 ianuarie.

Toți trei sunt socotiți «mari dascăli ai lumii și ierarhi» cu viață sfântă și apărători ai dreptei credințe. Sfinții Trei Ierarhi sunt și patronii școlilor noastre teologice.

g) **Sfântul Mare Mucenic Gheorghe** (23 aprilie). Acesta a fost tribun în armata lui Dioclețian. Fiind creștin și auzind de persecuția pe care avea de gând s-o dezlănțuie Dioclețian asupra creștinilor, Gheorghe se făcu apărătorul lor, pentru care fu supus la chinuri grele și apoi, nelepădându-se de credința în Hristos, i s-a tăiat capul în ziua de 23 aprilie anul 303. Moaștele lui au fost duse în orașul

Lida din Palestina, locul de naștere al mamei sale. În secolul al V-lea s-a zidit o biserică în Roma, unde s-au adus o parte din moaștele lui. La români, Sf. Gheorghe, încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare (1457–1504), era socotit patron al oștirii, de aceea a fost numit și «purtătorul de biruință», nu numai ca un ostaș viteaz, dar și ca un creștin care s-a biruit pe sine, renunțând la onorurile lumești și rămânând un ostaș al lui Hristos. Serbarea Sfântului Marelui Mucenic Gheorghe se face la 23 aprilie, în pragul primăverii.

h) **Sfinții Împărați Constantin și maica sa Elena** (21 mai). Biserica a recunoscut meritele împăratului Constantin cel Mare, care a dat libertate religiei creștine, a sprijinit organizarea Bisericii și a convocat Sinodul I ecumenic de la Niceea (325); iar pe mama sa, Sf. Elena, a cinstit-o pentru osteneala de a fi aflat Sf. Cruce, pentru bisericile zidite de ea și pentru sprijinul pe care l-a acordat Bisericii creștine.

i) La 24 iunie sărbătorim **Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul**, sărbătoare numită în popor *Drăgaica* sau *Sânzienele*.

j) **Sfinții Apostoli Petru și Pavel** (29 iunie). Au propovăduit amândoi Evanghelia cu mult zel. Biserica îi socotește «întâistătători» între apostoli. Viața și activitatea lor misionară, ca și minunile săvârșite de ei, sunt descrise în parte în Fapte, iar întreaga activitate a Sfântului Apostol Pavel reiese din cele 14 epistole ale sale scrise către Bisericile locale înființate de el. Amândoi au murit de moarte martirică în anul 67. Sf. Apostol Petru a fost răstignit pe o cruce cu capul în jos, iar Sf. Apostol Pavel a suferit moartea prin tăierea capului. De aceea au sărbătoare comună la 29 iunie. Biserica Ortodoxă a instituit în întâmpinarea acestei sărbători un post de mai multe zile, despre care vom vorbi într-un capitol aparte.

k) **Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul** (20 iulie). Este unul din proorocii Vechiului Testament. A luptat împotriva idolatriei, muștrând cu curaj pe regele Ahab. Viața sa (istorisită în III Regi cap. XVII–XIX și IV Regi II, 1–12) a fost însoțită de multe minuni. A fost ridicat la cer într-un car cu cai, de foc. Contemporanii îl numeau «omul lui Dumnezeu». Unii din iudei, privind la minunile lui Iisus, îl socoteau drept proorocul Ilie. S-a arătat împreună cu Moise la «schimbarea la față a Domnului» ca să se convingă ucenicii că Mântuitorul nu este Ilie.

l) **Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul** (29 august). Această sărbătoare este împreunată cu ajunare, în semn de tristețe pentru moartea martirică a sfântului (despre împrejurările morții lui vezi

Matei XIV, 3–12 și Marcu VI, 17–29). După ce i s-a tăiat capul, ucenicii săi i-au luat trupul și l-au îngropat la Sevasta (Augusta), în Samaria, iar după anul 362 moaștele i-au fost duse în Alexandria, unde patriarhul Teofil zidi o biserică pe ruinele templului lui Serapis și așază sfintele oseminte acolo, într-o zi de 29 august, care a rămas și ca zi de pomenire a morții sfântului. Dată fiind importanța acestui mare sfânt, Biserica a rânduit și alte sărbători secundare în cinstea lui, pe lângă cele trei enumerate mai înainte, și anume cele consacrate aflării și redescoperirii sfântului său cap (întâia și a doua aflare a capului, la 24 februarie, a treia aflare, la 23 mai), care sunt sărbători bisericești sau «fără ținere» (fără repaos).

m) Pentru sfinții ale căror nume și sfârșit nu se cunosc, Biserica Ortodoxă a orânduit o zi de sărbătoare comună, Duminica Tuturor Sfinților, care este prima duminică după Rusalii (cu dată variabilă).

4. SFINȚII ORTODOCȘI ROMÂNI

Poporul român, care a cunoscut creștinismul încă din perioada formării sale, în decursul veacurilor a trecut prin multe frământări și cotropiri. Unii veneau ca să robească pământul strămoșesc, alții căutau să abată pe ortodocșii români de la închinarea cea dreaptă în care se născuseră. În aceste împrejurări de amărăciune și dureri, din sânul neamului nostru s-au ridicat o mulțime de luptători dârji, care, alături de întregul popor, au stăvilit aceste încercări, mulți plătind cu viața lor îndrăzneala de a lupta pentru neam și pentru legea creștină.

În curgerea vremii, poporul român a avut totdeauna eroii lui, iar Biserica drept-măritoare a avut mărturisitori și sfinți.

Împrejurările grele, mai ales războaiele de cotropire pornite asupra țării noastre, ca și stăpânirea străină, jugul turcesc în Țara Românească și Moldova, apăsarea habsburgică din Transilvania, și uniția de la 1700, au fost și prilejuri de afirmare a statorniciei în credința ortodoxă.

Cei care s-au pus în fruntea acestei lupte pentru apărarea țării și a credinței, strălucind în același timp prin viața lor cu adevărat creștină, au fost trecuți pe bună dreptate în rândurile sfinților care au binemeritat această cinstită. Biserica noastră ortodoxă a avut și trăitori desăvârșiți ai dreptei credințe, care prin evlavie, credință nestrămutată și mai ales prin faptele lor, s-au învrednicit de deosebită cinstită și venerație din partea credincioșilor din aceste locuri.

Printre aceștia amintim, de pildă, pe *Daniil Sihastrul*, contemporanul lui Ștefan cel Mare (1457–1504), care s-a bucurat de un cult discret încă din viață, și apoi mai puternic după moarte, în părțile Voronețului, unde este înmormântat.

Pe lângă acesta însă au fost și alții, clerici, monahi și credincioși mireni, care s-au dăruit pe sine, punându-se în slujba poporului și sfătuindu-l pe calea mântuirii.

Și neamul nostru a avut deci sfinții lui, așa cum și alte popoare creștine au sfinți cărora le aduc cuvenita închinare.

Problema «canonizării» sfinților români, adică a recunoașterii și trecerii între sfinți a unor personalități religioase de origine română, deși s-a pus în mai multe rânduri, nu s-a putut rezolva decât după încheierea celui de al doilea război mondial, în vremea păstoririi P. F. Părinte Patriarh Justinian.

La 28 februarie 1950, Sfântul Sinod a hotărât să procedeze la îndeplinirea tuturor lucrărilor necesare în vederea canonizării solemne a mai multor sfinți români și totodată la înscrierea lor în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. Canonizarea s-a făcut în mod solemn în anul 1955, când s-a extins și cultul unor sfinți cu moaște, care aveau până atunci cinstire locală în țara noastră. *Canonizarea solemnă s-a făcut la data când se împlineau 70 de ani de la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, și anume în zilele de 10–23 octombrie, anul 1955, și au participat delegați ai Patriarhiei de Constantinopol, ai Bisericilor Rusă, Bulgară și Greacă.*

Sfinții canonizați atunci sunt următorii:

a) **Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica**, a cărui serbare a fost orânduită la 11 aprilie, ziua adormirii lui în Domnul, în anul 1868. Acest sfânt ierarh s-a născut în București, a fost călugăr și stareț la Mănăstirea Cernica de lângă București, iar în anul 1850 a fost ales episcop de Râmnic, unde a săvârșit multe fapte bune. Ducea o viață aspră, de schimnic. Trăind în sfințenia muncii și a înfrânării, era socotit ca sfânt de credincioșii din eparhie, încă din viață. Se săvârșește din viață la 11 aprilie 1868, la Mănăstirea Cernica, unde a fost înmormântat. Racla cu sfintele lui moaște se află în Biserica Sfântului Gheorghe, zidită de el la Mănăstirea Cernica.

b-c) **Sfinții Ierarhi și Mărturisitori Ilie (Iorest) și Sava Brancovici**, a căror serbare comună se face la 24 aprilie. Aceștia au fost mitropoliți ai Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, primul între anii

1640-1643 și al doilea între 1656-1683. Amândoi au pătit pentru credința strămoșească, fiind închiși în temniță și bătuți, pentru că se opuneau încercărilor de convertire a românilor ortodocși la calvinism.

d-e) **Cuvioșii Mărturisitori: Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara și Mucenicul Oprea Nicolae (Miclăuș) din Săliște-Sibiu**, cu sărbătoare comună la 21 octombrie, ziua reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Aceștia au manifestat o dărză opoziție împotriva unirii cu Biserica Romei în secolul al XVIII-lea și au apărut cu curaj credința ortodoxă, învățând poporul să nu-și părăsească legea străbună.

f) **Sfântul Mucenic Ioan Valahul sau Românul**, un tânăr luat în robie de turci și dus la Constantinopol, unde a suferit sfârșit martiric prin spânzurătoare la 12 mai 1662. A fost cinstit mai întâi în Biserica greacă, de unde pomenirea lui a venit, încă din secolul trecut, și în Biserica noastră, iar acum a fost recunoscut oficial între sfinții ortodocși români, având zi de pomenire la 12 mai.

g) În septembrie anul 1956 s-a procedat și la canonizarea solemnă a **Sfântului Ierarh Iosif de la Partoș**, fost mitropolit al Banatului în secolul al XVII-lea, vestit prin viața lui sfântă și puterea facerii de minuni. Sărbătoarea lui s-a fixat la 15 septembrie, iar sfintele moaște se păstrau mai înainte la fosta Mănăstire Partoș din Banat, de unde au fost aduse și depuse în catedrala mitropolitană din Timișoara.

După anul 1990, pentru sporirea evlaviei binecredincioșilor creștini Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția P.F. Părinte Patriarh Teoctist, a hotărât să canonizeze noi sfinți din neamul nostru. *Canonizarea solemnă a avut loc la București, în biserica Sf. Spiridon-Nou, în ziua de 22 iunie 1992.* Au fost trecuți atunci în calendarul sfințeniei creștine: **Cuviosul Gherman din Dacia Pontică** (Dobrogea), trăitor în sec. IV-V (prăznuit la 29 februarie); **Sf. Ierarh Ghelasie de la Râmeț** (sec. XV, prăznuit la 30 iunie), **Cuviosul Ioan de la Prislop** (sec. XV, prăznuit la 13 septembrie), **Sf. Ierarh Leontie de la Rădăuți** (sec. XV, prăznuit la 1 iulie), **Cuviosul Daniil Sihastrul de la Voroneț** (sec. XV, prăznuit la 1 decembrie), **Cuvioasa Teodora de la Sihla** (sec. XVII, prăznuită la 7 august), **Sf. Ierarh Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești** († 1716, prăznuit la 27 septembrie), **Cuviosul Antonie de la Schitul Iezerul-Vâlcea** (sec. XVIII, prăznuit la 23 noiembrie), **Preoții mărturisitori Moise Măcinic din Sibiel și Ioan din Gales** (sec. XVIII, prăznuiți la 21 octombrie), **Cuvio-**

sul Ioan Hozevitul († 1960, prăznuit la 5 august), **Bincredinciosul domn Ștefan cel Mare** († 2 iulie 1504) și **Sfinții Martiri Constantin Brâncoveanu cu fiii săi: Constantin, Ștefan, Radu și Matei, și cu sfetnicul Ianache** († 1716, prăznuiți la 16 august). Tot atunci s-a hotărât generalizarea cultului unor sfinți care au pățimit pe pământul românesc, precum și instituirea *"Duminicii tuturor Sfinților români"*, în prima Duminică după cea a tuturor Sfinților ortodocși.

5. SFINȚI CU MOAȘTE LA NOI ÎN ȚARĂ

O dată cu canonizarea solemnă a sfinților de origine română în 1955, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a extins în toată Biserica Ortodoxă Română și cultul unor sfinți cu moaște la noi în țară, dintre care unii sunt de sute de ani pe pământul românesc, dar se bucurau numai de o cinstire locală, ori regională, limitată la locurile unde li se păstrau sfintele moaște.

Aceștia sunt:

a) **Sfânta Cuvioasă Paraschiva** de la Iași, a cărei serbare se face la 14 octombrie și ale cărei sfinte moaște au fost aduse în Moldova încă din anul 1641 de către domnitorul Vasile Lupu, care le-a depus în biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași, zidită de el, de unde au trecut în catedrala mitropolitană din Iași, unde se păstrează și azi.

b) **Sfânta Muceniță Filofteia**, ale cărei sfinte moaște se găsesc în paraclisul Mănăstirii Curtea de Argeș, fiind aduse în Țara Românească în vremea lui Radu Voievod (1377-1385). Serbarea sfintei se face la 7 decembrie, când credincioșii din toate părțile vin să se închine cu evlavie sfintelor ei moaște, făcătoare de minuni.

c) **Sfântul Grigorie Decapolitul**, ale cărui sfinte moaște se păstrează la Mănăstirea Bistrița-Vâlcea, unde au fost aduse de boierii craioveni, spre sfârșitul sec. al XV-lea. S-a născut în una din cele 10 cetăți ale Isauriei, numită Irinopol (lângă Constantinopol), în sec. al VIII-lea. El a fost unul dintre marii apărători ai cultului icoanelor. Serbarea lui se face la 20 noiembrie.

d) **Sfântul Dimitrie cel Nou din Basarabi**, ale cărui sfinte moaște se află în catedrala Sfintei Patriarhii din București, unde au fost aduse din Bulgaria în anul 1774. Se serbează la 27 octombrie.

e) **Cuviosul Nicodim de la Tismana**, organizatorul vieții călugărești de tip atonit la noi în țară și ctitor al primelor mănăstiri de zid – Vodița, Tismana, Prislop și altele, călugăr cărturar cu viață sfântă, trăitor al pravilelor monahale după rânduiala Sfântului Munte și iscusit caligraf. Pomenirea lui se face la 26 decembrie, care este ziua morții lui († 1406). Din moaștele lui se păstrează la Mănăstirea Tismana numai degetul cel mare de la mâna dreaptă.

f) **Sfântul Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava**, ale cărui sfinte moaște au fost aduse în Moldova, în anul 1402, de către Alexandru cel Bun (1400–1432) și depuse în biserica Mitropoliei Moldovei, pe atunci în Suceava. Ele se păstrează azi în biserica Sf. Gheorghe din acel oraș, iar sărbătoarea lui e la 2 iunie, dar cinstirea sfântului se face de către popor și la 24 iunie și 29 august, sărbătorile Sfântului Ioan Botezătorul.

g) Pe pământul țării noastre se mai află și părți din moaștele altor sfinți cu prăznuire locală. Amintim, de exemplu, pe **Sfântul Nifon**, fost patriarh al Constantinopolului, a cărui canonizare s-a făcut o dată cu sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș, la 15 august 1517, în vremea domnitorului Neagoe Basarab și a patriarhului Teolipt al Constantinopolului. De la Sfântul Nifon s-a oprit numai capul, care se păstra mai înainte la Curtea de Argeș, iar în timpul din urmă a fost dus la catedrala Mitropoliei Olteniei din Craiova. Pomenirea sfântului se face la 11 august.

Actul de adâncă pietate pe care l-a săvârșit Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin canonizările solemne din anii 1955, 1956 și 1992 au creat un ecou fără precedent atât în conștiința credincioșilor ortodocși de la noi din țară, cât și a întregii Ortodoxii.

Sfinții români au răzbit prin negura vremurilor până la noi, ca luceferi și apărători ai credinței din străbuni și ca făuritori ai conștiinței poporului nostru, fiindu-i totdeauna reazem, mângâiere și întărire, călăuzindu-l ca niște făclii aprinse la răscrucile de drumuri ale istoriei. Canonizarea și trecerea în rândul sfinților, după rânduiala canonică și liturgică a Ortodoxiei, a luceferilor credinței noastre strămoșești a ridicat la o nouă strălucire ortodoxia românească și a deschis căi noi de exprimare și afirmare a religiozității poporului român drept-credincios.

LECȚIA A 10-A

POSTURILE DIN CURSUL ANULUI BISERICESC ȘI ZILELE PENTRU POMENIRILE DE OBȘTE ALE MORTILOR

1. DESPRE POST ÎN GENERAL

Omul fiind creatura cea mai de preț a lui Dumnezeu, Biserica se îngrijește atât de sufletul, cât și de trupul său, care este locaș al sufletului.

Pentru a se putea păstra un just echilibru între trebuințele spirituale ale sufletului și nevoia de hrană a trupului, Biserica a orânduit și posturi sau ajunări, în una sau mai multe zile, înaintea unor sărbători mari, precum și în zilele care amintesc de patimile și moartea Mântuitorului Hristos.

Postul, adică abținerea de la anumite alimente, numite «de dulce», pe un timp determinat, este un mijloc necesar pentru promovarea virtuților morale și, prin urmare, pentru mântuirea sufletului.

Postul înfrânează instinctele naturale și poftele cele rele ale trupului și întărește sufletul în lupta împotriva ispitelor, a patimilor și a viciului, spre care îl împinge uneori trupul îmbuibat de prea multă mâncare și băutură. Pe lângă valoarea lui religioasă, postul este de mare folos și trupului nostru, fiind adesea recomandat de medici pentru odihna stomacului și a aparatului digestiv și pentru apărarea sănătății. Acest adevăr îl cunoșteau și-l practicau și păgânii, ca, de exemplu tinerii spartani, care se înfrânau de la mâncărurile grele, spre a-și făuri un trup sănătos și rezistent la privațiuni, boli și efort.

În Biserica veche avem exemple vii de mari postitori.

Astfel, Sf. Pavel din Teba a trăit 113 ani hrănindu-se numai cu pâine și apă; la fel, au făcut Sf. Antonie cel Mare, Pafnutie, Macarie Alexandrinul, Sf. Sava și alții, dintre care unii au depășit suta de ani, ducând o viață extrem de cumpătată, de neconținută postire și asceză. Și în zilele noastre găsim oameni care, ținând posturile rânduite de Biserică sau mâncând carne și grăsimi foarte puține, ajung la vârste înaintate, trupul lor bucurându-se de o perfectă sănătate.

Sf. Ioan Gură de Aur spune despre post: «Ajunarea astâmpără corpul, înfrânează poftele cele vătămătoare, luminează și înaripează sufletul, îl înalță și-l ușurează». De altfel, pilda cea mai înaltă de postire ne-a dat-o Mântuitorul însuși, când a postit 40 de zile și 40 de nopți în pustie, înainte de a-și începe activitatea publică de propovăduire a Evangheliei.

Dar postul nu este un scop în sine, ci numai un mijloc de a tinde la perfecțiunea morală, este un exercițiu spre virtute. De aceea postirea de bucate, adică abținerea de la mâncare și băutură, ca să aibă valoare religioasă, trebuie să fie însoțită și de rugăciune, de mărturisirea păcatelor, de umilință, de milostenie și progres în virtute. Acesta este postul cel adevărat, postul complet care ne ajută să ne apropiem de Dumnezeu și să dobândim mântuirea. În același timp, posturile orânduite de Biserică sunt puse în legătură cu evenimente importante din istoria creștină pe care ele ni le amintesc și ținesc, în primul rând, spre curățirea firii noastre de păcate, spre întărirea sufletului și înfrânarea trupului.

După modul postirii sau asprimea lui, postul poate fi de mai multe feluri.

Astfel, avem mai întâi postul total sau ajunarea, în care nu se consumă nici un fel de mâncare sau băutură; apoi avem postul aspru,

numit și xirofagie, când se mănâncă numai hrană uscată (pâine, fructe și legume); apoi avem postul obișnuit sau comun, în care se admite consumarea mâncărilor gătite de post, și apoi postul ușor sau dezlegările, când se îngăduie consumul peștelui, al vinului și al untdelemnului.

După numărul postitorilor, postul poate să fie general, când este ținut de toată Biserica, cum sunt cele patru posturi de durată și posturile de miercuri și vinerea; poate să fie parțial, regional sau local, când este ținut, din motive de pietate, numai de credincioșii unei localități, ori ai unei eparhii, din cauza unor nenorociri, sau fiind rânduit de episcopul locului în semn de smerenie și de pocăință; poate fi particular, când este ținut de fiecare credincios în parte, care a făcut făgăduință lui Dumnezeu, în semn de mulțumire pentru binefacerile primite, împlinirea unei cereri, ori din dorința de desăvârșire.

2. POSTURILE BISERICEȘTI

După durata lor, posturile orânduite de Biserica noastră sunt de două feluri: unele de mai multe zile (posturi de durată), și altele de o singură zi.

a. Posturi de o zi

1) Zilele de post din timpul săptămânii sunt *miercuri* și *vinerea*; ele ne amintesc de evenimente triste din viața Mântuitorului, pe care trebuie să le comemorăm prin postire și pocăință. Miercuri se postește în amintirea sfatului făcut de iudei ca să vândă pe Hristos, iar vinerea pentru Patimile și moartea Mântuitorului, care au avut loc în această zi. Creștinii mai posteau în aceste zile, trăindu-le în cuviință, și pentru a se delimita de păgâni, la care miercuri era consacrată lui Mercur, zeul neguțătorilor, iar vinerea era ziua zeiței Venus (Venera), care era sărbătorită cu desfrânări și petreceri scandaloase. Dovezi despre postul de miercuri și vineri găsim încă de la sfârșitul sec. I, în Didahia sau «Învățătura celor 12 apostoli» (cap. VII), unde se recomandă creștinilor: «Iar voi să postiți miercuri și vinerea». În secolele II și III vorbesc despre acest post mulți părinți și scriitori bisericești, ca de exemplu Clement Alexandrinul († 215), în cartea

sa «Stromate», Tertulian, Origen († 254), Sf. Petru, episcopul Alexandriei, martir în persecuția lui Dioclețian, ș.a.

Fiind zile de tristețe, post, pocăință și rugăciune, Biserica a oprit a se face nunți și petreceri în aceste zile. La început miercurea și vinerea erau zile de post aspru, iar pentru monahi chiar de ajunare, adică se putea mânca numai o dată în zi (spre seară). Pentru creștinii din lume ele sunt zile de post obișnuit, iar în unele perioade ale anului se face dezlegare la untdelemn, vin și chiar pește, cum este în săptămâna brânzei sau când se întâmplă să cadă o sărbătoare mare în aceste zile.

Sunt săptămâni în care se face completă dezlegare (scutire) de post miercurea și vinerea, și anume în Săptămâna Luminată (prima după Paști), în săptămâna după Duminica Pogorării Duhului Sfânt, în intervalul dintre Nașterea Domnului și ajunul Bobotezei (Botezul Domnului), precum și în săptămâna Vameșului și a Fariseului (săptămâna de la începutul Triodului). Aceste miercuri și vineri scutite de post se numesc *zile de «harți»*, fiind însemnate cu această denumire în calendarele de perete. Se suprimă postul de miercuri și vineri când în aceste zile cade unul dintre cele două mari praznice împărătești cu date fixe: Nașterea Domnului și Botezul Domnului (25 decembrie și 6 ianuarie).

În afară de miercurea și vinerea din fiecare săptămână, Biserica a mai rânduit și alte zile de post în legătură cu unele sărbători mari sau care amintesc momente de tristețe din istoria sfântă a mântuirii. Acestea sunt:

2) – Sărbătoarea *Înălțării Sfintei Cruci* (14 sept.), care, amintindu-ne de Patimile Mântuitorului, se serbează cu post și tristețe, mai ales din sec. IV înainte, după instituirea acestei sărbători (vezi în urmă, la *Sărbătorile Sfintei Cruci*).

3) – Sărbătoarea *Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul* (29 august), care de asemenea se serbează cu post, în amintirea morții martirice a Sfântului Ioan Botezătorul și pentru faptul că el a fost vestitorul cel mai zelos al pocăinței și postitorul cel mai aspru. În această zi, ca și la Înălțarea Sfintei Cruci, se face dezlegare numai la

untdelemn și la vin (nu și la pește), pentru cinstirea sărbătorilor respective.

4) – Un alt post de o zi este *Ajunul Botezului Domnului* (5 ianuarie), când se ajunează prin post complet până la apusul soarelui, după care putem mânca numai mâncare uscată (fructe, piine și apă). Postul acesta ne aduce aminte de pregătirea catehumenilor de odinioară, care se botezau în ziua de Bobotează și se împărtășeau pentru prima oară; de aceea posteau în ajun și se spovedeau, pregătindu-se pentru marele eveniment. Astăzi, în această zi se citesc Ceasurile împărătești ale Botezului Domnului și se săvârșește Liturgia Sfântului Vasile cel Mare.

b. Posturile de mai multe zile (posturile de durată)

În afară de posturile de o zi, Biserica a instituit și posturi mai lungi, în întâmpinarea unor sărbători mari, pentru care e necesar un timp mai îndelungat de pregătire. Aceste posturi de durată mai lungă sunt următoarele patru:

- ✦ a) *Postul Patruzecimii sau al Paștilor*, numit și *Păresimi* sau *Postul Mare*;
- ✦ b) *Postul Nașterii Domnului sau al Crăciunului*;
- ✦ c) *Postul sfinților Apostoli Petru și Pavel*;
- ✦ d) *Postul Adormirii Maicii Domnului*.

1) **Postul Păresimilor sau al Paștilor (Postul Mare)**. Acest post s-a instituit după exemplul dat de Mântuitorul Hristos, Care, înainte de a începe misiunea Sa profetică, S-a retras în pustie și a postit 40 de zile și 40 de nopți (Matei IV, 2).

Acest post a fost ținut de creștini încă din timpul Apostolilor, dar durata lui nu era uniformă peste tot; unii posteau doar o zi, alții două, trei zile, sau mai multe, alții o săptămână sau chiar mai mult.

La sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea postul a devenit mai lung și s-a divizat în două: postul celor 40 de zile (al Patruzecimii sau Păresimilor), care se încheia la Duminica Floriilor, și postul Paștilor, ținut, în săptămâna numită azi a Patimilor, cu mare asprime.

În *Constituțiile Apostolice* se spune în legătură cu acest post: „Să ții postul Patruzecimii întru amintirea vieții Domnului și a poruncilor Sale. Acest post să se sfârșească înaintea postului Paștilor; iar acesta să înceapă în ziua a doua (lunea patimilor) și să ia sfârșit în vinerea patimilor». În Vinerea și Sâmbăta cea mare, creștinii ajunau, adică nu mâncau și nu beau nimic până seara.

Prin secolul al VII-lea, în fruntea celor 7 săptămâni de postire s-a mai rânduit încă una, pregătitoare, de semipostire, numită a brânzei, pentru că într-însa se mănâncă ouă, brânză, lapte, pește, dar nu carne. Această săptămână se mai numește și «albă».

Postul propriu-zis se începe luni după Duminica lăsatului sec de brânză și se sfârșește sâmbătă noaptea spre Duminica Învierii Domnului, ținând în total șapte săptămâni.

Felul postirii a fost diferit în cursul timpului, până s-a stabilit o regulă generală. Cu timpul, Biserica a reglementat felul postirii, mai ales pentru trăitorii din mănăstiri. Așa, de exemplu, în sec. IV Canonul 50 al Sinodului de la Laodiceea prevedea ca în toată Patruzecimea să se ajuneze cu mâncare uscată, iar *Constituțiile Apostolice* dau această îndrumare pentru ultima săptămână a postului: «Postiți în zilele săptămânii celei mari (a Patimilor), gustând numai pâine, sare, legume și apă; iar de vin și de carne să vă feriți cu totul. În Vinerea și în Sâmbăta cea mare, dacă sănătatea vă îngăduie, să nu gustați nimic pînă la cântatul cocoșului din noapte». Mai departe adaugă: «În ziua Sâmbetei ții postire până la lumina Învierii Domnului. Iar din seara Sâmbetei și până la lumina zilei Învierii, stai în biserică priveghind, citind Legea, Profeții și Psalmii».

În general, postul Păresimilor este socotit cel mai aspru dintre posturile de durată. Numai sâmbetele și duminicile erau scutite de ajunare, fiind zile de post obișnuit, adică permițându-se mâncăruri gătite cu untdelemn. În celelalte zile, mai ales miercurile și vinerile, se permiteau numai alimente uscate ori fierte fără untdelemn și numai o dată pe zi, spre seară. La unele sărbători care cad în vremea postului (ca de exemplu la Sfinții 40 de Mucenici – 9 martie)

se face dezlegare la vin și untdelemn, iar dezlegare la pește este numai la Buna-Vestire (25 martie) și la Duminica Floriilor.

Prin această hrană mai aspră ne ferim de plăcerile trupești și o dată cu postirea trupului postim și cu sufletul, fiind datori a ne pregăti pentru primirea Sfintelor Taine: a Spovedaniei și a Împărtășaniei. Odinioară, în postul Patruzecimii se pregăteau catehumenii pentru primirea botezului, la Paști. Erau oprite petrecerile, spectacolele păgâne din teatre și circuri. Potrivit Canonului 52 al Sinodului de la Laodiceea, nu se fac nunți. Toate slujbele din postul acesta sunt străbătute de fiorul tristeții și al plângerii pentru păcate, al smereniei și al pocăinței. Cântările sunt de o frumusețe rară și ne aduc aminte de datoria de a ne pocăi în vederea praznicului luminat al Sfintei Învieri. De aceea, în afară de sâmbete, duminici și Buna-Vestire, se săvârșește Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, iar în săptămâna I din post, se citesc părți din Canonul cel Mare sau Canonul de pocăință al Sfântului Andrei Criteanul, care se citește apoi în întregime la denia din miercuria săptămânii a V-a. La toate slujbele se rostește, de asemenea, rugăciunea Sfântului Efrem Sirul («Doamne și Stăpânul vieții mele...»), în afară de sâmbete și duminici.

Porunca a IV-a a Bisericii îndatorează pe creștini să-și mărturisească păcatele cel puțin o dată pe an, și aceasta trebuie s-o facă în timpul Postului Mare.

Săptămâna Patimilor încununează acest post prin frumusețea slujbelor și a cântărilor care însoțesc pe Mântuitorul Iisus de la intrarea în Ierusalim până la Golgota, sfârșind cu slăvita Sa Înviere din morți. Începutul postului nu are dată fixă, întrucât este în legătură cu data serbării Paștilor.

2) **Postul Nașterii Domnului.** După cum s-a arătat, Biserica a orânduit ca sărbătorile mari să se serbeze cu cât mai multă solemnitate, întrucât ele amintesc de faptele care au adus credincioșilor mântuirea. De aceea s-au așezat înaintea unora din ele posturi, pentru ca, prin pocăință, credinciosul să fie vrednic de serbarea praznicului respectiv. Așa s-a orânduit și postul dinaintea praznicului Nașterii Domnului, numit și postul Crăciunului, care ține de la 15 noiembrie până la 24 decembrie inclusiv (40 de zile).

Acest post închipuie timpul Vechiului Testament, amintindu-ne de patriarhii și dreptii care au trăit în post și rugăciune și au adormit în nădejdea venirii Mântuitorului Iisus Hristos. El amintește îndeosebi postul lui Moise de 40 de zile, ținut pe Muntele Sinai înainte de primirea Legii (Ieșire XXXIV, 28). De aceea cântările din acest post cuprind preziceri profetice care vorbesc despre așteptarea venirii în trup a Mântuitorului Hristos. Părinții și scriitorii bisericești amintesc de acest post încă din secolele IV–V. Dar întrucât nu în toată lumea creștină acest post avea aceeași durată, Sinodul de la Constantinopol, ținut în anul 1166 sub patriarhul Luca Hrisoverghi, a hotărât ca postul Nașterii Domnului să aibă durata de astăzi.

Acest post nu este prea aspru; la sărbătorile cu Priveghere (ca de ex. la praznicul Intrării în biserică și la Sf. Nicolae) se dezleagă la pește, untdelemn și vin. Ziua ultimă (ajunul Crăciunului) este zi de ajunare, adică nu se mănâncă nimic până seara, iar slujitorii Bisericii umblă cu icoana Nașterii prin casele creștinilor, vestind bucuria praznicului, cum se făcea încă din vechime.

3) Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Acest post a fost orânduit spre aducere aminte de postul pe care obișnuiau Sfinții Apostoli să-l țină înainte de a săvârși fapte mai importante (vezi de ex. Fapte XIII, 2 și XIV, 23) și totodată pentru a ne face vrednici de darurile spirituale împărtășite nouă la sărbătoarea Pogorării Sfântului Duh și a ne întări într-insele.

Începutul acestui post stă în legătură cu data serbării Paștilor, de aceea nu are o durată fixă în toți anii, fiind când mai lung, când mai scurt. El începe luni după Duminica Tuturor Sfinților (Duminica I-a după Rusalii) și ține până la 29 iunie, când îi sărbătorim pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Acest post nu are asprimea Postului Mare; sâmbăta și duminica se mănâncă pește, luni, marți și joi este dezlegare la untdelemn și vin, iar miercuria și vinerea se mănâncă fără untdelemn.

Despre originea și vechimea acestui post găsim mărturii în *Constituțiile Apostolice* (sec. IV), la Sf. Atanasie cel Mare, Teodoret al Cirului, Leon cel Mare al Romei ș.a. Toți aceștia învață că în acest post credincioșii trebuie să se facă vrednici de sărbătoarea acelor

care au predicat Evanghelia cu atâta stăruință și răbdare, suferind moarte martirică în persecuția lui Nero (an. 67).

4) **Postul Adormirii Maicii Domnului.** Trecerea Sfintei Fecioare Maria cu sufletul de pe pământ la cer a fost, după cum spune tradiția, însoțită de cântări și rugăciuni ale Sfinților Apostoli și ale primilor creștini. În amintirea acestui eveniment s-a așezat de Biserică nu numai praznicul Adormirii din ziua de 15 august, dar s-a stabilit ca înainte de această sărbătoare să se postească 14 zile, începându-se postul în ziua de 1 august și ținând până la 15 august (când praznicul Adormirii cade miercurea sau vinerea, postul se prelungește și în acea zi, făcându-se dezlegare la pește, untdelemn și vin).

Postul acesta a luat naștere probabil din secolul V înainte, dar la început el nu se ținea la fel în toate Bisericile locale. Durata de azi a postului a fost fixată tot la Sinodul de la Constantinopol din anul 1166, pe timpul patriarhului Luca Hrisoverghi. În postul acesta nu se dezleagă la pește decât la 6 august, când serbăm Schimbarea la față a Mântuitorului Iisus Hristos. În restul zilelor se poate mânca hrană pregătită cu untdelemn, iar sâmbăta și duminica se dezleagă și la vin. Spre deosebire de celelalte posturi, Postul Adormirii Maicii Domnului sau al Sfintei Mării, prin faptul că este fixat la mijlocul verii și este scurt, este foarte ușor de ținut, credincioșii având la îndemână belșugul roadelor pământului: legume, fructe și tot felul de verdețuri, care alcătuiesc o hrană mai ușoară pentru corp, făcându-l mai apt pentru reculegere sufletească și muncă.

3. ZILELE PENTRU POMENIREA MORȚILOR

Precum vom vedea (la lecția despre *Ierurgii*), încă din vechime s-a obișnuit să se facă pomenirea individuală a fiecărui mort în parte, la termenele sau soroacele îndătinate: la 3 zile după moarte, la 9 și 40 de zile, apoi la 3 luni, 6 luni, 9 luni și un an. În afară de aceste zile, îndătinate pentru pomenirile individuale, Biserica a instituit și zile anumite în cursul anului bisericesc pentru pomenirea generală (de obște) a tuturor morților. Astfel, sâmbăta din fiecare săptămână e zăranduită pentru pomenirea celor morți, făcându-se parastas după

Liturghie. Dar mai ales două sâmbete din cursul anului sunt consacrate pomenirii generale a tuturor morților, fiind numite *Sâmbetele morților*.

a) Cea dintâi e **Sâmbăta dinaintea Duminicii lăsatului sec de carne** (Duminica înfricoșătoarei Judecăți), când Biserica se roagă pentru toți cei adormiți și mai ales pentru cei care în timpul vieții nu s-au putut pregăti cum se cuvine pentru obștescul sfârșit. Tot acum se roagă pentru cei surprinși de moarte năpraznică (neșteptată), cei mâncați de fiare sălbatice, otrăviți, înecați, arși de foc, înghețați de ger sau morți din cauza ciumei sau holerei etc. Și deoarece în Duminica lăsatului sec de carne Biserica ne amintește de înfricoșătoarea judecată, face în ajun pomenirea morților, mijlocind ca și ei să se poată înfățișa cu îndrăzneală înaintea Dreptului Judecător.

Pomeniri individuale pentru morți se fac și în Sâmbăta a 2-a, a 3-a și a 4-a din Postul Mare, dar ele nu au caracterul de pomenire generală, ci se fac pentru morții ale căror soroace de pomenire se împlinesc în cursul săptămânilor respective.

b) O a doua sâmbătă rânduită pentru pomenirea generală a tuturor morților este **Sâmbăta Rusaliilor (Sâmbăta moșilor)**, pentru că a doua zi fiind Pogorârea Sfântului Duh, ne rugăm ca harul dumnezeiesc să se răsfrângă și asupra sufletelor celor răposați cu păcate neiertate și să li se ușureze starea de după moarte.

Această sâmbătă se mai numește și *a moșilor*, pentru că ea este continuarea unei străvechi sărbători a strămoșilor noștri romani, care cinsteau acum amintirea părinților și a înaintașilor lor decedați (*Parentalia*).

c) În timpul mai nou s-a format prin unele părți obiceiul de a pomeni pe morți și într-una din sâmbetele dinainte de începutul postului Nașterii Domnului (în sâmbăta dinaintea Sfântului Dumitru, ori în prima sâmbătă din noiembrie, ori în ultima sâmbătă dinainte de 15 noiembrie). Aceasta întrucât roadele pământului s-au revărsat peste tot și, făcând pomenirea morților din prisosul lor, credincioșii au posibilitatea să facă și fapte de milostenie și ajutorare a săracilor.

d) **Pomenirea generală a eroilor morți** în războaiele pentru apărarea Patriei s-a obișnuit a se face în timpul din urmă mai ales în *Joia Înălțării Domnului*, iar prin multe părți și la 6 august (Schimbarea la Față).

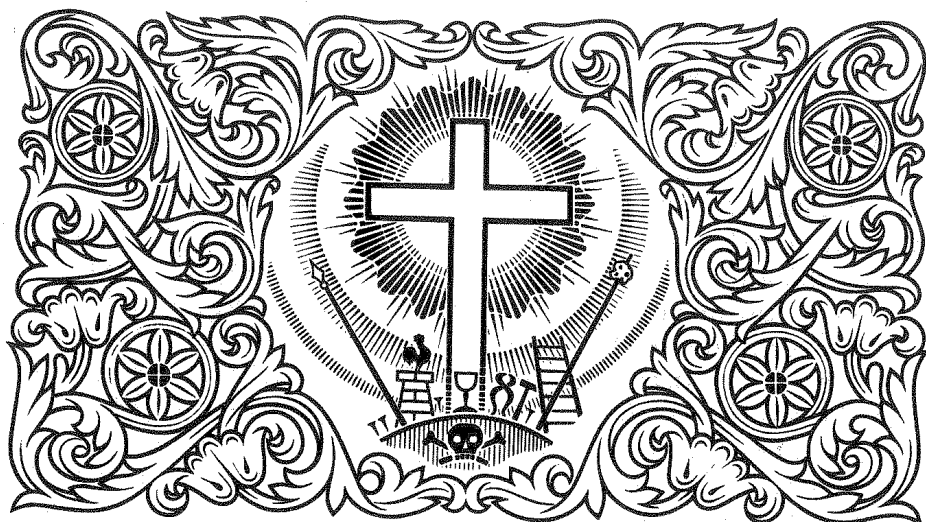
În toate aceste cazuri, pomenirea morților e împreună cu săvârșirea Sfintei Liturghii și a parastasului, după care slujitorii Bisericii și credincioșii merg în cimitire, unde se fac pomeniri la morminte și se împart mâncăruri (colivă, pâine, vin etc.) pentru sufletele morților, se curăță și se împodobesc mormintele cu flori, se aprind lumânări și candelă etc., deoarece grija față de cei morți, de sufletele, mormintele și amintirea lor este una dintre datoriile cele mai mari ale credincioșilor și totodată una dintre formele de expresie cele mai importante ale vieții religioase ortodoxe.

Partea a patra

**OBIECTELE LITURGICE
ȘI
LOCAȘURILE DE CULT**

- LOCAȘURILE DE CULT
- PICTURA BISERICESCĂ
- OBIECTELE DE CULT, SIMBOLISMUL ȘI ÎNTREBUINȚAREA LOR
- VEȘMINTELE LITURGICE
- CĂRȚILE DE SLUJBĂ PENTRU CLERICI ȘI CÂNTĂREȚI. LECTURILE BIBLICE ÎN CULT
- MATERIALE ÎNTREBUINȚATE ÎN CULT. FOLOSIREA ȘI SIMBOLISMUL LOR

LECȚIA A 11-A

LOCAȘURILE DE CULT. BISERICILE ORTODOXE, FORMA ȘI ÎMPĂRȚIREA LOR ȘI OBIECȚELE DIN ELE (MOBILIERUL LITURGIC). CIMITIRELE

1. ÎNȚELESUL TERMENULUI DE BISERICĂ

Termenul de *biserică* (ἐκκλησία, *ecclesia*) are două înțelesuri: a) acela de adunare (totalitate) a credincioșilor care cred în Iisus Hristos și mărturisesc învățătura Lui neschimbată și Îl recunosc de cap al Bisericii; și b) cel de locaș sfânt, în care se adună credincioșii spre a se ruga și unde se săvârșesc slujbele sfinte ale cultului, prin care I se aduce cuvenita preamărire a lui Dumnezeu.

2. BISERICILE CREȘTINE DIN SECOLELE I-III

a) Din cele mai vechi timpuri omul și-a ales anumite locuri unde, fie singur, fie cu mai mulți, și-a exprimat credința sa în Dumnezeu printr-un anumit cult, pe care-l aducea în aceste locuri, destinate special în acest scop. Despre existența unor astfel de locuri de închinare găsim dovezi în Sfânta Scriptură, care vorbește despre locuri unde patriarhii poporului evreu ridicau *altare*, apoi turnau untdelemn în semn de sfințire (Facere XII, 7-8; XIII, 4). Mai târziu Moise a făcut un cort (*Cortul Mărturie* sau *Tabernacolul*), unde evreii se adunau la rugăciune (Ieșire XXVI și XXVII) și unde se păstra și chi-votul cu Tablele Legii, iar David și fiul său Solomon au zidit *templul din Ierusalim*, ca locaș de închinare al poporului evreu (III Regi V și urm.). În acest templu S-a rugat și Mântuitorul alungând din el pe neguțători și spunând : «*Casa Mea, casă de rugăciune este...*» (Matei XXI, 13 și loc. par.). El intra de asemenea și în sinagogi, ca să se roage ori să propovăduiască (Matei IX, 35 ; XII, 9 ș.a.).

b) După instituirea Sfintei Euharistii, Apostolii și primii creștini se adunau pentru săvârșirea ei în case particulare, cum au fost casa în care S-a pogorât Duhul Sfânt peste Apostoli (Fapte I, 13), care era casa Mariei, mama Sfântului Evanghelist Marcu, apoi casa din Troada (Fapte XX, 6-9), casa soților creștini Acvila și Priscila din Roma (Romani XVI, 5), casa lui Nimfan din Colose (Coloseni IV, 15) ș.a.

c) Pe măsură ce credința creștină se răspândea, în localitățile unde erau mulți creștini au început a se ridica locașuri proprii de rugăciune, adică biserici, lucru care s-a întâmplat pe la sfârșitul sec. II. Dar cum în timpul persecuțiilor creștinii nu puteau să se adune întotdeauna în aceste locașuri speciale, se adunau uneori la mormintele martirilor, în peșteri sau în alte locuri ferite, ca, de ex., în catacombe, unde erau înmormântați cei mai mulți martiri. Pe mormintele lor se așezau altarele creștine. De aceea Sf. Ioan Teologul zice: «*Am văzut sub jertfelnic sufletele celor înjunghiați pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru mărturia pe care au dat-o*» (Apoc. VI, 9). Azi, întrucât nu mai sunt morminte de martiri și spre a ne aduce aminte de acest fapt, când se face sfințirea unei biserici noi, se așază în piciorul Sfintei Mese părțile din sfintele moaște. Multe din locașurile de cult ale creștinilor din primele trei secole au fost

dărâmate în timpul persecuțiilor, iar cărțile de cult arse, mai ales sub împăratul Dioclețian. O dată cu încetarea prigoanelor, pe timpul împăratului Constantin cel Mare, care, prin edictul său de la Milan din 313, a dat libertate creștinismului, încep a se construi nenumărate locașuri de închinare; însuși Constantin împreună cu maica sa, Sf. Elena, au zidit mari biserici în diferite orașe, ca: Betleem, Ierusalim, Constantinopol, Roma ș.a.

Aceste locașuri au avut în decursul timpului diferite numiri : (βασιλική-οἰκία = casă domnească, casă dumnezeiască, ἐκκλησία = biserică, care însemna la început adunarea credincioșilor (de la cuvîntul a aduna) și în cele din urmă s-a numit cu acest termen și locașul de adunare pentru rugăciune, apoi οἶκος θεοῦ; οἶκος ἐκκλησίας = casa lui Dumnezeu, εὐκτῆριον (oratorium) adică locaș de rugă ș.a.

d) Bisericile construite deasupra mormintelor de martiri se numeau μαρτύρια (Martyria), iar cu denumirea de κρύπτα se indicau bisericile sau paraclisele subterane, zidite mai ales în catacombe.

e) Forma cea mai veche a bisericilor creștine este cea alungită, dreptunghiulară, care în partea de răsărit se încheie printr-un semicerc numit absidă. Această formă a avut-o corabia lui Noe și templul lui Solomon. *Constituțiile Apostolice* (Cartea a II-a, cap. 57) prevăd ca biserica, «înainte de toate să fie lungă și încăpătoare, apoi să fie îndreptată (cu altarul) spre răsărit, de ambele părți să aibă pasto-forii, spre răsărit, în fine să fie asemenea unei corăbii». Această formă se numea și *dromică*, adică, în înțeles simbolic, este o corabie care plutește pe valurile acestei vieți, ducând pe credincioși spre limanul mântuirii.

O altă formă este cea a crucii, deoarece Iisus Hristos a întemeiat Biserica prin patima și moartea Sa pe cruce. Această formă a început a se răspândi mai ales de când Constantin cel Mare a primit crucea ca semn de apărare și scut al imperiului și al creștinismului.

După sec. al IV-lea s-au construit biserici și în formă rotundă; de cele mai multe ori această formă era împreunată cu cea a crucii. Erau de asemenea biserici de formă hexagonală (cu 6 laturi) ori octogonală (cu opt laturi), cum era, de ex., biserica din Antiohia, zidită de episcopul Paulin la începutul sec. al IV-lea și descrisă de istoricul Eusebiu al Cezareei.

3. BISERICILE CREȘTINE DIN SEC. IV ÎNAINTE. STILURILE ARHITECTONICE

În forma de construcție a bisericilor, în secolele IV–VI, a predominat stilul numit *basilical*, care se caracteriza prin aceea că interiorul acestor biserici era împărțit totdeauna în sensul lungimii (de la apus la răsărit) în trei ori cinci despărțituri numite nave, separate între ele prin șiruri de coloane rotunde. Din sec. VI înainte se formează și se generalizează treptat în Răsărit *stilul numit bizantin*, care a rămas până azi stilul propriu al bisericilor ortodoxe, caracterizat prin acoperișul rotund sau boltit (cu bolți sau turle). În Apus s-au construit biserici în alte forme sau stiluri (stilul romanic, stilul gotic, stilul Renașterii, stilul baroc ș.a.), de care nu ne ocupăm aici.

4. BISERICILE ORTODOXE. FORMA ȘI ÎMPĂRȚIREA LOR DE AZI

a. Biserica se zidește de preferință în **mijlocul parohiei**, și pe cât este posibil pe un loc mai ridicat, amintindu-ne prin aceasta că Mântuitorul stă în permanență în mijlocul turmei Sale celei cuvântătoare, sub chipul Sfintei Cuminecături, care se găsește pe Sf. Masă. Acest obicei a fost luat din Vechiul Testament, unde vedem că Dumnezeu S-a arătat lui Moise pe munte (Ieșire XIX și urm.); tot pe munte (Moriah) a fost construit și templul lui Solomon; Mântuitorul se ruga de preferință pe munte, iar pe Golgota a fost răstignit și S-a adus pe Sine jertfă. Locul acesta mai înalt ne amintește că biserica este cetatea de pe vârful muntelui (Matei V, 14) și noul Ierusalim, de care amintește Sf. Evanghelist Ioan (Apoc. XXI, 10).

După trebuințele pe care le îndeplinesc bisericile, în raport cu nevoile credincioșilor, le împărțim în: biserici parohiale sau de enorie, biserici de cimitir, biserici mănăstirești și biserici catedrale, de la reședințele episcopale.

Bisericile se zidesc din piatră, care simbolizează pe Domnul nostru Iisus Hristos; El este „*piatra pe care au nesocotit-o ziditorii, și care a ajuns să fie în capul unghiului*” (Matei XXI, 42) și despre care zice Sf. Pavel: „*Căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă, care este Iisus Hristos*” (I Cor. III, 11). Se mai construiesc din cărămidă (simplă ori amestecată cu piatră), iar la noi, românii, ca și

la alte popoare, s-au construit și biserici din lemn, mai ales în regiunile de munte și de deal.

b. Încă de la început, bisericile erau împărțite în trei părți: *pro-naosul*, numit și *tinda* sau *nartica*, *naosul* și *altarul*.

1) Bisericile mai vechi aveau în față *pro-naosul exterior*, un fel de vestibul sau portic, mărginit de coloane și acoperit. În mijlocul lui era o fântână sau un havuz cu apă, în care își spălau mâinile cei care intrau, simbolizând curăția sufletească, necesară la rugăciune. Aici aveau loc și mesele frățești, ale dragostei creștine, numite *agape*.

Din *pro-naosul exterior* se intra în cel interior sau *nartică*, numit și *paradis*, pentru că pe suprafața dinăuntru a pereților erau pictate icoanele lui Adam și Eva în rai. În vechime, *pro-naosul* era despărțit de *naos* prin zid cu una sau trei uși, mai târziu prin stâlpi sau coloane, iar în timpul din urmă *pro-naosul* nu mai este despărțit prin nimic de *naos*. În *pro-naos* se afla un bazin cu apă sau un vas mare pentru botez, numit *piscină* sau *baptisteriu*, înlocuit azi prin *cristelniță* sau *colimvitră*. Aici stăteau catehumenii, energumenii (cei stăpâniți de duhuri rele) și penitenții, adică cei ce se pocăiau pentru ispășirea de păcate. La mănăstiri, aici se face Pavecernița, Miezonoptica, Litia și Ceasurile. Tot aici stau pruncii aduși pentru botez, femeile după împlinirea celor patruzeci de zile de la naștere, când li se citește molitfa pentru curăție, precum și tinerii căsătoriți când vin la Biserică, la o săptămână după cununie, pentru a li se citi molitfa.

2) Cea de a doua parte a bisericii este *naosul* (*ναός* sau *ναῦς* – corabie), adică încăperea dintre *pro-naos* și altar, de care este despărțit printr-un perete de lemn, de zid sau piatră, numit *iconostas* (*εἰκονοστασις*), *tâmplă* (*τέμπλον*) sau *catapeteasmă*. În vechime, această despărțitură era formată dintr-un grilaj mai scund, pe care se puneau icoane sfinte și a cărui înălțime nu ajungea decât până la piept. Mai târziu, grilajul a crescut în înălțime, adăugându-se la coloanele care susțineau gratiile lui, alte coloane mici, care erau unite prin icoane și fixate printr-o bară sau grindă orizontală, care era împodobită cu crucea și icoana răstignirii Mântuitorului. După Sinodul al VII-lea ecumenic (787) și cel local de la Constantinopol din 842-843, când s-a restabilit definitiv cultul icoanelor, peste această grindă au început să se adauge mai multe rânduri de icoane,

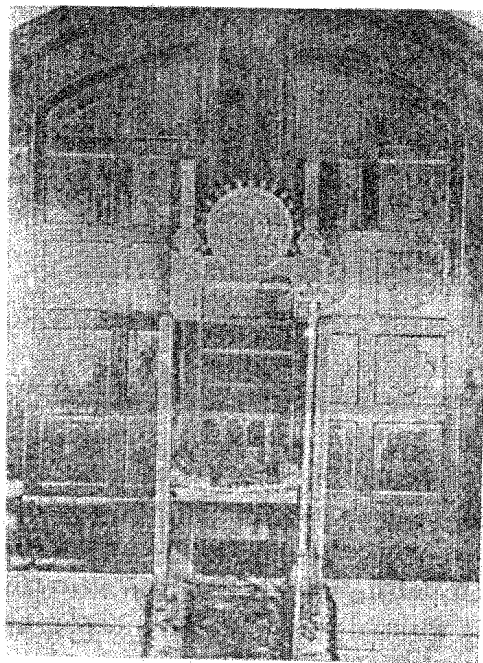
ajungând ca prin secolele XIII-XIV să capete forma pe care catapetasma o are astăzi. Ea e prevăzută cu trei uși: una la mijloc, în două canate, care poartă numele de uși *împărătești* (sfintele uși), și alte două, laterale, cu câte un canat, numite *diaconești*. Cele din mijloc se numesc «uși împărătești» pentru că pe ele intră Împăratul și Domnul cerului și al pământului, în timpul ducerii Cinstitelor Daruri de la proscomidiar pe Sfinta Masă, la vohodul cel mare de la Liturghie. Pe ele se zugrăvește icoana Bunei-Vestiri, prin care s-a făcut începutul mântuirii noastre. Deasupra ușilor împărătești este o perdea, numită *dveră*, care se închide și se deschide, acoperind și descoperind altarul, după rânduilele tipicului sfintelor slujbe.

Ușile diaconești sau îngerești se numesc așa pentru că prin ele intră și ies diaconii, care închipuiesc pe îngeri. Pe ele se găsesc zugrăvite chipurile Sfinților diaconi Ștefan și Laurențiu, cu orarul în mână, ori chipurile Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil.

Iconostasul este zugrăvit ori acoperit în întregime cu icoane așezate într-o anumită ordine. Începând de jos în sus, în rândul întâi, între ușile împărătești și ușa diaconească din partea de miazăzi se află icoana Mântuitorului Iisus Hristos, iar în partea de miazănoapte se află icoana Maicii Domnului, amândouă aceste icoane fiind numite de obicei «împărătești». Tot în acest rând, în partea de miazăzi a ușii diaconești, este icoana hramului bisericii, iar în partea de miazănoapte este icoana Sfântului Nicolae, a Sfântului Ioan Botezătorul, sau a altui sfânt care se bucură de o mai mare cinstire în partea locului. Sub acest rând de icoane sunt zugrăvite diferite întâmplări din Vechiul Testament (alungarea primilor oameni din rai, Avraam jertfind pe Isaac ș.a.). Deasupra icoanelor mari sunt icoanele celor 12 praznice împărătești. În mijlocul lor, deasupra ușilor împărătești se află «Cina cea de Taină», care arată credincioșilor că slujba sfântă a Liturghiei, care se săvârșește în sf. altar, a fost inițiată de Mântuitorul la Cina cea de Taină. În rândul al treilea sunt așezate icoanele Sfinților Apostoli, în mijloc având pe Iisus ca împărat și arhieru. În rândul al patrulea sunt icoanele proorocilor, având în mijlocul lor pe Sfânta Fecioară Maria cu Pruncul în brațe, despre care au profețit ei. Iar sus de tot, ca o cunună de mare preț se înalță Sf. Cruce, de pe care Hristos cel răstignit privește spre noi. La

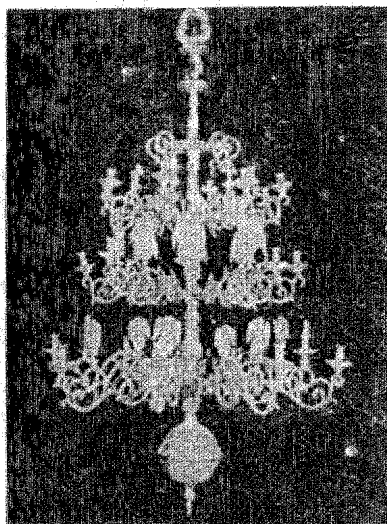
picioarele crucii, de o parte și de alta a ei, se află icoana Maicii Domnului (în dreapta), și a Sfântului Apostol Ioan (în stânga).

În fața catapetesmei în naosul bisericii se află de obicei un loc mai ridicat cu o treaptă sau două, care se numește *solee*. Pe acest loc stăteau în vechime ipodiamonii, lectorii și cântăreții, numindu-se din această cauză și «altarul lectorilor». Acest loc servește azi pentru împărtășirea credincioșilor și pentru ca slujitorii bisericii să poată intra și ieși din sf. altar în naos fără a fi împiedicați de credincioși. Tot aici se găseau în vechime *tronul arhieresc*, pe care stătea episcopul locului, și *stranele cântăreților*. De-a lungul pereților sunt așezate *stranele* în care stau credincioșii în vârstă și cei bolnavi. Tot în naos se găsește, în unele biserici, *amvonul* (ἄμβων de la ἀναβαίνειν = a se sui, a se urca). El este o estradă de formă rotundă ori poligonală, cu una sau mai multe trepte, fiind așezat în dreptul ușilor împărătești, între stranele cântăreților. Pe el stă arhierul când se îmbracă pentru a săvârși Sfânta Liturghie; tot aici stau diaconii când rostesc ecteniile și preoții când rostesc predica. El simbolizează piatra de pe ușa mormântului, de unde îngerii au vestit Învierea Domnului. În unele biserici catedrale și parohiale din orașe, amvonul are forma unei mici tribune, de obicei rotundă, alipită de peretele de nord al naosului, la oarecare înălțime.

JET (SCAUN ARHIERESC) ȘI CÂRJĂ
ARHIEREASCĂ (PATERIȚĂ)

În mijlocul naosului bisericii este suspendat *polcandru* sau *can-delabru* (πολύς – κανδήλα – sfeșnic cu mai multe brațe, cu mai multe lumini). În fața icoanelor împărătești se găsesc două sfeșnice mari, cu câte trei brațe, sau lumini, care simbolizează pe Hristos, Dătătorul Luminii neapuse. În fața sfeșnicului de la icoana Mântuitorului se află un fel de pupitru, numit *tetrapod* ori *analog*, pe care șade

POLICANDRU

STEAG (PRAPURI CU CHIPUL SF. MUCENIC MINA

de obicei icoana hramului bisericii, iar la sărbătorile praznicale și ale sfinților, icoanele respective. Tot tetrapod sau analog se mai numește și *pupitrul portativ*, cu patru picioare, care se poate închide și deschide și care se întrebuințează la citirea pericopelor biblice din rânduiala diferitelor servicii religioase (catisme, paremii, apostole, și chiar Evanghelia citită de diaconi). Tot în naos se păstrează *praporii*, niște steaguri care au deasupra o cruce, iar pe pânză sunt pictate diferite icoane ale sfinților. Ele ne aduc aminte de flamura cu cruce din fruntea oastei lui Constantin cel Mare, simbolizând lupta spirituală a Bisericii prin Sf. Cruce, împotriva puterilor răului.

3) Cea de a treia parte a bisericii este *sf. altar*. Este partea cea mai sfântă a bisericii, întrucât aici se săvârșesc cele mai importante servicii religioase (Sfânta Liturghie, sfințirea Sfântului și Marelui Mir, hirotoniile). Obiectul cel mai însemnat din altar este *Sfânta Masă, Jertfelnicul sau Prestolul*, pe care se aduce Jertfa cea nesângeroasă a Noului Testament, sub chipul pâinii și al vinului, la Sfânta Liturghie. În timpurile vechi ea era construită de obicei din lemn, după cum reiese din mărturia multora. După încetarea prigoanelor, au

început să se construiască jertfelnice din piatră, din zid, din marmură ori chiar din metal. Forma Sfintei Mese este pătrată (mai rar rotundă), după cum o descrie arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului, în prima jumătate a secolului al XV-lea: «Iară masa e în patru colțuri, că dintr-însa s-au nutrit și pururea se nutresc marginile lumii, și este înaltă pentru înălțimea lucrului și a tainei cerești și cu totul de la pământ ridicată și de stâlpi susținută, că de pe pământ s-a înălțat și are stâlpi de la pământ pe cei ce s-au jertfit pentru dânsa, pe prooroci și apostoli, care cu întărire neclintită o sprijinesc, și de multe ori are mulți stâlpi, după numărul proorocilor sau al apostolilor...». În Sfânta Masă există o adâncitură în care se pun sfinte moaște, așa cum prevede Canonul 7 al Sinodului VII ecumenic: «Câte cinstite biserici s-au sfințit fără sfintele moaște ale mucenicilor, hotărâm să se pună moaște într-însele, cu obișnuita rugăciune; iar cel ce va sfinți vreo biserică fără sfintele moaște să fie caterisit, ca unul care a călcat tradiția bisericească».

Sfânta Masă simbolizează mormântul Domnului, și precum trupul Domnului a fost învelit în giulgiu, tot așa și ea se acoperă cu o pânză albă de in, numită *cămașă* (*indition*), care este legată de jur împrejur cu un șnur, apărând astfel în fiecare colț semnul Sfintei Cruci. Peste cămașă se pune o altă îmbrăcăminte, făcută dintr-o țesătură mai luminată, care închipuiește hainele strălucitoare ale Mântuitorului la schimbarea la față. Pe lespedea de piatră a Sfintei Mese se lipesc chipurile celor patru evangheliști, la cele patru colțuri. Pe Sfânta Masă se găsește *ilitul* (*ilitonul*), o învelitoare sau năframă de in, în care se învelește sfântul *antimis*. În unele biserici, deasupra Sfintei Mese se boltește *baldachinul*, un fel de acoperământ boltit, care simbolizează cerul.

Pe Sfânta Masă stau de regulă totdeauna obiectele sfinte necesare la săvârșirea sfintelor slujbe (Sfântul Antimis, Sfânta Cruce, Sfânta Evanghelie, Sfântul Chivot și ripidele), despre care vom vorbi mai pe larg la lecția a XIII-a.

Pe peretele de răsărit al altarului, în spatele Sfintei Mese, se găsește *scaunul cel de sus*, pe care stă episcopul în timpul citirii Apostolului, închinuind pe Hristos.

În partea dinspre miazănoapte a încăperii sfântului altar se găsește *proskomidiarul* sau *jertfelnicul cel mic*, unde se săvârșește prima parte a Liturghiei, numită *proskomidie*. El simbolizează peștera sau ieslea din Betleem în care S-a născut Mântuitorul, dar și Golgota, întrucât aici se face junghierea simbolică a Sfântului Agneț, care reprezintă pe Mielul lui Dumnezeu.

În partea de miazăzi a altarului se află *diaconicul* sau *veșmântarul*, unde se păstrează veșmintele, vasele și cărțile bisericești. Se numește *diaconic(on)*, întrucât în vechime diaconii erau aceia care aveau grijă de toate lucrurile care se păstrează aici.

5. PARACLISELE SAU CAPELELE

Paraclisele (παράκλησις = casă de rugăciune, capelă, biserică mică, de la παρα ἐκκλησία) sunt biserici mai mici, în care se săvârșește cultul particular sau public, pentru un număr restrâns de credincioși. Ele își au originea în timpurile primare ale creștinismului, când serviciul dumnezeiesc era restrâns numai la biserica episcopală, iar creștinii se adunau la mormintele martirilor, construind deasupra lor biserici numite *martyria*. O dată cu libertatea dată creștinismului, paraclisele zidite pe mormintele martirilor au devenit biserici pentru întreaga comunitate creștină. În vechime, împărații și mulți creștini cu o situație materială deosebită și-au construit, în palatele ori casele lor, paraclise în care se săvârșeau serviciile religioase. Azi paraclise întâlnim la centrele eparhiale, mănăstiri, școli de învățământ teologic și în cimitire; în ele se săvârșesc servicii religioase numai cu aprobarea episcopului locului, fiind sfințite și înzestrate după aceleași reguli ca și bisericile parohiale.

6. CIMITIRELE SAU ȚINTIRIMELE

Cimitirele (κοιμητήριον = loc de odihnă) sunt locuri de odihnă, unde sunt înmormântați creștinii; ele sunt socotite bunuri sacre ale Bisericii, primind acest caracter prin sfințire și prin întrebuințarea lor. În timpurile primare ale creștinismului, trupurile celor adormiți se înmormântau în grădini, pe lângă drumuri ori în câmpii, și aceasta datorită faptului că legile romane civile nu permiteau înmormân-

tarea în cuprinsul orașelor și satelor, ci numai în afara lor. O dată cu încetarea persecuțiilor, creștinii au avut puțința de a înmormânta trupurile celor răposați în locuri anume destinate pentru aceasta, făcându-le slujba înmormântării cu cântări, cu rugăciuni și rânduielile sacre prescrise de Biserică. De obicei aceste locuri erau împrejurul bisericilor. În mijlocul cimitirului trebuie să fie o cruce mai înaltă, de lemn sau de piatră, aducându-ne aminte de crucea pe care a pătimit și a murit și ne-a răscumpărat prin sângele Său Mântuitorul. Cei răposați sunt așezați în morminte cu fața spre răsărit, pentru că dinspre răsărit va veni Mântuitorul la Judecata viitoare, iar la căpătâi se pune crucea, semn al credinței celui răposat în Hristos și al nădejzii că se va scula împreună cu El la învierea cea de obște.

Atât mormintele, cât și cimitirele în întregimea lor trebuie împrejmuite, împodobite cu verdeață, pomi și flori și întreținute în curățenie și ordine, starea lor fiind o dovadă a religiozității credincioșilor și a vredniciei preotului.

LECȚIA A 12-A

PICTURA BISERICESCĂ. TIPICUL ICONOGRAFIC AL PICTURII DIN BISERICILE ORTODOXE. ICOANELE BISERICEȘTI

1. PICTURA BISERICESCĂ ȘI SCOPUL EI

Pictura bisericească este o artă deosebită de pictura profană (nereligioasă). Ea nu este o simplă copie sau fotografie a realității, nu este deci o artă realistă.

Arta bisericească se deosebește fundamental de cea profană atât prin scopul și menirea ei, cât și prin formele sau mijloacele ei de realizare. Ea este o artă religioasă, o artă pusă în serviciul Bisericii și al ideii creștine, și mai ales al cultului divin. Pictura bisericească n-a urmărit să satisfacă gustul sau sentimentul estetic al credincioșilor, n-a avut o funcție sau intenție pur decorativă; ea a

izvorât, mai ales la începutul existenței Bisericii, dintr-un profund sentiment religios, exprimat în formele și culorile artei de meșteri anonimi sau de pictori celebri, ei înșiși profund credincioși. Aceștia au căutat să ilustreze, în imagini, istoria vieții creștine, conținutul cărților sfinte, învățătura de credință a Bisericii, ceremoniile cultului sacru ș.a.m.d., servind astfel concepțiile religioase și scopurile generale ale Bisericii.

Icoanele și pictura religioasă de pe pereții bisericilor, în ansamblul ei, au avut întâi de toate un rol instructiv și educativ; Biserica a făcut din ele un mijloc de învățatură și de educație creștină.

Pictura bisericească în general, dar mai ales cea ortodoxă, este prin definiție simbolică; ea exprimă o idee, o intenție, un înțeles, un conținut lăuntric, pe care ni-l tâlcuiește știința iconografiei.

2. TIPICUL ICONOGRAFIC AL BISERICILOR ORTODOXE

Ca formă de expresie a Teologiei, pictura bisericească nu s-a făcut la întâmplare, ci după anumite reguli, pe care vechii zugravi le-au așternut în scris, în manuale numite *Erminii* (călăuze) *de zugrăvie*. Aceste *Erminii* cuprind, între altele, reguli care arată zugravilor care scene sau chipuri sfinte se pot zugrăvi în altar și cum trebuie zugrăvite, ce se poate zugrăvi în naos și în turle, ce și cum se zugrăvește pe pereții pronaosului sau la fațadă etc., așa încât decorul pictural al oricărei biserici să alcătuiască în întregime a lui o carte sau un ansamblu unitar și logic, inspirat și călăuzit de o idee centrală, coordonatoare.

Acest program sau tipic iconografic n-a fost fix și uniform în cursul timpului. El s-a format cu încetul și a variat după epoci, potrivit cu evoluția arhitecturii religioase, cu ideile sau curentele teologice (dogmatice) care au frământat cugetarea creștină. Astfel, într-un fel se picta o bazilică creștină din secolele IV-VI și într-alt fel o biserică ortodoxă din sec. XIV.

Programul iconografic a evoluat paralel cu dezvoltarea cultului sfinților, cu discuțiile și controversile dogmatice, cu dezvoltarea rân-

duielii liturgice (ilustrația troparelor și a imnelor liturgice), cu tradiția religioasă specifică fiecărui popor sau fiecărei regiuni; de ex., în cuprinsul Bisericii noastre, într-un fel se prezintă *decorul iconografic* al bisericilor din Transilvania, de o parte, și în alt fel al bisericilor din Muntenia și Moldova, de altă parte. Programul iconografic a ținut seama și de dimensiunile locașului bisericesc și de destinația lui; într-un fel se pictează o biserică modestă de enorie, într-alt fel o catedrală, într-alt fel o biserică mănăstirească sau un paraclis de curte domnească (ca de ex. biserica Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș), într-un fel o biserică de cimitir sau necropolă, unde nădejdea învierii, deci iconografia Evangheliilor învierii, are rolul principal.

Izvorul de inspirație preferat al picturii bizantine au fost îndeosebi cultul (Liturgia) și Evangheliile canonice, iar pentru Orient chiar apocrifele.

La baza întocmirii tipicului sau programului iconografic stau anumite reguli, deduse din simbolismul locașului bisericesc care, în ansamblul lui arhitectonic și pictural, trebuie să ne dea o imagine sensibilă a Bisericii cerești, a «Cerului pe pământ», cum zice Sf. Gherman al Constantinopolului; în modul cum e distribuită pictura, ea caută să sugereze în chip intuitiv rânduiala, ierarhia sau ordinea care domnește în lumea creată, mântuită și condusă de Dumnezeu.

a) Astfel, în arhitectura bisericilor ortodoxe, *turla* (*cupola*) centrală de deasupra naosului, care este partea cea mai înaltă a locașului sfânt, înfățișează Biserica cerească, adică locuitorii cerului; sus, pe bolta turlei, se zugrăvește chipul lui Dumnezeu Atotțiitorul (Pantocrator), înconjurat de Sfinții Îngeri; pe pereții turlei apar Sfinții Profeți și Apostoli, care L-au vestit, care L-au slujit în lume și care acum se bucură de vederea nemijlocită a feței Lui, iar jos, pe cele patru colțuri de la baza turlei, se zugrăvesc Sfinții Evangheliști, care ne-au lăsat în scris viața și cuvintele Mântuitorului.

b) *Altarul*, încăperea cea mai sfântă și mai tainică a bisericii, reprezintă locul unde se împreună Biserica pământească cu cea cerească și în el se vor zugrăvi chipurile acelor care sunt cei mai

apropiați de altarul ceresc. Sus, pe boltă, se zugrăvește Maica Domnului cu Pruncul, ca împărăteasă a cerurilor, iar pe pereți chipurile acelor care au avut un rol de seamă în cultul creștin și mai ales în alcătuirea și slujirea Sfintei Liturghii, care se oficiază în altar: mari ierarhi autori de liturghii (Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie cel Mare sau Dialogul ș.a.), diaconi slujitori (Sf. Ștefan, Sf. Laurențiu ș.a.); mai sus, sunt înfățișate scene din istoria sfântă a Vechiului și Noului Testament în legătură cu Liturghia, ca de ex. împărtășirea Sfinților Apostoli de către Mântuitorul, Liturghia cerească, Cina cea de taină, Cina de la Emaus, altarul Legii Vechi ș.a.

c) *Naosul*, rezervat credincioșilor, va reprezenta în general, în pictură, scene din viața și lucrarea Mântuitorului în lume (îndeosebi Nașterea și Învierea), chipuri de sfinți de toate categoriile (mucenici, mărturisitori, ierarhi, prooroci, ucenici ai Domnului din cei 70), sărbătorile mari ale Ortodoxiei ș.a.

d) În *pronaos*, care e un fel de anticameră a bisericii, sunt zugrăvite chipurile acelor care se luptă să câștige mântuirea: ctitori, voievozi, cuvioși și cuvioase, pustnici și călugări (ca Sf. Antonie cel Mare, Sf. Teodosie, Sf. Pahomie, Sf. Macarie ș.a.), precum și scene instructive și educative (ca de ex. ce este biserica, cum trebuie să ne comportăm când intrăm în ea și când asistăm la sfintele slujbe etc.).

e) Pictura de pe *suprafața exterioară a zidurilor bisericii*, când există (cum este de ex. la bisericile din nordul Moldovei, din sec. XVI), va înfățișa pe cei ce au dorit, dar cărora nu le-a fost dat să facă parte din Biserica creștină: patriarhii, proorocii și dreptii Vechiului Testament, sibile sau profetese păgâne, filosofi și înțelepți din lumea veche, care, prin înțelepciunea dăruită lor de Dumnezeu, au întrezărit venirea Mântuitorului în lume.

3. ICOANELE BISERICEȘTI

Icoanele sau reprezentările picturale în biserica creștină au fost folosite încă de la începutul creștinismului și, începînd din sec. IV, se confirmă documentar și cinstirea sau cultul lor. *Icoană* (de la gre-

cescul *εἰκόν*) se numește orice reprezentare picturală a unui personaj sfânt sau a unei scene sfinte, făcută de obicei pe o bucată de lemn, pânză sau hârtie, pe sticlă sau pe zidul bisericii și având un chenar sau cadru de lemn ori metal. Icoana ortodoxă se caracterizează mai întâi prin faptul că este sfințită, că devine deci un obiect de cult, considerat ca venerabil și cinstit în mod vizibil.

a. **După forma și materialul** din care sunt făcute, icoanele pot fi:

- 1) Fixe sau imobile (ca cele de pe pereții tâmplei sau catapetesmei);
- 2) Mobile sau purtătoare, cum sunt cele mai multe icoane.

b. **După destinația sau întrebuințarea lor**, ele pot fi:

1) Icoane întrebuințate în biserici sau puse în serviciul cultului oficial public, ca de ex.: icoanele (fixe) de pe catapeteasmă, icoanele (mobile sau schimbătoare) care se pun pe iconostas (praznicale), icoanele pentru procesiuni, icoanele votive ș.a.m.d.;

2) Icoane întrebuințate în cultul particular (în afară de biserică): icoane familiale (așezate în case), icoane rutiere (așezate la troițele de la marginea drumurilor), iconițe portabile protectoare (care se poartă la gât sau pe piept) ș.a.m.d.

Ereziă iconoclasmului (lupta împotriva sfintelor icoane) a obligat Biserica să formuleze o doctrină precisă a icoanelor, doctrină definită îndeosebi la Sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea (787) și la Sinodul local din Constantinopol, ținut la 842-843.

După mai mult de un secol de prigoană iconoclastă, în anul 843 s-a restabilit definitiv cultul icoanelor și s-a sărbătorit prima oară, la Bizanț, *Duminica Ortodoxiei* (prima duminică din postul Paștilor).

Justificând folosirea și necesitatea sfintelor icoane, Sfinții Părinți de la Sinodul VII ecumenic argumentează că ele sunt cerute de condițiile omenești de cunoaștere, dependente de simțuri și de limitele impuse de spațiu și timp: «Fiindcă noi suntem legați de simțuri, nu putem ajunge la cele inteligibile decât prin mijlocirea simbolurilor sensibile, fie prin meditarea Scripturii, fie prin reprezentarea iconografică». Icoanele sunt deci un auxiliar prețios al Sfintelor Scripturi.

Icoana și Evanghelia sunt în strânsă legătură, se sprijină și se clarifică reciproc, colaborând amândouă la răspândirea învățaturii

creștine. Un mare teolog contemporan a numit Evanghelia o icoane verbală a lui Hristos, iar icoana, o Evanghelie în culori.

În icoane, credincioșii văd și învață viața și faptele Mântuitorului, virtuțile, eroismul și puterea de jertfire a mucenicilor și sfinților, care și-au dat viața pentru triumful credinței creștine în lume.

Importanța instructiv-educativă a icoanelor a fost recunoscută întotdeauna de Sfinții Părinți și de marii ierarhi ai Bisericii și de aceea ele sunt atât de mult folosite și cinștite în viața religioasă ortodoxă.

ICOANĂ A CUVIOASEI PARASCHEVA

LECȚIA A 13-A

OBIECTELE DE CULT. SIMBOLISMUL ȘI ÎNTREBUINȚAREA LOR.

I. NOȚIUNI GENERALE DESPRE OBIECTELE DE CULT

Pentru săvârșirea Sfintei Euharistii și a celorlalte sfinte slujbe, încă de la început s-au întrebuințat anumite vase și obiecte de cult, făcute mai întâi din materiale mai simple, apoi, paralel cu înflorirea cultului, lucrate din materiale mai scumpe și frumos împodobite. Aceste obiecte n-au fost introduse în cult toate, dintr-o dată, ci treptat, după nevoile impuse de săvârșirea cultului, ele dobândind apoi și semnificații simbolice.

În secolul al IV-lea, când ele au devenit mai multe, s-a rânduit o anumită parte a bisericii, numită «schevofilachion, sau «diaconicon», pentru păstrarea lor (în Apus = sacristie).

În secolul al V-lea s-a instituit chiar o funcție clericală, deținută de un *schevofilax*, care purta grija păstrării și folosirii sfintelor vase și odoare liturgice. Schevofi-

laxul primea hirotessie, făcând parte dintre clericii inferiori. El purta veșminte diaconești în timpul slujbei, aducea din schevofilachion sfintele vase trebuitoare la altar, iar după terminarea Sfintei Liturghii le ducea iarăși la locul lor.

În evul mediu, schevofilaxul Patriarhiei de Constantinopol era numărat între demnitarii eclesiastici cei mai înalți, făcând parte din prima «pentadă», adică grupa primelor cinci funcții clericale mai importante.

Obiectele de cult, vasele și odoarele sfinte erau folosite numai la săvârșirea Sfintei Liturghii și la diferite slujbe ale cultului divin. Canonul 73 apostolic oprea orice altă întrebuințare a sfintelor vase și odoare bisericești: «Vas de aur, ori de argint, sfințit, ori pânză, nimeni să nu-și mai însușească spre folosire acasă, căci este împotriva rânduielilor; iar de va fi prins cineva, să fie pedepsit cu afurisirea». De asemenea, Sinodul I-II local de la Constantinopol (861) pedepsește cu asprime pe clericul sau laicul care s-ar folosi pentru sine de potir, disc sau veșmintele liturgice, în afară de biserică (canon 10).

Sfintele vase (discul, potirul, steluța, acoperământul și lingurița) se folosesc numai la Sfânta Liturghie și stau numai în sfântul altar (la proscomidiar, ori în schevofilachion); alte obiecte sfinte (odoare bisericești) stau de regulă pe Sfânta Masă, iar altele, mai puțin importante, stau în naos sau în pronaos. Toate vasele, odoarele și obiectele bisericești necesare cultului divin, înainte de a fi puse în folosință sunt sfințite prin slujbe speciale de către preot, cu excepția sfântului antimis, pe care-l sfințește numai arhiereul. De aceea ele se mai numesc și obiecte sfinte.

2. OBIECTELE DIN SFÂNTUL ALTAR

a. Obiectele de pe Sfânta Masă.

1) *Sfântul antimis*. Termenul «antimis» însemnează «în loc de masă». Antimisul este o bucată de stofă de în sau de mătase, în forma unui pătrat cu dimensiunile de 50-60 cm. Este cel mai de seamă obiect, fără de care preotul nu poate oficia Sfânta Liturghie, nici chiar acolo unde se află prestol sfințit și cu sfinte moaște. El se desface în timpul Sfintei Liturghii, când preotul zice: «Rugați-vă, cei chemați, Domnului...». Acest obiect liturgic are în mijloc pictată ori brodată punerea Domnului în mormânt. În colțuri sunt cei 4 Evangheliști. În partea de sus, în mijloc, într-o cusătură, se află o păticeică din moaștele unui sfânt martir. Sfântul antimis simbolizează giulgiul în care a fost înfășurat trupul Mântuitorului când a fost pus în mormânt. De aceea pe marginile lui se află scris troparul punerii în mormânt: «Iosif cel cu bun chip...».

Originea antimisului este din timpul persecuțiilor, când sfinții slujitori, de teama persecuțiilor, luau cu ei sfintele mese și se duceau în locuri ferite, peșteri, munți, catacombe și acolo săvârșeau Sfânta Liturghie. Pentru că mesele care serveau ca altar erau greu de purtat, fiind făcute din lemn, piatră sau metal, s-au

înlocuit cu sfântul antimis, care este un altar mobil (portabil) și era deci mai ușor de purtat, cu ajutorul lui putându-se săvârși Sfânta Liturghie și în afară de biserică, fie în case particulare, fie pe câmpul de luptă, în caz de război ș.a.m.d.

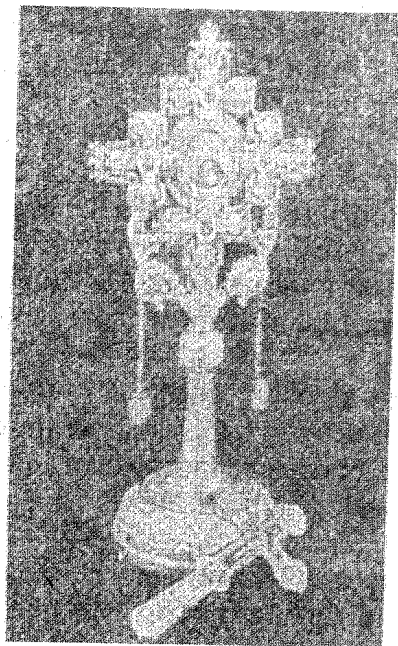
Sfântul antimis se păstrează într-o învelitoare (mahramă) de pânză, numită *iliton*, care și astăzi, la sfârșitul slujbei Sfintei Liturghii, se strânge și se învelește cu el. Antimisul este sfințit, semnat și dat de episcopul locului, indicându-se parohia sau biserica unde a fost dat pentru slujire, cu hramul ei. Sfințirea antimisului o face episcopul în cadrul sfințirii bisericii, iar dacă este nevoie, și independent de această slujbă. Despre sfințirea antimiselor vom vorbi la ierurgiile bisericești.

Sfinții slujitori sunt îndatorați să umble cu multă băgare de seamă cu sfântul antimis. Să-l păstreze cât mai curat, să strângă de pe el fărâmiturile cât de mici ar fi, dacă au căzut de pe sf. disc, să-l mânuiască cu multă atenție. Să nu pună lingurița udă de vin pe el și, atunci când preotul se împărtășește, să aibă grijă ca să nu curgă vreo picătură de vin din sfântul potir, să se ferească a-l păta de ceară. Când se face curățenie pe Sf. Masă, să nu îndrăznească vreun mirean a pune mâna pe sfintele obiecte, aceasta fiind numai datoria preotului, iar aceasta să o facă numai îmbrăcat cu epitrahilul și cu toată evlavia cuvenită.

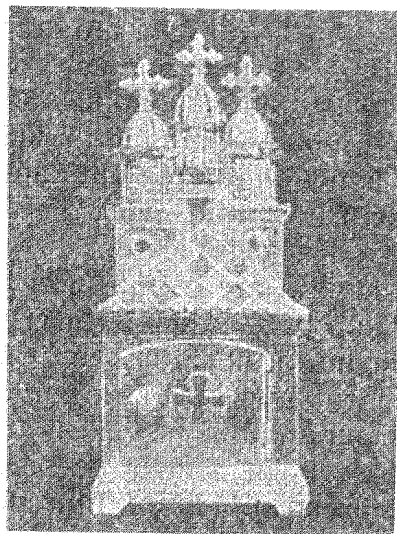
În sfântul antimis se păstrează un *burete mic*, cu care se adună particulele căzute din întâmplare de pe sf. disc. Pe acest burete, preotul sau arhiereul își pune partea din Sf. Agneț când se împărtășește. Acest burete ne aduce aminte de buretele cu care ostașii au adăpat pe Mântuitorul Hristos cu oțet și fiere, în timpul răstignirii Sale.

2) Sfânta Evanghelie.

Pe sfântul antimis, împăturit în *iliton*, se află Sfânta Evanghelie. Ea cuprinde viața și învățătura Mântuitorului Iisus Hristos și stă totdeauna pe Sfânta Masă, închipuind pe Domnul Hristos pe scaunul slavei Sale, Care, prin glasul preotului, învață neconținut pe oameni calea binelui și a fericirii veșnice. Cuprinde cele patru Evangheliile, împărțite aici în citiri sau pericope pentru fiecare zi. Ea este legată și îmbrăcată în chip deosebit, cu iconițe de argint și poleitură, reprezentând de obicei, în mijloc, Învierea Domnului, și în colțuri pe Sfinții Evangheliști.

CRUCE CU PICIOR (POSTAMENT)
ȘI CRUCE SIMPLĂ PENTRU
BINECUVÂNTARE

CHIVOT

Ca și Sfânta Cruce, Sfânta Evanghelie este obiectul sfânt, prin a căruia sărutare credincioșii își arată dragostea și cinstirea pe care o dau Mântuitorului Hristos. De aceea, în timpul Utreniei de duminică ea este scoasă de către preot în mijlocul bisericii pentru închinare și sărutare, iar la vohodul cel mic de la Liturghie este purtată în procesiune prin mijlocul bisericii, înainte de citirea ei.

3) Tot pe Sf. Masă se mai găsește și Sf. Cruce (pot fi și mai multe), care înfățișează răstignirea Mântuitorului Iisus Hristos și cu care preotul binecuvintează pe credincioși la Sf. Liturghie. Sf. Cruce se folosește la toate slujbele bisericești, ca de ex.: sfințirea apei, botez, cununie, precum și la procesiuni. Ea simbolizează pe de o parte renunțarea și lepădarea de sine a creștinului, cum a spus Mântuitorul: *«Cel ce voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie»* (Matei XVI, 24); pe de altă parte, ea este și stindardul de luptă cu care câștigăm biruința

împotriva duhului rău, precum cântă Biserica: «Doamne, armă asupra diavolului, crucea Ta o ai dat nouă; că se scutură și se cutremură, nesuferind a căuta spre puterea ei...».

4) *Sf. Chivot*. Este unul dintre cele mai prețioase obiecte de pe Sf. Masă. Se mai numește și *artoforiu*; în el se păstrează, într-o cutiută de aur sau argint, Sfânta împărțășanie pentru bolnavi și copii, pregătită din Sfântul Agneț scos în Joia Mare, care se sfărâmă și se usucă în marțea din Săptămâna Luminată. Tot în Sf. Chivot se păstrează Sfântul Agneț pentru Liturgia Darurilor mai înainte sfințite din Postul Mare.

Chivotul are forma unei bisericuțe și este făcut de regulă din metal prețios. La unele biserici înfățișează chiar biserica respectivă în miniatură. El simbolizează tronul pe care stă Mântuitorul în slava cerească. Este așezat în partea de răsărit a Sfintei Mese, în dreptul sfântului antimis.

În cult, Sf. Chivot se scoate la Vecerniile mari ale praznicelor împărătești și la hram, fiind purtat pe umeri de diacon când se face cădirea mare, de obicei la catedrale, unde sunt mai mulți diaconi și cel puțin două chivote.

5) *Ripidele* sunt un fel de apărători sub forma unor evantaie, cu care diaconul ferește sfintele daruri să nu cadă ceva în ele în timpul Sfintei Liturghii. Forma ripidelor închipuiește aripile îngerilor. Ele simbolizează în chip tainic pe Heruvimii și Serafimii, precum și cetele îngerești, care nevăzut înconjoară pe Împăratul slavei, Care sălășluiește pe Sf. Masă. Ripidele sunt purtate în procesiunea vohoadelor la slujbele arhieresti.

6) *Sfeșnicele*. Pe Sf. Masă se mai găsesc și sfeșnice cu 1, 2, 3, sau 7 lumânări. Cel cu o singură lumină închipuiește unitatea Dumnezeirii, cele cu două lumini, cele două firi ale Mântuitorului; cele cu 3 lumini, Sfânta Treime, iar cele cu 7 lumini, cele 7 daruri ale Sfântului Duh: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința (Gal. V, 22).

Lumânările au o întrebuințare foarte veche în Biserică, mai ales la slujbele de noapte. Erau socotite și ca ofrandă sau dar de jertfă, prin luminile lor contribuind la înfrumusețarea cultului divin. Ele simbolizează «lumina lui Hristos, care luminează tuturor».

Tot pe Sf. Masă trebuie să stea *vasul în care se păstrează Sfântul Mir* folosit la ungerea pruncilor după botez.

8) Tot în sfântul altar, în partea de răsărit a Sfintei Mese, se află și *Crucea Răstignirii*, o cruce mare, lucrată din lemn, pe care este pictată Răstignirea Mântuitorului Iisus Hristos, având pictați la capetele brațelor pe Sfinții Evangheliști. Ea se află pe un postament și se găsește lângă Sf. Masă, alături de candela care trebuie să fie permanent aprinsă. Această Cruce se scoate din sf. altar de către preot numai la Denia din Joia Mare (Utrenia Vinerii Patimilor), după citirea Evangheliei a V-a a Sfințelor Patimi, la antifonul al XV-lea. Se scoate din Sfântul Altar pe ușa dinspre miazănoapte, fiind purtată pe umeri de preot, închipuind pe Mântuitorul, Care Și-a dus crucea. Se așază în mijlocul bisericii, cântându-se troparul Răstignirii: «Astăzi S-a spânzurat pe lemn...». Se face închinare mare, credincioșii o întâmpină în genunchi, apoi, făcând metanii mari, o sărută cu toată evlavia.

După aceasta, slujba Sfințelor Patimi continuă, iar Sfânta Cruce rămâne în mijlocul bisericii până a doua zi la Vecernie, când se scoate Sfântul Epitaf.

Scoaterea Sfintei Cruci este un moment solemn, de adâncă durere și tristețe. Credincioșii privind spre ea, văd pe Mântuitorul Iisus, Care S-a jertfit pentru mântuirea noastră.

9) Tot pe Sf. Masă se mai găsește și un *clopoțel*, care este folosit în unele momente liturgice, cum este la Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, pentru a atrage atenția credincioșilor, ca să îngeneuncheze și să fie mai râvnitori în rugăciune. Mai este folosit și în alte împrejurări, ca de ex.: după terminarea predicii sau citirea Cazaniei, anunțând pe credincioși să se apropie «cu frică de Dumnezeu și cu credință» de sfântul altar, spre a se împărtăși.

Clopoțelul s-a folosit în biserică încă din cele mai vechi timpuri, mai ales în vremea persecuțiilor sau năvălirii barbarilor. Era un mijloc de anunțare a creștinilor, fie pentru a închide ușile, fie pentru a părăsi locașul de închinare.

b) Obiectele sfinte de la proscomidiar.

La proscomidiar se păstrează sfintele vase folosite la slujba Sfintei Liturghii, și anume:

1) *Sfântul Potir*, care este un vas în forma unei cupe cu picior, sau a unui pahar mai mare sau mai mic, lucrat de regulă din argint poleit cu aur. În el se pune vinul amestecat cu apă, care se va preface în sângele Domnului la Sfânta Liturghie. Potirul a fost întrebuințat de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină, când a instituit taina Sfintei Euharistii, iar Sfinții Apostoli l-au folosit și ei, urmând pilda Mântuitorului. În vechime se făcea din aramă, sticlă, cositor sau chiar

din lemn. Sf. Ioan Gură de Aur ne spune că erau potire chiar din lut. Dezvoltându-se cultul și ținându-se seama de importanța și superioritatea Sfintei Liturghii față de celelalte slujbe bisericești, după încetarea prigoanelor împărații și creștinii înstăriți dăruiau bisericilor vase și odoare făcute din metal prețios.

Sf. Potir închipuiește atât paharul de la Cina cea de Taină, cât și paharul în care, după o tradiție, Sf. Ioan Evangelistul ar fi strâns sângele curs din rănila Mântuitorului la răstignirea Lui pe cruce.

Sf. Potir este indispensabil pentru slujba Liturghiei, fiind folosit pentru pregătirea Sfintei Împărtășanii și pentru

DISC, POTIR, STELUȚĂ, COPIE (LANCE) ȘI LINGURIȚĂ

împărtășirea slujitorilor și a credincioșilor.

2) *Discul* este un vas în formă de taler sau tepsie cu picior, din argint sau alt metal, de obicei aurit pe fața de deasupra, pe care se pun Sfântul Agneț și celelalte părțițele. Discul datează chiar de la începutul Bisericii creștine, fiind făcut din diverse materii (metal, lemn, marmoră) și având diverse forme (de farfurie, de coșuleț, de simplă tavă sau tepsie etc.). Discurile erau împodobite cu imagini

diferite, precum: chipul Mântuitorului, ale Sfinților Apostoli Petru și Pavel, sau simboluri, ca: mielul, Sf. Cruce, ancora, peștele etc. Sf. disc închipuiește ieslea în care S-a născut Mântuitorul cu trup, precum și targa pe care a fost purtat trupul Domnului de la Golgota la mormânt. Forma rotundă închipuiește cerul.

3) *Steaua* (steluța) este un obiect de metal alcătuit din două semicercuri de aur sau argint, unite la mijloc printr-un șurub, ca să se poată deschide și închide după voie. Deasupra punctului de încrucișare a celor două semicercuri se află o cruce mică. Steaua se pune pe sfântul disc pentru a acoperi Sfântul Agneț și părțile de pâine puse pe el și pentru a susține acoperămintele, ca ele să nu se atingă de Sfântul Agneț și nici să nu se amestece părțile de pe sf. disc. Simbolizează steaua pe care au văzut-o magii de la Răsărit atunci când S-a născut Mântuitorul și care i-a condus la Betleem, precum indică și formula rostită de preot când o așază pe sfântul disc: *«Și venind steaua, a stat deasupra unde era Pruncul»*.

4) *Copia* este un cuțitaș de metal în forma unei sulite cu vârful în formă de triunghi și cu mâner scurt, terminat printr-o mică cruce. Se folosește la proscomidie pentru tăierea Sfântului Agneț și a părțicelilor din prescurile folosite, iar înainte de împărtășirea slujitorilor, când sunt mai mulți, se taie cu ea partea HS din Sfântul Agneț, din care se împărtășesc clericii slujitori. Copia amintește, prin forma ei, sulita cu care a fost împunsă pe cruce coasta Mântuitorului de către unul dintre ostași.

5) *Lingurița*, care e folosită la împărtășirea credincioșilor, se face din metal prețios, aur sau argint, având mânerul în chipul crucii. Ea a început să fie folosită din secolele VII-VIII înainte, de când s-a introdus obiceiul ca credincioșii laici să fie împărtășiți fără a mai sorbi Sfântul Sânge direct din Sf. Potir, cum făceau mai înainte. Lingurița simbolizează cleștele cu care serafimul din vedenia lui Isaia⁶ luând un cărbune de foc de pe altar, l-a atins de buzele profetului, curățindu-l cu aceasta de păcate și învrednicindu-l să propovăduiască cuvântul Domnului (Isaia VI, 1 și urm.). De aceea, la împărtășirea credincioșilor preotul rostește formula: *«Iată, s-a atins de buzele tale și va șterge fărădelegile tale și păcatele tale le va curăți»*.

6) *Acoperămintele sfintelor vase* (numite și *procovețe*), în număr de trei, sunt bucăți de stofă fină, înfrumusețate cu cruci din galon de

fir sau broderie în fir. Cu ele se acoperă discul și potirul. Cu cel dintâi se acoperă sfânta pâine împreună cu discul, cu al doilea se acoperă potirul, iar cu al treilea, care este mai mare și se numește *aer*, se acoperă ambele vase (discul și potirul). Acesta din urmă este prevăzut și cu două baiere, întrucât la ieșirea cu Cinstitele Daruri, diaconul sau preotul își acoperă spatele cu el. Primele două acoperăminte simbolizează scutecele cu care a fost înfășat Mântuitorul Hristos la nașterea Sa, dar ele mai simbolizează și giulgiul și mahramă cu care a fost înfășurat când a fost pus în mormânt (Luca II, 12; Ioan XX, 7).

Procovățul cel mare se numește *aer* pentru că în timpul Liturghiei, când se rostește *Crezul*, el este legănat de preot deasupra Sfintelor Daruri, producând o adiere de aer. *Aerul* simbolizează bolta cerească, precum și lespedea așezată deasupra mormântului Domnului după îngroparea Lui (Matei XXVII, 60).

7) La proscomidiar se mai găsește și un *burete*, mai mare decât cel din sf. antimis, cu care preotul șterge Sf. Potir după ce a consumat rămășița Sfintelor Daruri, la sfârșitul Liturghiei. Acesta de obicei se așază în Sf. Potir, rămânând totdeauna la proscomidiar.

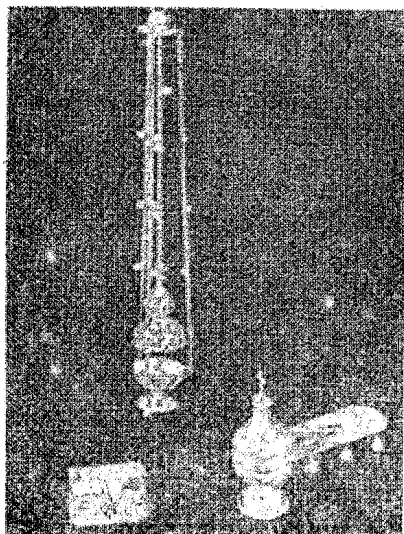
8) Tot la proscomidiar se păstrează vasele (sticlele sau cănille) în care se păstrează vinul și apa necesare pentru Sf. Euharistie și pentru spălarea (curățirea) potirului după consumarea Sfintelor de către preot.

Pentru *căldura* (apa caldă binecuvântată) care se toarnă în Sf. Potir înainte de împărtășirea clericilor, se folosește un ibricel sau o cană mică de metal, numită *tiplotă*.

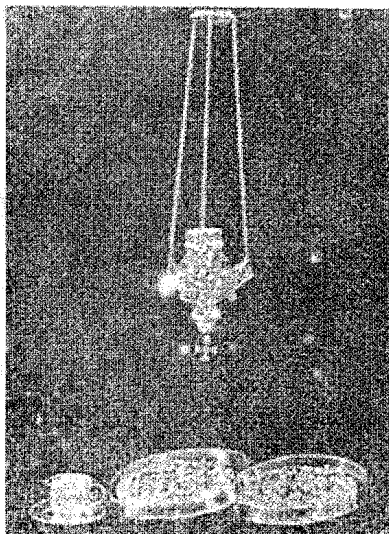
Dator este preotul să poarte grijă ca sfintele vase să fie cât mai bine întreținute, să se aurească mai des și să fie bine șterse și uscate, pentru ca nu cumva, rămânând vreo fărâmitură din Sfânta Împărtășanie în Sfântul Potir, preotul să-și atragă osândă. Procovețele să fie cât mai curate, iar spălarea lor să se facă cu multă atenție, chiar de către preot însuși, de este posibil. Întotdeauna, la sfârșitul Liturghiei, toate sfintele vase trebuie să fie frumos strânse, acoperite și puse la locul destinat, fie în firda de la proscomidiar, dacă există, fie în dulăpiorul anume amenajat în această parte a Sfântului Altar. Să nu se uite că ele sunt folosite la aducerea Sfintei Jertfe și trebuie să fie în starea de curățenie și ordine impusă de un act atât de sfânt.

c. Alte obiecte de cult care se găsesc în Sfântul Altar.

1) *Cădelnița* sau *cățuia*, folosită la cădire (tămâiere), este un obiect de metal prețios, compus dintr-un mic recipient în care se pune

CĂDELNIȚĂ, CĂȚUIE ȘI CHIVOT
MIC (ARTOFORION)

CANDELĂ, CUNUNII ȘI TIPLOTĂ
(CĂNIȚĂ PENTRU "CĂLDURĂ")

tămâie, atârnat de lăntișoare subțiri pentru a se purta în mână de către preot. Peste tămâie se pun cărbuni aprinși, de regulă din lemn de viță, pentru că se ard mai ușor, pentru a se aprinde tămâia și a produce fumul care îmbălsămează biserica sau obiectele sfinte la cădere și care simbolizează darul Duhului Sfânt. Cădelnița se păstrează de regulă în Sf. Altar, fie la proscomidiar, fie în alt loc, fiind folosită în momentele din rânduiala sfintelor slujbe indicate de tipicul bisericesc.

2) *Sfântul Epitaf* (numit câteodată și *Sfântul Aer*) este o bucată de pânză sau de mușama, lungă cam de 1,50 m., pe care este picată sau brodată în fir «Punerea Domnului, în mormânt». Acesta se folosește la slujba înmormântării Domnului, din Vinerea Sfintelor Patimi. Este scos și așezat în mijlocul bisericii la Vecernia Sâmbetei din Săptămâna Patimilor (care se oficiază de obicei la bisericile de enorie Vineri dimineată), iar la slujba Prohodului din seara următoare se ocolește cu el biserica și apoi se așază pe Sf. Masă, unde rămâne până la Vecernia Înălțării Domnului, când se ridică și se așază la locul de cinste în altar, unde se păstrează în timpul anului. El închipuiește trupul mort al Domnului, iar când stă pe Sf. Masă

EPITAF

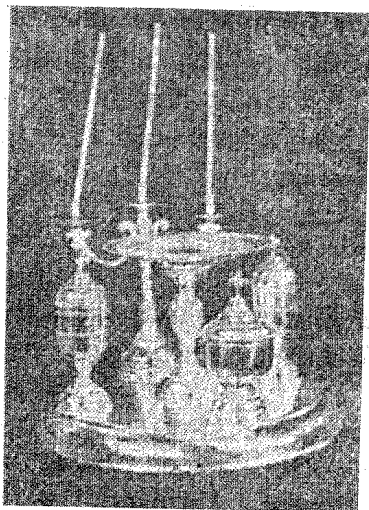
închipuiește rămânerea Mântuitorului pe pământ timp de 40 de zile, între Înviere și Înălțare, când S-a arătat de mai multe ori ucenicilor, întărindu-i în credință.

3) *Cununiile*. Sunt două obiecte de metal, în formă de cununi împărătești, cu care sunt încununati mirii la săvârșirea tainei Cununiei. Simbolizează unirea lor și cinstea ce li s-a acordat.

4) *Căldărușa pentru agheasmă* este un vas mic de aramă, în care se pune apa sfințită, cu care preotul botează casele credincioșilor. Se întrebuințează mai ales la slujba agheasmei (sfințirea apei) mici și mari. Cu căldărușa se află și buchetul de busuioc folosit pentru stropire.

5) *Tava pentru anaforă* (anafornița), din metal, se folosește pentru a se pune pe ea anafora (pâinea binecuvântată) care se împarte credincioșilor la sfârșitul Liturghiei.

6) La proscomidiar se află de regulă și cele necesare pentru spălarea mâinilor sfințiților slujitori la Liturghie: o cană cu apă și un

LITIER

CRISTELNIȚĂ (COLIMVITRĂ) PENTRU
BOTEZ ȘI CĂLDĂRUȘĂ PENTRU
AGHIASMĂ

lighean, înlocuite în unele biserici cu instalații speciale (chiuvetă cu robinet și *umivalniță*, adică loc pentru scurgerea apei în pământ). Un lighean și o cană cu apă sunt totdeauna folosite la slujbele arhieresti.

Toate aceste obiecte pot să fie așezate în diaconicon (schevofilachion sau veșmăntar), unde se găsesc și veșmintele bisericești, ca și cărțile de ritual, prosoapele, lumânările, sticlele cu vin, sticla cu untdelemn pentru diverse slujbe, foarfeca folosită la botez pentru tăiatul părului și altele.

3. OBIECTELE DE CULT CARE STAU DE REGULĂ ÎN NAOS

a) *Litierul* este o tavă din metal, pe care se pun pâinea, vinul, grâul și untdelemnul când se oficiază slujba Litiei.

b) *Vasul cu apă sfințită* (agheasmatarul), din metal argintat, ori chiar din argint, e folosit pentru păstrarea apei sfințite, necesară la diferite slujbe ori pentru diferite nevoi ale credincioșilor.

c) *Miruitorul* este un mic obiect de metal argintat, lung de câțiva centimetri și subțire, terminat în formă de cruce, cu care preotul

unge pe credincioși pe frunte cu untdelemn sfințit în semnul Sfintei Cruci, la sfârșitul Sfintei Liturghii, la priveghere și la alte slujbe. El stă de obicei la iconostas (tetrapodul cu icoana din naos), unde credincioșii vin pentru a săruta icoana praznicului (ori a hramului bisericii) înainte de a fi miruiți de către preot.

4. OBIECTELE CARE SE AFLĂ ÎN PRONAOS

a) *Colimvitra* (cristelnița), adică vasul în care se pune apa pentru botezul pruncilor și care ține locul baptisteriului din primele veacuri ale Bisericii.

b) *Steagurile* sau *prapurile*, cu chipuri de sfinți (mai ales cu chipurile sfinților care sunt patroni ai bisericii), care se poartă la procesiuni, înmormântare, precum și în Vinerea Patimilor la slujba Prohodului.

Steagul a fost introdus în biserică din timpul lui Constantin cel Mare; el înseamnă steagul lui Hristos, în jurul căruia ne adunăm ca luptători ai Bisericii, spre a birui pe văzuții și nevăzuții vrăjmași. Steagul mai înseamnă și biruință lui Hristos asupra morții, asupra păcatului și asupra diavolului.

c) Tot pentru cult ne mai servim de *toaca de lemn* sau de fier, precum și de *clopote*, care servesc pentru vestirea începutului slujbelor și pentru chemarea la rugăciune. Ele se află în clopotnița zidită ori deasupra pronaosului, ori separat de biserică.

Toate obiectele de cult sunt de obicei sfințite înainte de a fi introduse în serviciul cultului. Ele fac parte din averea sfântă a Bisericii și de aceea trebuie să fie păstrate cu grijă și în bună stare, curățite și reparate când este necesar, ori înlocuite dacă s-au uzat și nu mai pot fi folosite.

LECȚIA A 14-A

VEȘMINTELE LITURGICE

1. ORIGINEA, NECESITATEA ȘI VECHIMEA LOR

a. Biserica creștină este un așezământ dumnezeiesc în care se păstrează învățătura Mântuitorului și în cadrul ei se săvârșesc anumite lucrări sfinte pentru mântuirea sufletească a credincioșilor.

Mijloacele de care dispune ea pentru mântuirea membrilor săi trebuie să fie aplicate de organe anume chemate și așezate pentru executarea serviciilor. Dacă în Vechiul Testament, care a fost o umbră a Noului Testament, serviciul dumnezeiesc, prin strălucirea sa, prin săvârșirea lui de către preoți și arhierei și prin îmbrăcăminte lor în timpul serviciilor, întrecă toate serviciile lumești din acel timp, cu atât mai mult trebuia să se impună serviciul Bisericii creștine, al cărei întemeietor este Mântuitorul Iisus Hristos.

Din Sfânta Scriptură a Vechiului Testament vedem cum Dumnezeu a poruncit lui Moise și i-a zis: *„Ia pe Aaron și împreună cu el și pe fiii lui, veșmintele, mirul de miruit... Apoi a îmbrăcat pe Aaron cu hitonul (tunica), l-a încins cu brăul și l-a îmbrăcat cu meilul (mantia), i-a pus efodul (umărarul) și l-a încins cu brăul efodului*

și i-a strâns cu el efodul; după aceea i-a pus hoșenul (pieptarul), și în hoșen i-a pus Urim (arătarea) și Tumim (adevărul). Iar pe cap i-a pus chidarul (mitra), iar în partea lui de dinainte i-a pus tăblița de aur, diadema sfințeniei...» (Levitic VIII, 1, 2, 7). Pe lângă aceste veșminte ale arhierului din Legea Veche mai întâlnim și veșminte ale preoților, pe care aceștia le îmbrăcau atunci când slujeau, fiind indicată în Sfânta Scriptură și culoarea lor, precum și formatul lor (vezi leșire cap. XXXIX).

Dar preoția Vechiului Testament a fost umbra sau preînchipuirea preoției lui Hristos, iar preoția creștină înfățișează dumnezeiasca slujire a Domnului. Din această cauză, toate veșmintele preoțești sunt făcute din materiale strălucitoare și împodobite cu semnul Sfintei Cruci (Efes. II, 16), care este mărturia jertfei, a biruinței și singura noastră laudă (Gal. VI, 14).

Aceste veșminte au la bază respectul innăscut față de Dumnezeu, de Care nu ne putem apropia decât numai cu o anumită dispoziție sufletească și cu veșminte special adaptate, care să fie în concordanță cu această dispoziție.

b. Întrebuințarea veșmintelor sfinte în Biserica creștină este foarte veche. Încă din timpul apostolilor, Sfântul Apostol Pavel, în epistola II Tim. VI, 13, spune: «Când vei veni, adu-mi *felonul*, pe care l-am lăsat în Troada la Carp». De asemenea un felon al Sfântului Apostol Petru s-a aflat în Antiohia, iar despre Sfântul Grigorie Dialogul ni se spune că avea cu sine o haină preoțească a Sfântului Evanghelist Ioan, după cum istorisește diaconul Ioan în cartea a 23-a a vieții acestui sfânt ierarh, la cap. 59.

Începând din secolul IV este cunoscută întrebuințarea în serviciul dumnezeiesc a mai tuturor veșmintelor folosite astăzi, după cum reiese din documentele provenite din acea vreme. Dar acest lucru este scos în evidență și de istoricul Eusebiu al Cezareei din Palestina, în cuvântarea pe care o ține cu ocazia sfințirii unei mari biserici din Tîr, unde el s-a adresat preoților zicând: «preoți iubiți ai lui Dumnezeu, care sunteți îmbrăcați cu *sfânta tunică*, împodobiti cu *coroana* mării și acoperiți cu haină preoțească...». Dar un text mai precis găsim la Sfântul Grigorie de Nazianz, care, când a fost hirotonit ca episcop, a spus: "Acum mă ungi, sfințite părinte", "mă îmbraci cu *haină lungă* și pui pe capul meu *cunună*". Despre Constantin cel Mare ne spune istoricul Teodoret că a cumpărat veșminte scumpe pentru biserica Învierii din Ierusalim și i-a cerut episcopului Macarie să le poarte în ziua Botezului Domnului.

Din cele expuse mai sus se poate trage concluzia că, în primele veacuri creștine, atât cei ce participau la slujbe cât și cei ce slujeau, se îmbrăcau în anumite haine pe care le foloseau numai în acest scop. Unele din aceste veșminte erau confecționate după modelul celor din Vechiul Testament, iar altele au fost făcute în concordanță cu întrebuințarea lor în cultul creștin și cu înțelesul tainic (simbolic) care li s-a atribuit de către tâlcuitorii cultului în decursul vremurilor. Astfel, până în sec. IV, întâlnim: tunică, stiharul și felonul. Începând

din sec. IV, întâlnim orarul, în sec. V, întâlnim, menționat în scrierile Sfântului Isidor Pelusiotul, omoforul ca veșmânt arhieresc. În sec. VIII în tâlcuirea liturgică a Sf. Gherman, patriarhul Constantinopolului, găsim indicate următoarele veșminte: stihar și orar pentru diacon; stihar, orar dublu, felon și brâu pentru preoți și stihar, brâu, epitrahil, felon și omofor pentru arhieriei. În scrierile arhiepiscopului Simeon al Tesalonicului (sec. XV), găsim veșminte noi, ca: mânecute pentru preoți și arhieriei, sacosul pentru patriarhi, polistavrosul pentru mitropoliți, crucea pectorală pentru preoți aleși, ca distincție.

c. În privința culorii materialului din care se confecționau veșmintele, la început era culoarea albă, ca simbol al curățeniei. Mai târziu însă, din sec. al IV-lea, au început să fie folosite și alte culori, ca: roșie, verde, purpurie, neagră etc., fiecare având semnificația ei. Albul este icoana bucuriei și a curăției; cea roșie simbolizează sângele vărsat de Domnul și de sfinții Lui; cea verde este simbolul nădejdi în fericirea cea veșnică, iar culoarea roșu-închis și cea neagră sunt simbolul căinței și al tristeții.

d. Deoarece în ierarhia noastră bisericească există trei trepte bine distincte, avem și veșminte speciale, pe care le folosesc slujitorii sfințiți din fiecare treaptă a clerului, și anume:

a) Pentru treapta de diacon veșmintele sunt: stiharul, mânecutele și orarul.

b) Pentru cea de preot: stiharul, epitrahilul, brâul, mânecutele și felonul (sfita).

c) Pentru cea de arhieriu: stiharul, epitrahilul, brâul, mânecutele, epigonatul, sacosul și omoforul. La săvârșirea actelor liturgice arhierul mai poartă: mantia, crucea, engolpionul, mitra, toiagul arhieresc, dicherul și tricherul.

2. VEȘMINTELE DIACONEȘTI

a) **Stiharul** (τὸ στοιχάριον sau στιχάριον, de la στοιχόν, rândurile broderiei de aur cu care este țesut) este un veșmânt lung și larg, acoperind tot corpul, ca și veșmântul lui Aaron, care se numea talar. El ne aduce aminte de acele veșminte luminate, în care s-au arătat îngerii în timpul Învierii (Luca XXIV, 4) și în ziua înălțării la cer a

DIACON ÎMBRĂCAT ÎN
VEȘMINTE

Domnului (Matei XVII, 2). Se confecționa în timpurile primare dintr-un material alb, din care cauză se numea și *alba*. Azi se confecționează mai ales din material de culoare galbenă sau roșie, simbolizând sângele vărsat pe crucea Golgotei pentru mântuirea noastră. Cu el se îmbrăcau clericii din toate treptele clerului, începând de la citeț și ipodiaconi, până la arhiereu.

b. **Mânecuțele sau rucavițele** (ἐπιμανίκια, peste mâneci), sunt un fel de manșete cu care se strâng mânecile stiharului, având rolul practic de a nu împiedica pe slujitor în îndeplinirea îndatoririlor în timpul Sfintei Liturghii. Despre mânecuțe se amintește pentru prima dată în anul 1054, într-o scrisoare a patriarhului Petru din Antiohia către Mihail Cerularie. Până spre sfârșitul sec. XII ele erau folosite numai de arhierei, fapt care se cunoaște din răspunsul pe care l-a dat Balsamon în anul 1193 patriarhului Marcu din Alexandria, în care se spunea că egumenilor și

protopopilor nu le era îngăduit pe atunci să poarte mânecuțe. Ele simbolizează puterea cu care este învrednicit slujitorul și ne aduce aminte de acele legături cu care a fost legat Iisus în timpul patimilor Sale (Ioan XVIII, 12). Simeon al Tesalonicului ne arată că mânecuțele închipuiesc «lucrarea lui Dumnezeu cea atotfăcătoare și că Însuși Iisus, prin mâinile Sale, Și-a făcut jertfa trupului și sângelui Său.

Mânecuțele sunt folosite atât de diacon, cât și de preoți și episcopi.

c. **Orarul** (ὠράριον, de la os, oris = gură, sau de la orare, a se ruga) la început era format dintr-o bucată de pânză lungă și îngustă, pe care o purtau diaconii pe umărul stâng și cu care ștergeau la gură pe cei ce se împărtășeau (os, oris = gură, de unde au derivat unii denumirea de orar). Cea mai veche mențiune a orarului diaconesc

datează din sec. IV. În canoanele 22 și 23 ale Sinodului din Laodiceea (364) se vorbește despre orar ca fiind un veșmânt specific diaconului, cum a rămas până astăzi.

În timp ce diaconul rostește ecteniile, el ține orarul cu mâna dreaptă în sus (în dreptul frunții) arătând prin această ridicare momentul când credincioșii din biserică trebuie să se roage împreună cu el, iar când termină, îl așază pe mâna stângă.

Orarul simbolizează aripile îngerilor care zboară nencetat în jurul tronului ceresc, slujind Domnului. De aceea pe orarele diaconilor din vechime erau scrise cuvintele: «Sfânt, Sfânt, Sfânt», cuvinte cu care îngerii preamăresc pe Dumnezeu (vezi Isaia VI, 6). El este și simbolul darului cu care este învrednicit diaconul, de a sluji lui Dumnezeu.

3. VEȘMINTELE PREOTEȘTI

În afară de *stihar* și *mănecețe*, preotul poartă în plus:

a. **Epitrahilul** (ἐπι = pe; τράχηλος = grumaz) sau *stola*, cuvânt cu care latinii denumesc atât orarul diaconilor cât și orarul dublu al preoților, adică epitrahilul. Simeon al Tesalonicului ne arată cum la hirotonia diaconului întru preot se lua orarul de pe umărul stâng și se pune pe cel drept, fiind astfel amândouă părțile în față și formând un epitrahil, cu care cel hirotonit poate să slujească și să săvârșească tainele. El simbolizează jugul slujirii lui Hristos (Matei II, 29-30), cât și darul Duhului Sfânt, după cum se vede din rugăciunea pe care o rostește preotul atunci când îl îmbracă («Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce varsă harul Său peste preoții Săi...»). El ne aduce aminte și de funia cu care a fost legat Mântuitorul în noaptea prinderii Lui. Cele două părți ale epitrahilului simbolizează: partea dreaptă, trestia pe care l-au dat-o în batjocură, iar partea stângă, crucea pe care a dus-o Domnul pe umerii Săi. Epitrahilul este veșmântul liturgic cel mai important, deoarece fără el atât preotul cât și arhiereul nu pot săvârși nici un serviciu religios.

b. **Brâul**. Peste stihar și epitrahil preotul își încinge mijlocul cu brâul, simbol al puterii slujitoare cu care este învrednicit preotul, după cum reiese din rugăciunea pe care o rostește când se încinge («Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce mă încinge cu putere...»). El

PREOT ÎMBRĂCAT ÎN VEȘMINTE

mai închipuie tăria și virtutea preotului, precum și curăția trupului. Ne amintește și de șorțul cu care era încins Mântuitorul când a spălat picioarele ucenicilor la Cina cea de Taină (Ioan XII, 4-5).

c. **Felonul.** Este un fel de pelerină, haină obișnuită la evrei, la greci și romani, fără mâneci, cu care se învelea corpul, un fel de supra veșmânt purtat și de către Sfinții Apostoli (vezi II Tim. IV, 13). Felonul închipuiește hlamida roșie cu care a fost îmbrăcat Mântuitorul în curtea lui Pilat (Matei, XXVII, 38), dar mai simbolizează și puterea lui Dumnezeu, dreptatea și sfințenia Lui.

La început felonul era purtat atât de preoți cât și de arhieriei. Cel al episcopilor avea o cruce, iar al arhiepiscopilor mai multe cruci, din care cauză se numea *πολυσταύριον*. Cu vremea a rămas numai pentru folosința preoților, dar fără să mai fie decorat cu cruci.

4. VEȘMINTELE ARHIEREȘTI

Pe lângă *stihar*, *mânecețe*, *brâu* și *epitrahil*, care sunt comune preotului și arhierelui, arhierelul are ca veșminte proprii trepteii lui următoarele:

a. **Sacosul** (σάκκος), un veșmânt în formă de sac, mai scurt decât stiharul, cu mâneci scurte și largi. Este purtat de arhierelul întocmai cum poartă preotul felonul. Sub brațe se închide și deschide pe fiecare parte cu câte șase clopoței, în total 12 clopoței. Este cunoscut și sub numele de *dalmatică* (tunică romană tivită pe margini cu pur-

pură). La început această haină se îmbrăca numai de către împărați, dar Constantin cel Mare a dăruit-o patriarhului Macarie al Ierusalimului, ca semn de deosebită prețuire. Mai târziu găsim sacosul între veșmintele arhieresti ale Sfântului Ioan Gură de Aur.

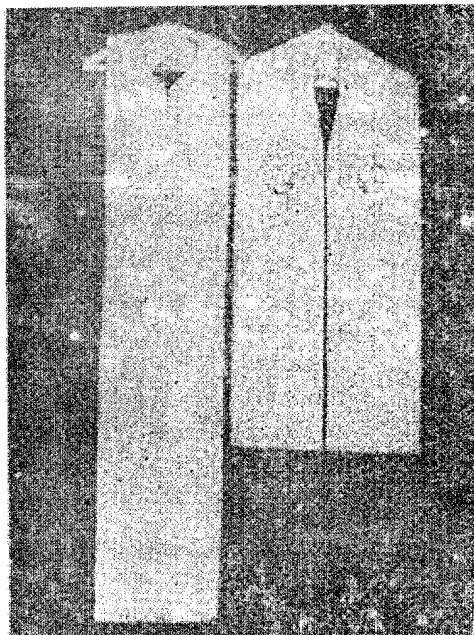
Simeon al Tesalonicului, vorbind despre sacos, zice că acest veșmânt era purtat pe vremea lui «de cei mai însemnați dintre arhiepiscopi» (Cezareea, Tesalonic, Corint și Efes). Începând cu sec. XVIII el este purtat de toți episcopii. Împăratul Bizantin Ioan Paleologul l-a dat ierarhilor Moldovei pentru prima dată pe timpul lui Alexandru cel Bun (prima jumătate a sec. al XV-lea).

Este simbolul căinței și al umilinței, căci arhieriei, îmbrăcându-l, își aduc aminte de patima Mântuitorului și de cămașa Lui pentru care s-au aruncat sorții. Clopoțeiii de pe margini simbolizează cuvântul lui Dumnezeu, care trebuie să iasă din gura episcopului.

ARHIEREU ÎMBRĂCAT
ÎN VEȘMINTE

b. **Omoforul** (ὁμοφόριον, de la ὁμος – umăr și φέρειν – a purta) este un veșmânt arhieresc purtat pe ambii umeri, închipuind oaia cea pierdută și apoi aflată, prin aceasta înțelegându-se răscumpărarea neamului omenesc și primirea firii omenești de către Iisus Hristos. Este simbolul demnității și rangului episcopal; având cruci pe el, închipuie și «puterea crucii Domnului», fiindcă cei ce voiesc a trăi în Hristos își iau crucea pe umeri, adică suferința, căci este simbolul suferinței, după cum zice Sf. Gherman, patriarhul Constantinopolului. Episcopul îl pune pe umerii săi în anumite momente ale Sfintei Liturghii, atunci când reprezintă pe Hristos; în timpul citirii Sfintei Evanghelii, i se ia omoforul de pe umeri, «arătând prin aceasta că este slujitor al Domnului, căci Domnul este ca și cum ar fi aici, de față, trăind prin Evanghelie», zice, Simeon al Tesalonicului. La

EPITRAHIL ȘI OMOFOR ARHIERESC MIC

început era purtat de patriarhi, apoi a devenit un veșmânt pentru toți arhieriei.

c. **Epigonatul** (*ἐπιγονάτιον*, de la *ἐπί* și *γονή* = pe genunchi) sau bedernița, este un veșmânt în formă de romb, care se leagă cu un șnur după gât, atârănând pe genunchiul drept. Întrebuințarea lui datează de prin sec. VI. La început a fost probabil un fel de ștergar de care se folosea episcopul la spălarea picioarelor în Joia Patimilor, aducând aminte de spălarea picioarelor apostolilor de către Mântuitorul.

El simbolizează sabia spirituală, adică cuvântul lui Dumnezeu, cu care trebuie să fie înarmat arhierul. Dar mai sim-

bolizează și Învierea Mântuitorului, pentru că are pe el brodată icoana învierii, arătând cu aceasta puterea, biruința și scularea lui Hristos pe care le-a săvârșit prin curăție și neprihănire» (vezi ps. 44, 4–7). Epigonatul se dă ca distincție și preoților care se ostenesec în cuvânt și învățătură (I Tim. V, 17).

d. **Mantia** (*μανθύον*) este un veșmânt lung și larg, fără mâneci, care se poartă ca o pelerină, partea din spate fiind mai lungă și târându-se pe pământ. Este de culoare purpurie și are cusături în formă de valuri ori de râuri, care închipuiesc râurile de apă vie de care vorbește Mântuitorul (Ioan VII, 38), adică învățăturile care trebuie să izvorască în permanență din gura arhierului.

Mantia are patru tăblițe, din care două sunt la piept și două jos. Tăblițele de sus, după tălmăcirea lui Simeon al Tesalonicului, închipuiesc cele două table ale Legii Vechi, iar cele de jos, unite între ele

printr-un lăntișor de aur, închipuiesc cele două testamente unite între ele prin Iisus Hristos. Deci mantia însemnează puterea și plenitudinea demnității arhiereului.

e. **Mitra** (μίτρα = legătură, învelitoare de cap), este acoperământul capului arhiereului în timpul serviciilor religioase. În primele veacuri creștine, mitra nu era decât o simplă bandă de metal, care înconjura capul, cum se făceau coroanele împăraților. Cu timpul, acest gen de mitră este părăsit, și prin sec. IV apare mitra împodobită cu cusături frumoase și cu iconițe, după modelul coroanei împăraților bizantini. La început a fost purtată numai de către patriarhi, apoi, cu timpul, a fost întrebuințată și de ceilalți ierarhi, iar începând din sec. XVIII s-a dat dreptul să o poarte și unii arhimandriți, chiar și protopopii. Ea închipuiește atât cununa de spini care a fost pusă pe capul Mântuitorului în timpul Patimilor (Matei XXVII, 29), cât și înălțimea demnității arhierești.

În afară de veșmintele liturgice proprii arhiereului, pe care le-am enumerat până aici, arhiereii mai poartă în timpul slujirii și următoarele insigne, ornate sau podoabe (semne distinctive):

f. **Engolpionul** (τὸ ἐγκόλπιον = podoaba pieptului, de la ἐν și κόλπος care înseamnă la sân) sau *panaghiul* (ἡ παναγία = Preasfânta Fecioară Maria) este o icoană mică din metal, care are pe ea chipul Maicii Domnului sau al Mântuitorului. Își are originea de la primii creștini, care purtau la gât moaște ale sfinților, care le dădeau încredere în puterea lui Dumnezeu. La început engolpionul avea două forme: rotundă și de cruce. Ierarhul poartă această icoană la piept, ca semn că trebuie să aibă permanent pe Iisus în inima sa, și pe Maica Domnului ca mijlocitoare către Dumnezeu.

g. **Crucea** (σταυρός) e purtată de ierarhi la piept, alături de engolpion, ca semn al mărturisirii credinței în Hristos. Ea aduce aminte de spiritul de jertfă de care trebuie să fie stăpânit ierarhul. Mai aduce aminte și de cuvintele Sfântului Apostol Pavel: *„Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda, decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos”* (Gal. VI, 14).

În semn de aleasă prețuire, crucea pectorală se acordă și arhi-mandriților și unor preoți, ca distincție bisericească, aceștia numin-du-se *stavrofori* sau purtători de Cruce.

h. **Cârja, toiagul sau paterița** (*πατερίζειν*, a numi pe cineva tată sau părinte) este un fel de baston lung până la 2 metri, care în partea de sus are două capete de șerpi cu gurile deschise, care se privesc unul pe celălalt, având între ei un glob sau o cruce. Șerpii simbolizează înțelepciunea pastorală (Matei X, 16), iar globul și crucea înseamnă că arhiereul păstorește turma în numele lui Hristos. Ea mai însemnează și autoritatea arhiereului asupra turmei care îi este încredințată (Ioan X, 11) și amintește și de toiagul lui Aaron din Vechiul Testament.

i.-j. **Dicherul și tricherul** (*δι-κήριον* și *τρι-κήριον* — două și trei lumi-ni). În timpul Sfintei Liturghii, când slujește arhiereul, se folosesc două sfeșnice, din care unul cu două lumânări și altul cu trei, cu care arhiereul binecuvintează pe credincioși în anumite momente ale sluj-bei și care închipuiesc lumina învățaturii evanghelice. Cele două lumânări ale dicherului simbolizează cele două firi ale Mântuitorului, iar cele trei ale tricherului simbolizează pe Sfânta Treime. Când dia-conul dă arhiereului dicherul și tricherul, rostește: *«Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri»* (Matei V, 16).

Toate veșmintele de care am amintit până aici se sfințesc înainte de punerea lor în folosință. Această sfințire o face episcopul sau preotul. Clericii de toate categoriile trebuie să fie cu băgare de seamă și să nu slujească în veșminte ponosite sau rupte, căci aceas-ta însemnează nepăsare față de harul care este în ei și scade autori-tatea clerului în fața credincioșilor.

5. FOLOSIREA VEȘMINTELOR PREOTEȘTI LA DIFERITE SLUJBE

Unele slujbe sfinte pot fi săvârșite de către preot numai cu epi-trahilul; așa sunt, de ex.: diferitele ierurgii (slujbe de sfințire și binecuvântare), precum și taina mărturisirii (spovedaniei), când se

face în afară de biserică (la credincioșii bolnavi). Se săvârșesc de asemenea numai cu epitrahilul acele Laude bisericești la care nu citim Evanghelia: Vecernia și Utrenia zilelor de rând, Pavecernița, Miezonoptica și Ceasurile. La Vecernia sărbătorilor (la care se face vohod sau ieșire cu cădelnița), la Utrenia sărbătorilor (la care citim Evanghelia), la taina mărturisirii, când se oficiază în biserică, preotul îmbracă și felonul pe lângă epitrahil. La fel face și la taina nunții (cununiei) și a maslului, precum și la ierurgiile la care se citește Evanghelia, ca, de ex.: la sfințirea apei, la înmormântare și altele. Pentru slujba Sfintei Liturghii preotul trebuie să îmbrace toate veșmintele cuvenite treptei; tot așa la slujba botezului, deoarece se săvârșește de obicei după Liturghie; la Vecernia din Duminica Rusaliilor, la Deniile din Joia și Vinerea Săptămânii Sfintelor Patimi, la Vecernia din Duminica Învierii (a doua Înviere) și la Utreniile din toată Săptămâna Luminată.

LECȚIA A 15-A

CĂRȚILE DE SLUJBĂ PENTRU CLERICI ȘI CÂNTĂREȚI. LECTURILE BIBLICE ÎN CULT

1. CĂRȚILE DE SLUJBĂ

Potrivit cu porunca dată de Mântuitorul la Cina cea de Taină, Sf. Apostoli săvârșeau la început «frângerea pâinii», adică Sf. Liturghie, zilnic (Fapte II, 42, 46–47), iar mai târziu o săvârșeau numai duminica. Cu acest prilej ei citeau și tălmăceau din Sf. Scriptură a Vechiului Testament și din epistolele Sfântului Apostol Pavel (I Tim. IV, 13 și I Cor. XIV, 2), la care se adăugau și diferite rugăciuni și cântări luate din Sf. Scriptură ori compuse de diferiți creștini. Toate aceste citiri din cărțile Sfintei Scripturi, precum și rugăciunile și cântările care erau folosite la săvârșirea sfintelor slujbe, au fost adunate cu timpul în anumite cărți, în care se păstrează atât pericopele biblice folosite

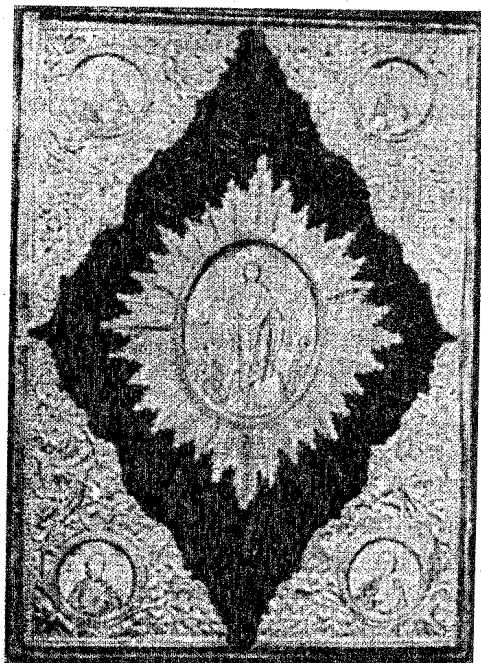
în cult, cât și tezaurul de imne și rugăciuni compuse de Sf. Apostoli și de generațiile următoare de creștini. Ele poartă denumirea de cărți liturgice, cărți de ritual sau cărți de cult, cuprinzând tot ceea ce este de trebuință slujitorilor bisericești pentru săvârșirea cultului divin public al Bisericii Ortodoxe. După originea cuprinsului lor le împărțim în cărți extrase din Sf. Scriptură și cărți alcătuite de Biserică pe baza tradiției bisericești.

a. Cărți cu cuprins de origine biblică (revelată).

1) *Sf. Evanghelle sau Evangheliarul* (de la *εὐαγγελίζω* = binevestesc) este cartea care cuprinde părțile (pericopele) din sfintele Evanghelii scrise de cei patru evangheliști: Matei, Marcu, Luca și Ioan, așa cum se folosesc ele la serviciul divin din tot cursul anului bisericesc.

În primele trei secole alegerea citirilor evanghelice se făcea după indicațiile date de episcop sau de protosul adunărilor de cult, deoarece nu erau fixate pericope pentru anumite zile.

Începând cu jumătatea a doua a sec. IV, s-a început împărțirea fiecăreia din cele patru Evanghelii în capitole și versete, iar pentru folosirea la serviciile religioase au fost împărțite în *pericope* (*περιχοπή* = secțiune, tăietură, despărțitură) sau *lectiuni* (citiri, de la *lectiones*). La această lucrare și-au adus contribuția Evagrie înainte de anul 400, apoi pe la anul 458, diaconul Eutalie din Alexandria. Ei au avut ca model împărțirea cărților Vechiului Testament în *parașele* și *haftarele* care se foloseau la cultul Legii Vechi. Lucrarea lor a fost continuată apoi de Sf. Sava cel Sfințit, Sofronie al Ierusalimului și alții. Împărți-

SFÂNTA EVANGHELIE

rea de azi a Evangheliei în pericope zilnice provine din epoca Sfântului Ioan Damaschinul (sec. VIII) și a Sfântului Teodor Studitul (sec. IX).

Ordinea citirii pericopelor evanghelice în cursul anului bisericesc este următoarea: Sfânta Evanghelie de la Ioan se citește în șapte săptămâni întregi, începând de la Sfânta și Marea Duminică a Paștilor și sfârșindu-se la Duminica Pogorării Sfântului Duh, afară de trei zile, și anume: marți în Săptămâna Luminată, Duminica Mironosițelor și Joia Înălțării, când nu se citește de la Sfântul Evanghelist Ioan.

Sfânta Evanghelie de la Matei se citește de luni, după Duminica Pogorării Sfântului Duh, adică din ziua praznicului Sfintei Treimi, până vineri după Înălțarea Sfintei Cruci, cuprinzând astfel 17 săptămâni, dintre care: în primele 11 săptămâni se citește numai din Evanghelia de la Matei în toate zilele; din a 12-a săptămână înainte, în primele cinci zile ale săptămânii se citește din Sfânta Evanghelie de la Marcu, iar în sâmbete și duminici se citește iarăși de la Matei, sfârșindu-se cu duminica a 17-a după Pogorarea Sfântului Duh (a Cananeencii).

Sfânta Evanghelie de la Luca se citește începând de luni, după Înălțarea Sfintei Cruci, până la Duminica Fiului Risipitor, cuprinzând 12 săptămâni întregi; iar de luni, după Duminica Fiului Risipitor, până la Duminica lăsutului sec de brânză, în primele cinci zile din săptămână se citesc Evangheliile de la Marcu, iar în sâmbete și duminici se citesc Evangheliile de la Luca și de la Matei.

Sfânta Evanghelie de la Marcu, afară de părțile care se citesc în zilele arătate mai sus, se citește în primele cinci sâmbete și în duminicile a 2-a, a 3-a, a 4-a și a 5-a din Postul Sfințelor Paști.

Pe lângă acestea mai sunt cele 11 Evanghelii ale Învierii, care se citesc în fiecare Duminică dimineața la Utrenie, fiind alese din toți evangheliștii și vorbind numai despre arătările Mântuitorului după Înviere. Citirea lor în ordinea exactă începe în Duminica Tuturor Sfinților și se repetă după fiecare perioadă de 11 săptămâni. Se mai găsesc apoi și pericope care se citesc în sâmbetele și duminicile dinainte și de după Înălțarea Sfintei Cruci, dinainte și de după Nașterea și Botezul Domnului, apoi în Duminica Strămoșilor și a Sfinților Părinți și la sărbătorile împărătești ale Născătoarei de Dumnezeu și ale unor sfinți și, în sfârșit, Evangheliile care se citesc la sfintele taine și la ierurgii (sfințirea apei, slujbele funebre etc.).

2) *Apostolul* (*ὁ ἀπόστολος* = trimis) este cartea de slujbă care cuprinde pericopele citite la cultul divin din celelalte cărți ale Noului Testament în afară de Sfintele Evanghelii, adică Faptele Apostolilor, cele 14 epistole pauline (Romani, I și II Corinteni, Galateni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, I și II Tesaloniceni, I și II Timotei, Tit, Filimon și Evrei), precum și cele șapte epistole sobornicești sau generale: a Sf. Iacov, "fratele" Domnului, I și II ale Sf. Petru; I, II și III ale Sf. Ioan și una a Sf. Ap. Iuda Tadeul. Numai din cartea Apocalipsei nu se citește. Ordinea citirii pericopelor începe tot cu Duminica Paștilor, când se citește din Fapte și se continuă până la Rusalii. De la Rusalii se citește din Epistolele pauline și din cele sobornicești.

3) *Psaltirea* (*ψαλτήριον* = instrument muzical cu 10 coarde, numit la evrei *nebel*, cu care se acompania cântarea psalmilor: *ψαλμος* cântec, odă imn) este cartea care cuprinde cei 150 de psalmi ai lui David și ai altor poeți din Vechiul Testament.

Psaltirea, în textul ebraic, se împarte în 5 părți: partea I se termină cu psalmul 41, a II-a cu psalmul 72, a III-a cu psalmul 89, a IV-a cu psalmul 106 și a V-a cu psalmul 150.

Primele patru părți se termină cu cuvintele: «Amin, Lăudați pe Domnul!», iar a V-a cu: «Toată suflarea să laude pe Domnul!». Această împărțire se crede că ar fi făcută de Ezdra, care ar fi imitat astfel împărțirea Pentateuhului. Psalmii s-au cântat și citit în bisericile creștine cu multă pietate și de aceea canonul 85 apostolic recunoaște Psaltirea ca o carte sfântă, iar canonul 2 al Sinodului VII ecumenic obligă pe toți clericii care aspiră la episcopat să cunoască Psaltirea, pe lângă celelalte cărți ale Sfintei Scripturi. Pentru folosința cultului, în Biserica Ortodoxă toți psalmii sunt împărțiți în douăzeci de părți numite *catisme* (*καθίσματα* = șederi, pauze), numite așa pentru că în timpul citirii psalmilor este permis a șede. Împărțirea în catisme este atribuită de către unii, părinților Sinodului de la Laodiceea (sec. IV), iar de către alții Sfântului Ioan Hrisostomul, dar provine probabil din mănăstirile organizate de Sf. Vasile cel Mare ori din cele egiptene.

b. Cărți cu cuprins alcătuit de Biserică, adică cele compuse de Sf. Părinți, pe baza tradiției bisericești, avem:

1) *Liturghierul* (*λειτουργικόν*) este cartea de slujbă care cuprinde rânduiala pentru preoți și diaconi la Vecernie, Utrenie și la cele trei liturghii ortodoxe: Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, cea a Sfântului Vasile cel Mare și cea a Sfântului Grigore Dialogul. Mai cuprinde de asemenea rânduiala Împărtășirii, formulele otpusturilor de peste an, rugăciuni la diferite trebuințe din viața omului, rânduiala Liturghiei cu arhiereu, povățuiri pentru săvârșirea Sfintei Liturghii și sinaxarul (calendarul).

2) *Arhieraticonul* (*ἀρχιερατικόν*) cuprinde rânduiala slujbelor săvârșite numai de arhiereu, adică rânduiala hirotessiei citețului și a ipodiaconului, rânduiala hirotoneiei diaconului, preotului, arhiereului, hirotesia duhovnicului, arhidiaconului, economului, protoiereului,

protosincelului, arhimandritului, sfințirea antimiselor, sfințirea bisericii și sfințirea sfântului și marelui mir.

3) *Tipicul sau tipiconul* (τυπικόν de la τύπος = chip, formă, normă) este cartea care arată rânduiala și regulile săvârșirii slujbelor dumnezeiești în întreg anul bisericesc. Mai cuprinde învățături privitoare la privegheri, cum să se combine serviciul divin când se întâmplă în aceeași zi mai multe sărbători și diferite alte reguli privitoare la săvârșirea serviciului divin.

Modul săvârșirii serviciilor dumnezeiești l-au orânduit în linii mari chiar Sfinții Apostoli. Prin sec. III, Sf. Hariton Mărturisitorul a stabilit un tipicon, adică o regulă privitoare la rugăciunea și serviciul divin din sărbători. Lucrarea lui a fost continuată de Sf. Eftimie cel Mare și Teoctist. În secolele V–VI, lucrarea aceasta este dezvoltată de Sava cel Sfințit, egumenul Lavrei care-i poartă numele, în Palestina. În sec. VII acest tipic s-a pierdut, însă patriarhul Sofronie al Ierusalimului îl scrie din nou și îl completează. În sec. VIII Sf. Ioan Damaschin a făcut o completare a Tipicului ierusalimitean, pe care apoi, Sf. Teodor Studitul l-a adaptat mănăstirilor din jurul Constantinopolului, iar Marcu, episcopul Indruntului din sec. XI, a adăugat la Tipicon reguli pentru cazurile când se întâlnesc mai multe sărbători în aceeași zi, reguli cunoscute sub numele de «Capetele (capitolele) lui Marcu».

4) *Octoihul* (ὀκτώ – ἡμέρας = opt glasuri) conține imnele cântate la serviciul dumnezeiesc din fiecare zi a săptămânii, pentru toate cele opt glasuri (moduri de cântare). Cântările lui se împart în trei grupe: cele de la Vecernie, cele de la Utrenie și cele de la Liturghie. Fiecare glas ține o săptămână, așa încât Octoihul se cântă în întregime timp de opt săptămâni, după care se începe iar cu glasul întâi, șirul glasurilor începând de la Duminica Învierii.

În Octoih fiecare zi a săptămânii are cântările consacrate unui subiect principal: cântările de duminică preamăresc Învierea Domnului; cele de luni pe Sfinții Îngeri; cele de marți pe Sfinții Prooroci; cele de miercuri sunt închinare Crucii Domnului; cele de joi Sfinților Apostoli și Sfântului Ierarh Nicolae; cele de vineri preamăresc Sfânta Cruce și Patimile Domnului, iar cele de sâmbătă pe toți sfinții și conțin rugăciuni de mijlocire pentru toți cei răposați.

La început Octoihul conținea numai rânduiala serviciului din Duminici, care a fost compusă de Sf. Ioan Damaschinul; mai târziu s-au adăugat și imnele pentru celelalte zile ale săptămânii, compuse de Iosif arhiepiscopul Tesalonicului și de Teofan Mărturisitorul din sec. IX, precum și cele compuse mai înainte de Anatolie, patriarhul Constantinopolului († 458).

5) *Mineiele* (de la $\mu\eta\nu$ – $\mu\eta\nu\acute{o}\varsigma$ = lună), în număr de 12, cuprind imnele din rânduiala Vecerniei, Utreniei și a Liturghiei, din fiecare zi a anului împărțit pe luni. De aceea avem 12 cărți, după numărul celor 12 luni ale anului bisericesc. Alcătuirea Mineiilor în forma de azi se datorește imnografilor bizantini din sec. IX înainte, ca: Sf. Metodie Mărturisitorul, patriarhul Constantinopolului, Iosif Graptul sau Scriitorul de cântări, Ioan al Evhaitelor ș.a.

6) *Antologhionul* ($\acute{\alpha}\nu\theta\omicron\lambda\acute{o}\gamma\iota\omicron\nu$ = culegere de bucăți frumoase, alese). Din cele 12 mineie s-au făcut extrase, alcătuiindu-se o carte care se numește *Mineiul pentru tot anul* sau *Antologhion*. El cuprinde numai rânduiala serviciilor divine din zilele de sărbătoare de peste an: ale Mântuitorului, ale Sfintei Cruci, ale Maicii Domnului, ale Sfântului Ioan Botezătorul și ale celorlalți sfinți cu prăznuire din tot cursul anului.

7) *Triodul* ($\tau\rho\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ și $\acute{\omega}\delta\eta$ = trei cântări) cuprinde serviciile divine din timpul Postului Mare, începând cu Duminica Vameșului și a Fariseului și încheindu-se cu Săptămâna Patimilor. Deosebirea între Triod, de o parte, și Octoih și Mineie, de alta, constă în faptul că în Octoih și în Mineie canoanele sunt de 9 cântări sau ode, pe când în Triod cele mai multe canoane au trei cântări, de unde cartea își și trage numele. Printre autorii imnelor din Triod amintim pe Sf. Andrei Criteanul († 726), compozitor al multor imne și al Canonului celui Mare sau Canonul de pocăință, apoi pe Sf. Teodor Studitul și fratele său Sf. Iosif Studitul (sec. IX) și alții.

8) *Penticostarul* ($\pi\epsilon\nu\tau\eta\kappa\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\rho\iota\omicron\nu$, $\pi\epsilon\nu\tau\iota\kappa\omicron\sigma\tau\acute{\eta}/\acute{\eta}\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha$ = Cincizecimea sau Cincizeci de zile) cuprinde rânduiala serviciilor dumnezeiești din perioada Penticostarului, care se întinde din Duminica Învierii până la Duminica Tuturor Sfinților sau prima după Rusalii. Imnele cuprinse în această carte sunt imne de bucurie, de veselie și de preamărire a Învierii Domnului. Ca autori principali ai acestor

imne amintim pe Sf. Iosif Studitul, Sf. Ioan Damaschinul și Sf. Cosma de Maiuma.

9) *Evhologhiul* (εὐχολόγιον de la εὐχή = rugăciune și λόγος = cuvânt) sau *Molitfelnicul*, este cartea care cuprinde rânduiala săvârșirii sfintelor taine și a ierurgiilor, adică slujbele pentru diferitele trebuințe și împrejurări din viață și de la moarte. Rugăciunile din cuprinsul lui au fost compuse în diferite timpuri; așa, de ex., în secolele IV și V s-au compus rugăciuni pentru îndepărtarea duhurilor rele de către Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur. Rânduiala înmormântării se îmbogățește de către Sf. Mitrofan, mitropolitul Niceei. Cel mai bogat în conținut este *Evhologhiul* mitropolitului Petru Movilă, tipărit în limba slavonă la Kiev, în anul 1646, sub titlul de «Trebnic», care stă la baza *Molitfelnicului* rusesc de azi.

10) *Aghiazmatarul*, care nu este altceva decât un extras din *Molitfelnic*, conține rânduiala sfintelor taine și a ierurgiilor săvârșite mai des de către preoții de parohie, ca de ex.: slujba înmormântării mirenilor, slujba înmormântării preoților și diaconilor, slujba înmormântării pruncilor, slujba parastasului, rugăciunile pentru binecuvântarea caselor și a fântânilor, pentru binecuvântarea colivei, rugăciuni de mulțumire în diverse ocazii și sinaxarul, adică lista sfinților din fiecare zi, începând cu luna septembrie și terminându-se cu august.

11) *Orologiul* sau *Ceaslovul* (ὠρολόγιον, sau cartea ceasurilor) este cartea care cuprinde rugăciunile din rânduiala slujbelor zilnice: Ceasurile, Vecernia, Pavecernița, rugăciunile de dimineață, de la masă și de seara, troparele Învierii, ale morților, troparele și condacele Triodului, troparele și condacele Penticostarului, troparele zilelor de peste săptămână, acatiste ale sfinților mai de seamă și paraclise.

12) *Catavasierul* sau *Octoihul mic* este un extras din *Octoihul mare*, cuprinzând numai imnele din rânduiala slujbelor de duminică (cântările Învierii) pentru toate cele opt glasuri, la care s-au adăugat și alte cântări trebuitoare la serviciul de strănă al cântăreților, ca de ex.: *Catavasiile* tuturor praznicelor împărătești, *Polieleul* și *Mărimu-*

rile de la toate sărbătorile din cuprinsul anului bisericesc, podobiile celor opt glasuri (cântări care servesc ca model pentru altele) ș.a.

În Biserica greacă și în Biserica rusească, aceste cântări sunt tipărite în cartea care poartă denumirea mai veche de *Irmologhion* (cartea irmoaselor, de la *εἰρμός*, cântare care servește ca model în alcătuirea canoanelor) și care s-a tipărit și la noi sub acest titlu, pentru bisericile din Banat și Transilvania.

13) *Acatistierul* cuprinde diferite acatiste, adică imnuri de laudă și preamărire a diferiților sfinți, care toate au ca model *Acatistul Sfintei Fecioare sau al Bunei-Vestiri*, compus de Sf. Roman Melodul (sec. VI), Sf. Andrei Criteanul (sec. VIII) și alții de mai târziu.

14) Pe lângă cărțile arătate mai sus întâlnim și alte cărți folosite la diferitele servicii religioase speciale, ca: *Panihida*, care cuprinde numai slujbele funebre, *Prohodul Domnului*, care cuprinde slujba din Vinerea Patimilor, *Tedeumul*, care cuprinde slujbele de laudă și mulțumire aduse lui Dumnezeu în diferite împrejurări și momente ș.a.

La acestea am putea adăuga și *cărțile de muzică bisericească*, în care se cuprind cântările din rânduiala diferitelor slujbe, puse pe note de muzica psaltică ori liniară, cum sunt: *Vecernierul*, *Utre-nierul*, *Cântările Sfintei Liturghii*, și *Idiomelarul*.

2. LECTURILE BIBLICE IN CULT

Precum am spus, în cadrul cultului Bisericii Ortodoxe, se obișnuiește ca mai la toate serviciile religioase să se citească, încă de la început, părți din Sf. Scriptură. Obiceiul citirii din Cărțile Sfinte îl găsim încă în cultul Vechiului Testament, unde citirea și explicarea Sf. Scripturi alcătuia cea mai importantă parte a adunărilor de cult și rugăciune din sinagogi. În acest scop s-au împărțit cărțile lui Moise în *parașe* (pericope, părți), socotite după numărul sâmbetelor unui an. Cu timpul s-a început a se citi anumite părți din cărțile profetilor, care se numeau *haftare*. Obiceiul acesta s-a introdus și în Biserica creștină încă de la început, cum ne-o dovedesc chiar mărturiile din Noul Testament (Fapte XIII, 27; Rom. XV, 8-13 și altele).

Începând cu sec. II găsim dovezi despre citirea anumitor părți din cărțile ambelor Testamente. Astfel, Sf. Iustin Martirul zice: «În ziua numită a soarelui (Duminica) ne adunăm la un loc noi toți cei

ce suntem prin orașe și sate, și citim, atât cât îngăduie timpul, memoriile (scrierile) apostolilor și scrierile profeților». La fel vorbește *Tertulian*, iar în *Constituțiile Apostolice* citim următoarele: «În ziua Duminicii, se face citirea profeților și tâlcuirea Evangheliei și săvârșirea jertfei și a sfântului nutriment al Darurilor». Tot în *Constituțiile Apostolice* se dau indicații precise, referitoare la privegheri sau slujbele de noapte și mai ales la noaptea Învierii, unde se spune: «Să se citească Legea, Profeții, Psalmii până la cântatul cocoșilor, și botezați pe catehumenii voștri și citiți Evanghelia cu frică și cu cutremur». Apoi canonul 60 al Sinodului din Laodiceea (sec. IV) arată cărțile Vechiului și Noului Testament care se citeau în cadrul serviciilor religioase din acel timp și care sunt aceleași de azi.

Deci citirile din Sf. Scriptură formau în Biserica primară o parte integrantă și foarte importantă a serviciului dumnezeiesc. Nu era stabilită o regulă generală în privința alegerii textelor de citit și a lungimii lor. Textele se alegeau de către episcop. În această privință Sf. Iustin Martirul zice: «Se citesc memoriile apostolilor și profeților cât permite timpul». În sec. V, Eutalie din Alexandria a împărțit Faptele Apostolilor, epistolele Sfântului Apostol Pavel și epistolele sobornicești, pentru uzul Bisericii din Alexandria, în 57 de pericope, după numărul duminicilor anului, socotindu-se la acestea și cele trei mari sărbători de peste an (Paștile, Rusaliele și Arătarea Domnului). La fel au fost împărțite și textele Sfintei Evanghelii. Când anume s-a introdus sistemul de citire pe care îl folosim noi azi, nu se cunoaște cu precizie. Dar probabil că Sf. Sava și Sf. Ioan Damaschinul sunt acela care au adunat la un loc pericopele biblice, le-au orânduit și au făcut precizările necesare pentru cele care se vor citi la Liturghie și cele care se citesc la alte servicii dumnezeiești. Azi, în bisericile ortodoxe se citesc pericope din 26 de cărți ale Vechiului Testament și din toate cele ale Noului Testament, cu excepția Apocalipsei. Împărțirea este făcută în concordanță cu însemnătatea sau ideea principală a sărbătorii sau a zilei respective.

Lecturile biblice folosite în cult poartă diferite denumiri și anume:

1) *Catisme*, adică cele 20 de grupe de psalmi în care este împărțită Psaltirea și care se citesc la slujbele serviciului divin din

fiecare zi (Vecernia, Pavecernița, Miezonoptica, Utrenia și Ceasurile). Citirea lor se începe la Vecernia de sâmbătă seara cu catisma I-a și se termină sâmbăta următoare dimineața. În perioada Postului Mare, Psaltirea se citește de două ori pe săptămână. Începând de joi din ultima săptămână a Postului Mare și până în sâmbăta Tomei inclusiv, Psaltirea nu se citește, afară de catisma a 17-a, ale cărei stihuri sunt puse la slujba deniei din noaptea Vinerii Sfințelor Patimi, printre cântările Prohodului.

2) *Paremiile*, sunt citiri din cărțile Vechiului Testament, în afară de Psaltire, și din Noul Testament: Pentateuhul, cartea lui Iosua, a Judecătorilor, cărțile Regilor, cartea lui Iov, a Pildelor, a Înțelepciunii lui Solomon, cărțile profetice, epistolele Sfinților Ioan și Petru etc. Ele se citesc în general la slujba Vecerniei sărbătorilor, după prochi-men, iar în Postul cel Mare și la Vecernia de miercuri și vineri.

3-4) *Apostolul* și *Evangelia* cuprind pericopele din Noul Testament care se citesc la slujba Sfintei Liturghii, la sfintele taine și la unele din ierurgiile principale.

Unul dintre scopurile cultului divin este și cel didactic, catehetic sau pedagogic, care, printre altele, se atinge și prin aceste lecturi din Sf. Scriptură, întrucât prin ele ne sunt înfățișate viața și învățătura Mântuitorului, precum și întemeierea Bisericii creștine cu persoanele sfinte care au fost în preajma Domnului și care au mărturisit cu toată tăria învățătura și faptele Lui.

Prin aceste lecturi biblice întreg cultul Bisericii se bazează pe Sf. Scriptură. Prin ele se amintesc credincioșilor viața și activitatea Mântuitorului ca învățător și izbăvitor, auzim cuvântul Lui, vedem faptele și patima Sa, realizându-se în felul acesta unitatea și comuniunea creștinilor cu Hristos.

Citirile biblice trebuie făcute în așa fel ca toți credincioșii să le audă și să le înțeleagă. De aceea ele trebuie făcute cu voce tare, clar exprimate și fără grabă. Cititorul trebuie să fie liniștit și concentrat asupra înțelesului fiecărui cuvânt pe care îl citește. Trebuie să trăiască, să simtă, să dea viață celor citite, pentru ca ele să aibă putere de înrăurire asupra tuturor ascultătorilor, întrucât, dacă sunt bine citite și trăite, ele sunt înțelese și, am putea spune, pe jumătate explicate.

Citirile trebuie facute dintr-un loc din biserică, de unde să poată fi auzite de către toți credincioșii prezenți, și acest loc nu poate fi decât în mijlocul bisericii, unde trebuie așezat amvonul sau analogul (pupitrul portativ), pe care se pun cărțile din care citim; numai preotul citește Sf. Evanghelie ori de lângă Sf. Masă din Sf. Atar (la Utrenia duminicilor) ori din fața ușilor împărătești (la Liturghie și la Utrenia sărbătorilor din cursul săptămânii).

LECȚIA A 16-A

MATERIILE ÎNTREBUINȚATE ÎN CULT. FOLOSIREA ȘI SIMBOLISMUL LOR

Pentru săvârșirea cultului sunt necesare anumite materii, care sunt binecuvântate ori sfințite și care servesc ca semne simbolice în raport cu adevărurile supranaturale ale credinței sau ca mijloace (instrumente) necesare la îndeplinirea actelor liturgice. Aceste materii întrebuințate în cult sunt: pâinea, apa, vinul, tămâia, untdelemnul, sf. mir și luminile.

1. **Pâinea** are în cultul ortodox o întrebuințare aleasă, ea fiind materia Sfintei Euharistii, instituită de Mântuitorul la Cina cea de Taină.

Întrebuințarea pâinii în cadrul cultului își are originea încă din Vechiul Testament. Melchisedec, regele Salemului, a adus lui Avraam ca ofrandă de mulțumire pâine și vin, el fiind preotul Dumnezeului celui Preaînalt (Facere XIV, 18). Lui Moise îi poruncește Dumnezeu: *«Pe masă să pui pâinile punerii înainte»* (Ieșire XXV, 30).

Iar la Levitic II, 4 e scris: «Dacă însă vrei să aduci jertfa prinosului de pâine din aluaturi coapte în cuptor, să aduci pâine din făină bună de grâu...».

În Noul Testament, Mântuitorul zice despre Sine: «Eu sunt pâinea vieții, cel ce vine la Mine nu va flamânzi și cel ce crede întru Mine nu va înseta niciodată» (Ioan VI, 35).

Pâinea a fost aleasă de Mântuitorul ca materia care, prin sfințire, se prefăce în Trupul Său, pentru că pâinea a fost în toate timpurile hrana cea de toate zilele a omului. Ea a fost și este socotită ca indispensabilă întreținerii vieții omului pe pământ. În Rugăciunea Domnească ne rugăm pentru «pâinea noastră cea spre flință...» (Matei VI, 11). Așa precum e indispensabilă pâinea de fiecare zi pentru viața trupească, tot așa este necesară și indispensabilă pâinea cea spirituală, adică «Trupul lui Hristos» pentru viața spirituală a omului. În al doilea rând, pâinea este alimentul rezultat din munca stăruitoare și grea a omului. Prin câte lucrări nu trece până să ajungă a fi mâncată ? Tot așa și pe plan spiritual, pentru a dobândi Trupul lui Hristos prin împărtășire, se cer din partea credinciosului înfrânare, căință, mărturisirea păcatelor și dezlegarea dată de preot, rugăciunea și altele.

În al treilea rând, din cele mai vechi timpuri în mod simbolic viața omului a fost întruchipată prin pâine. Sf. Ioan Hrisostomul zice: «Făina este corpul, dospeala este sufletul, sarea este mintea, iar apa este duhul».

Pâinea se aduce de către credincioși la altar sub formă de pâinișoare mici, numite *prescuri* (*prosfore*), având pe ele un sigiliu (o pecete) în formă pătrată, ceea ce arată că Sf. Jertfă se aduce de către preot pentru toți credincioșii din cele patru laturi ale lumii. Prescurele închipuiesc mana din pustie și pâinea pregătită de Sfinții Apostoli pentru Cina cea de Taină. Prescurile din care s-a proscomidit, tăiate în bucăți, se împart credincioșilor la sfârșitul Sfintei Liturghii sub formă de *anaforă* sau *antidor*, denumire care arată că anafora se dă «în loc de dar» credincioșilor care nu se pot împărtăși la Sf. Liturghie, după cum arată și rugăciunea de binecuvântare a anaforei din Liturghier (ed. 1980): «Binecuvântată este anafora sfinților Tăi, Doamne, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor

Amin». Pâinea se mai întrebuințează și la slujba Litiei, sub denumirea de *artos* (care în grecește înseamnă *pâine*); pâinile de la Litie ne amintesc de cele cinci pâini cu care Domnul a săturat cinci mii de bărbați în pustie (Matei XIV, 17-21).

2. **Vinul** este întrebuințat în primul rând la Sf. Liturghie, pentru prefacerea lui în Sfântul Sânge al Domnului; se mai întrebuințează la sfințirea bisericilor, la slujba cununiei, la Litie, la slujbele funebre, pentru stropirea trupurilor celor adormiți etc.

Încă din Vechiul Testament vinul era considerat ca aliment cu rol vindecător și întăritor pentru organismul omului, precum se vede și din sfatul dat de Sf. Apostol Pavel ucenicului său Timotei (I Tim. V, 23).

În Noul Testament, Mântuitorul prefăce apa în vin la nunta din Cana Galileii (Ioan II, 1-11) și Însuși Mântuitorul S-a asemănat pe Sine cu via (butucul viței), iar pe ai Săi cu mlădițele. Vinul pentru Sf. Împărtășanie trebuie să fie din struguri, curat, neoțetit și neamestecat cu nimic; singur preotul toarnă în el apă la proskomidie, închipuind sângele și apa care s-au scurs din coasta Mântuitorului când a fost împuns cu sulița; de asemenea, după prefacerea Sfințelor Daruri se toarnă apă caldă în sf. potir, spre a închipui căldura trupului și sângelui Domnului, cu care ne împărtășim.

3. **Apa** constituie un element de bază în serviciul cultului, întrebuințându-se amestecată cu vinul la Sf. Liturghie, ca materie a tainei la slujba botezului, la Agheazma mare și la Agheazma mică, la sfințirea vaselor, veșmintelor și a altor obiecte care sunt necesare cultului sau care sunt de folos credincioșilor.

În Vechiul Testament apa era socotită ca simbol al curăției și al împăcării.

În Noul Testament, Mântuitorul a sfințit firea apelor prin botezul Său în apa Iordanului, precum se spune în cântările de la slujba Bobotezei. Ca și pâinea, apa este un element natural indispensabil în viața omului; ea astâmpără setea, întărind puterea de muncă a trupului, spală necurăția, fiind simbolul cel mai potrivit al curăției spirituale, și este de neînlocuit în viața casnică și gospodărească. De aceea apa este atât de mult întrebuințată și în cult, ea fiind binecuvântată prin diferite ierurgii pentru trebuințele omului (la săparea și darea în folosință a fântânilor, la vreme de secetă, la binecuvântarea ogoarelor etc.).

4. **Tămâia** este suc (rășina) unor arbori, care, ajungând în contact cu aerul, se încheagă la fel ca și rășina brazilor. Ea era adusă ca ofrandă la templul iudaic, iar în creștinism este considerată ca un prinos sfânt, al cărui fum înmiresmat însoțește toate actele cultului.

În cultul Vechiului Testament trebuiau să se aducă dimineța și seara sacrificii de tămâie pe altarul special amenajat în Cortul Mărturie și apoi în templu, numit *altarul tămâierii* (Ieșire XXX, 1–8); pe acest altar nu se ardea numai tămâie curată, ci erau amestecate încă patru ingrediente (Ieșire XXX, 34). Proorocul Maleahi (cap. I, 11) prezice că după venirea lui Mesia se va aduce jertfă de tămâie de la răsăritul soarelui până la apus.

În cultul creștin găsim întrebuințarea tămâiei încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, canonul 3 al Sfinților Apostoli spune: «...Dar să nu fie iertat a se aduce altceva în altar decât untdelemn pentru candelă și tămâie la vremea aducerii înaintea». Sf. Ap. Pavel în epistolele sale, inspirat de tămâierile din Vechiul Testament, zice că Mântuitorul S-a dat pe Sine jertfă lui Dumnezeu pentru noi «*spre miros de bună mireasmă*» (Ef. V, 2), iar la II Cor. II, 15, vorbind despre apostoli, zice că ei sunt lui Dumnezeu «*bună mireasmă*».

Despre folosirea tămâiei în cadrul Sfintei Liturghii găsim mențiuni în rânduiala Liturghiei Sfântului Iacob și în Liturgia Sfântului Marcu, iar mai târziu și în liturgiile Sfinților Vasile și Ioan Gură de Aur, unde avem și formule speciale de binecuvântare a tămâiei folosită la cădere.

Dar tămâierea nu era folosită numai în cadrul Sfintei Liturghii, ci și la alte sfinte slujbe și manifestări de cult, ca: procesiuni, înmormântări și altele. Obligația tămâierii o aveau diaconii; de aceea Sf. Arhidiacon Ștefan este zugrăvit de obicei cu o cădelniță în mână. Din pricina mirosului plăcut pe care îl răspândește, îmbălsămând aerul și alungând miasmele, tămâia în Sf. Scriptură este privită ca un simbol al rugăciunilor pioase, care, asemenea fumului de tămâie, se ridică în sus, ca unul dintre cele mai prețioase daruri de jertfă aduse lui Dumnezeu (vezi Ps. 140, 2). Astfel de daruri au fost aduse și pruncului Iisus de către magi: aur, smirnă și tămâie. *Smirna* este tot un fel de tămâie, însă mai de preț și cu un miros mai plăcut decât al tămâiei.

Tămâierea are două înțelesuri: când se tămâiază persoane sfinte sau icoane, ea este semn de venerație și respect, iar când se

tămâiază lucruri asupra cărora se invocă trimiterea harului de la Dumnezeu-Tatăl, simbolizează harul Sfântului Duh, care ni se trimite de sus, după cum spune și rugăciunea tămâierii. Precum am spus mai sus, ea este simbolul rugăciunilor noastre, care se înalță spre Dumnezeu ca fumul de tămâie. Cei douăzeci și patru de bătrâni din viziunea Sfântului Ioan evanghelistul au căzut înaintea Mielului având fiecare alăute și năstrape de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile sfinților (Apoc. V, 8). Același înțeles îl au și cuvintele Psalmistului, când zice: *«Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta, ridicarea mâinilor mele (este ca o) jertfă de seară»* (Ps. 140, 2). Pentru tămâierile sau cădirile din rânduiala sfintelor slujbe se întrebuințează *cădelnița* (*cățuia* sau *tămâierul*), în care se pune tămâia și despre care s-a vorbit la obiectele de cult (Lecția a XIII-a).

5. **Untdelemnul** este un produs vegetal, folosit ca hrană, ca element vindecător, dar și ca materie de luminat.

În Vechiul Testament se pune pe altar, ca ofrandă adusă Domnului, pe lângă pâine și vin, și untdelemn (Levitic II, 2). Cu untdelemn erau unși arhiereii, profeții și împărații, închipuind prin aceasta mila și îndurarea lui Dumnezeu. În alte locuri din Sf. Scriptură a Vechiului Testament untdelemnul apare și ca simbol al binecuvântării lui Dumnezeu, al păcii, al puterii, al tăriei și al biruinței (vezi Facere VIII, 11; I Regi X, 1; III Regi I, 45 și XIX, 16).

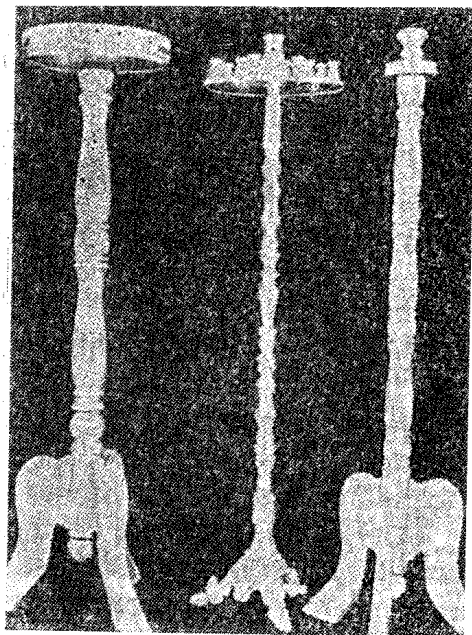
În Noul Testament citim că untdelemnul tămăduiește rănilor, cum se vede din parabola cu samarineanul milostiv (Lucea X, 30 și urm.), iar în pilda celor 10 fecioare (Matei XXV, 1 și urm.) este simbolul înțelepciunii și al iubirii. Se folosește la taina Sfântului Botez, la sfințirea bisericilor, la miruirea credincioșilor și la taina Sfântului Maslu și intră ca element component în alcătuirea Sfântului Mir.

6. **Sf. Mir** este untdelemn amestecat cu vin natural și cu diferite arome, în număr de 38, sfințit de soborul episcopilor prezidat de Patriarhul Bisericii, în Joia Patimilor, la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, care se săvârșește atunci. El se întrebuințează la sfânta taină a Mirungerii, la sfințirea bisericilor și la sfințirea antimiselor, iar actul sfințirii lui constituie una din formele prin care o Biserică națională autocefală își afirmă independența și autocefalia. Sfințirea se săvârșește nu în fiecare an, ci la interval de câțiva ani, după trebuință, sluj-

ba sfințirii făcându-se după o anumită rânduială, cu titlul «Rânduiala la prepararea, fierberea și sfințirea Mirului».

Numărul mare al esențelor care intră în compoziția Sfântului Mir simbolizează mulțimea darurilor Duhului Sfânt, care se revarsă asupra credinciosului în momentul ungerii cu Sf. Mir, la rostirea formulei «Pecetea darului Duhului Sfânt», precum și asupra bisericilor și antimiselor sfințite prin el.

7. **Lumina în biserică.** Dumnezeu, în bunătatea Sa nemărginită, a dat omului neprețuite daruri, spre a-i face viața mai ușoară și mai plăcută. Printre aceste daruri este și lumina, care este absolut necesară atât pentru viața și activitatea omului, cât și pentru toate viețuitoarele și plantele. Ea dă viață și roadă semănăturilor, îmbroștează atmosfera și are o influență binefăcătoare asupra psihicului omului. De aceea, multe popoare păgâne din antichitate aveau cultul soarelui, al lunii și al focului, aducând prin aceasta un semn de recunoștină luminii răspândite de astre și de foc, așa cum au fost de ex., mezii, perșii și apoi romanii. În urma săpăturilor arheologice făcute pe locurile unde erau odată temple ale diferitelor popoare, s-a constatat că aceste locașuri de închinare erau luminate cu ajutorul focului în timpul săvârșirii cultului.

SFEȘNICE PENTRU LUMÂNARE

În Vechiul Testament Dumnezeu a poruncit lui Moise că fiii lui Israel să aducă la Cortul Mărturieii *«untdelemn curat pentru luminat, stors din măslina, ca să ardă sfeșnicul în toată vremea în cortul adunării...»* (Ieșire XXVII, 20), iar la Numeri VIII, 2 scrie: *«Vorbește lui Aaron și-i spune: când vei pune candelile în sfeșnic, ca să lumineze partea cea dinaintea lui, să aprinzi în el șapte candelile...»*.

De asemenea în templul lui Solomon se găseau 10 sfeșnice de aur înaintea Sfintei Sfintelor (III Regi VII, 49).

În Noul Testament vedem că, atunci când Mântuitorul a serbat Cina cea de Taină, fiind seară, au fost folosite lumini pentru luminarea foișorului. Iar Sf. Apostol Pavel, găsindu-se în Troada, a săvârșit frângerea pâinii și a prelungit cuvântul până la miezul nopții. *«Iar în camera de sus, unde eram adunați, erau multe lumini aprinse»* (Fapte XX, 7-8).

În decursul istoriei creștinismului aflăm nenumărate dovezi despre întrebuințarea luminii în cadrul cultului. Așa, pe la anul 250, în epistola lui Corneliu, episcopul Romei, adresată episcopului Fabian al Antiohiei, se amintește că între clericii inferiori erau și *acoluții*, ca ajutori mai apropiați ai episcopilor și preoților, și printr-alte atribuții ei aveau și pe aceea de a aprinde lumânările. Iar Sf. Grigorie de Nyssa, cu ocazia înmormântării surorii sale Macrina, spune: «De o parte și de alta, mergeau înaintea noastră, în ordine obișnuită, nu puțină mulțime de diaconi și clerici mai mici, care purtau în mâini făclii de ceară». De asemenea, canonul 3 apostolic prevede ca la altar să nu se aducă altceva decât untdelemn pentru candelă și tămâie, iar canonul 72 apostolic prevede pedepsirea aceluia care ar lua din sfânta biserică ceară sau untdelemn.

Din cele expuse, se vede că lumina a fost întrebuințată în cadrul cultului de la începutul creștinismului, fiind privită ca jertfă și simbol, întrucât ea simbolizează pe Dumnezeu, Care ne dă viață și ne luminează în toate căile noastre. Ea exprimă bucuria, perfecțiunea, lumina divină, după cum zice Psalmistul: *«Că Ia Tine este izvorul vieții, întru lumina Ta vom vedea lumină»* (Ps. 35, 9); iar Mântuitorul se numește pe Sine lumină, arătând oamenilor că, pentru a se mântui, trebuie să vină la lumină și să umble în ea (vezi Ioan I, 4-9; III, 19-21; VIII, 12; XII, 35-36 ș.a.).

Azi în biserică se întrebuințează de preferință lumânări de ceară, ca și în trecut, întrucât ceara se culege de albine din cele mai curate și bine-mirositoare flori, iar albina este privită ca model al fecioriei și al curăției.

În prezent, se folosește în biserici și lumina electrică, care este îngăduită, fiind vorba de un progres al tehnicii în folosul omului. Este bine însă să lăsăm în seama lumânărilor și a candelelor tradiționale lumina în sens religios, sau ca simbol în cult.

Partea a cincea

**FORMELE DE EXPRIMARE
A CULTULUI.
SFINTELE SLUJBE**

- CÂNTAREA RELIGIOASĂ CA FORMĂ DE CULT. IMNOGRAFI BISERICEȘTI
- SLUJBELE BISERICEȘTI. CELE ȘAPTE LAUDE
- CELE TREI LITURGHII ORTODOXE ȘI TIMPUL SĂVÂRȘIRII LOR
- EXPLICAREA SFINTEI LITURGHII
- LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFINȚITE
- SLUJBELE SFINTELOR TAINЕ: BOTEZUL, MIRUNGЕREA, MĂRTURISIREA ȘI ÎMPĂRTĂȘIREA
- SLUJBELE SFINTELOR TAINЕ: CUNUNIA, HIROTONIA ȘI MASLUL
- IERURGII BISERICEȘTI PRIVITОARE LA PERSOANE
- IERURGII BISERICEȘTI PRIVITОARE LA LUCRURI ȘI NATURĂ

LECȚIA A 17-A

CÂNTAREA RELIGIOASĂ CA FORMĂ DE CULT. IMNELE BISERICEȘTI, CU DIFERITELE LOR FORME ȘI DENUMIRI DIN CĂRȚILE DE SLUJBĂ. IMNOGRAFI BISERICEȘTI MAI IMPORTANȚI.

1. CÂNTAREA RELIGIOASĂ CA FORMĂ DE CULT

În cult, cântarea – după textul sau cuvintele ei - este o rugăciune de laudă și de slăvire, având de cele mai multe ori forma de poezie sau imn religios.

După **originea lor**, cântările bisericești întrebuințate în cultul ortodox se împart în două mari categorii:

A) *Cântări de origine biblică*, al căror text îl găsim în cărțile Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament.

B) *Cântări de origine nescripturistică sau imne liturgice*, care reprezintă forme ale poeziei innografice scrisă de diferiți poeți bisericești (innografi și melozi).

A. **Cântările de origine biblică sunt:**

- *Psalmii* biblici, cuprinși în cartea de cult numită *Psaltire*;
- *Alte cântări biblice* în afară de psalmi, luate din diferite cărți ale Vechiului și ale Noului Testament.

1) *Psalmii* biblici alcătuiesc cele mai vechi cântări religioase întrebuințate în cultul creștin, ei fiind moșteniți din cultul iudaic. În cultul ortodox ei formează o parte nelipsită din mai toate sfintele slujbe. Primii și cei mai importanți psalmi folosiți în cultul Bisericii primare au fost psalmii mesianici, adică aceia în care împăratul și proorocul David a profețit venirea Mântuitorului, viața și activitatea Sa, ca de ex. Psalmii: 2, 16, 45, 72 (73), 110 (111) ș.a. La serviciul divin din biserici, cântarea lor era alternată cu lecturi biblice sau cu ectenii și diverse rugăciuni. În general, numărul psalmilor citați ori cântați la diferitele servicii divine era la început variabil; cu timpul s-a reglementat folosirea lor, precizându-se care și câți psalmi să se cânte sau să se citească la fiecare slujbă, așa cum arată până azi Tipicul și Psaltirea.

Felul de cântare a psalmilor în vechime se făcea în două moduri, și anume: *cântarea responsorică* și *cântarea antifonică*.

a) *Cântarea responsorică* (responsorială) a fost aproape exclusiv folosită în Biserica veche până prin sec. IV; cântărețul principal dădea tonul și conducea cântarea, iar credincioșii îl acompaniau prin anumite refrene sau răspunsuri scurte (Aliluia, Auzi-mă, Doamne!, la Ps. 140 ș.a.), repetate după fiecare stih (verset) al psalmului.

b) *Psalmodierea sau cântarea antifonică (alternativă)* consta în executarea întregului psalm de către toți credincioșii din biserică, împărțiți în două cete, grupe sau coruri, care cântau alternativ versetele psalmilor. Apoi, la sfârșitul psalmului, corurile se uneau și cântau în comun finalul, care putea să fie un verset din psalm ori o formulă doxologică (de ex. Aliluia, sau Slavă Tatălui și Fiului... etc.).

Acest mod de cântare a psalmilor, în care rolul activ al credincioșilor sporește, a fost utilizat de Biserică, parțial, încă din secolele II și III, în lupta ei cu ereziile și s-a generalizat în sec. IV.

Cântarea antifonică s-a păstrat până astăzi în cultul ortodox, în modul cum se cântă, la bisericile mănăstirești sau la cele de enorie, unde sunt doi cântăreți sau două strane: stihurile psalmilor din serviciul Privegherii (Psalmii 1, 103, 140, 141, 129 și 116 din rânduiala Vecerniei), antifoanele de la începutul Liturghiei, stihurile și stihirile Fericirilor ș.a.

Astăzi psalmii întrebuințați la serviciile divine mai mult se citesc; au rămas puțini cei care se cântă, ca de ex. Ps. 1 («Fericit bărbatul...») și Ps. 140 și 141 («Doamne, strigat-am către Tine...»), la slujba Vecerniei, Psalmii 134 și 135 («Lăudați numele Domnului...»), cântați ca polieleu la Utrenie ș.a.

Stihuri izolate din psalmii cântați odinioară în întregime sunt azi acele cântări scurte, numite *prochimene*, care se cântă la Vecernie după («Lumină lină...»), la Utrenie înainte de Evanghelie, la Liturghie și alte slujbe înainte de Apostol. Prochimenele de la Vecernie sunt rânduite pe zilele săptămânii (fiecare zi din săptămână are prochi-menul ei), cele de la Utrenia duminicilor sunt rânduite pe cele opt glasuri ale Octoihului, iar cele de la Utrenia altor sărbători sunt rânduite pe sărbători.

2) Printre cântările de origine biblică cu texte din Vechiul Testament, în afară de Psalmi avem, de ex.: cântarea de slăvire și mulțumire adusă lui Dumnezeu de Moise și de israeliți după trecerea Mării Roșii și izbăvirea lor din robia Egiptului (Ieșire cap. XV), cântarea Anei, mama Proorocului Samuel, după nașterea acestuia (I Regi II, 1-10), cântarea Proorocului Iona când se afla în pânțelele chitului din mare (Iona, cap. II, 3-10), cântarea celor trei tineri evrei când se aflau aruncați în cuptorul de foc din Babilon (Daniel, cap. III, fragmentul necanonic) ș.a. Din Noul Testament avem, de ex., cântarea Sfintei Fecioare Maria după ce Sfântul Arhanghel Gavriil i-a adus vestea nașterii lui Mesia dintr-însa (Luca I, 46-55), și cântarea preotului Zaharia, după nașterea fiului său, Sf. Ioan Botezătorul (Luca I, 67-89).

Toate aceste cântări biblice au fost întrebuințate în cult așa cum le găsim în locurile respective din cărțile Sfintei Scripturi. Ele au servit ca modele și izvoare de inspirație pentru alcătuirea cântărilor din canoanele imnografice, despre care vom vorbi mai departe.

Fragmente din *primele imne creștine* găsim chiar în cărțile Noului Testament, ca de ex., *imnul creștinătății*, din I Tim. IV, 16:

«Mare este taina creștinătății...»; sau cel din Epistola către Efeseni V, 14 ș.a. Caracter de imne au și multe fragmente din Apocalipsa Sfântului Ioan, ca de ex. cântarea celor douăzeci și patru de bătrâni (Apoc. IV, 11), ori cântarea de slăvire a Mielului (Apoc. V, 12) ș.a. Acestea sunt probabil «*imnele duhovnicești*» despre care vorbea Sf. Apostol Pavel îndemnându-i pe creștini să le cânte, în epistolele sale către Efeseni (V, 19) și Coloseni (III, 16).

B. *Cântările de origine nescripturistică sau imnele creștine*, au fost alcătuite la început pe baza celor biblice și după modelul lor, ca de ex. *doxologia mică* («Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh...») și *doxologia mare* în forma ei mai dezvoltată de azi («Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu...»), care are la bază cântarea îngerilor din noaptea Nașterii Domnului (Luca II, 14). Unul dintre cele mai vechi imne, cântat azi la serviciul Litiei, este: («Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te...»), atribuit Sfântului Chiril al Alexandriei (sec. V). Circulau în vechea Biserică și diferite imne de laudă adresate lui Hristos Mântuitorul, de felul celui transmis în scrierea *Pedagogul* (cap. XII), a lui Clement Alexandrinul, dar care nu s-au întrebuințat, ori nu s-au păstrat în cultul bisericesc.

Apariția erezilor și nevoia combaterii lor a grăbit apariția și înmulțirea progresivă a imnelor bisericești de inspirație creștină, în general cu caracter dogmatic, în care autorii lor formulau pe scurt și în mod simplu învățătura ortodoxă (corectă) de credință. Unul dintre cele mai vechi imne de acest fel, păstrate până azi în cultul creștin-ortodox, este «Lumină lină», din rânduiala Vecerniei, imn atribuit Sfântului Antinoghen, episcopul Sevastiei din Asia Mică, martirizat în persecuția lui Dioclețian, la începutul secolului IV.

Folosit la început ca o armă apologetică, imnul creștin a avut un caracter extraliturgic, fiind folosit în afara adunărilor de cult. Începând cu secolele V–VI, poezia imnografică scrisă de marii poeți (imnografi) și melozi (compozitori) creștini pătrunde, sub diverse forme și denumiri, în rânduiala principalelor slujbe ale serviciului divin zilnic (Vecernia și Utrenia) și constituie azi conținutul prețios și sfânt al celor mai mari cărți de slujbă ale cultului ortodox: Octoihul, Triodul, Penticostarul și Mineiele.

2. FORMELE ȘI DENUMIRILE IMNELOR BISERICEȘTI

Formele și denumirile principale ale poeziei innografice întrebuințate în cântările bisericesti din cultul ortodox sunt trei: *troparul* (stihira), *condacul* și *canonul*.

1) *Troparul* sau *stihira* este cea mai veche, mai mică și mai simplă formă (unitate) a poeziei innografice creștine. În limba originală (greacă) el avea forma de strofă în versuri poetice (cu ritm, cu rimă etc.). Prin traducerea în românește a cârților de slujbă, nu s-a mai putut păstra forma versificată, și troparele au fost redactate în proză. În cultul ortodox denumirea de *tropar* se dă acelor compoziții innografice care înfățișează pe scurt și cântă chipul sau icoana vieții unui sfânt ori descriu sensul și importanța unui eveniment din viața Mântuitorului sau din istoria sfântă a mântuirii, prăznuit în principalele sărbători din cursul anului bisericesc; aceste tropare se cântă la sfârșitul *Vecerniei*, la începutul și sfârșitul *Utreniei*, la *vohodul* cel mic al Liturghiei, precum și la slujba *Ceasurilor*.

Cântările numite azi *stihiri* sunt tot un fel de tropare și se numesc așa pentru că sunt precedate de câte un stih sau verset din psalmi, cântându-se la *Vecernie* (la «Doamne, strigat-am...» și la *Stihoavnă*), la *Utrenie* (la *Sedelne* și la *Laude*), la Liturghie (la «Fericiri») și în rânduiala unora dintre sfintele taine și ierurgii.

După conținut, aceste stihiri (tropare grupate în serie) sunt de mai multe feluri:

- ✦ a) Stihiri ale Învierii (se cântă Duminica);
- ✦ b) Stihiri ale Crucii și Învierii (se cântă miercurea și vinerea);
- ✦ c) Stihiri ale Născătoarei de Dumnezeu (în toate zilele);
- ✦ d) Stihiri ale Crucii și Născătoarei (pentru miercuri și vineri);
- ✦ e) Stihiri ale sfinților martiri sau *martirice*, din Octoih;
- ✦ f) Stihiri dogmatice, compuse de Sf. Ioan Damaschinul;
- ✦ g) Stihiri ale Sfintei Treimi;
- ✦ h) Stihiri de pocăință și umilință;
- ✦ i) Stihiri ale morților (care se cântă mai ales sâmbăta) ș.a.

Cele mai vechi tropare (stihiri) păstrate până azi datează din secolele V-VI și sunt compuse de: Anatolie innograful (sec. V), probabil

patriarh al Constantinopolului, Sf. Roman Melodul (Dulce-cântărețul, din sec. VI), Vizantie (Bizantios), Ciprian, Andrei Pyrrus (Persul) ș.a.

Tot tropare sau stihiri sunt și cântările numite *idiomèle*, *automèle* și *podobii*.

Ele sunt compoziții cu text și melodie proprie, compuse de melozi, adică poeți care erau și compozitori în același timp. *Idiomèlele* nu servesc ca model pentru alte strofe (tropare); *automèlele* pot servi ca model și pentru alte tropare; *podobia* sau *prosomia* este un tropar imitat după automelă.

O grupă aparte de stihiri (tropare) sunt cele numite *Sedelne*, *Șezânde* sau *Catismale*, care se cântă la Utrenie și se numesc așa pentru că sunt intercalate printre *Catismele* (grupele de psalmi) rânduindu-se să se citească dimineața la Utrenie și în timpul cărora credincioșii pot sta jos în strană. O stihiră izolată este cea numită *Ipacoi* și se citește înainte de Antifoanele celor 8 glasuri de la Utrenia Duminicilor. *Antifoanele* sunt niște tropare mai scurte, în serie, care se cântă la Utrenia sărbătorilor înainte de Evanghelie și sunt atribuite Sfântului Ioan Damaschinul; aceeași denumire se dă și unor stihiri din partea de la început a Liturghiei sărbătorilor împărătești, din slujba deniei celor 12 Evanghelii în Joia Săptămânii Patimilor ș.a.

O categorie aparte de stihiri sau tropare izolate, care se cântă tot la Utrenie, sunt *Svetilnele* sau *Luminânde*. Dintre ele, *cele 11 svetilne ale Învierii*, care se cântă la Utrenia de Duminică (corespunzând celor 11 Evanghelii ale Învierii) sunt compuse de împăratul bizantin Constantin VII Porfirogenetul, din sec. X.

2) *Condacul* este astăzi o strofă poetică izolată, care figurează în *Mineie*, *Octoih*, *Triod* și *Penticostar* după Cântarea a șasea a Canoanelor și care se cântă și la Liturghie după troparele de la Vohodul mic, precum și în rânduiala Laudelor mici (Ceasuri, Pavecerniță și Miezonoptică).

În forma lor de la început, condacele erau mari poeme imnografice, alcătuite din mai multe strofe (până la 24), compuse și acestea dintr-un număr variabil de versuri. Din cauza numărului lor mare, de la o vreme cea mai mare parte dintre strofele vechilor condace au început să nu se mai cânte și au dispărut și din manuscrisele cărților de slujbă. Dintre ele n-au mai rămas până azi în cărțile de slujbă decât primele două; cea dintâi, cu denumirea veche, de con-

dac, cea de a doua cu numirea de *icos*, amândouă păstrându-se de regulă una după alta, intercalate după Cântarea a 6-a a Canoanelor din serviciul Utreniei. Cel mai vestit și mai productiv autor de condace a fost Sf. Roman Melodul (din sec. VI), iar cel mai cunoscut condac compus de el este *Condacul Crăciunului*: «Fecioara, astăzi, pre Cel mai presus de ființă naște...». Epoca de înflorire a condacului în imnografia bisericească este în secolele VI și VII. În această epocă au trăit și alți autori de condace în afară de Roman Melodul, ca: Grigore, Cosma, Chiriac, Dometius ș.a.

Singurul condac care s-a păstrat în întregime în cărțile de ritual (Ceaslov și Triod) și se întrebuințează încă în serviciul liturgic al Bisericii, în extensiunea lui de odinioară, este *Acatistul Maicii Domnului* sau al *Bunei-Vestiri*, care se citește de obicei în rânduiala Utreniei din sâmbăta a cincea a Postului Mare (Denia de Vineri seara). El este atribuit de obicei patriarhului Serghie al Constantinopolului din sec. VII, dar unele dintre strofele lui provin de la Sf. Roman Melodul. *Acatist* înseamnă cântare în timpul căreia se stă în picioare. *Acatistul Bunei-Vestiri* a servit ca model numeroase imne religioase, alcătuite mai târziu în cinstea diferiților sfinți, tot cu denumirea de *acatiste*. Ele se află în Ceaslovul Mare, în *Acatistier* ori în cărțile separate (filade).

3) *Canonul* imnografic este cea mai mare sau mai dezvoltată formă a poeziei religioase consacrată în slujba bisericească. Este o compoziție poetică de mari dimensiuni, alcătuită, de regulă, din nouă cântări (ode sau pesne), care, la rândul lor, sunt alcătuite dintr-un număr variabil de stihiri sau strofe (3–4 sau mai multe). Aceste strofe și cântări au aceeași temă, și toate la un loc formează o unitate. Ele preaslăvesc fie Învierea ori alt eveniment din viața Mântuitorului, fie pe Sfânta Fecioară sau pe alți sfinți din calendar. Avem, astfel, ca și la tropare sau stihiri, canoane ale Crucii (de miercuri și vineri), ale Învierii, ale Crăciunului, ale Sfintei Născătoare, ale diferiților sfinți din Mineie, ale Sfinților Îngeri, ale morților etc. Denumirea de *canon* (de la grec. *κανών*, care înseamnă *regulă, normă*), arată că părțile lui componente (strofele și odele) se supun unor norme sau reguli determinate, în ceea ce privește structura (forma) și înălțuirea lor.

Cele nouă ode (pesne sau cântări) din care e alcătuit canonul simbolizează cele nouă cete îngerești care slăvesc pe Dumnezeu și care sunt imitate de Biserica pământească, împărțită și ea în tot atâtea cete

sau categorii ierarhice: arhieriei, preoții și diaconii, ipodiaconii, citeții și cântăreții, ceilalți clerici inferiori, monahii și mirenii. Cele nouă cântări (ode) ale fiecărui canon se împart în trei grupe de câte trei cântări fiecare, spre lauda Sfintei Treimi. Prima strofă de la fiecare cântare se numește *imos* și slujește ca model celorlalte strofe sau stihiri, dându-le atât melodia după care se cântă, cât și numărul de versuri și silabe din care se compun în limba originală (greacă).

Avem și canoane alcătuite din ode mai puține: două, trei, patru ș.a.m.d.; acestea se numesc *diode*, *triode*, *tetraode* etc. și le găsim mai ales în cartea Triodului, fiind întrebuințate la slujbele din Postul Mare.

La canoanele complete (de nouă cântări), cântarea a doua lipsește de regulă, deoarece era făcută după modelul blestemului cu care Moise a amenințat pe evrei în pustie, dacă nu vor păzi Legea (Deuteronom XXXII), și având deci un caracter sumbru (pesimist), a fost înlăturată din cărțile de slujbă; se păstrează numai la unele canoane din Triod.

În legătură cu Canoanele stau *Catavasiile*, care nu sunt altceva decât *irmoasele*, adică primele strofe sau stihiri ale fiecărei ode din anumite canoane; ele reprezintă, deci, un fel de rezumat sau extras al Canoanelor din care fac parte. Fiecare praznic împărătesc își are *Catavasiile* lui, alcătuite din irmoasele odelor din Canonul sărbătorii respective; unele din duminicile Triodului, ca și zifele din Săptămâna Patimilor, au de asemenea *Catavasiile* lor proprii.

Poezia canoanelor innografice înflorește mai ales în secolele VIII și IX. Cei mai renumiți poeți alcătuitori de canoane sunt:

✦ a) *Sf. Andrei Criteanul* (episcop de Creta) din sec. VIII, autorul Canonului cel Mare (de pocăință) din Triod;

✦ b) *Sf. Ioan Damaschinul*, marele teolog și apărător al cultului icoanelor († 149), care a compus mai ales Canoanele Învierii celor opt glasuri, din Octoih;

✦ c) *Sf. Cosma de Maiuma* (sec. VIII), care a compus, între altele, Canonul Crăciunului («Hristos Se naște, măriți-L...»);

✦ d-e) *Frații Iosif și Teodor Studitul* (secolele VIII-IX), care au compus cele mai multe din Canoanele Triodului;

✦ f) *Iosif Graptul* (Scriitorul de cântări sau innograful) din sec. IX, care a compus multe din canoanele în cinstea sfinților, din Mineie.

LECȚIA A 18-A

SLUJBELE BISERICEȘTI ÎN GENERAL ȘI ÎMPĂRȚIREA LOR. CELE ȘAPTE LAUDE SAU SERVICIUL DIVIN ZILNIC AL BISERICII

1. DESPRE SLUJBELE BISERICEȘTI ÎN GENERAL ȘI ÎMPĂRȚIREA LOR

Biserica Ortodoxă își îndeplinește datoria ei de a cinsti pe Dumnezeu, de a-l mulțumi și a-l lăuda, printr-o salbă de slujbe bisericești, adică rânduiri statornicite de tradiția bisericească, după care se săvârșește cultul divin public. Prin ele, Biserica cinstește atât pe Dumnezeu, cât și pe sfinții care și-au câștigat recunoștința ei și răsplata fericirii veșnice în ceruri pentru felurite merite; totodată prin ele dobândim de la Dumnezeu și harul Său, precum și ajutorul și toate darurile de care omul are nevoie pentru viața sa religioasă și pentru mântuirea sufletului.

După scopul sau destinația și caracterul lor, aceste slujbe se împart în trei mari grupe sau categorii:

1) Unele care se săvârșesc în mănăstiri zilnic și prin care Biserica aduce lui Dumnezeu, prin sfinții slujitori, lauda, cinstirea și mulțumirea din partea tuturor credincioșilor; acestea sunt așa-numitele *Laude bisericești* sau *Cele șapte laude*, care alcătuiesc serviciul divin zilnic al Bisericii: *Vecernia*, *Pavecernița*, *Miezonoptica*, *Utrenia cu Ceasul I* și *Ceasurile III, VI și IX*. La mănăstiri și la catedralele episcopale ele se săvârșesc în fiecare zi, într-o ordine stabilită și la ore sau momente din zi fixate prin rânduielile tipicului, iar la bisericile parohiale se săvârșesc numai în zilele de sărbătoare.

2) Alte slujbe bisericești sunt săvârșite numai spre folosul și la cererea unora dintre credincioși, atunci când este nevoie de ele; acestea sunt *slujbele celor șapte Taine* (Botezul, Mirungerea, Pocăința sau Mărturisirea, Împărtășirea, Nunta sau Cupunia, Preoția sau Hirotonia și Sf. Maslu), precum și *cele numite ierurgii*, adică slujbe de binecuvântare și sfințire a oamenilor și a lucrurilor, care se săvârșesc în diferite împrejurări (sfințirea apei, binecuvântarea caselor, înmormântarea și parastasul ș.a.). Slujbele tainelor și ierurgiilor le găsim în *Evhologhiu* sau *Molitfelnic*.

3) O grupă aparte o formează slujba Sfintei Liturghii, care este centrul cultului divin public și care, prin importanța și caracterul ei, ține de amândouă grupele de slujbe de mai înainte: pe de o parte, ea ține de *Laudele bisericești*, făcând parte din slujbele serviciului divin zilnic, pe care le încoronează, aducându-se prin ea lauda cea mai înaltă lui Dumnezeu; pe de altă parte, ea ține de sfintele taine, întrucât în cadrul ei se săvârșește jertfa Legii celei Noi, adică Sf. Euharistie, și are loc împărtășirea credincioșilor cu Trupul și Sângele Domnului, care este darul cel mai de preț pe care-l putem dobândi de la Dumnezeu aici pe pământ.

Ne vom ocupa mai departe de fiecare din aceste trei grupe de sfinte slujbe, începând cu *Laudele bisericești*.

2. CELE ȘAPTE LAUDE BISERICESTI

a. **Noțiuni generale.** Cele șapte *Laude bisericești*, adică slujbele prin care Biserica își îndeplinește datoria ei de a aduce lui Dumnezeu cinstire și laudă necurmată (zilnică) din partea tuturor credincioșilor ei, sunt următoarele: *Vecernia*, *Pavecernița*, *Miezonoptica*,

Utrenia cu Ceasul I, Ceasul al III-lea, Ceasul al VI-lea și Ceasul al IX-lea. Precum am spus, ele au în centrul lor Sfânta Liturghie; de aceea unele dintre aceste Laude se săvârșesc în ziua premergătoare Liturghiei, parte din ele în însăși ziua Liturghiei, care se săvârșește între Ceasul al VI-lea și Ceasul al IX-lea.

b. *Originea Laudelor bisericești* o găsim în Vechiul Testament, unde vedem că erau stabilite ore în timpul zilei pentru rugăciune și anume dimineața și seara: «și pentru a sta dimineața și seara a lăuda și a se mărturisi Domnului» (I Par. XXIII, 30). Așa s-a stabilit la început Ceasul al III-lea de dimineață (ora 9 la noi) și Ceasul al IX-lea spre seară (ora 3 de după masă), apoi s-a adăugat Ceasul al VI-lea (ora 12 sau amiază): «Iar eu către Dumnezeu am strigat și Domnul m-a auzit pe mine. Seara și dimineața și la amiază spune-voi, voi vesti și va auzi glasul meu» (Ps. 54, 18–19). La acestea s-au mai adăugat și alte momente din zi în care se aduce laudă lui Dumnezeu, lucru despre care vorbește tot psalmistul David: «De șapte ori pe zi Te-am lăudat pentru judecățile dreptății Tale» (Ps. 118, 164) și: «La miezul nopții m-am sculat ca să Te laud pe Tine pentru judecățile dreptății Tale» (Ps. 118, 62).

În baza acestei obișnuințe, Sfinții Apostoli încă de la început își făceau rugăciunile lor la anumite ore din timpul zilei. De ex., la ceasul al III-lea din zi ei se aflau la rugăciune când S-a pogorât peste ei Duhul Sfânt (Fapte II, 15). La ceasul al VI-lea Sf. Apostol Petru s-a suit în foisor ca să se roage (Fapte X, 9). În același scop Petru și Ioan s-au suit la templu la ceasul al IX-lea, când au vindecat pe un bărbat olog (Fapte III, 1); Sf. Apostol Pavel și cu Sila, fiind în închisoare, lăudau pe Dumnezeu la miezul nopții (Fapte XVI, 25).

Această practică a Sfinților Apostoli de a face rugăciuni la anumite ore a dus la obișnuința credincioșilor de a se aduna și ei la acele ore și a aduce rugăciuni și laudă lui Dumnezeu; ba, mai mult, s-au adăugat și alte momente de rugăciune din timpul zilei, ajungându-se la sfârșitul secolului IV la numărul de șapte.

Numărul de șapte, al Laudelor bisericești, este întâlnit foarte des în cărțile Vechiului Testament: «În ziua a șaptea S-a odihnit Dumnezeu de lucrul Său» (Facere IV, 5); cetatea Ierihonului a fost înconjurată de șapte preoți cu șapte trâmbițe timp de șapte zile, înainte de a fi cucerită (Iosua VI, 13–21); în profetia lui Daniel, referitoare la venirea Mântuitorului, numărul șapte apare de asemenea (Daniel IX, 24).

În Noul Testament numărul de șapte are o însemnătate deosebită. De șapte ori zece este numărul ucenicilor Domnului (Luca X, 1); șapte pilde despre împărăția cerurilor a rostit Mântuitorul (Matei XIII); El recomandă ca iertarea aproapelui să fie de șaptezeci de ori câte șapte (Matei XVIII, 11–23); șapte cereri sunt în Rugăciunea Domnească; Sf. Apostol Ioan scrie celor șapte Biserici din Asia (Apoc. I, 4) etc. Importanța aceasta simbolică și străveche a numărului șapte s-a păstrat și în învățătura Bisericii noastre. De ex.:

darurile Duhului Sfânt sunt șapte; șapte sunt sfintele taine; șapte sunt păcatele de moarte; șapte este numărul preoților slujitori, precum și al pericopelor din Apostol și Evanghelie, care se citesc la taina maslului. Iată de ce Sfinții Părinți, având în vedere că numărul acesta este foarte des întâlnit în scrierile Sfintei Scripturi, au fixat numărul Laudelor bisericești la șapte.

c. **Timpul săvârșirii Laudelor bisericești.** Întrucât, precum am văzut, ziua liturgică începe cu seara zilei precedente, serviciul divin al fiecărei zile liturgice începe cu slujba de seară, adică cu Vecernia, și se încheie cu Ceasul al IX-lea din ziua următoare. Pentru a putea participa credincioșii la ele, Laudele bisericești au fost împărțite în trei grupe sau cicluri, și anume:

Grupa I cuprinde: *Ceasul al IX-lea*, cu care se încheie serviciul divin al zilei în care ne aflăm, *Vecernia*, cu care începe serviciul divin al zilei următoare, și *Pavecernița*.

Grupa a II-a cuprinde: *Miezonoptica*, *Utrenia* și *Ceasul I*, care este împreunat cu *Utrenia*.

Grupa a III-a cuprinde: *Ceasul al III-lea*, *Ceasul al VI-lea* și *Obednița* (Tipică sau Prânzândă), care de fapt nu face parte din cele șapte Laude și se săvârșește numai în mănăstiri, mai ales în zilele în care nu se face Liturghie.

Toate aceste trei grupe de slujbe închipuie Sfânta Treime și, după cum zice Simeon al Tesalonicului, ne dau prilejul să ne asemănăm cu cele nouă cete îngerești, care laudă neîncetat pe Dumnezeu în ceruri.

d. **Despre Vecernie, Pavecerniță, Miezonoptică, Utrenie și Ceasuri.**

1) *Vecernia* (de la *vecer* = seară, *ἑσπερινός*) este slujba de seară, cu care se începe serviciul divin din fiecare zi liturgică. Ea se săvârșea în vechime după apusul soarelui, iar azi se săvârșește la orele trei (iarna) sau patru (vara) după-amiază. Deși este slujbă de seară, în anumite zile din cursul anului se săvârșește dimineața, și anume când este împreunată cu Liturghia; așa se face în toate zilele din Postul Mare când se săvârșește Liturghia Darurilor mai înainte sfințite (vezi această liturghie la Lecția XXI), precum și în cele patru zile din cursul anului în care se face Liturghia Sfântului Vasile unită cu Vecernia (ajunul Nașterii și al Bobotezei, Joia și Sâmbăta din

Săptămâna Patimilor); la fel se întâmplă în anii când Buna-Vestire cade într-una din zilele de luni până vineri în Postul Mare și când se săvârșește Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur unită cu Vecernia. De asemenea, Vecernia zilei de luni după Rusalii se face în Duminica Rusaliilor îndată după Liturghie.

Vecernia este o slujbă de mulțumire pentru ziua care a trecut, dar și o rugăciune de cerere pentru a petrece noaptea și ziua următoare sub scutul lui Dumnezeu. Ea ne amintește de ridicarea de pe cruce și înmormântarea Domnului nostru Iisus Hristos, care a avut loc spre seară.

Vecernia este de trei feluri: 1. Vecernia sărbătorilor; 2. Vecernia mică și 3. Vecernia de toate zilele (a zilelor de rând).

a) *Vecernia sărbătorilor* se săvârșește în ajunul duminicilor, al sărbătorilor împărătești și al sărbătorilor sfinților cu prăznuire, precum urmează:

După Ceasul al IX-lea, preotul, îmbrăcat cu epitrahilul, deschide perdeaua ușilor împărătești și dă binecuvântarea: «Binecuvântat este Dumnezeu nostru...», din fața Sfintei Mese. Își ia apoi Liturghierul și, ieșind pe ușa de miazănoapte, vine în fața ușilor împărătești, unde citește cele șapte rugăciuni ale luminilor (ale înserării), timp în care la strană se rostește «Veniți să ne închinăm...» și se citește Psalmul 103.

Terminându-se psalmul de citit, preotul, din locul unde se află, rostește ectenia mare, după terminarea căreia se închină și intră în altar pe ușa de miazăzi. La strană se cântă «Fericit bărbatul...». Apoi preotul, din altar, zice ectenia mică, după care la strană se cântă Ps. 140: «Doamne, strigat-am...», cu stihurile (versetele) și stihirile arătate la slujba respectivă din Minei, Octoih, Triod, ori Penticostar. În timpul acesta preotul face căderea mare. La «Mărire... și acum...», îmbracă felonul și face vohodul sau ieșirea. Stând în fața Sfintei Mese primește cădelnița, pe care o binecuvintează, înconjoară Sfânta Masă și, ieșind pe ușa de miazănoapte, ajunge în mijlocul bisericii, rostind în taină rugăciunea «Seara și dimineața...». Binecuvintează intrarea, zicând: «Binecuvântată este intrarea sfinților Tăi...», după care face căderea în naos. Terminându-se la strană cântarea, preotul zice din fața ușilor împărătești: «Înțelepciune, drepti!», cădind spre altar. Apoi intră în altar, iar la strană se citește ori se

cântă «Lumină lină...», după care preotul spune: «Să luăm aminte! Pace tuturor! Înțelepciune! », iar la strană se cântă prochimenul zilei din săptămâna în care ne aflăm. La praznicele împărătești și la sărbătorile sfinților, după prochimen se citește la strană paremiile. Urmează ectenia întreită: «Să zicem toți...», după care la strană se citește rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...», apoi preotul rostește ectenia «Să plinim rugăciunile noastre cele de seară...».

La sărbătorile cu priveghere (cele care au Vecernie mică și Vecernie mare) aici se pune rânduiala Litiei, după care se cântă stihovna; apoi la strană se citește rugăciunea «Acum slobozește», urmată de rugăciunile începătoare, iar după «Tatăl nostru» preotul rostește ecfonisul «Că a Ta este împărăția...» și se cântă troparele rânduite.

Dacă s-a făcut Litie, după tropare se citește rugăciunea de binecuvântare a celor de pe litier, după care preotul intră în altar, în timp ce cântăreții cântă: «Fie numele Domnului binecuvântat...» și «Bogații au sărăcit...», după care, venind între ușile împărătești, preotul face otpustul zilei.

b) *Vecernia cea mică* se găsește numai la sărbătorile cu priveghere și se săvârșește când se face sfințirea bisericii, la hramul bisericii, iar la mănăstiri se face la toate sărbătorile cu priveghere, înainte de masa de seară. Rânduiala ei este foarte scurtă, fiind o prescurtare a Vecerniei celei mari, adică a Vecerniei sărbătorilor, descrisă până aici, pe care monahii o fac apoi seara după cină în cadrul slujbei Privegherii.

c) *Vecernia de toate zilele* (a zilelor de rând) se face, de asemenea, numai la mănăstiri, astfel: Binecuvântarea, Ps. 103, ectenia mare, «Doamne strigat-am...» numai cu șase stihiri. La «Mărire... și acum...» preotul nu face vohodul, deci nu îmbracă felonul, ci se citește îndată «Lumină lină...». Apoi prochimenul zilei săptămânale, rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...», după care, din fața ușilor împărătești, preotul zice ectenia cererilor, apoi se cântă stihovna. Se citește rugăciunea «Acum slobozește...» și rugăciunile introductive, iar după ecfonisul rugăciunii «Tatăl nostru...», troparele rânduite. Din fața ușilor împărătești preotul rostește apoi ectenia întreită («Miluiește-ne pe noi, Dumnezeu...») și otpustul.

d) Pe lângă Vecerniile amintite, mai sunt câteva Vecernii din cursul anului cu anumite particularități în rânduiala lor, și anume:

Vecernia care se face în Vinerea Patimilor (Vecernia Sâmbetei celei Mari), la care vohodul se face cu Evanghelia. După prochimen se citește o paremie, un Apostol și o Evanghelie. La «Mărire... și acum...», de la stihovna, preotul scoate Sfântul Epitaf în mijlocul bisericii, unde rămâne pentru slujba deniei Prohodului.

Vecernia din Duminica Paștilor (Vecernia zilei de Luni din Săptămâna Luminată, numită și «A doua Înviere»). Bindecuvântarea se dă cu «Slavă Sfintei... Treimi...», apoi se cântă «Hristos a înviat» (de 3 ori) și stihurile Paștilor («Să învieze Dumnezeu...»), ectenia mare, «Doamne, strigat-am...»; vohodul se face cu Evanghelia, prochimenul («Cine este Dumnezeu...»), după care se citește Evanghelia (în mai multe limbi unde este posibil). La stihoavnă se adaugă stihurile Paștilor, după care se face otpustul.

Vecernia din Duminica Rusaliilor (Vecernia zilei de luni). Se face imediat după otpustul Liturghiei, preotul fiind îmbrăcat în toate veșmintele. După bindecuvântare se cântă «Împărate ceresc...», iar la ectenia mare se adaugă cereri speciale. După prochimen («Cine este Dumnezeu...») se citesc două rugăciuni cu îngenunchere. După ectenia întreită, alte două rugăciuni, iar după «Învrednicește-ne, Doamne...», se citesc alte trei rugăciuni, toate în legătură cu Pogorârea Sfântului Duh. Otpustul are o formulă specială (a se vedea Liturghierul).

Rânduiala Vecerniei când se unește cu una din cele trei Liturghii. Când Vecernia se unește cu Liturghia Sfântului Vasile cel Mare ori cu cea a Sfântului Ioan, bindecuvântarea de început se dă ca la Liturghie («Bindecuvântată este împărăția...»), după care se începe Vecernia după rânduiala sărbătorilor, dar fără catismă, până la vohod, care se face cu Evanghelia, iar după «Lumină lină...», prochimen și paremii, preotul zice o ectenie mică, cu ecfonisul «Că Sfânt ești Dumnezeul nostru», și îndată se începe partea de Liturghie cu «Sfinte Dumnezeule...». La Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, din care Vecernia face totdeauna parte integrantă, bindecuvântarea de început se dă tot ca la Liturghie, apoi cele ale Vecerniei, cu Catisma a XVIII-a și alte particularități de rânduială, care vor fi arătate la rânduiala acestei Liturghii (Lecția a XXI-a).

La Vecernia zilelor de rând din Postul Mare, când se face Liturghie, se adaugă de asemenea, la sfârșit, unele rugăciuni și cântări (tropare) specifice postului, pe care ni le arată rânduiala din Ceaslov și din Triod.

2) *P a v e c e r n i ț a* sau *N o p t â n d a*. Este o slujbă care se săvârșește numai în mănăstiri, după cină sau după Vecernie, din

care cauză se numește Pavecerniță. Cu ea se face încheierea zilei. Prin această slujbă se aduce mulțumire lui Dumnezeu pentru ajutorul dat în decursul zilei, cerându-se totodată ajutorul Lui și pentru noaptea care începe.

Pavecernița este de două feluri: mică și mare.

a) *Pavecernița mică* se face în sâmbetele și duminicile din Postul Mare și în toate zilele din restul anului, cu excepția Săptămânii Luminate.

Rânduiala ei este următoarea:

Preotul, cu epitrahilul pe grumaz, dă binecuvântarea din fața ușilor împărătești; la strană se citește «Veniți să ne închinăm...»; Psalmii 50, 69 și 142, doxologia mică (citită), rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...», Simbolul credinței, Canoanul Născătoarei de Dumnezeu din Octoih sau al Sfântului din Minei, «Cuvine-se cu adevărat...», rugăciunile începătoare, troparul zilei, al sfântului și al hramului bisericii, troparele de invocare din Ceaslov («Dumnezeul părinților noștri...»), condacul, «Doamne, miluiește» de patruzeci de ori, rugăciunea «Cela ce în toată vremea și în tot ceasul...», «Doamne miluiește (de trei ori), Mărire... și acum..., Ceea ce ești mai cinstită..., Întru numele Domnului..., Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri...». Se citesc apoi, în fața icoanelor împărătești, rugăciunile adresate Sfintei Fecioare și Mântuitorului: «Nepătată, neîntinată, fără prihană...» (la icoana Maicii Domnului), «Și ne dă nouă, Stăpâne, celor ce mergem spre somn...» (la icoana Mântuitorului), apoi preotul face otpustul.

b) *Pavecernița mare* se săvârșește numai în zilele de rând (de luni până vineri) din Postul Mare, iar în restul anului numai în ajunul Nașterii și Bobotezei, în locul Vecerniei (care atunci se unește cu Liturghia Sfântului Vasile, oficiindu-se dimineța). Rânduiala ei e mai dezvoltată decât cea a Pavecerniței mici, având în plus unele citiri, rugăciuni și cântări. Preotul, cu epitrahilul, din fața ușilor împărătești, dă binecuvântarea («Binecuvântat este Dumnezeu nostru...»), la strană, «Mărire Ție, Dumnezeu nostru..., Împărate ceresc...» și celelalte rugăciuni începătoare, iar după «Tatăl nostru...» și ecfonismul preotului, «Doamne, miluiește» (de douăsprezece ori), «Mărire... și acum..., Veniți să ne închinăm», Ps. 69 (în săptămâna I

din Postul Mare se cântă o parte din Canonul Sfântului Andrei Criteanul), apoi Psalmii 4, 6, 12, 24, 30 și 90. Se cântă: «Cu noi este Dumnezeu...» și celelalte rugăciuni introductive, troparele zilei sau ale sărbătorii, «Doamne, miluiește» (de patruzeci de ori), «Ceea ce ești mai cinstită...», «Întru numele Domnului, binecuvintează, părinte...», iar preotul zice «Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri...». Se citește apoi rugăciunea Sfântului Vasile: «Doamne, Doamne, Cel ce ne-ai izbăvit...», «Veniți să ne închinăm», Psalmii 50 și 101, rugăciunea lui Manase («Doamne Atotțiitorule...»), rugăciunile începătoare, troparele de umilință, «Doamne, miluiește» (de patruzeci de ori), «Ceea ce ești mai cinstită...», «Întru numele Domnului...». Preotul: «Pentru rugăciunile...». Se citește rugăciunea «Stăpâne Dumnezeule...», Psalmii 69 și 142, doxologia mică (citită), Canonul Născătoarei de Dumnezeu sau al sfântului, apoi la strană se cântă «Doamne al Puterilor...», după care se citesc, în fața icoanelor împărătești, patru rugăciuni către Sfânta Fecioară și către Mântuitorul: «Nepătată, neîntinată, fără prihană...» (la icoana Maicii Domnului), «Și ne dă nouă, Stăpâne, celor ce mergem spre somn...» (la icoana Mântuitorului), «Preamărită Pururea Fecioară...» (la icoana Maicii Domnului) și «Nădejdea mea este Tatăl...» (la icoana Mântuitorului). Preotul zice apoi, în genunchi, rugăciunea «Stăpâne mult-Milostive...» (care ține loc de otpust), după care, ridicându-se, zice ectenia «Să ne rugăm pentru pacea lumii» și încheie cu «Pentru rugăciunile...».

3) *Miezonoptica*. Este slujba de la miezul nopții, dar în practică ea se săvârșește dimineața, înainte de Utrenie, rânduiala fiind cuprinsă în Ceaslov. Miezonoptica ne aduce aminte de rugăciunea Mântuitorului în grădina Ghetsimani, precum și de judecata de apoi, când Mirele Bisericii va veni la miezul nopții (Matei XXV, 1-13).

Rânduiala are trei variante: una pentru zilele de rând (de luni până vineri), alta pentru sâmbete și alta pentru duminici. Toate au același plan, doar că variază cântările, rugăciunile și psalmii care se citesc.

a.) *Miezonoptica de toate zilele*. Preotul, cu epitrahilul pe grumaz, dă binecuvântarea din fața ușilor împărătești, după care la strană se citesc rugăciunile începătoare («Mărire Ție..., Împărate ceresc...» etc.), apoi Ps. 50 și Catisma a XVII-a (Ps. 118 împărțit în

trei părți), Simbolul de credință, rugăciunile începătoare («Sfinte Dumnezeule» și celelalte), troparele Miezonopticii (din Ceaslov), rugăciunea «Cela ce în toată vremea..., Ceea ce ești mai cinstită..., Întru numele Domnului...». Preotul zice: «Dumnezeule, milostivește-Te spre noi...», apoi, dacă suntem în Postul Mare, rostește rugăciunea Sfântului Efrem Sirul. Cântărețul citește rugăciunea «Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotputernice...», apoi «Veniți să ne închinăm...», Psalmii 120 și 133, troparele morților (din Ceaslov), rugăciunea «Pomeneste, Doamne...», apoi troparele de umilință, o scurtă ectenie întreită și otpustul.

b) *Miezonoptica pentru sâmbete*. Se deosebește de cea pentru toate zilele prin aceea că, în loc de Catisma a XVII-a, se citește Catisma a IX-a (Psalmii 64–69), se adaugă rugăciunea Sfântului Eustratie («Slăvindu-Te, Te slăvesc pe Tine...»), după care urmează «Veniți să ne închinăm...», Psalmii 120 și 133 și celelalte de la Miezonoptica de toate zilele.

c) *Miezonoptica pentru duminici*. Se deosebește de celelalte prin aceea că, după Ps. 50, în loc de catismă și în loc de Simbolul de credință, se citește Canonul Sfintei Treimi, al glasului de rând, din Octoih, apoi se cântă Troparele Treimice (Triadîcalele), se citește Ipacoiful glasului de rând de la Octoih, iar rugăciunea finală este citită de preot în fața ușilor împărătești, cu fața spre răsărit; această rugăciune («Întru tot puternică...») e alcătuită de Marcu Monahul. După rugăciune preotul face otpustul.

4) *U t r e n i a* (de la slav. *utro*, grec. *ὄρθρος* sau *τὸ ὀρθρινόν* = dimineată), numită uneori și mânecândă (de la lat. *mane* = dimineată), este serviciul religios de dimineată, prin care mulțumim lui Dumnezeu pentru noaptea care a trecut și ne rugăm să viețuim în pace ziua care începe. La mănăstiri și catedrale, Utrenia sărbătorilor cu priveghere se oficiază în seara zilei precedente, unită cu Vecernia mare și cu Litia. Tot seara în ajun se săvârșește și Utrenia de joi și sâmbătă în săptămâna a V-a a Postului Mare (miercuri și vineri seara), precum și în toate zilele Săptămânii Sfintelor Patimi; în aceste zile Utrenia se săvârșește însă singură (fără să fie unită cu Vecernia și Litia) și poartă denumirea de denie. .

Rânduiala Utreniei este de două feluri: a) Utrenia sărbătorilor și b) Utrenia de toate zilele. Cea dintâi se face în duminicile de peste

an, la sărbătorile împărătești și ale sfinților, iar a doua se face în zilele de rând de peste an.

a) *Rânduiala Utreniei sărbătorilor*. Preotul, îmbrăcat cu eptrahilul, deschide dvera și din fața Sfintei Mese dă binecuvântarea: «Binecuvântat este Dumnezeu nostru...» și începe cădirea mare, în timp ce strana citește «Veniți să ne închinăm...», Psalmii 19 și 20 și rugăciunile începătoare («Sfinte Dumnezeule...» și celelalte). După «Tatăl nostru» preotul rostește ecfonisul din mijlocul bisericii, după care continuă cădirea și intră în altar. La strană se citesc troparele «Mântuiește, Doamne, poporul Tău..., Mărire..., Cel ce Te-ai înălțat..., Și acum..., Mijlocitoare neînfricăta...», după care preotul rostește din fața Sfintei Mese o scurtă ectenie întreită, cădind către Sf. Masă. Cântărețul rostește «Întru numele Domnului...», iar preotul zice: «Mărire Sfintei...», la care cântărețul răspunde: «Amin. Mărire întru cei de sus, lui Dumnezeu...» și se continuă cu citirea celor șase psalmi, în care timp preotul citește cele 12 rugăciuni ale dimineții, citind pe primele șase în altar, iar pe celelalte șase în fața ușilor împărătești. Când se termină citirea psalmilor, preotul rostește ectenia mare («Cu pace Domnului să ne rugăm»), după care intră în altar pe ușa de miazăzi. Cântăreții cântă «Dumnezeu este Domnul...» și troparele rânduite, apoi se începe citirea catismelor de rând împreună cu cântarea Sedelnelor. După prima catismă preotul zice ectenia mică, se cântă primul rând de Sedelne; apoi se citește catisma a doua, din nou ectenie mică și se cântă al doilea rând de Sedelne.

După Sedelne, duminica se cântă la strană «Binecuvântările Învierii», în care timp preotul face cădire mare; apoi preotul rostește o ectenie mică, după care se citește stihira numită *Ipacoi* și se începe cântarea antifoanelor glasului de rând din Octoih. La sărbătorile împărătești și ale sfinților, după Sedelne se cântă Polieleul și Mărimurile, după care ectenia mică și antifonul I al glasului IV («Din tinerețile mele...»). Antifoanele se încheie cu prochiemenul, după care se citește Evanghelia (duminica Evanghelia se citește în partea de miazănoapte a Sfintei Mese, cu fața spre miazăzi, iar în sărbătorile de peste săptămână se citește dintre ușile împărătești). După citire, duminica preotul scoate Sfânta Evangheliie în mijlocul bisericii și o așază pe tetrapod, se închină și o sărută, după care intră în altar; în timpul acesta se cântă «Învierea lui Hristos...»,

apoi se citește Ps. 50 (la praznicele împărătești și la sărbătorile sfinților nu se cântă «Învierea lui Hristos...» și nici nu se scoate Evanghelia). Urmează «Mărire..., Pentru rugăciunile Apostolilor..., Și acum..., Pentru rugăciunile Născătoarei...», și stihul «Miluiește-ne, Dumnezeule...», cu stihira indicată. În Duminica Vameșului și a Fariseului și în duminicile următoare până la a cincea din Postul Mare (inclusiv) se cântă «Ușile pocăinței..., În cărările mântuirii...» și «La mulțimea faptelor mele...». Preotul citește rugăciunea Litiei sau rostește numai ecfonisul: «Cu mila și cu îndurările...». Urmează cântarea Catavasiilor. După Cântarea a III-a se rostește ectenia mică, apoi se citește Condacul, Icosul și Sedealna sfântului zilei, din Minei.

După Cântarea a VI-a se rostește ectenia mică, apoi se cântă Condacul Învierii al glasului de rând și se citește Icosul și Sinaxarul. După Cântarea a VIII-a preotul zice «Pe Născătoarea de Dumnezeu...», iar la strană se cântă «Mărește, suflete al meu...» cu «Ceea ce ești mai cinstită», încheindu-se cu Cântarea a IX-a a Catavasiilor, în care timp preotul face cădere mare (la praznicele împărătești se cântă stihurile și stihirile Cântării a IX-a a canonului sărbătorii respective). După Cântarea a IX-a și ectenia mică, duminica se cântă Luminânda Învierii din cele unsprezece, iar la sfinți și praznice se cântă Luminândeale zilei respective. Îndată se cântă la strană Laudele («Toată suflarea...»), stihira Evangheliei de rând (voscreasna), «Și acum... Preabine-cuvântată ești, Născătoare de Dumnezeu...» și doxologia mare. La «Sfinte Dumnezeule», preotul ia din mijlocul bisericii Sfânta Evanghelie și o așază pe antimis. În duminicile în care este de rând unul din glasurile I-IV se cântă troparul: «Astăzi mântuirea a toată lumea...»; când este unul din glasurile V-VIII, se cântă troparul «Înviat-ai din mormânt...», iar la praznice și sărbători se cântă troparul sărbătorii. Urmează ectenia întreită, ectenia cererilor și otpustul.

b) *Utrenia zilelor de rând.* Este mai scurtă și are mai puține cântări. Începutul slujbei se face exact ca la Utrenia sărbătorilor, până la catisme, care se citesc fără a fi întrerupte de ectenii. De la Sedelne se trece direct la Ps. 50, deci Evanghelia nu este. După Ps. 50 se începe citirea canoanelor; preotul rostește ectenia mică după Cântările a III-a, a VI-a și a IX-a. După Cântarea a VIII-a preotul zice: «Pe Născătoarea de Dumnezeu» și face cădere mare, în timp ce se cântă «Mărește, suflete al meu...», cu «Ceea ce ești mai cinstită». Apoi ectenia mică și Luminânda zilei, după care urmează Laudele, iar dacă în Minei nu sunt stihiri la Laude pentru sfinții zilei, se citesc Psalmii Laudelor (148, 149 și 150) din Ceaslov, apoi doxologia mică (citită),

ectenția cererilor, iar la strună se începe Stihovna; apoi «Bine este a ne mărturisi Domnului...» și rugăciunile începătoare; după «Tatăl nostru», troparul, ectenția întreită, pe care o zice preotul din fața ușilor împărătești, și otpustul, dacă nu se citește Ceasul I (dacă se citește îndată și Ceasul I, atunci otpustul Utreniei se face la sfârșitul Ceasului).

c) *Utrenii cu rânduieli deosebite în cursul anului. Utreniile de Joi și Sâmbătă din săptămâna a V-a a Postului Mare* se săvârșesc în ajunul zilelor respective (miercuri și vineri seara), sub formă de denie. Cea de Joi se caracterizează prin citirea în întregime a Canonului cel mare sau Canonul de pocăință al Sfântului Andrei Crtea-nul. Cea de Vineri, prin citirea *Acatistului Maicii Domnului*, alcătuit din douăsprezece icoase și treisprezece condace, care se citesc împărțite în patru grupe de câte trei condace și trei icoase; după fiecare icos, la strane se cântă «Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară», iar după fiecare condac: «Aliluia».

Utreniile din zilele Săptămânii Patimilor.

Acestea se fac tot din ajun sub formă de denii, iar rânduiala lor este aceea a utreniilor din zilele de rând ale Postului, dar se adaugă Evanghelia.

Denia de Joi seara se caracterizează prin adăugirea celor douăsprezece Evanghelii, a antifoanelor, scoaterea Sfintei Cruci în mijlocul bisericii înainte de Evanghelia a șasea și sărutarea ei de către preot și credincioși. După Evanghelia a șasea se cântă Fericirile, apoi se continuă citirea celorlalte Evanghelii.

Denia de Vineri seara sau Utrenia Sâmbetei celei Mari este slujba înmormântării Domnului. După începutul obișnuit, se cântă «Dumnezeu este Domnul...» și troparele îngropării Domnului («Iosif cel cu bun chip...» și celelalte). Apoi se cântă cele trei stări ale Prohodului, între care preotul zice ectenția mică și cădește de fiecare dată în jurul Sfântului Epitaf, care s-a scos în mijlocul bisericii la Vecernia precedentă. După cântările Prohodului urmează Binecuvântările Învierii, Sedelnele zilei, Ps. 50, canonul, ectenția mică, «Sfânt este Domnul...» (fără Luminândă), Laudele și doxologia mare, iar la «Sfinte Dumnezeule...» se face înconjurarea bisericii cu Sf. Epitaf. După înconjurare se intră în biserică, Sf. Epitaf este depus pe Sf. Masă și se citește o paremie, Apostolul, Evanghelia, ectenția întreită, ectenția cererilor și apolisul special al zilei.

Utrenia Duminicii Sfintelor Paști (Utrenia Învierii). Se face în timpul nopții de sâmbătă spre duminică, începând de la ora 12. Preotul îmbracă toate veșmintele luminate, întocmai ca la Sfânta Liturghie, apoi iese cu o lumânare prin ușile împărătești și, adresându-se credincioșilor, zice: «Veniți de luați lumină» (de trei ori), iar după ce credincioșii și-au aprins lumânările, preotul, luând Sfânta Evangheliie și Sfânta Cruce, iese din biserică, precedat de cântăreți, care poartă icoana Învierii și cântă «Învierea Ta, Hristoase». Oprindu-se în fața bisericii, se depun icoana, Sf. Evangheliie și Sfânta Cruce pe masa dinainte pregătită. Preotul citește Evangheliia, după care, cădind, dă binecuvântarea: «Mărire Sfintei... Treimi...», după care se cântă «Hristos a înviat...» (de trei ori). Înconjurând masa și cădind icoana Învierii, preotul rostește stihurile Învierii («Să învieze Dumnezeu...» și celelalte). După fiecare stih se cântă: «Hristos a înviat». Terminându-se stihurile, preotul rostește ectenia mare, apoi intră toți în biserică, unde slujba continuă cu Canonul Paștilor («Ziua învierii...» și celelalte). Între cântările Canonului preotul rostește ectenii mici. «Învierea lui Hristos» se cântă sau se citește de trei ori (prima dată de către preot, de două ori de cântăreți). După Canon urmează Luminânda și Laudele Paștilor. Nu se cântă doxologia, ci se trece la ectenii și se face otpustul special al Paștilor, cum arată cartea cu «Slujba Învierii».

Această rânduială a Utreniei se face în toată Săptămâna Luminată, cu deosebirea că se începe în biserică, cu binecuvântarea «Mărire Sfintei... Treimi...», «Hristos a înviat», de trei ori, căderea mare, stihurile Paștilor și celelalte, ca în prima zi.

Utreniile sărbătorilor Sfintei Cruci de la 1 august, 14 septembrie și Duminica a treia din Postul Mare. Sunt utrenii obișnuite, doar că la sfârșitul lor, după ultimul «Sfinte Dumnezeule...» de la doxologie se scoate Sf. Cruce în mijlocul bisericii, după o anumită rânduială, pentru a fi cinstită și sărutată de credincioși (v. Liturghierul, Mineiul pe sept., Triodul).

5. C e a s u r i l e.

a) *Ceasurile obișnuite (de peste tot anul).* Slujbele zilnice numite Ceasuri sunt patru: *Ceasul I* (care se oficia la început în primul ceas al dimineții), *Ceasul al III-lea* (care se citea la începutul sfertului al doilea din zi), *Ceasul al VI-lea* (care se citea totdeauna la amiază) și *Ceasul al IX-lea* (care se citea la începutul ultimului sfert al zilei, în

jurul orei trei sau patru după amiază). Astăzi, Ceasurile I, III și VI se citește aproape numai în mănăstiri, îndată după Utrenie sau înainte de Sfânta Liturghie. Numai Ceasul al IX-lea se oficiază și în bisericile de enorie, în ajunul sărbătorilor, înainte de Vecernie; cu el se încheie serviciul divin al fiecărei zile liturgice.

Rânduiala tuturor celor patru Ceasuri este alcătuită după un plan comun; ea cuprinde citiri de psalmi (câte trei la fiecare Ceas), urmate de tropare proprii fiecărui Ceas și se încheie cu o rugăciune.

Rânduiala lor se poate urmări ușor după Ceaslov.

b) În trei zile liturgice din cursul anului bisericesc, și anume: în ajunul Nașterii Domnului (24 decembrie), în ajunul Bobotezei (5 ianuarie) și în Vinerea din Săptămâna Patimilor, avem *Ceasuri speciale, numite împărătești* (fiindcă la ele asistau odinioară și împărații). Rânduiala lor se află în Mineiele de pe decembrie și ianuarie la zilele respective și în Triod; ea e mult mai dezvoltată decât a Ceasurilor obișnuite și cuprinde, la fiecare Ceas, câte o paremie, un Apostol și o Evanghelie, precum și cântări (tropare sau stihiri) speciale, care amintesc evenimentele respective din istoria sfântă a mântuirii (Nașterea, Botezul și Patimile Domnului).

c) În Săptămâna Luminată nu se citește Ceasurile obișnuite și nici celelalte Laude mici (Pavecernița și Miezonoptica); ele sunt înlocuite cu o rânduială specială, numită *Ceasurile Paștilor*, care se citește (cântă) în mănăstiri atât în locul celor patru Ceasuri, cât și în locul Pavecerniței și Miezonopticii. Ea se află în Penticostar (după slujba Utreniei din noaptea Sfintelor Paști) și este alcătuită numai din cântări luate din slujba Învierii.

Ca și celelalte Laude bisericești, slujbele Ceasurilor liturgice ne amintesc de unele evenimente din istoria vieții Mântuitorului, petrecute la ceasurile respective. Astfel, Ceasurile I și III ne amintesc de începutul patimilor Domnului, de judecată și de osândirea la moarte, care au avut loc în cursul dimineții; Ceasul al III-lea ne aduce aminte totodată de coborârea Sfântului Duh peste Sfinții Apostoli în ziua Cincizecimii. Ceasul al VI-lea ne aduce aminte de răstignirea Domnului pe Cruce, iar Ceasul al IX-lea ne aduce aminte de moartea Domnului pe Cruce, precum ne arată troparul slujbei («Cela ce în ceasul al nouălea pentru noi cu trupul moarte ai răbdat...»).

LECȚIA A 19-A

SFÂNTA LITURGHIE. CELE TREI LITURGHII ORTODOXE ȘI TIMPUL SĂVÂRȘIRII LOR. RÎNDUIALA LITURGHIILOR SFÂNTULUI IOAN ȘI A SFÂNTULUI VASILE

1. CE ESTE SFÂNTA LITURGHIE

Sfânta Liturghie a fost întemeiată de Mântuitorul în seara Cinei celei de Taină, când a binecuvântat pâinea și a dat-o Sfinților Apostoli, zicând: *«Luați, mâncați, acesta este trupul Meu...»*, apoi a binecuvântat paharul de vin, pe care l-a dat Sfinților Apostoli, zicând: *«Beți dintru acesta toți...»*, adăugând porunca: *«Aceasta să faceți întru pomenirea Mea»* (Matei XXVI, 26–28; Marcu XIV, 22–24; Luca XXII, 19–20 și I Cor. XI, 23–25), pentru ca de roadele jertfei să beneficieze întreaga omenire până la sfârșitul veacurilor. Prin cuvintele de mai sus, Mântuitorul împuternicește pe Sfinții Apostoli de a

săvârși jertfa cea nouă, obligându-i să o facă spre aducere aminte de patimile și jertfa Lui. La rândul lor, Sf. Apostoli au transmis acest drept arhierilor și preoților, ca urmași legitimi ai lor.

Sfânta Liturghie este slujba cea mai sfântă, prin care Biserica creștină aduce lui Dumnezeu prinosul ei de recunoștință și de cinstire pentru binefacerile primite de la El. Ea este o prelungire sau actualizare a jertfei Mântuitorului pentru mântuirea noastră, dar ritualul sau rânduiala ei simbolizează întreaga viață a Mântuitorului, de la naștere și până la înălțarea Sa la ceruri.

Această sfântă slujbă mijlocește credincioșilor întâlnirea reală și adevărată cu Hristos-Mântuitorul, pe care Îl avem prezent sub forma pâinii și a vinului, care, în momentul invocării Duhului Sfânt de către preot, se prefac în Trupul și Sângele Domnului. De aceea, Sfânta Liturghie ne procură darul cel mai de preț pe care l-a dat Dumnezeu oamenilor și ea constituie centrul întregului cult divin public ortodox.

Cuvântul «liturghie» vine de la cuvântul grecesc *λείον έργον*, prin care grecii înțelegeau orice lucrare publică sau orice lucru făcut în folosul statului sau al obștei. În creștinism, această numire a fost dată mai întâi tuturor actelor de cult săvârșite de către preoți și leviți în cultul Vechiului Testament (Luca I, 23 și Evrei IX, 21). Mai târziu s-a dat numirea de *liturghie* tuturor slujbelor religioase din cultul creștin, ca apoi înțelesul cuvântului să se restrângă numai la acea slujbă religioasă în cadrul căreia are loc prefacerea Cinstitelor Daruri în Trupul și Sângele Mântuitorului, adică săvârșirea Sfintei Euharistii și împărtășirea credincioșilor cu Sfintele Daruri.

2. LITURGHIILE ORTODOXE ȘI TIMPUL SĂVÂRȘIRII LOR

În Bisericile ortodoxe se oficiază trei Sfinte Liturghii, și anume: Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, Liturghia Sfântului Vasile cel Mare și Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, numită și a Sfântului Grigorie Dialogul.

a. **Liturghia Sfântului Vasile** se săvârșește numai de 10 ori pe an: în primele 5 duminici ale Postului Mare, în Joia și Sâmbăta din Săptămâna Patimilor, în ziua Sfântului Vasile (1 ianuarie), în ajunul Nașterii Domnului (24 decembrie) și în ajunul Bobotezei (5 ianuarie). Atât în Joia și Sâmbăta Patimilor, cât și în ajunul Nașterii și al

Botezului Domnului, Liturghia aceasta este unită cu Vecernia (vezi în urmă, la rânduiala Vecerniei). Când cele două ajunuri cad sâmbăta sau duminica, atunci în ziua ajunului se săvârșește Liturghia Sfântului Ioan, iar a Sfântului Vasile se face în ziua praznicelor, fără să se mai unească cu Vecernia.

b. **Liturghia Sfântului Grigorie** Dialogul se săvârșește de obicei miercuria și vinerea din timpul Postului Mare (afară de Vinerea Patimilor), luni și marți din Săptămâna Patimilor și în câteva zile în care cad sărbători mai importante din perioada postului, ca: Sf. Haralambie (10 februarie), a doua și a treia aflare a Cinstului Cap al Sf. Ioan Botezătorul (24 februarie), Sfinții 40 de Mucenici (9 martie) și ajunul Bunei-Vestiri (24 martie), dacă acestea cad în zilele de luni până vineri inclusiv.

c. **Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur** se săvârșește în toate celelalte zile din cursul anului. În afară de timpul Postului Mare, Liturghia Sfântului Ioan se săvârșește în toate sărbătorile din cursul anului, cu excepția celor trei zile liturgice din perioada Octoiului, în care se face Liturghia Sfântului Vasile (1 ianuarie, ajunul Nașterii și ajunul Bobotezei). În timpul Postului Mare ea se săvârșește de opt ori: în primele șase sâmbete, în Duminica Floriilor și în ziua Bunei-Vestiri (25 martie), în orice zi a săptămânii ar cădea.

În bisericile de enorie, Liturghia se săvârșește în toate zilele de duminici și sărbători, iar la mănăstiri și catedrale se săvârșește în fiecare zi, cu excepția Postului Mare, când se face numai miercuria, vinerea, sâmbăta și duminica. Cât privește momentul din zi la care trebuie să înceapă Sfânta Liturghie, este ceasul III (ora 9 dim.), când Domnul a fost răstignit pe cruce (Marcu XV, 25) și când S-a pogorât Duhul Sfânt peste Sfinții Apostoli.

Sunt însă în cursul anului zile când nici în mănăstiri nu se săvârșește nici o liturghie, și anume: Vinerea Patimilor, luni și marți din prima săptămână a Postului Mare, miercuria și vinerea din săptămâna lăsatului sec de brânză. La acestea se adaugă toate zilele de luni, marți și joi din săptămânile II-VI ale Postului Mare, în care nu se face Liturghie decât dacă va cădea în ele vreuna dintre sărbătorile bisericesti enumerate mai înainte; altfel, în ele se face în mănăstiri numai slujba Laudelor bisericesti, fără Liturghie.

Locul săvârșirii Sfintei Liturghii. Sfânta Liturghie se săvârșește numai în biserică, paraclise sau capele sfințite și cu antimis. Numai în cazuri excepționale, ca: hramurile mănăstirilor sau la sfințirile de biserici și numai cu aprobarea episcopului se poate săvârși Sfânta Liturghie în afară de biserică, punându-se pe o masă sf. antimis, fără acesta neputându-se sluji nici în biserică și nici afară din biserică.

Lucrurile necesare pentru săvârșirea Sfintei Liturghii. Pentru săvârșirea Sfintei Liturghii sunt necesare următoarele: sf. antimis, sfintele veșminte, sfintele vase (discul, potirul, steluța, copia, lingurița și acoperămintele), prescuri, vin curat și apă. Mai trebuie cărțile necesare preotului: Sf. Evanghelie și Liturghierul, iar pentru cântăreți: Apostolul și Catavasierul. Sunt necesare, de asemenea, mai multe lumânări: cel puțin două pe Sf. Masă, una la proscomidiar și câte una în sfeșnicele împărătești.

3. RÂNDUIALA LITURGHIEI SFÂNTULUI IOAN ȘI A LITURGHIEI SFÂNTULUI VASILE CEL MARE

Slujba Sfintei Liturghii se împarte în trei părți: a) Proscomidia, b) Liturghia celor chemați (a catehumenilor) și c) Liturghia credincioșilor (Liturghia euharistică).

a) *Proscomidia* (de la grec. προσκομίζειν = a oferi, a pune înainte) este prima parte a Sfintei Liturghii și cuprinde rânduiala pregătirii și binecuvântării materiei pentru Sf. Jertfă (pâinea și vinul), fiind parte integrantă a Sfintei Liturghii, deși are binecuvântare și otpust proprii.

La mănăstiri și catedralele episcopale, unde se oficiază ciclul complet al celor șapte Laude, Proscomidia se săvârșește de regulă în timpul Ceasurilor I, III și VI. Dar în bisericile parohiale, unde nu se citesc Ceasurile, ci după Utrenie urmează imediat Liturghia, Proscomidia se face în timpul Utreniei. Ea se săvârșește numai în altar, la locul numit proscomidiar. La săvârșirea ei de către preot nu participă nici cântărețul și nici credincioșii, ci numai diaconul, dacă este.

Înainte de a începe lucrarea Proscomidiei, preotul se pregătește sufletește prin închinarea la icoanele din naosul bisericii, în felul următor: venind în mijlocul bisericii și stând cu fața spre răsărit, el se închină de trei ori, se întoarce spre scaunul arhieresc și depune metanie în semn de supunere și respect față de ierarhul locului, apoi

iarăși cu fața spre răsărit zice în taină: «Binecuvântat este Dumnezeu nostru...» și rostește în șoaptă rugăciunile începătoare: «Împărate ceresc..., Sfinte Dumnezeule...» și celelalte și troparele de umilință. Apoi vine în fața icoanei împărătești a Mântuitorului, zicând rugăciunea: «Preacuratul Tău chip...» și sărută icoana; trece la icoana Născătoarei de Dumnezeu și o sărută, zicând rugăciunea: «Ceea ce ești izvorul milei...». Apoi merge la icoana dinspre miazăzi (a hramului) și la cea dinspre miazănoapte, sărutându-le și zicând troparele și condacele sfinților respectivi. Apoi vine și sărută icoana de pe iconostas, zicând troparul sfântului zilei sau al hramului bisericii și, venind din nou în mijlocul bisericii, zice rugăciunea: «Doamne, trimite mâna Ta...» și face apolisul. Acum intră în sfântul altar pe ușa de miazănoapte, zicând: «Întra-voi în casa Ta...» și sărută Sf. Evanghelie, Sf. Masă și Sf. Cruce. Apoi îmbracă sfintele veșminte, rostind rugăciunile respective, după care își spală mâinile, rostind rugăciunea: «Spăla-voi între cei nevinovați...».

Pregătit astfel, merge la proscomidiar, își așază la îndemână cele necesare și apoi zice: «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul, și mă miluiește!» și troparul «Răscumpăratu-ne-ai pe noi...». Dând binecuvântarea pentru începerea Proscomidiei, ia prescura în mâna stângă și copia în mâna dreaptă și, însemnând cruciș de trei ori, zice: «Întru pomenirea Domnului...», înfige copia în dreapta pecetii și zice: «Ca un miel nevinovat...», apoi în stânga, zicând: «Ca o oale spre junghiere...»; în partea de sus: «Întru smerenia Lui...» și jos «Iar neamul Lui cine-l va spune...». Înfigând din nou copia, scoate Agnețul zicând: «Că s-a luat de pe pământ viața Sa...», pune Agnețul pe sf. disc cu pecetea în sus și împunge cu copia unde sunt inițialele «IS», zicând: «Și unul din ostași...». Luând acum vinul și apa, toarnă în sf. potir zicând: «și îndată a ieșit sânge și apă», după care binecuvintează potirul cu formula din Liturghier.

Acum ia prescura a doua, scoțând din ea pătctică în formă de triunghi pentru Născătoarea de Dumnezeu, zicând: «Întru pomenirea Stăpânei...» și așezând-o pe disc, în dreapta Agnețului, zice: «De față a stat Împărăteasa...». Luând apoi prescura a treia, scoate miridele pentru cele nouă cete ale sfinților, rostind la fiecare miridă rugăciunile respective și le așază în rânduri de câte trei, de sus în jos, în partea stângă a Agnețului. Din prescura a patra scoate miride pentru

episcopul locului, conducătorii țării și ctitorii bisericii, așezându-le sub Agneț și rostind formulele respective la fiecare. Aici pomenește și pe arhiereul care l-a hirotonit, dacă este în viață. În continuare, din aceeași prescură scoate cu vârful copiei fărâmituri mici pentru credincioșii vii, rostind rugăciunea: «Primește, Doamne...» și le așază în partea stângă. Tot din prescura a patra va proskomidi, în continuare, pentru toți credincioșii vii înscriși pe pomelnicele aduse de către aceștia, rostind rugăciunea «Pentru pomeniirea și iertarea păcatelor...». Din a cincea prescură scoate fărâmituri pe care le așază în partea dreaptă, apoi pomenește pe morții de pe pomelnice, începând cu ctitorii bisericii și arhiereul care l-a hirotonit, dacă a decedat. Reia prescura a patra și scoate o părticică pentru el, rostind: «Pomenește, Doamne, după mulțimea îndurărilor...» (a se vedea ordinea așezării miridelor și formulele întregi în Liturghier).

Terminând acestea, preotul binecuvintează tămâia din cădelniță, zicând: «Tămâie îți aducem Ție...» și, luând steluța, o apropie de cădelniță, o sărută și o pune pe sf. disc, zicând: «Și venind steaua...». La apoi acoperământul discului, îl apropie de cădelniță, îl sărută și acoperă discul, zicând: «Domnul a împărățit...». La fel procedează cu acoperământul potirului, zicând: «Acoperit-au cerurile bunătatea Ta...». Apoi ia acoperământul cel mare, acoperă discul și potirul și zice: «Acoperă-ne cu acoperământul aripilor Tale...», după care zice rugăciunea punerii înainte: «Doamne, Dumnezeuul nostru...», apoi face apolisul, tămâiază Sf. Masă și întreg altarul, zicând: «În mormânt cu trupul...» și Ps. 50.

b) *Liturghia catehumenilor.*

După terminarea Proskomidiei, preotul vine în fața Sfintei Mese și face trei metanii, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul...»; apoi cu mâinile ridicate zice în șoaptă: «Împărate ceresc...» (de trei ori), «Mărire întru cei de sus...» (de două ori) și «Doamne, buzele mele...» (o dată). De la Paști și până la Înălțare, în loc de «Împărate ceresc», se zice: «Hristos a înviat», de trei ori, iar de la Înălțare și până la Rusalii nu se zice nimic, ci numai: «Mărire întru cei de sus...» și celelalte.

După aceasta, preotul se închină, sărută Sf. Evanghelie, Sf. Masă și Sf. Cruce. Deschide dvera și ușile împărătești, dacă nu sunt deschise mai dinainte, de la doxologie, și, venind la Sf. Masă, ia Sf. Evan-

ghelie și dă binecuvântarea: «Binecuvântată este Împărăția Tatălui...», făcând în același timp semnul Sfintei Cruci cu Evanghelia deasupra antimisului. După aceasta pune Evanghelia pe antimis, închide sfintele uși și rostește ectenia mare («Cu pace Domnului să ne rugăm»). După ecfonis, preotul citește în taină rugăciunea Antifonului I: «Doamne, Dumnezeuul nostru», iar la strană se cântă Antifonul I. Apoi preotul zice ectenia mică, după care se cântă Antifonul II, iar preotul citește rugăciunea Antifonului II («Doamne, Dumnezeuul nostru...»). Din nou ectenie mică și se cântă apoi Fericirile ori Antifonul special al praznicelor, în timp ce preotul citește rugăciunea Antifonului III («Cela ce ne-ai dăruit nouă...»).

La «Mărire..., Și acum», preotul deschide sfintele uși, se închină de trei ori în fața Sfintei Mese, ia Sf. Evanghelie de pe antimis și în locul ei pune Sf. Cruce. Cu Sf. Evanghelie înălțată în dreptul frunții înconjoară Sf. Masă și, precedat de un purtător de lumină, iese pe ușa de miazănoapte în mijlocul bisericii, zicând în taină rugăciunea intrării: «Stăpâne Doamne, Dumnezeuul nostru...». Ajungând în mijlocul bisericii binecuvintează intrarea, zicând încet: «Binecuvântată este intrarea sfinților Tăi...», sărută Sf. Evanghelie și merge pe solee, unde la terminarea Antifonului al treilea înalță Sf. Evanghelie, zicând: «Înțelepciune, dreptți!». Întrând în sf. altar pune Sf. Evanghelie la locul ei pe sf. antimis. La strană se cântă: «Veniți să ne închinăm...», apoi troparele și condacele rânduite. După acestea, preotul zice: «Domnului să ne rugăm» și ecfonisu «Că sfânt ești Dumnezeuul nostru...», iar la strană se cântă «Sfinte Dumnezeule» (la Nașterea Domnului, la Bobotează, Paști și Rusalii se cântă «Căți în Hristos...», iar la sărbătorile Sfintei Cruci «Crucii Tale...»). În timpul acesta preotul citește rugăciunea cântării întreit sfinte («Doamne, Dumnezeuul nostru...»), după care zice și el în șoaptă: «Sfinte Dumnezeule...» de trei ori, făcând de fiecare dată câte o închinăciune. Înaintea ultimului «Sfinte Dumnezeule», preotul rostește din fața Sfintei Mese: «Puternic»; apoi se pleacă spre proscomidiar, zicând: «Binecuvântat este Cel ce vine...», și merge spre scaunul cel de sus, zicând: «Binecuvântat ești pe scaunul mării Tale...».

Terminându-se cântarea Trisaghionului urmează citirea Apostolului, în care timp preotul face cădirea mică. După terminarea cădirii, citește rugăciunea dinainte de Evanghelie: «Strălucește în

inimile noastre...». După citirea Apostolului, preotul citește Sf. Evanghelie din fața ușilor împărătești. Apoi, terminând de citit, închide Evanghelia, o sărută și, întorcând-o cu fața (Învierea) spre credincioși, face cu ea semnul Sfintei Cruci și o pune pe Sf. Masă cu tăietura foilor spre răsărit, în așa fel încât să rămână antimisul descoperit. Preotul închide ușile împărătești și rostește ectenia întreită («Să zicem toți...»), iar după ecfonisul «Că milostiv și iubitor de oameni ești...», continuă cu ectenia pentru cei chemați («Rugați-vă, cei chemați, Domnului»), desfăcând în același timp antimisul. La ecfonisul acestei ectenii («Ca și aceștia împreună cu noi...») face cu buretele semnul Sfintei Cruci peste antimis, sărută buretele și îl pune în partea de răsărit a sfântului antimis și rostește formula «Câți sunteți chemați, ieșiți!...», cu care se încheie Liturghia catehumenilor.

c) *Liturghia credincioșilor* începe cu ectenia «Câți suntem credincioși...». Preotul citește rugăciunea întâi pentru credincioși și rostește ecfonisul: «Că Ție se cuvine...», apoi o altă ectenie mică, citește rugăciunea a doua pentru credincioși și încheie cu ecfonisul «Ca sub stăpânirea Ta...». La strană se începe cântarea imnului heruvimic, în care timp preotul citește în taină rugăciunea: «Nimeni din cei chemați...». Apoi zice și el de trei ori: «Noi, care cu taină pe Heruvimi închipuim...», după care ia cădelnița și face cădirea mică, zicând în taină Ps. 50.

Terminând cădirea, preotul face două închinăciuni în fața Sfintei Mese, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curățește-mă, pe mine...», sărută Sf. Masă, sf. antimis și Sf. Cruce, face a treia metanie în fața Sfintei Mese, se întoarce spre credincioși și venind între ușile împărătești își cere iertare. De aici merge la proscomidiar, zicând: «Ridicați mâinile voastre...», ia Aerul de pe Cinstitele Daruri, îl atinge de fumul cădelniței și îl pune pe spate, ia sf. disc în mâna stângă și îl ridică în dreptul frunții și potirul în mâna dreaptă, ținându-l în dreptul pieptului și ieșind pe ușa de miazănoapte, precedat de un purtător de lumină, merge în mijlocul naosului, unde face pomenirile prescrise în Liturghier. La ultima formulă «Și pe voi pe toți...», face semnul Sfintei Cruci cu potirul peste credincioși și apoi se întoarce și intră în altar pe ușile împărătești, zicând încetisor troparele: «Iosif cel cu chip bun..., În mormânt cu trupul..., Ca un purtător de viață...». Punând sf. disc și sf. potir pe Sf. Masă, ia acoperămintele de pe ele, le acoperă cu Aerul și tămâindu-le zice: «Fă bine,

Doamne...». Apoi închide ușile împărătești și dvera și citește rugăciunea punerii-înainte a Darurilor. În acest timp la strană se cântă: «Ca pe Împăratul tuturor...».

După terminarea cântării preotul rostește ectenia: «Să plinim rugăciunile noastre...». După ecfonis binecuvintează pe credincioși, zicând: «Pace tuturor!», apoi: «Să ne iubim unii pe alții...», iar strana cântă «Pe Tatăl...». În timpul acesta preotul zice în taină: «Iubi-Te-voi, Doamne...», se închină de două ori, sărută discul, potirul și Sf. Masă și se închină a treia oară. Apoi rostește: «Ușile, ușile...», se trage dvera și se rostește Simbolul credinței, în care timp preotul ridică Aerul cu ambele mâini și îl clatină deasupra Cinstitelor Daruri, zicând și el însuși, încet, Simbolul Credinței. La «și a înviat a treia zi...», preotul sărută Aerul și îl pune de o parte. După terminarea Crezului preotul deschide sfintele uși și zice: «Să ștăm bine...». Apoi la Sf. Cruce și venind între ușile împărătești, cu fața spre credincioși, îi binecuvintează cu Sf. Cruce, zicând: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos...»; apoi, înălțând dreapta cu Sf. Cruce, zice: «Sus să avem inimile!» și întorcându-se spre icoana Mântuitorului, trece crucea în mâna stângă și se închină, zicând: «Să mulțumim Domnului!».

Apoi revine la Sf. Masă și pune Sf. Cruce la locul ei, închide sfintele uși și dvera și începe citirea rugăciunii Sfintei Jertfe (anaforaua): «Cu vrednicie și cu dreptate este...». La ecfonisul «Cântarea de biruință», ridică steluța de pe sf. disc, face cu ea semnul Sfintei Cruci peste sf. disc, o sărută și o pune deasupra buretelui, continuând a citi rugăciunea «Cu aceste fericite Puteri...», în timp ce strana cântă «Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul...». La ecfonisul «Luați, mâncați...», preotul arată cu mâna dreaptă spre Agneț, se închină și zice «Amin»; la «Beți dintru acesta toți...», arată spre potir și iarăși zice «Amin». La «Ale Tale dintru ale Tale...», ia cu mâna dreaptă discul și cu stânga potirul (mâinile fiind încrucișate, dreapta peste stânga) face cu ele semnul Sfintei Cruci peste antimis și apoi le așază la loc. La strană se cântă acum «Pe Tine Te laudăm...», iar în timpul acesta preotul face mai întâi trei metanii, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curățește-mă pe mine...». Apoi ridicându-și mâinile în sus, zice de trei ori troparul Ceasului III («Doamne, Căla ce pe Preasfântul Tău Duh...»), cu cele două stihuri din Ps. 50 și continuă citirea în taină a rugăciunii Sfintei Jertfe, cu rugăciunea epiclezei: «Încă aducem Ție

această slujbă...». Acum face sfințirea Darurilor, făcând semnul Sfintei Cruci asupra lor, cu formulele de sfințire din Liturghier, după care îngenunchează citind rugăciunea de mijlocire generală pentru vii și morți: «Încă aducem Ție această slujbă...».

Apoi se trage dvera și preotul, ridicându-se, rostește ecfonisul: «Mai ales pe Preasfânta...», cădind spre Sf. Daruri. La strană se cântă Axionul, în timp ce preotul citește rugăciunile de mijlocire, binecuvintează anafora și își spală mâinile, apoi rostește ecfonisul pentru pomenirea episcopului locului: «Întâi pomeneste, Doamne...». După aceea, binecuvintează cu mâna pe credincioși, zicând: «Și să fie milele Marelui Dumnezeu...», după care se trage dvera și preotul rostește ectenia: «Pe toți sfinții pomenindu-i...», apoi ecfonisul: «Și ne învrednicește...», iar credincioșii cântă «Tatăl nostru». Preotul încheie rugăciunea cu ecfonisul: «Că a Ta este împărăția...», după care binecuvintează pe credincioși, zicând: «Pace tuturor!» și: «Capetele voastre», la care strana răspunde «Ție, Doamne», cântat prelung, în care timp preotul citește rugăciunea plecării capetelor («Mulțumim Ție...»), încheind cu ecfonisul «Cu harul și cu îndurările...». Apoi citește în taină rugăciunea dinaintea împărtășirii («Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase...»), după care se închină de trei ori, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curățește-mă...».

Ia apoi Sf. Agneț de pe sf. disc și îl înalță, zicând: «Să luăm aminte! Sfintele, Sfinților». La strană se cântă *Chinonicul* sau se citește Cazania. În acest timp preotul ia Sfântul Agneț și îl împarte în patru părți, zicând: «Se sfărâmă și se împarte Mielul lui Dumnezeu...», punând păticea IS în partea de răsărit a discului, pe cea cu HS la apus, pe cea cu NI la miazănoapte și pe cea cu KA la miazăzi. Ia apoi păticea IS și o pune în sf. potir, făcând semnul Sfintei Cruci și zicând: «Plinirea potirului credinței Sfântului Duh». Binecuvintează apoi căldura și o toarnă în sf. potir, zicând: «Căldura credinței...». După aceasta Preotul se împărtășește cu păticea HS, soarbe Sf. Sânge din sf. potir și pune păticele NI și KA în sf. potir, pentru împărtășirea credincioșilor. Dacă nu sunt credincioși de împărtășit, se pun în sf. potir și miridele de pe disc. Când pune părțile din Sf. Trup, zice «Învierea lui Hristos...»; când pune mirida Maicii Domnului, zice: «Luminează-te...»; când toarnă miridele sfinților, zice: «Paștile cele mari...», iar când pune miridele pentru credincioșii vii și

morți, spune: «Spală, Doamne...». Citește apoi în taină rugăciunea de mulțumire pentru împărțășire («Mulțumim Ție, Stăpâne...»).

După terminarea Chinonicului (citirea Cazaniei) se deschid ușile împărătești și se trage dvera, iar preotul, luând sf. potir, vine între ușile împărătești și zice: «Cu frică de Dumnezeu...». La strană se cântă «Bine este cuvântat...» (în Săptămâna Luminată se cântă «Hristos a înviat»). În caz că nu sunt credincioși de împărțășit, binecuvintează pe credincioși cu sf. potir, zicând: «Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău...». Cântăreții cântă: «Am văzut lumina cea adevărată...» (de la Paști până la Înălțare se cântă «Hristos a înviat» iar de la Înălțare până la Rusalii, se cântă, troparul «Înălțatu-Te-ai întru mărire...»). În acest timp preotul se întoarce la Sf. Masă, așază pe ea sf. potir și îl tămăduiește, zicând: «Înălță-te peste ceruri...». Ia apoi sf. disc cu stânga și, ținând potirul deasupra lui, zice încet: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru...», apoi venind între ușile împărătești cu fața spre credincioși, zice cu glas: «...totdeauna, acum și pururea...», după care merge cu ele și le depune la proscomidiar, unde le cădește, iar în timpul acesta la strană se citește sau se cântă «Să se umple gurile noastre...» (în Săptămâna Luminată se cântă «Hristos a înviat»).

După aceea preotul vine în fața Sfintei Mese și rostește ectenia: «Drepti, primind...», întocmind la loc sf. antimis, iar la ecfonisul: «Că Tu ești sfințirea...», face cu Sf. Evanghelie semnul Sfintei Cruci peste sf. antimis și o așază deasupra lui. Ia apoi Liturghierul și zicând: «Cu pace să ieșim», iese prin ușile împărătești în mijlocul bisericii, de unde citește Rugăciunea Amvonului: «Cela ce binecuvintezi...»; după citire, preotul se pleacă în dreapta și în stânga, iar cântăreții cântă: «Fie numele Domnului...» de trei ori (în Săptămâna Luminată «Hristos a înviat»). Întrând în sf. altar, preotul merge la proscomidiar și rostește în taină rugăciunea «Plinirea Legii și a proorocilor...» și apoi, venind între ușile împărătești, face otpustul, precum se arată în Liturghier. După otpust miruiește pe credincioși și împarte anafora. Revenind în altar, face «potrivirea» (consumă rămășița Sfințelilor Daruri din potir) și se dezbracă de sfintele veșminte, zicând: «Acum slobozește...», continuând cu rugăciunile de mulțumire de după împărțășire, din Liturghier.

LECȚIA A 20-A

EXPLICAREA SFINTEI LITURGHII

1. SCOPUL ȘI CARACTERUL DE JERTFĂ AL LITURGHIEI

Scopul Sfintei Liturghii este în primul rând sfințirea Darurilor, adică a elementelor euharistice, care se prefac în Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului Hristos, iar în al doilea rând, sfințirea credincioșilor prin împărtășirea lor cu Sfintele Taine. Cu alte cuvinte, trebuie să deosebim în slujba Sfintei Liturghii de o parte *jertfa*, prin care se sfințesc Darurile, iar pe de altă parte *taina*, prin care se sfințesc credincioșii, împărtășindu-li-se efectele jertfei.

Scopul și cuprinsul Sfintei Liturghii se văd bine și din diferitele denumiri care s-au dat acestei slujbe. Astfel Sfânta Liturghie în Biserica veche se numea și «Euharistie», adică mulțumire, pentru că ea este instituită de Mântuitorul Hristos drept mulțumire pentru iubirea Sa de oameni; se mai numea: «binecuvântare», sau «paharul

binecuvântării» și «cuminecătură», pentru că ne împărtășim cu Hristos ca membri ai unui singur corp; «Cină» și «Cina Domnului», pentru că Sfânta Liturghie înfățișează și cina cea de pe urmă a Mântuitorului Hristos cu ucenicii Săi; «masa Domnului» sau «masa de taină», pentru că aici ni se pune înainte mâncarea și băutura cea de viață făcătoare, ni se pune înainte însuși Trupul și Sângele Mântuitorului. Se mai numea și «frângerea pâinii», «lucrarea sfințită» etc.

Din aceste numiri se observă că Sfânta Liturghie este:

✦ a) O jertfă deplină de adorare față de Mântuitorul Iisus Hristos, Care S-a făcut ascultător până la moarte Părintelui Său ceresc, prin moartea pe cruce.

✦ b) O jertfă de împăcare, întrucât prin moartea Sa pe cruce a adus împăcarea omenirii cu Dumnezeu.

✦ c) O jertfă deplină de cerere, prin care Biserica înalță cea mai sfântă și cea mai fierbinte rugăciune către Dumnezeu.

✦ d) O jertfă deplină de mulțumire, căci precum Dumnezeu prin jertfa Fiului Său a arătat oamenilor cea mai mare bunătate, tot așa și oamenii nu-și pot exprima mai bine recunoștința lor decât prin reamintirea și actualizarea perpetuă a acestei jertfe în Sfânta Liturghie.

2. EXPLICAREA PROSCOMIDIEI

Cuvântul *Proskomidie* înseamnă punere-înainte, oferire sau proaducere. Se numește astfel pentru că credincioșii aduc, ca daruri pentru Sfânta Liturghie, pâine sub formă de prescuri și vin. Din prescurile aduse, preotul alege una sau mai multe, pentru lucrarea celor sfinte. Pâinea folosită la Proskomidie poartă denumirea de «prescuri» (prosfore), având forme felurite: formă rotundă, formă de cruce, formă cu trei sau cinci cornuri etc. După rânduală, trebuie cinci prosfore, care închipuie cele cinci pâini cu care Mântuitorul a săturat mulțimile în pustie.

Spălarea mâinilor preotului înainte de a începe Proskomidia înseamnă nu numai curățirea trupească, dar mai ales curăția spirituală, atât de necesară pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, ceea ce se vede și din cuvintele Psalmului 25, 6-12, rostite atunci («Spăla-voi

între cei nevinovați...»). În prima parte a Proskomidiei preotul scoate cu copia Agnețul (pecetea) din prima prescură, simbolizând patimile Mântuitorului. El taie cu copia cele 4 părți ale pecetei pe care sunt imprimate inițialele IS, HS, NI, KA, rostind o parte din versetul 7 din cap. III al proorocului Isaia: «Ca un miel spre junghiere S-a adus...» și celelalte. Aceste cuvinte, scrise de Isaia cu 730 de ani înainte de venirea Mântuitorului, arată blândețea Mântuitorului și îndelunga Sa răbdare, cu care S-a jertfit pentru oameni. Tăind în partea de jos, zice cuvintele tot din Isaia (LIII, 8): «Iar neamul Lui cine-l va spune?». Adică cine va putea să pătrundă și să înțeleagă nașterea Lui din Tatăl, mai înainte de veci, sau nașterea Lui din Sfânta Fecioară Maria?

Sf. Agneț închipuie pe Hristos, Mielul lui Dumnezeu, Care Și-a dat viața pentru mântuirea noastră, iar amestecul de vin și apă turnate de preot în sf. potir simbolizează sângele și apa care au curs din coasta Mântuitorului cea împunsă de ostaș cu sulita.

Scoaterea miridei pentru Maica Domnului din a doua prescură, și așezarea ei pe disc în dreapta Sfântului Agneț arată șederea Sfintei Fecioare în slava cerească, după adormirea ei cu trupul și trecerea la ceruri.

Cele nouă miride, care se scot apoi și se așază în stânga Sfântului Agneț în rânduri de câte trei de sus în jos, reprezintă cele nouă cete sau grupe ale sfinților care alcătuiesc ierarhia cerească: proorocii, în frunte cu Sf. Ioan Botezătorul, care a pregătit calea Domnului, apostolii în frunte cu Sfinții Petru și Pavel și alte categorii de sfinți, ca unii care au fost slugi alese ale lui Dumnezeu: marii ierarhi ai Bisericii, marii dascăli și învățători ai lumii (teologi), mucenicii și mucenițele care s-au jertfit pentru dreapta credință, cuvloșii și purtătorii de Dumnezeu părinți pustnici și călugări care au strălucit prin asceză, înfrânare și sfințenia viețuirii, sfinții doctori fără de arginți, care au tămăduit pe săraci fără să le ia plată ș.a.m.d.

Din a patra prescură se scoate părticică pentru episcopul locului, ca unul care este izvorul preoției, pentru preoți și diaconi și pentru toți slujitorii sfântului altar. Din aceeași prescură se scot și miride pentru ctitori, binefăcători și ajutători ai Bisericii care sunt în viață și pentru credincioșii vii ale căror nume sunt înscrise pe pomelnice.

Din prescura a cincea se scot părțile pentru iertarea păcatelor celor din veac adormiți întru dreapta credință: ctitorii sfântului locaș, arhieriei, patriarhi, conducători etc. Tot aici se pomenesc și alți morți înscriși pe pomelnice.

Astfel, așezarea părțicelor de pâine puse de-a dreapta și de-a stânga Sfântului Agneț înfățișează Biserica biruitoare din ceruri, iar fărâmiturile de sub Agneț, care s-au scos pentru credincioșii vii și morți, închipuie Biserica luptătoare, care luptă pentru dobândirea mântuirii. Așadar, întreaga Biserică o vedem adunată în jurul lui Hristos, căci «mai presus de toate L-a dat pe El cap al Bisericii ca una ce este trupul Lui» (Ef. I, 22–23). Pomenirile la Proskomidie se fac numai până la Heruvic; pomelnicele aduse mai târziu se pomenesc numai în timpul Axionului, fără a se mai scoate părțile, întrucât Sfintele Daruri se află atunci pe Sf. Masă. Miridelé aflate pe sf. disc în jurul Sfântului Agneț nu se prefac în trupul Mântuitorului, deci nu au puterea jertfei mântuitoare. De aceea nu se dau credincioșilor spre împărtășire.

Steluța pe care preotul o așază pe sf. disc peste Sf. Agneț și miride ne aduce aminte de steaua care a călăuzit pașii magilor spre ieslea din Betleem, proskomidiarul închipuind peștera și ieslea nașterii. Acoperămintele cu care preotul acoperă apoi discul și potirul închipuie scutecele cu care a fost înfășat la naștere Mântuitorul, iar Aerul (acoperământul cel mare), cu care se acoperă atât discul cât și potirul, simbolizează cerul pe care s-a arătat steaua de la naștere, precum și giulgiurile în care a fost înfășurat trupul Mântuitorului înainte de îngropare.

3. LITURGHIA CELOR CHEMAȚI SAU A CATEHUMENILOR

Această parte a Sfintei Liturghii începe cu binecuvântarea treimică și se sfârșește cu ectenia: «Câți sunteți chemați, ieșiți». Se numește așa deoarece în vechime aveau voie s-o asculte catehumenii, adică cei care se pregăteau pentru intrarea în creștinism prin botez, precum și iudeii și păgânii, Biserica având grijă și de mântuirea lor.

Se începe cu binecuvântarea pe care o face preotul în numele Sfintei Treimi cu Sf. Evanghelie pe sf. antimis, după care urmează ectenia mare, care cuprinde multe rugăciuni de cerere pentru ierarhi,

conducători, buna stare a poporului, îmbelșugarea roadelor pământului și altele, încheindu-se cu ecfonisul: «Că Ție se cuvine toată slava...». Se cântă Antifonul I (Ps. 102), se rostește ectenia mică, apoi Antifonul II cu imnul «Unule Născut», care a fost alcătuit de împăratul Justinian, la anul 535. Urmează Antifonul III, la care de obicei se cântă Fericirile, aducându-ne aminte de predica de pe munte a Mântuitorului (Matei V, 3–12). În aceste Fericiri sunt zugrăvite cele 9 virtuți evanghelice.

Ieșirea cu Sf. Evanghelie sau «vohodul mic» simbolizează ieșirea Mântuitorului la propovăduirea Evangheliei.

Cântarea «Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos» este semnul revărsării de bucurie cu care sufletele dornice de mântuire L-au primit pe Mântuitorul când a început predicarea Evangheliei. O dată cu intrarea preotului în altar îl însoțesc și Sfinții Îngeri, care roagă pe Dumnezeu, Cel care «întru sfinți Se odihnește» și cu glas întreit-sfânt este lăudat de Serafimi și Heruvimi. De aceea se cântă acum imnul îngeresc, adică «Sfinte Dumnezeule» sau Trisaghionul, care a fost introdus în rânduiala Sfintei Liturghii pe timpul patriarhului Proclu al Constantinopolului (sec. V). Cuvintele «Sfinte Dumnezeule» ne arată pe Dumnezeu-Tatăl, din Care Fiul Se naște și Sfântul Duh purcede. «Sfinte tare» ne înfățișează pe Hristos, Care este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu (I Cor. I, 24), căci El a zdrobit capul șarpelui și a surpat puterea morții. «Sfinte fără de moarte» se îndreaptă către Duhul Sfânt, Care dă viață (Ioan VI, 63), iar cuvintele «miluiește-ne pe noi» ne încredințează de unitatea Sfintei Treimi, căci, *«trei sunt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvântul și Sfântul Duh, și Acești trei Una sunt»* (I Ioan V, 7).

Tămăierea în timpul citirii Apostolului arată că, prin vestirea Evangheliei la toată zidirea, darul Duhului Sfânt a umplut inimile oamenilor de bună mireasmă duhovnicească, făcând cele plăcute lui Dumnezeu.

Citirea Evangheliei de către preot reprezintă chiar pe Mântuitorul predicând Evanghelia.

Ectenia pentru catehumeni ne arată cum credincioșii erau îndemnați să se roage pentru cei chemați, «ca Domnul să-i miluiască pe dânsii», și cum catehumenii nu puteau fi primiți în sânul Bisericii

fără să cunoască temelia adevărilor de credință; Biserica se roagă mai departe: «Să-i învețe pe dâșii cuvântul adevărului și să le descopere Evanghelia dreptății», iar după aceea «să-i unească cu sfânta Sa sobornicească și apostolească Biserică». În acest timp se desface sf. antimis, care închipuie pregătirea mormântului în care a fost pus trupul Domnului. Deci, rugându-se pentru unirea lor cu Sfânta Biserică, preotul sfârșește, zicând: «Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh», făcând cu buretele semnul Sfintei Cruci în cele patru laturi ale sfântului antimis.

La cuvintele «Câți sunteți chemați, ieșiți», odinioară catehumenii părăseau biserica, rămânând numai credincioșii, adică cei botezați.

4. LITURGHIA CREDINCIOȘILOR (LITURGHIA EUHARISTICĂ)

Se numește așa pentru că la săvârșirea ei nu luau parte decât cei botezați, adică membrii deplini ai Bisericii, care se puteau împărtăși cu Sfânta Euharistie. Ea se începe cu cuvintele «Câți suntem credincioși, iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm».

În Biserica veche, după plecarea celor chemați se închideau ușile, fiind păzite de diaconi și ipodiaconi, și nu mai putea intra nimeni. Fiind mai solemnă, această parte a Sfintei Liturghii se asculta în picioare și chiar în genunchi. După ecfonisul ecteniei de începere se cântă Imnul Heruvimic («Care pe Heruvimi închipuim...»), arătând că noi închipuim pe Heruvimi și aducem cântare întreită Sfintei Treimi, Cea de viață făcătoare. Pentru aceasta să lepădăm toată grija cea lumească, întrucât vom privi «pe Împăratul tuturor, pe Cel în chip nevăzut înconjurat de cetele îngerești», Căruia îi cântăm «Aliluia» (adică: lăudați pe Domnul). În acest timp preotul în altar se roagă lui Dumnezeu să-i curețe sufletul și inima de cugetele viclene și să-l îndestuleze cu puterea Sfântului Duh, ca astfel, fără prihană, să stea înaintea Sfintei Mese și să jertfească Preacuratul Trup și Sânge al Domnului.

Ieșirea cu Cinstitele Daruri sau Vohodul mare, simbolizează partea finală a lucrării mântuitoare a lui Iisus, și anume drumul străbătut de El din Betania la Ierusalim, unde avea să primească răstignirea.

Pâinea și vinul puse pe altar, deși nesfințite, simbolizează pe Împăratul slavei, Care vine pentru aducerea jertfei.

Așezarea Cinstitelor Daruri pe Sf. Masă însemnează punerea în mormânt a Domnului, căci Sf. Masă închipuie Sf. Mormânt. Acoperământul de pe sf. disc înseamnă mahrama cu care a fost înfășurat capul lui Hristos în mormânt, iar acoperământul sfântului potir închipuie giulgiul în care a fost învăluit trupul Mântuitorului. Aerul închipuie lespede de pe ușa mormântului. Tămăia închipuie aromatele cu care a fost uns trupul Domnului, tragerea dverei, pecetluirea mormântului.

După așezarea Cinstitelor Daruri pe Sf. Masă, urmează ectenia care începe cu cuvintele: «Să plinim rugăciunile noastre Domnului» și se încheie cu ecfonisul «Cu îndurările...». Urmează îndemnul: «Să ne iubim unii pe alții (I Ioan III, 11; IV,7), ca într-un gând să mărturisim pe Tatăl pe Fiul și pe Sfântul Duh...». În acest timp, când slujesc mai mulți preoți, se îmbrățișează cu sărutarea păcii, amintind de sărutarea păcii sau a împăcării și a dragostei, pe care și-o dădeau odinioară toți credincioșii din biserică. Apoi preotul zice: «Ușile, ușile...» și se rostește *Crezul*. Cuvintele «Ușile, ușile...» amintesc de bisericile din vechime, la care ușile erau păzite să nu intre vreun necredincios, după cum iarăși nimeni nu putea să iasă din biserică. În timpul rostirii *Crezului*, preotul leagănă Sf. Aer deasupra Cinstitelor Daruri, simbolizând umbrirea lor cu puterea și harul Sfântului Duh, ori cutremurul care s-a făcut când a înviat Hristos; de aceea și clătinarea se face până la cuvintele: «Și a înviat a treia zi:...». Punerea acoperământului de o parte înseamnă ridicarea pietrei de pe ușa mormântului, la înviere.

Urmează acum partea cea mai importantă a Sfintei Liturghii. Preotul rostește îndemnul: «Să stăm bine, să stăm cu frică...» prin care anunță apropierea momentului sfânt al săvârșirii jertfei.

«A sta bine», spune Sf. Ioan Gură de Aur, nu înseamnă alta decât a sta cum se cuvine omului înaintea lui Dumnezeu, cu frică și cu cutremur, cu mintea trează și veghetoare. La acest îndemn, strana răspunde: «Mila păcii, jertfa laudei», adică jertfa se aduce prin *milă* și pace din partea lui Dumnezeu, Care prin moartea Fiului Său ne-a împăcat cu El, iar din partea noastră aducem jertfă de laudă, prin

cântare. Apoi preotul, din fața ușilor împărătești, cu Sf. Cruce binecuvintează poporul în numele Sfintei Treimi: «Darul Domnului nostru...» (II Cor. XIII, 13), apoi continuă: «Sus să avem inimile» și «Să mulțumim Domnului». Adică să ne gândim că începe săvârșirea Sfintei Euharistii și să ne amintim de foișorul Cinei celei de Taină, unde s-au pregătit Paștile cu ucenicii și unde, înainte de Cină, Mântuitorul însuși a mulțumit lui Dumnezeu. Strana răspunde: «Cu vrednicie și cu dreptate...», după care preotul rostește: «Cântare de biruință...», arătând prin aceasta deplina biruință a Mântuitorului asupra păcatului și a morții. Se cântă Imnul Serafimic: «Sfânt, Sfânt, Sfânt...», care ne amintește de cântarea Serafimilor împrejurul tronului lui Dumnezeu, din viziunea proorocului Isaia (Is. VI, 3), și de strigătele de bucurie cu care poporul a întâmpinat pe Mântuitorul la intrarea Sa în Ierusalim. Cuvântul «Savaot» înseamnă «Dumnezeul oștirilor îngerești», iar «Osana» înseamnă: «Mântuiește-ne, Te implorăm! ».

Urmează cuvintele rostite de Mântuitorul la Cina cea de Taină: «Luați mâncăți...» și «Beți dintru acesta toți...».

La Cină paharul fiind unul singur, nu se putea împărți, ci trebuia ca fiecare să bea din el pe rând, de aceea le-a zis: «Beți dintru acesta toți...». Apoi, preotul punând mâinile cruciș, ia cu dreapta sf. disc și cu stânga sf. potir și înălțându-le puțin, face cu dânsese semnul Sfintei Cruci deasupra sfântului antimis, zicând: «Ale Tale, dintru ale Tale...».

Ridicarea Darurilor înseamnă oferirea lor lui Dumnezeu, iar cuvintele «Ale Tale, dintru ale Tale...» arată că darurile sunt ale lui Dumnezeu și tot Lui I le aducem pentru a fi prefăcute în Trupul și în Sângele Domnului. Noi Îi aducem aceste Daruri pentru toate câte ne aducem aminte că s-au făcut pentru noi, adică de cruce, de mormânt, de învierea cea de a treia zi, de înălțarea la cer, de șederea de-a dreapta și de a doua slăvită a Sa venire. Le aducem și «pentru toate», adică pentru iertarea păcatelor sau mântuirea tuturor oamenilor.

Acum se săvârșește partea cea mai însemnată a Sfintei Liturghii. În timp ce se cântă «Pe Tine Te lăudăm» preotul rostește mai întâi troparul Ceasului al III-lea («Doamne, Cea ce pe Preasfântul Tău Duh...»), după care binecuvintează Darurile, făcând semnul Sfintei

Cruci deasupra pâinii și a vinului, cu rugăciunile scrise în Liturghier. După rugăciunea de invocare a Sfântului Duh, pâinea și vinul s-au prefăcut în Sfântul Trup și Sfântul Sânge al Mântuitorului. Momentul acesta al chemării Sfântului Duh pentru prefacerea Darurilor poartă numirea de epicleză euharistică. Acum pe Sf. Masă avem pe Hristos însuși, cu trupul și sângele cu care a pătimit pe cruce și a înviat din morți.

După prefacere se cântă *Axionul*, care este o cântare în cinstea Maicii Domnului; apoi preotul rostește ecfonisul pentru pomenirea ierarhului locului («Întâi pomeneste, Doamne...») și ectenia de cerere, urmată de rugăciunea «Tatăl nostru», care se încheie cu ecfonisul preotului «Că a Ta este Împărăția...». Urmează înălțarea Sfântului Agneț cu cuvintele «Să luăm aminte, Sfintele, sfinților». Adică cele ridicate de preot se dau numai celor sfinți, adică numai acelor credincioși care sunt vrednici de împărtășire. În altar preotul face sfărâmarea Sfântului Agneț în cele patru părți, ceea ce amintește de frângerea pâinii la Cina cea de Taină, ca și de patimile și moartea Mântuitorului. Se plinește sf. potir prin turnarea în el a părții IS din Sf. Agneț și se pune *căldura*. Căldura este icoana Sfântului Duh, care este puterea de viață care a însuflețit și trupul Domnului, pentru a cărei împărtășire inimile credincioșilor trebuie să se încălzească cu darul credinței dumnezeiești.

Urmează împărtășirea slujitorilor din părțica HS, care se împarte la toți, apoi invitarea credincioșilor la împărtășire, cu cuvintele: «Cu frică de Dumnezeu...». Arătarea sfântului potir acum închipuiește arătarea Domnului pe Muntele Măslinilor, iar binecuvântarea poporului cu cuvintele «Mântuiește, Dumnezeule...» ne aduce aminte de binecuvântarea cu care Mântuitorul a întărit pe Sf. Apostoli înainte de Înălțare.

Tămăierea Sfintelor Daruri și rostirea cuvintelor «Înalță-Te la ceruri, Dumnezeule...» (Ps. 107, 5) înseamnă starea continuă de față a Duhului Sfânt, pe Care Îl trimite Hristos ca să călăuzească Biserica.

Cea de a doua arătare a Sfintelor Daruri, însoțită de cuvintele «...totdeauna, acum și pururea...», închipuiește cea din urmă arătare a Domnului către Sfinții Apostoli, iar depunerea Sfintelor la proscomidiar închipuie înălțarea Mântuitorului la cer. După depunerea Sfintelor Daruri la proscomidiar preotul rostește ectenia «Drepti pri-

mind...», strânge sf. antimis și face semnul Crucii cu Evanghelia peste el, la ecfonisul ecteniei («Că Tu ești sfințirea noastră...»).

După aceasta, în mijlocul bisericii, preotul citește Rugăciunea Amvonului, care ne aduce aminte de adunarea Apostolilor în foisorul din Ierusalim, după înălțarea Domnului, așteptând pe Sfântul Duh.

Terminând rugăciunea, preotul se pleacă în dreapta și în stânga, însemnând smerenia Mântuitorului, și intră în altar, la proscomidiar, unde zice rugăciunea «Plinirea legii...», mărturisind prin aceasta credința că Iisus Hristos este cu adevărat Mântuitorul cel prezis de prooroci și că prin El s-a plinit toată rânduiala dumnezeiască pentru mântuirea neamului omenesc. Preotul se întoarce apoi către popor și îl binecuvintează, zicând: «Binecuvântarea Domnului...». Această binecuvântare închipuie pogorârea Sfântului Duh, peste Apostoli, care acum, prin mijlocirea și binecuvântarea preotului, se revarsă și asupra credincioșilor care au luat parte la Sf. Liturghie.

Apoi preotul face încheierea cu otpustul. Se trage dvera și se închid ușile împărătești, însemnând prin aceasta închiderea ușilor împărăției cerești, după care nu mai este vreme de pocăință.

Apoi se împarte credincioșilor anafora (antidoron), care se dă în locul Sfintei Împărtășanii și care ne aduce aminte și de agapele de odinioară, care însoțeau Liturghia în Biserica primară.

LECȚIA A 21-A

LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFINȚITE. SCURTE LĂMURIRI DESPRE ORIGINEA, AUTORUL ȘI TIMPUL SĂVÂRȘIRII EI. RÂNDUIALA SLUJBEI

Pe lângă cele două liturghii obișnuite de peste an (cea a Sfântului Ioan și cea a Sfântului Vasile), Liturghierul ortodox cuprinde o a treia liturghie, cu o rânduială deosebită, numită *Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*, care se săvârșește numai în cele șapte săptămâni ale postului Paștilor, și anume în zilele de miercuri și vineri, în afară de Vinerea din Săptămâna Patimilor.

1) *Originea Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite* coboară până în sec. al IV-lea, deși reglementarea, întrebuințarea și generalizarea ei au fost consfințite abia în sec. al VII-lea, prin *Canonul 52 al Sinodului Trulan din anul 692*.

De la o vreme, și anume de prin sec. al IV-lea, slujba Sfintei Liturghii, fiind considerată o slujbă de bucurie duhovnicească, a

încetat a mai fi săvârșită în zilele Postului Mare, care sunt zile de întristare, de post și pocăință. De aceea, consfințind o veche tradiție a Bisericii, Sinodul din Laodiceea (Asia Mică), ținut în a doua jumătate a secolului al IV-lea, a hotărât, în canoanele 49 și 51, ca în Păresimi să nu se mai săvârșească Liturghia și să nu se mai serbeze pomenirea sfinților mucenici decât sâmbăta și duminica, zile în care, postul fiind mai puțin aspru, se putea săvârși Sfânta Liturghie. În celelalte zile din timpul postului urma să se săvârșească deci numai slujba obișnuitelor Laude bisericești zilnice, fără Sfânta Liturghie.

Datorită însă dorinței credincioșilor care după zilele de ajunare din post, îndeosebi miercurea și vinerea, voiau să se împărtășească, s-a format obiceiul de a se păstra în biserică o parte din Darurile sfințite la Liturghia de sâmbătă și duminică, pentru ca credincioșii să se împărtășească cu ele în zilele când nu se putea săvârși Liturghia. Spre a nu se întrerupe ajunarea în zilele de miercuri și vineri, împărtășirea avea loc seara, după slujba Vecerniei. Ritualul împărtășirii în aceste zile *neliturgice*, la început simplu, a început să fie însoțit de o anumită solemnitate și încadrat între slujba Vecerniei și anumite rugăciuni luate din rânduiala Liturghiei.

Astfel s-a născut ceea ce numim azi *Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*, pe care o tradiție mai nouă a pus-o pe seama Sfântului Grigorie cel Mare sau Dialogul, episcopul Romei († 604), deși alcătuirea rânduiei ei constituie o operă colectivă și anonimă a întregii Biserici Ortodoxe, așa cum este amintită și în can. 52 al Sinodului Trulan din anul 692.

Rânduiala ei se deosebește de cea a celorlalte două Liturghii prin faptul că e lipsită de Rugăciunea Sfintei Jertfe (Darurile fiind sfințite mai înainte) și că e combinată cu slujba Vecerniei (până la Paremii), care constituie prima ei parte.

2) *Timpul săvârșirii*. În principiu, conform regulii din canonul amintit mai înainte, Liturghia Darurilor mai înainte sfințite se poate oficia în toate zilele de rând (de luni până vineri inclusiv) din Postul Mare, afară de luni și marți din prima săptămână a postului, de Vinerea Sfintelor Patimi și de praznicul Bunei-Vestiri. În practică însă, ea se oficiază astăzi – chiar și în mănăstiri – doar în zilele de miercuri și vineri (cu excepția Vinerii Patimilor), iar în celelalte zile numai luni

și marți din Săptămâna Patimilor, în joia Canonului celui mare (săptămâna a cincea) și la unele sărbători bisericești cu polieleu, ca: Sf. Haralambie (10 februarie), Întâia și a doua aflare a cinstului cap al Sfântului Ioan Botezătorul (24 febr.), Sfinții 40 de mucenici (9 martie) și Înainte-prăznuirea Bunei-Vestiri (24 martie), dacă acestea cad într-una din zilele de rând ale săptămânii (de luni până vineri).

Odinioară, Liturgia Darurilor mai înainte sfințite se săvârșea la vremea Vecerniei, după citirea Ceasului al nouălea (cam 3-4 p.m.), când credincioșii puteau întrerupe ajunarea, spre a se împărtăși și a mânca, așa cum prevede încă Triodul la locurile respective și Tipicul cel Mare (al Sfântului Sava). Săvârșită în continuarea Vecerniei, Liturgia aceasta era, deci, o liturghie *vesperală* (de seară), cum arată până astăzi unele din rugăciunile ei, ca de ex. ectenia: «Să plinim rugăciunea noastră cea de seară...».

Astăzi însă, în bisericile de enorii – și chiar în mănăstiri – Liturgia aceasta se săvârșește dimineața, adică la vremea reglementară a Liturghiei propriu-zise, atrăgând după sine deplasarea Ceasului al IX-lea (care se citește înainte) și a Vecerniei (cu care e combinată), deși acestea fac parte din ciclul Laudelor de seară.

3. *Rânduiala Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite*. Când va avea de săvârșit această Sfântă Liturghie, preotul va avea grijă ca la Liturgia din duminica precedentă să scoată și să pregătească Sf. Agneț (unul sau mai multe) pentru Liturgia Darurilor mai înainte sfințite care urmează să se săvârșească în cursul săptămânii următoare, procedând așa cum arată îndrumările din Liturghier.

În ziua când are să săvârșească Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, la sfârșitul Ceasului IX preotul lasă epitrahilul pe Sf. Masă, iese pe ușa de miazănoapte a altarului și, venind între sfeșnicele împărătești, zice rugăciunea Sfântului Efrem Sirul («Doamne și Stăpânul vieții mele...»), numai o dată; apoi vine în mijlocul bisericii, se închină de trei ori spre răsărit, depune metanie la tronul arhieresc și se închină la sfintele icoane de pe catapeteasmă și la cea de pe iconostas, fără a zice nimic. Se întoarce între sfeșnicele împărătești, face trei metanii spre răsărit, se pleacă spre credincioși și apoi intră în altar pe ușa de miazăzi, se închină de trei ori în fața Sfintei Mese, o sărută și apoi sărută Sf. Evanghelie și Sf. Cruce. Apoi îmbracă sfin-

tele veșminte, binecuvântând și sărutând pe fiecare înainte de a le îmbrăca, fără să spună decât «Domnului să ne rugăm». Își spală apoi mâinile, zicând rugăciunea obișnuită; în acest timp la strană s-a citit Obednița, la sfârșitul căreia preotul, stând în fața Sfintei Mese, zice rugăciunea Sfântului Efrem, iar după ce la strană s-a spus «Cuvine-se cu adevărat», preotul trage dvera și deschide ușile împărătești și face otpustul mic; revine în fața Sfintei Mese și sărută Sf. Evanghelie, Sf. Cruce și Sf. Masă. Acum, preotul începe Sf. Liturghie, dând *binecuvântarea* («Binecuvântată este împărăția Tatălui...») și făcând semnul Sfintei Cruci cu Sf. Evanghelie peste antimis. Închide ușile împărătești, iar cântărețul începe, ca la Vecernie: «Veniți să ne închinăm...» și citește Psalmul 103, în timp ce preotul citește în taină, în sfântul altar, ultimele patru rugăciuni ale serii de la Vecernie (vezi Liturghierul).

După ce s-a citit psalmul, preotul (din altar și cu capul descoperit) rostește *ectenیا mare*. Se trage apoi dvera, iar citețul începe a citi *Catisma a 18-a* (Ps. 119–133), în trei stări, în mijlocul bisericii, pe analogul fără poală. În acest timp preotul citește în taină *rugăciunea Antifonului întâi* și apoi aduce de la proscomidiar la Sf. Masă discul cu acoperământul lui și steluța.

La sfârșitul stării întâi, se trage dvera și preotul (din altar) rostește *prima ectenie mică*. Apoi se trage din nou dvera, iar citețul citește *starea a doua a Catismei*; în acest timp preotul citește în taină *rugăciunea Antifonului al doilea*, ridică Sfânta Evanghelie de pe antimis și o pune în partea de răsărit a Sfintei Mese, cu cotorul spre el, desface sfântul antimis și apoi pune pe el sf. disc, steluța și acoperământul precum și chivotul cu Sf. Agneț; ia cădelnița, tămâiază chivotul cu Sf. Agneț și, slujindu-se de burete, ia cu grijă și evlavie Sf. Agneț din chivot și îl pune pe sf. disc. Apoi atinge, pe rând, steluța și acoperământul de fumul cădelniței, le sărută și acoperă cu ele discul, zicând: «Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri...», cădește de trei ori Sfintele acoperite, face două metanii mari, sărută discul acoperit și face încă o metanie.

La sfârșitul stării a doua, se trage din nou dvera și preotul zice *a doua ectenie mică*; apoi se trage dvera, iar citețul citește *starea a treia a Catismei*, în timp ce preotul citește *rugăciunea Antifonului III*. Când citețul ajunge la cuvintele «*Închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui...*» (Ps. 131, 8), pe care le rostește prelung și mai puter-

nic, se oprește, iar în altar se sună clopoțelul o dată, vestind credincioșilor ridicarea Sfântului Agneț; credincioșii ingenunchează, se face liniște adâncă, preotul se închină de trei ori în fața Sfintei Mese, ridică sf. disc cu ambele mâini la frunte, ocolește pe după Sf. Masă și pășește încet spre proscomidiar, înaintea lui mergând diaconul (sau cântărețul) cu făclie aprinsă (sfeșnic) și cu cădelnița, cădind spre Sf. Agneț. După ce preotul așază sf. disc la proscomidiar, se sună iar clopoțelul de două ori, credincioșii se ridică în picioare, iar citețul continuă citirea Catismei, de unde a rămas. În acest timp, la proscomidiar, preotul toarnă vin și apă în sf. potir, făcând semnul binecuvântării, fără a zice ceva; ia acoperământul potirului, îl atinge de fumul tămâiei, îl sărută și acoperă cu el sf. potir; apoi ia Aerul și face la fel, acoperind cu el discul și potirul, pe care le cădește, iar după ce dă cădelnița, se închină de trei ori în fața Sfintelor Daruri, rostind doar: «Pentru rugăciunile...». Acum revine în fața Sfintei Mese și strânge sf. antimis, punând deasupra Sf. Evanghelie.

După sfârșitul Catismei, se trage din nou dvera și preotul zice a *treia ectenie mică*, după care strana începe să cânte «Doamne, strigat-am...». La «Să se îndrepteze rugăciunea mea...» preotul face cădirea mare, ca de obicei la Vecernie. La *Slava stihirilor* se deschid sfintele uși, iar la *Și acum...*, se face *Vohodul* sau *ieșirea* cu cădelnița (în zilele de rând) sau cu Sf. Evanghelie (în zilele când se citește Evanghelia).

După intrarea preotului în altar și imnul «Lumină lină...», preotul rostește formulele obișnuite pentru introducerea Prochimenului, iar la strană se cântă *Prochimenul* din Triod, după care se citește *prima Paremie*. Se cântă îndată *al doilea Prochimen*, după care diaconul (sau în lipsa lui, cântărețul) zice rar și tare: «Porunciți».

Preotul ia atunci un sfeșnic cu lumină aprinsă și cădelnița, cu amândouă mâinile (sau ia cu stânga o lumânare și cu dreapta cădelnița) și stând cu fața spre răsărit, în fața Sfintei Mese, face semnul Sfintei Cruci cu ele, rostind: *Înțelepciune, drepti!* Apoi se întoarce (pe stânga) spre credincioși și făcând la fel, zice dintre ușile împărătești: *Lumina lui Hristos luminează tuturor!* Lasă sfeșnicul pe solee, în fața sfintelor uși, iar cădelnița o ia cu sine. Îndată după aceasta se citește *a doua Paremie* din Triod, iar dacă e hram sau sfânt cu Polieleu, se adaugă și Paremiile zilei respective, din Minei.

La sfârșitul Paremiilor, preotul, stând în fața Sfintei Mese și având cădelnița în dreapta, începe să cânte pe larg, pe glasul I: «Să se îndrepteze rugăciunea mea...», cădind spre Sf. Masă, la cuvintele «...ca tămâia înaintea Ta». La strună se repetă aceeași cântare (o dată, ori de două ori, după cum îngăduie timpul); preotul rostește apoi primul stih al Psalmului 140: «Doamne, strigat-am către Tine...», trecând în latura de miazăzi a Sfintei Mese, cădind și acolo, în timp ce strana repetă cântarea «Să se îndrepteze...»; preotul rostește stihul al doilea: «Pune, Doamne, pază gurii mele...», trecând în latura de răsărit a Sfintei Mese și cădind și aici; apoi, rostind stihul următor («Să nu abați inima mea...»), trece în latura de nord a Sfintei Mese, cădind. Rostind: «Slavă Tatălui...», trece apoi spre proscomidiar, unde cădește din nou. De fiecare dată la strună se repetă cântarea «Să se îndrepteze...». Preotul revine apoi în fața Sfintei Mese, unde zice: «Și acum și pururea...» și cădind din nou, începe să cânte el însuși pentru ultima oară «Să se îndrepteze...», iar de la «ridicarea mâinilor mele...» cântarea o continuă cântăreții, încheind-o, în timp ce preotul cădește pe credincioși, dintre ușile împărătești, apoi face, împreună cu toți cei din biserică, trei metanii mari spre răsărit.

Dacă slujba zilei respective are Apostol și Evangheligie, se citesc și acestea, ca la Liturghie; dacă nu, se continuă slujba cu partea din Liturghie care începe cu ectenia întreită de după Evangheligie («Să zicem toți, din tot sufletul...»), urmându-se ca la liturghia obișnuită, cu următoarele deosebiri:

a) După ectenia pentru catehumeni («cei chemați»), din miercurea săptămânii a patra a postului înainte se adaugă și ectenia și rugăciunea specială pentru «cei spre luminare» (catehumenii de odinioară, care se pregăteau pentru primirea botezului în noaptea Paștilor), precum arată Liturghierul;

b) Cuvintele rugăciunilor citite în taină de către preot ca și cele de la Rugăciunea Amvonului sunt altele decât la rugăciunile corespunzătoare din celelalte două Liturghii;

c) În loc de «Care pe Heruvimi...» se cântă heruvicul special al acestei Liturghii: «Acum Puterile cerești...», precedat de ecfonisul: «După darul Hristosului Tău...»;

d) La Vohodul mare (ieșirea cu Sf. Daruri), sf. disc și sf. potir sunt purtate de către preot invers decât la celelalte două Liturghii (sf. disc e purtat cu dreapta, iar sf. potir cu stânga) și atât ieșirea cât și reintrarea preotului în altar se fac în tăcere, fără nici o pomenire, în timp ce credincioșii stau în genunchi;

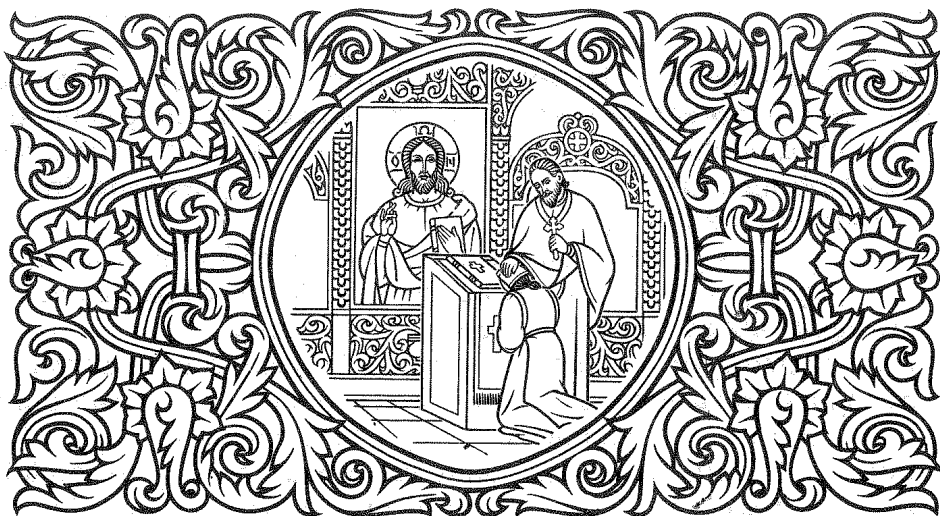
e) După ce s-a cântat partea a doua a Heruvicului, «Iată Jertfa tainică...», preotul continuă slujba cu ectenia de după Axion: «Să plinim rugăciunea noastră cea de seară, Domnului...»;

f) La împărtășire, după ce preotul s-a împărtășit cu părticica *HS* din Sf. Agneț (în care a fost îmbibat și Sf. Sânge), el nu gustă din sf. potir (în care se află numai vin și apă binecuvântate), ci va face aceasta la sfârșitul Liturghiei, când va consuma, la proscomidiar, rămășița Sfintelor Daruri, pe care, după împărtășire, o toarnă în potir.

g) La chemarea «Cu frică de Dumnezeu...» cântăreții răspund: «Bine voi cuvânta pe Domnul în toată vremea...», iar după binecuvântarea rostită de preot («Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău...») se răspunde: «Pâinea cea cerească și paharul vieții gustați...».

h) La otpust, preotul pomeneste pe Sf. Grigorie Dialogul ca autor tradițional al Liturghiei și pe sfântul zilei următoare, din Minei, cu a cărei Vecernie a fost împreunată Liturghia.

LECȚIA A 22-A

SLUJBELE SFINTELOR TAINE

A. BOTEZUL, MIRUNGHEREA, MĂRTURISIREA ȘI ÎMPĂRTĂȘIREA

1. DESPRE SFINTELE TAINE ÎN GENERAL. INSTITUIREA LOR

Precum am spus mai înainte, Sf. Liturghie este centrul și coroana cultului ortodox, întrucât prin Sf. Liturghie se dobândește pentru toți membrii Bisericii unirea cu Hristos, Domnul, prin împărtășirea cu Sfântul Său Trup și Sânge, care este darul cel mai de preț de care credincioșii vii se bucură în această viață și prin care Biserica creștină mijlocește și pentru cei morți.

Pe lângă aceasta, mai sunt și alte lucrări sfinte prin care se cere ajutorul și harul lui Dumnezeu pentru anumite persoane și în anumite împrejurări. Aceste lucrări sunt Sfintele Taine și Ierurgiile bisericești, prin care se împărtășește, în forme văzute, harul cel nevăzut

al lui Dumnezeu, în cele mai importante momente din viața religioasă, familială și socială a omului. Aici ne vom ocupa de Sfintele Taine. Acestea sunt în număr de șapte, după numărul darurilor Duhului Sfânt, și anume: Botezul, Ungerea cu Sf. Mir, Pocăința (Mărturisirea sau Spovedania), Împărtășirea sau Cuminecarea, Cununia, Preoția (Hirotonia) și Maslul.

Ele au fost instituite chiar de Mântuitorul și de Sfinții Apostoli, și anume:

BOTEZUL a fost instituit prin porunca dată Sfinților Apostoli, la trimiterea lor în misiune: «Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh...» (Matei XXVIII, 18-19); dar necesitatea lui pentru mântuire fusese arătată de Domnul mai dinainte, în convorbirea Sa cu Nicodim fariseul: «*De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în Împărăția lui Dumnezeu*» (Ioan III, 5).

MIRUNGHEREA s-a practicat încă din epoca apostolică, la început sub forma punerii mâinilor Sfinților Apostoli peste cei botezați, ca o completare sau desăvârșire a botezului (vezi Fapte VIII, 17).

POCĂINȚA a fost întemeiată de Mântuitorul după înviere, când a suflat asupra Sfinților Apostoli și le-a spus: «*Luați Duh Sfânt! Căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate, și căroră le veți ține, vor fi ținute*» (Ioan XX, 22-23; Matei XVIII, 18; Luca XXII, 47 ș.a.).

SF. EUHARISTIE a fost înființată de Domnul la Cina cea de Taină, când, după ce Mântuitorul a oferit Sfinților Săi Apostoli Trupul și Sângele Său sub forma pâinii și a vinului sfințite de El, a adăugat porunca: «*Aceasta să faceți întru pomenirea Mea.*» (Matei XXVI, 26-28 și loc. par.; I Cor. XI, 23-29). În această poruncă își are originea și *preoția creștină* (hirotonia), deoarece prin ea Domnul a dat Sfinților Apostoli și calitatea de preoți ai cultului Legii Noi, având dreptul de săvârșitori ai Sfintelor Taine, iar hirotonia lor în chip văzut se consideră că s-a făcut la coborârea Sfântului Duh asupra lor în ziua Cincizecimii, când s-au umplut de darul și puterea divină de a săvârși lucrările sfinte.

CĂSĂTORIA e înființată ca taină de Dumnezeu însuși, chiar de la crearea primilor oameni, pe care i-a făcut bărbat și femeie (vezi Facere II, 22-24), iar Mântuitorul a consfințit-o prin prezența Sa, a Maicii Sale și a Sfinților Apostoli la nunta din Cana Galileii (Ioan II, 2 și urm.).

SF. MASLU, adică ungerea bolnavilor cu untdelemn, a fost practică de Sfinții Apostoli și ucenici, conform poruncii Lui, încă din timpul vieții Sale pământești (vezi Marcu VI, 13).

Referitor la *timpul săvârșirii* , observăm că, pe când cele șapte Laude au termene fixe și caracter periodic, adică se repetă în fiecare zi și la ore stabilite, săvârșirea Sfintelor Taine nu este legată de anumite zile sau de ore stabilite, ci ele se săvârșesc la cererea credincioșilor, atunci când este nevoie, având deci caracter ocazional.

În privința *locului săvârșirii*, observăm că și Sfintele Taine și Laudele zilnice se săvârșesc de regulă în biserică, cu excepția Sfântului Maslu, care se săvârșește și în case, la locul de zacere al bolnavului.

2. BOTEZUL ȘI UNGEREA CU SFÂNTUL MIR

a) *Ce sunt aceste două Sfinte Taine.*

Botezul este taina prin care, prin întreita cufundare în apă sfințită, se iartă celui botezat păcatul strămoșesc, precum și păcatele personale săvârșite până atunci (când e vorba de adulți), cei botezați devenind astfel membri ai Bisericii creștine.

Botezul este poarta prin care se intră în sânul Bisericii, căci zice Mântuitorul: «De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va intra în Împărăția cerurilor» (Ioan III, 5). De aceea i se spune și taina nașterii din nou pentru viața în Hristos, prin spălarea păcatelor.

Ungerea cu Sf. Mir este taina prin care noul botezat primește pecetea darurilor Duhului Sfânt necesare pentru creșterea și întărirea în viața religioasă.

Romano-catolicii numesc această taină *confirmare*, adică pecetluirea sau întărirea botezului.

În Biserica Ortodoxă, ca în toate Bisericile răsăritene, taina ungerii cu Sf. Mir se săvârșește imediat după taina botezului, ca o prelungire a lui, formând împreună cu el o singură slujbă. Numai în Biserica Romano-Catolică, taina ungerii cu Sf. Mir se face abia la vârsta de 7–12 ani. Această separare a Mirungerii de Botez s-a făcut în Apus abia în secolele XII–XIII; între alte neajunsuri, ea îl are și pe acela că, între timp, vreunul dintre cei botezați poate să moară și deci rămâne lipsit de ungerea cu Sf. Mir.

b) *Săvârșitorul tainei Botezului și a Mirungerii este episcopul și preotul; numai în lipsă de preot poate boteza monahul simplu sau diaconul, iar în caz de primejdie, atunci când lipsește preotul și când pruncul este în pericol de moarte, pentru ca el să nu moară nebotezat, poate boteza orice creștin ortodox, bărbat sau femeie, chiar părinții pruncului. Aceștia afundă pruncul de trei ori în apă curată și rostesc formula sacramentală: «Botează-se robul lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin». Dacă prun-*

cul supraviețuiește, atunci preotul va completa rânduiala, de la afundare înainte.

c) *Primitorul tainei Botezului și a Mirungerii* este orice om, care n-a mai fost botezat cu botezul creștin valid. Cei ce au părăsit credința și revin la ea sunt reprimiți numai prin ungerea cu Sf. Mir. La fel sunt primiți luteranii, calvinii și anglicanii, iar foștii romano-catolici o primesc în cazul că nu au primit-o deja în Biserica lor. Pruncii născuți morți nu se botează. Copiii găsiți, despre care nu se știe sigur dacă au fost botezați ori nu, se botează negreșit, ca nu cumva să rămână nebotezați (vezi can. 72 Cartagina și 48 Trulan).

Pentru primirea botezului se cere de la cei vârstnici: dorință și credință (Marcu XVI, 15 și Fapte VIII, 37-38), precum și cunoașterea sumară a adevărilor de credință. Pruncii neputând îndeplini aceste condiții, pentru ei sunt garanți *nașii*.

d) *Nașii* sunt credincioși mai în vârstă, care însoțesc pe prunc la botez și răspund în locul lui. Ei își iau prin aceasta angajamentul înaintea lui Dumnezeu și a Bisericii că pruncul (finul) va fi crescut în conformitate cu învățătura Bisericii și că va fi un bun credincios. Prin această participare la botez, nașii devin părinți spirituali ai pruncului. Așa cum părinții trupești au grijă și răspund de viața, sănătatea copiilor lor și de toate cele necesare pentru menținerea și dezvoltarea vieții lor trupești, tot așa și nașii au obligația și răspunderea pentru viața religioasă - spirituală a finului lor, iar la timpul potrivit ei sunt datori să-l îndrumeze și să-l ajute a merge pe căile viețuirii creștine. Din partea finului se cer ascultare și respect față de naș, întocmai ca și față de părinții trupești. Pentru a putea fi cineva naș se cere să îndeplinească anumite condiții: să fie bun creștin ortodox, să fie mai în vârstă (copiii nu pot fi nași) și de același sex cu cel ce se botează.

e) Referitor la *timpul săvârșirii* tainei Botezului și a Mirungerii, pentru botezul pruncilor nu există zile sau ore fixate, ei putând fi botezați în orice zi, și mai ales dacă se află în pericol de moarte. De obicei pruncii se botează în orice zi de sărbătoare, dar mai ales duminica, la șapte zile după naștere sau între șapte și patruzeci de zile.

f) Cât privește *locul săvârșirii*, botezul se oficiază în biserică și anume: partea de la începutul slujbei (rânduiala catehumenatului) în

pridvor, iar botezul propriu-zis în pronaos, locul destinat odinioară catehumenilor.

Canonul 59 al Sinodului VI ecumenic oprește săvârșirea botezului în case și chiar în paraclisele din casele particulare. Numai în împrejurări excepționale (pericol de moarte, depărtare mare de biserică, intemperii) e admisă oficierea botezului în case.

g) *Rânduiala slujbei Botezului și a Mirungerii* cuprinde două părți: 1) o parte introductivă (rânduiala catehumenatului), și 2) slujba Botezului, în care este inclusă și Mirungerea.

Preotul, îmbrăcat cu veșmintele preotești, întâmpină pe prunc în fața ușilor bisericii, unde nașul stă cu pruncul cu fața spre răsărit, iar preotul suflă de trei ori pe fața pruncului în formă de cruce, făcând totodată cu mâna dreaptă semnul Sfintei Cruci asupra pruncului de trei ori și zicând: «Măinile Tale m-au făcut și m-au zidit». Punând apoi mâna pe capul pruncului, citește rugăciunea: «În numele Tău Doamne, Dumnezeuul adevărului...». În continuare citește rugăciunile numite exorcisme (pentru alungarea duhurilor rele), dintre care pe primele două le citește cu fața spre apus, întrucât prin acestea se adresează diavolului, iar pe celelalte două le rostește cu fața spre răsărit, întrucât se adresează lui Dumnezeu. La ultima rugăciune, după cuvintele «...însoțește viața lui de înger luminat, ca să-l izbăvească pe el de toată bântuiala potrivnicului și de întâmpinarea vicleanului...», preotul suflă din nou peste fața pruncului de trei ori și făcându-i semnul Sfintei Cruci la frunte, la gură și la piept, zice de fiecare dată: «Gonește de la dânsul pe tot vicleanul și necuratul duh, care se ascunde și se încuibează în inima lui...». După aceasta, întorcându-l pe naș cu fața spre apus, urmează *lepădările* de satana, precum se arată în Molitfelnic. După lepădări nașul și cel ce se botează se întorc cu fața spre răsărit și se face *unirea cu Hristos* și mărturisirea credinței, după rânduiala arătată în Molitfelnic. Lepădările de satana se fac cu fața spre apus, deoarece se socotește că apusul, unde dispare soarele și de unde vine întunericul nopții, este sălașul preferat al diavolului; iar unirea cu Hristos se face cu fața spre răsărit, deoarece spre răsărit a fost așezat raiul și de aici ne vin lumina soarelui și lumina lui Hristos, care luminează tuturor.

Apoi preotul zice «Binecuvântat este Dumnezeu, Care voiește ca toți oamenii să se mântuiască...» și citește rugăciunea de primire a candidatului la botez: «Stăpâne, Doamne Dumnezeu nostru...» și se intră în biserică (pronaos), unde este așezată cristelnița (colimvitra) cu apă și o masă cu cele necesare pentru botez: Sf. Evanghelie, o cruce, un sfeșnic mic cu lumină, vasul cu untdelemn și cel cu Sf. Mir, miruitorul, foarfece pentru tundere ș.a. Se folosește apa ca materie a botezului, deoarece ea fiind indispensabilă pentru curățenia trupască, este și simbolul cel mai potrivit al purității spirituale, pe care o dobândim prin botez. Acum preotul ia cădelnița și tămăduiește în jurul mesei și al cristelniței, după care ridică Sf. Evanghelie și, făcând semnul Sfintei Cruci deasupra cristelniței, dă *binecuvântarea mare*: «Binecuvântată este împărăția Tatălui...». Apoi rostește *ectenia mare*, în care sunt și cereri speciale pentru sfințirea apei și pentru cel ce se botează, continuând cu *rugăciunea pentru sfințirea apei*.

Urmează rugăciunea de binecuvântare a untdelemnului, din care preotul toarnă apoi de trei ori în semnul Sfintei Cruci în apa sfințită din cristelniță, zicând de fiecare dată: «Să luăm aminte! Aliluia». Întorcându-se apoi către prunc, îl binecuvintează, zicând: «Binecuvântat este Dumnezeu, Care luminează și sfințește...» și luând cu miruitorul untdelemn, unge pe prunc în semnul Sfintei Cruci pe frunte, piept, spate, urechi, mâini și picioare, rostind formulele prescrise în Molitfelnic. Ungerea aceasta amintește de miresmele cu care a fost uns și îmbălsămat trupul Domnului înainte de îngropare și simbolizează totodată întărirea trupului și a sufletului celui ce se botează, în vederea luptei cu ispitele diavolului. Preotul ia apoi pruncul și ținându-l cu fața spre răsărit, îl afundă în cristelniță de trei ori, zicând, la prima afundare: «Botează-se robul (roaba) lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui, amin»; la a doua afundare: «și al Fiului, amin»; iar la a treia afundare: «și al Sfântului Duh, amin, acum și pururea și în vecii vecilor, amin». Întreita afundare și ridicare a pruncului în apa botezului simbolizează îngroparea și învierea Domnului, pe care cel botezat le re trăiește în trupul lui, murind pentru păcat și înviind pentru viața cea nouă, în Hristos și în har (cf. Rom. VI, 1-6).

După aceea, pruncul este înfășurat într-o pânză albă, zicând preotul: «Se îmbracă robul lui Dumnezeu (N) în haina dreptății...».

Acum preotul își spală mâinile, iar cântărețul citește Ps. 31. Se dă nașului lumânarea și se cântă: «Dă-mi mie haină luminoasă...». Cu aceasta se încheie taina Botezului.

Preotul citește apoi rugăciunile pentru primirea noului botezat la taina ungerii cu Sf. Mir și la împărtășire. Luând miruitorul, unge pe cel botezat, făcând semnul Sfintei Cruci la frunte, ochi, nări, gură, urechi, piept, spate, mâini și la picioare (genunchi), zicând: «Pecetea darului Sfântului Duh, amin» (II Cor. I, 21–22). Prin ungerea cu Sf. Mir la organele principale ale trupului se împărtășesc darurile Sfântului Duh necesare pentru întărirea și creșterea noului botezat în viața spirituală la care a fost renăscut prin botez.

După îmbrăcarea pruncului, nașul îl ia în brațe, ținând și lumânarea, iar preotul ia cădelnița și înconjoară împreună cu nașul și pruncul masa și cristelnița, cădind și cântând: «Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat» (de trei ori). Urmează citirea Apostolului (Rom. VI, 3–11), după care preotul citește Evanghelia (Mat. XXVIII, 16–20). Citește apoi rugăciunile la spălarea pruncului, după care luând preotul fașa pruncului, udă ambele capete și, stropind fața pruncului, zice: «Îndreptatu-te-ai, luminatu-te-ai, sfințitu-te-ai, spălatu-te-ai, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin». Apoi șterge pruncul cu un burete ud at în apă, pe toate locurile unde l-a miruit, zicând: «Botezatu-te-ai, luminatu-te-ai, miruitu-te-ai, sfințitu-te-ai, spălatu-te-ai, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin». În continuare, preotul citește cele două rugăciuni la tunderea părului (pe cea de a doua o citește în taină) și taie câteva fire de păr de pe capul pruncului, în formă de cruce, zicând: «Tunde-se robul (roaba) lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin».

Urmează o scurtă ectenie întreită, în care preotul se roagă pentru cel botezat și pentru naș, după ecfonisul căreia face otpustul: «Cel ce în Iordan de la Ioan a binevoit a Se boteza pentru a noastră mântuire, Hristos, Adevăratul Dumnezeuul nostru...» (vezi Molitfelnicul).

Apoi nașul vine cu pruncul în fața ușilor împărătești, unde preotul îl împărtășește cu Sfintele Taine. Primind astfel cele trei taine de

introducere a neofitului în Biserică, acesta devine membru desăvârșit al trupului lui Hristos, care este Biserica.

h) *Rânduiala botezului pe scurt (botezul de necesitate).*

Pe lângă rânduiala completă a botezului, descrisă până aici, Molitfelnicul mai cuprinde și o rânduială a botezului pe scurt, pentru cazurile excepționale, când slujba trebuie făcută repede, pentru ca pruncul să nu moară nebotezat. Ea constă în: binecuvântarea mare, rugăciunea de sfințire a apei, în care se toarnă untdelemnul binecuvântat, și apoi se afundă pruncul în apa sfințită, rostindu-se formula: «Botează-se robul lui Dumnezeu...»; apoi preotul îl unge cu Sf. Mir, zicând: «Pecetea Darului Duhului Sfânt» și se face înconjurarea cu cântarea «Câți în Hristos v-ați botezat...», cu otpustul și împărtășirea noului botezat.

Dacă pruncul botezat supraviețuiește, atunci se vor face ulterior și celelalte acte din slujba botezului, după rânduială, fără sfințirea apei, afundare și mirungere.

3. MĂRTURISIREA (SPOVEDANIA, POCĂINȚA)

a) *Ce este această sfântă taină.*

Este acea sfântă taină prin care credinciosul, în urma mărturisirii păcatelor înaintea preotului duhovnic, obține iertarea păcatelor săvârșite după botez și împăcarea cu Dumnezeu și cu Biserica.

După mărturisire, credinciosul redevine curat întocmai ca după taina botezului; din această cauză, pocăința se mai numește și al doilea botez. La baza mărturisirii stă părerea de rău sau căința pentru păcatele săvârșite și dorința de îndreptare, care îl îndeamnă pe păcătos să meargă la preotul duhovnic și să capete ușurare și curățire prin mărturisire și prin obținerea iertării din partea lui Dumnezeu, dată prin duhovnic.

b) *Săvârșitorul acestei taine este episcopul și preotul-duhovnic.* Spunem preot-duhovnic, pentru că nu orice preot poate spovedi, ci numai cel căruia i s-a dat acest dar, prin hirotésie, de către episcop; hirotesia de duhovnic se dă de obicei îndată după hirotonia de preot, dar sunt și cazuri când episcopul poate amâna acordarea darului duhovniciei la un oarecare interval de timp, care se stabi-

lește după chibzuința episcopului, după vârsta celui hirotonit preot sau după condițiile în care va păstori ș.a.m.d.

Schimbarea preotului-duhovnic de către credincioși se face numai în cazul când acesta pleacă din parohie.

c) *Primitorul* acestei taine este orice creștin care își simte conștiința încărcată de păcat; dar și cel ce crede că nu are păcate trebuie să se mărturisească, precum ne îndeamnă Sf. Ioan Evanghelistul: «*Dacă zicem că nu avem păcat, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea*» (I Ioan I, 8–9). Sunt exceptați de la obligația spovedaniei numai copiii până la vârsta de 7 ani. Nici preotul nu este scutit de obligația de a se spovedi, fiind și el om supus păcatului, ca toți oamenii; lucrul acesta e prevăzut și în *Liturghier*, la «*Povățuiri*», unde este înscrisă obligația preotului de a se spovedi duhovnicului său înainte de slujire, nu numai în cazul că s-a făcut vinovat de vreunul din cele șapte păcate capitale, ci ori de câte ori își simte cugetul încărcat cu păcate mai mici, care l-ar împiedica de a sluji cu vrednicie (vezi *Liturghier*, Buc., 1967, pag. 388–389).

d) În ce privește *timpul mărturisirii*, această taină nu este legată de termene fixe. Creștinul poate merge oricând și ori de câte ori simte nevoia, pentru a-și ușura sufletul și a primi mângâiere și nădejdea iertării păcatelor. În această privință Sf. Ioan Gură de Aur zice: «*Dacă greșești în fiecare zi, pocăiește-te în fiecare zi*».

Dar ținând seama că mărturisirea este o obligație a tuturor credincioșilor, ea este legată de termenele obștești ale posturilor, întrucât în perioada postului este timpul cel mai potrivit pentru spovedanie și împărtășire. Biserica, prin poruncile ei, printre altele ne învață, referitor la pocăință, ca în cele patru posturi de durată de peste an să ne mărturisim păcatele, dar mai ales în Postul Paștilor.

e) Cât privește *locul săvârșirii* tainei, mărturisirea se săvârșește de obicei în biserică (pronaos), în fața unei icoane a Mântuitorului, căci credinciosul își spune păcatele Domnului Iisus Hristos, preotul-duhovnic nefiind altceva decât reprezentantul Acestuia. Dar ea se poate săvârși și acasă, când credinciosul nu poate veni la biserică din motive independente de voia lui (ca de ex. boală).

f) *Rânduiala mărturisirii*. Stând în fața icoanei Mântuitorului, îmbrăcat cu epitrahilul și felonul și având în mână o cruce, preotul dă binecuvântarea («Binecuvântat este Dumnezeu nostru...») și zice rugăciunile începătoare, Ps. 50, troparele de umilință, apoi citește rugăciunile: «Doamne, Dumnezeu nostru, care prin proorocul Tău Natan ai dăruit lui David...» și: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu...». Apoi preotul adresează penitentului îndemnul: «Iată, fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilință...», după care ascultă mărturisirea păcatelor făcută de către penitent, ajutându-l, când e nevoie, cu întrebări care să înlesnească o mărturisire completă. Pentru aceasta, preotul are la îndemână în rânduiala spovedaniei din Molitfelnic o serie de întrebări pe care urmează să le pună credinciosului care se mărturisește, însă acestea sunt întocmite pentru stări de lucruri din trecut, care astăzi nu mai corespund; de aceea, preotul trebuie să fie cu mare atenție asupra întrebărilor pe care le pune și a canoanelor sau epitimiiilor pe care trebuie să le dea.

Canonul nu trebuie considerat ca o pedeapsă, ci ca un mijloc de îndreptare a credinciosului, ca un mijloc de întărire în virtute. El constă în rugăciuni, cercetarea și ajutorarea bisericii, posturi, lecturi din Cărțile Sfinte, fapte de milostenie sau de interes social etc. Pe lângă scopul pedagogic-educativ pe care îl urmăresc aceste epitimii, ele trebuie să aibă și un caracter practic și social, adică să vină în folosul credincioșilor și să tindă la îmbunătățirea condițiilor materiale de trai în parohie, ca: ajutorarea săracilor și orfanilor din parohie, împodobirea bisericii, îngrijirea cimitirului și a curții bisericești, sădirea de pomi, facerea de punți peste ape etc. La fixarea canonului preotul trebuie să țină seama de vârsta, temperamentul, cultura, nivelul vieții religios-morale a penitentului, condițiile lui de viață, iar pe de altă parte trebuie să țină cont de motivul, intenția și scopul sau împrejurările în care a fost făcut păcatul și, dacă el se repetă, precum și de gradul de căință al penitentului. De aceea, preotul trebuie să procedeze cu foarte multă grijă, tact, prudență, înțelepciune, măsură și echilibru, ca nici să nu încurajeze păcatul prin blândețe și prea mare îngăduință, dar nici să-l depărteze pe penitent de Biserică

prin prea mare asprime, scopul rămânând totdeauna îndreptarea penitentului și mântuirea lui.

În orice caz, preotul are obligația de a învăța pe credincioși ca mărturisirea lor să fie benevolă, adică făcută din toată inima, nu din constrângere, să cuprindă toate păcatele, să fie sinceră și obiectivă și în sfârșit să fie făcută cu zdrobire de inimă, adică cu părere de rău și cu dorința de a nu mai păcătui.

După mărturisire preotul pune epitrahilul pe capul penitentului și citește rugăciunea: «Stăpâne Doamne Dumnezeu, Cela ce ești mântuirea robilor Tăi...»; zice apoi o scurtă ectenie întreită și face otpustul, după care, cu mâna dreaptă pe capul penitentului, rostește formula de dezlegare: «Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos...», făcând semnul Sfintei Cruci peste capul credinciosului. Apoi zice: «Cuvine-se cu adevărat...», și dă canonul potrivit cu păcatele săvârșite, după regulile pe care le-am formulat înainte. În cazul când păcatele mărturisite sunt foarte mari, preotul nu dă imediat dezlegarea, ci amână împărtășirea penitentului până la îndeplinirea canonului, iar în loc de formula de dezlegare zice: «Fiule, atâția ani poruncesc Dumnezeieștii Părinți să nu te împărtășești...» (vezi rânduiala din Molitfelnic).

Preotul este obligat să păstreze secretul mărturisirii. Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale B.O.R. arată că: violarea secretului mărturisirii de către preot e considerată delict și se pedepsește cu depunerea (art. 3, alin. d și art. 28).

4. ÎMPĂRTĂȘIREA (CUMINECAREA)

a) *Ce este această sfântă taină. Săvârșitorul, primitorii ei, timpul împărtășirii.*

Este taina în care creștinul primește adevăratul Trup și Sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, sub chipul pâinii și al vinului, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci.

b) *Săvârșitorul acestei sfinte taine este episcopul și preotul; în cazuri excepționale, când creștinul este pe moarte, diaconul poate transporta Sfintele Taine și împărtăși pe cei bolnavi; dacă lipsește preotul, ieromonahii și pustnicii care trăiesc retrași departe de bise-*

rici și de preoți pot să se împărtășească și singuri, dacă au cu ei Sfintele Taine.

c) *Primitorii tainei*. Pot fi împărtășiți toți credincioșii care în prealabil s-au pregătit pentru acest lucru și s-au spovedit. Sf. Apostol Pavel la I Cor. XI, 28–29 zice: «*Să se cerceteze omul pe sine și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului*». Nu se pot împărtăși cei care au asupra lor blestem de la episcop, sau care sunt opriți de părinți ori de duhovnic, desfrânații, concubinii, furii de cele sfinte, cei ce umblă cu descântece, farmece și vrăji, bețivii și turbulenții cunoscuți ș.a. De asemenea, nu se pot împărtăși alienații mintal, persoanele leșinate, femeile la period, precum și în timpul lehzuziei (vezi și «Povățuirile» din Liturghier, ed. 1950, p. 403).

d) În privința *timpului* când putem să ne împărtășim, nu există termene sau date fixe.

Poruncile Bisericii îndeamnă pe credincioși să se împărtășească cel puțin de patru ori pe an, iar dacă vor voi, să se împărtășească și mai des. Arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului zice că fiecare creștin să se împărtășească cel puțin la 40 de zile, iar cel care se simte vrednic să se împărtășească și mai des, chiar în fiecare duminică, mai ales bătrânii și bolnavii. De asemenea, se recomandă împărtășirea în preajma evenimentelor importante, din viață, ca de ex.: candidații la preoție, femeile înainte de naștere, tinerii înainte de căsătorie, ostașii înainte de plecarea în război ș.a.m.d.

Pentru primirea acestei sfinte taine se cere din partea credincioșilor maturi îndeplinirea unor condiții de pregătire trupească și sufletească, și anume: spovedania și împlinirea canonului dat de duhovnic; împăcarea cu toți, așa ca să nu aibă cu nimeni nimic de ceartă sau vrajbă (Mat. V, 23–24); post și rugăciune (se cere un post de câteva zile sau cel puțin de o zi, pentru cei ce se împărtășesc în afara posturilor de durată din cursul anului); să se abțină complet de la mâncare sau băutură în ziua împărtășirii, începând încă din ajunul zilei precedente; citirea rugăciunilor pregătitoare pentru împărtășire, care se găsesc în Liturghier pentru clerici, iar în Ceaslov sau Cărți de rugăciuni pentru laici. Numai copiii până la vârsta de șapte ani, pre-

cum și cei greu bolnavi și muribunzii, pot fi împărtășiți fără împlinirea acestor condiții prealabile.

Rânduiala împărtășirii este legată de Sf. Liturghie, în care se încadrează atât sfințirea și prefacerea Darurilor în Sf. Trup și Sânge al Domnului cât și împărtășirea (vezi în urmă, la Lecția XIX).

a) **Împărtășirea clericilor slujitori.** Fiecare cleric (preot sau diacon) care liturghisește este obligat să se împărtășească; în caz contrar păcătuiește de moarte și este pasibil de caterisire, după cum arată «povățuirile» din Liturghier, iar în Regulamentul de disciplină al clerului se spune: «Clericii împreună-liturghisitori, care nu se împărtășesc la Sf. Liturghie, se pedepsesc cu oprirea de la lucrarea celor sfinte pe timp de 1–3 luni și cu canonisire la mănăstire» (art. 41, alin. 3).

Precum am văzut când am descris slujba Sfintei Liturghii, liturghisitorii se împărtășesc în sf. altar cu pătistica HS. După ce a pus pătistica IS în sf. potir, preotul, desfăcând palma dreaptă, așază buretele sub degetul mijlociu, ia cu stânga pătistica HS și o pune în palma dreaptă, zicând: «Cinstitul și Preasfântul Trup al Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristes se dă mie, preotului (N), spre iertarea păcatelor și spre viața de veci». Așezând apoi mâna stângă sub cea dreaptă pe Sfânta Masă, se roagă în taină, zicând rugăciunile de împărtășire: «Cred, Doamne, și mărturisesc...», «Cinei Tale celei de Taină...» și «Nu spre judecată sau spre osândă...». Terminând de zis rugăciunile, preotul se împărtășește cu Sf. Trup, după care își șterge palma dreaptă cu buretele deasupra antimisului. Apoi ia un acoperământ (o bucată de pânză întrebuințată numai în acest scop) și apucă cu amândouă mâinile potirul, sorbind de trei ori din Sf. Sânge și zicând: «Mă împărtășesc eu, robul lui Dumnezeu preotul (N), cu Cinstitul și Sfântul Sânge al Domnului...» și își șterge cu acoperământul buzele și marginea potirului, zicând: «Iată s-a atins de buzele mele și va șterge fărădelegile mele și de păcatele mele mă va curăți». Apoi citește rugăciunea de mulțumire: «Mulțumim Ție, Stăpâne...». Dacă preotul slujește cu diaconul, el va împărtăși și pe diacon, după rânduiala arătată în Liturghier, unde găsim cum se procedează și la împărtășirea preoților care slujesc în sobor la același altar (vezi mai pe larg în *Liturghier*, ed. 1967, p. 160-161).

b) *Clericii care nu au slujit*, dar vor să se împărtășească, fiind pregătiți pentru aceasta, la momentul potrivit intră în sf. altar și luând epitrahilul, își spală mâinile și se împărtășesc după rânduiala clericilor, întocmai ca și când ar fi slujit, dar după clericii care au slujit.

c) *Clericii bătrâni sau bolnavi*, care nu pot veni la biserică spre a se împărtăși singuri, pot să fie împărtășiți acasă, din Sf. Împărtășanie pentru cei bolnavi. Dacă la pregătirea Sfintei Împărtășanii pentru cei bolnavi s-a rezervat păticea HS, atunci preotul bolnav se împărtășește cu aceasta.

d) *Împărtășirea credincioșilor*. După împărtășirea slujitorilor, dacă sunt credincioși de împărtășit, preotul pune în potir părțile NI și KA din Sf. Trup și le sfărâmă în păticele mici; în cazul acesta, miridele pentru Maica Domnului, pentru sfinți și pentru cei vii și morți rămân pe sf. disc până după împărtășirea credincioșilor.

Când preotul zice: «Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați», credincioșii care urmează să se împărtășească vin în fața sfintelor uși, și preotul zice rugăciunile: «Cred, Doamne, și mărturisesc...», "Cinei Tale..." și «Nu spre judecată...», pe care le zice și credincioșii după preot. La terminarea rugăciunilor vin credincioșii pe rând, la preot, care-i împărtășește servindu-se de linguriță și zicând: «Se împărtășește robul lui Dumnezeu (N) cu Cinstitul și Sfântul Trup și Sânge al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci». Fiecare credincios, după ce a fost împărtășit, își șterge buzele cu acoperământul ținut de preot, după care primește anaforă și puțin vin. Tot timpul cât durează împărtășirea credincioșilor, la strană se cântă: «Trupul lui Hristos primiți..., Paharul mântuirii...», ori alt chironic. După împărtășirea tuturor, ori la sfârșitul Liturghiei, dacă este vreme, se pot citi în biserică și rugăciunile de mulțumire pentru împărtășire, din Liturghier sau Ceaslov.

e) *Împărtășirea bolnavilor și a pruncilor*. Bolnavii, pruncii și cei care din pricini binecuvântate nu pot veni la biserică, pot să fie împărtășiți de preot acasă ori la locul de zacere, cu Sf. Împărtășanie special păstrată pentru astfel de cazuri. Ea se face din Sf. Agneț sfințit la Liturghia din Joia Săptămânii Patimilor, uscat și sfărâmat în marțea următoare (marți din Săptămâna Luminată) și păstrat în chi-

votul de pe Sf. Masă (a se vedea îndrumările de la Povăţuirile din Liturghier şi din Penticostar, la slujba din marţea Săptămânii Luminate).

Preotul merge la bolnav având cu el epitrahilul şi felonul şi purtând, într-o cutiuţă specială, fărâme din Sf. Împartăşanie, un pahar în formă de potir mic şi o linguriţă. Ajungând la cel bolnav, după ce se îmbracă, citeşte mai întâi rânduiala de slujbă pentru administrarea împărtăşirii, pe care o găsim în Molitfelnic sub titlul: «Rânduiala ce se face când grabnic se dă Împărtăşania celui bolnav». Dacă bolnavul nu este spovedit şi poate să o facă, atunci se spovedeşte, după care preotul citeşte rugăciunea «Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai iertat păcatele lui Petru...». În caz că bolnavul poate să vorbească, atunci el va repeta după preot rugăciunile de dinainte de împărtăşire, iar dacă nu poate vorbi, ele se vor citi rar, în aşa fel ca bolnavul să le înţeleagă. Preotul pune apoi în linguriţă Sf. Împărtăşanie, puţin vin sau apă sfinţită, sau în lipsă chiar apă curată şi împărtăşeşte pe bolnav. După împărtăşire, zice: «Mărire Ție, Dumnezeule!» (de trei ori) şi rugăciunea de mulţumire, încheind cu otpustul zilei.

Tot din Sf. Împărtăşanie pentru bolnavi se împărtăşesc şi pruncii. Preotul trebuie în aceste cazuri să fie cu multă băgare de seamă; în linguriţă se pune o foarte mică păticeică din Sf. Împărtăşanie şi puţin lichid, ca să poată fi înghiţite uşor de pruncul care se împărtăşeşte.

LECȚIA A 23-A

SLUJBELE SFINTELOR TAINE

B. CUNUNIA, HIROTONIA ȘI MASLUL

5. TAINA NUNȚII (CUNUNIA)

a) Ce este această sfântă taină?

Nunta sau cununia (τὸ στεφάνωμα = încununare, încoronare) este taina pentru binecuvântarea căsătoriei, în care, prin rugăciunile și binecuvântările preotului, se pogoară asupra celor ce se însoțesc (bărbat și femeie) harul dumnezeiesc necesar pentru întemeierea unei familii creștine.

b) Săvârșitorul cununiei este episcopul sau preotul.

c) Primitorii tainei sunt bărbatul și femeia majori, care s-au înțeles, de bunăvoie, să întemeieze un cămin. În afară de condițiile legale și canonice cerute pentru întemeierea unei familii (vârstă, capacitate fizică etc.), cei doi miri trebuie să fie creștini ortodocși.

Căsătoriile mixte, adică între un creștin ortodox și altul neortodox (de altă confesiune) ori necreștin, sunt îngăduite cu aprobarea de la caz la caz a chiriarhului, dar cei de alt cult sunt obligați înainte de căsătorie să îndeplinească formalitățile de trecere la Ortodoxie (a se vedea Regulamentul instanțelor disciplinare..., art. 47). La săvârșirea cununiei, preotul trebuie să aibă grijă ca să fie respectate prevederile legilor civile și bisericești, căci, în caz contrar, va fi pedepsit cu dojană, dacă a făcut-o din neglijență sau neștiință, și cu suspendarea din serviciu pe un anumit timp, dacă a făcut-o în deplină cunoștință de cauză (vezi același Regulament, art. 45 și 46).

Atât la logodnă, cât și la cununie mirii sunt însoțiți de nași. Ei sunt martori și garanți ai temeiniciei angajamentelor reciproce luate de viitorii soți, fiind față de miri ca niște părinți, sfătuitori și îndrumători ai acestora. Nașii trebuie să fie ortodocși și mai vârstnici decât mirii; de obicei sunt cei de la botez sau urmașii acestora.

d) *Căsătoria* se săvârșește în biserică, locașul lui Dumnezeu, unde se săvârșesc și celelalte taine, pentru a fi făcută în fața lui Dumnezeu și cu binecuvântarea Lui. Pe de altă parte, biserica văzută este și locașul de adunare al tuturor credincioșilor și de aceea nunta trebuie făcută în prezența obștii, care ia parte la bucuriile și durerile tuturor membrilor ei. În case particulare, nunta se poate face numai în cazuri cu totul excepționale și pentru motive bine întemeiate.

e) *Slujba nunții* se săvârșește în zilele de sărbătoare (de obicei duminica, imediat după Sf. Liturghie, după indicațiile date în Molitfelnic). În învățătura Bisericii cuprinsă în porunca IX se arată și intervalele de timp și zilele din cursul anului bisericesc când nu se fac nunți, și anume: cele patru posturi de durată și toate zilele izolate de post (miercurea, vinerea, 14 sept. – Înălțarea Sfintei Cruci, 29 august – Taierea capului Sfântului Ioan Botezătorul; 5 ian. – Ajunul Bobotezei), pentru motivul că petrecerea și veselia de la nunți sunt în contrast cu atmosfera de rugăciune, înfrânare și tristețe caracteristică postului (vezi can. 69 apostolic și 52 al Sinodului din Laodiceea). De asemenea, nu se fac nunți în Săptămâna Luminată, în intervalul de la Nașterea Domnului până la Botezul Domnului, în Duminica Rusaliilor, în toate praznicele împărătești și în ajunul acestora, întrucât prin veselia și petrecerea de la nunți suntem tentați să uităm de însemnătatea și bucuria duhovnicească a celor mai mari

sărbători creștine (*Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, pag. 301).

Pogorământ (abatere de la această regulă) se face, cu aprobarea specială de la caz la caz, numai pentru începutul Postului Crăciunului, până la Sf. Nicolae (6 dec.).

Rânduiala slujbei

a) *Logodna*. Slujba cununiei este precedată de cea a *logodnei* religioase, o ierurgie prin care Biserica binecuvintează un vechi obicei strămoșesc, adică înțelegerea prealabilă a tinerilor de a întemeia un cămin.

La vremea rânduită, se așază în mijlocul bisericii o masă pe care se pun: Sf. Cruce, Sf. Evanghelie, sfeșnice cu lumânări, cunușile și un pahar cu vin.

Venind mirii la biserică, însoțiți de nași, sunt întâmpinați de preot, care este îmbrăcat cu epitrahilul și felonul. Luând preotul lumânările, le binecuvintează și le dă nașilor; ia apoi inelele mirilor și le pune pe Sf. Evanghelie: cel pe care e gravat numele bărbatului îl pune în dreapta, și pe celălalt, în stânga. Face semnul binecuvântării peste capetele mirilor de trei ori și, după ce cădește în jurul mesei și spre nuntași, vine în fața mesei și dă binecuvântarea: «Binecuvântat este Dumnezeu nostru...». Apoi rostește ectenia mare, în care sunt incluse cereri speciale pentru cei care se logodesc. După ecfonis citește cele două rugăciuni pentru binecuvântarea logodnei, prima cu glas tare, și a doua în taină. Apoi luând preotul inelul cel din dreapta, face cu el semnul Sfintei Cruci peste fața bărbatului, zicând de trei ori: «Se logodește robul lui Dumnezeu (N) (atinge cu inelul fruntea bărbatului) cu roaba lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea femeii), în numele Tatălui (la frunte) și al Fiului (la piept) și al Sfântului Duh,» (la umărul drept și umărul stâng); a treia oară adaugă: «Acum și pururea...», după care preotul, împreună cu nașul, pune inelul în degetul inelar de la mâna dreaptă a mirelui. La fel procedează preotul și cu inelul al doilea (cel gravat cu numele miresei), zicând de trei ori: «Se logodește roaba lui Dumnezeu (N) (și atinge cu inelul fruntea femeii) cu robul lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea bărbatului, apoi fruntea femeii), în numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh»; a treia oară adaugă: «Acum și pururea...». Împreună cu nașa pune apoi inelul în degetul inelar de la dreapta femeii, după care nunii schimbă inelele, adică iau inelul din mâna bărbatului și îl pun la femeie, și pe al femeii la bărbat, așa cum le vor purta de acum înainte.

În continuare, preotul citește rugăciunea de consfințire a logodnei, binecuvântând pe miri, când le pomenește numele, după care urmează ectenia întreită. Otpustul logodnei se face numai atunci când nu urmează îndată cununia.

b) *Cununia*. Dacă urmează îndată cununia, atunci după rugăciunea de binecuvântare de la logodnă se citește Ps. 127 cu refrenul «Mărire Ție, Dumnezeu nostru, mărire Ție», după fiecare stih, ori numai refrenul acesta de trei ori, cum se obișnuiește în timpul din urmă la unele biserici; în timpul acesta, preotul cădește împrejurul

mesei, pe miri și pe nuntași. Apoi închinându-se, sărută Sf. Cruce și Sf. Evanghelie și, luând Sf. Evanghelie, dă binecuvântarea, făcând cu ea semnul Sfintei Cruci deasupra cununilor și zicând: «Binecuvântată este Împărăția Tatălui...». Așază Sf. Evanghelie pe masă, pune cununile peste ea și rostește ectenia mare, cu cereri speciale pentru miri, urmată de cele trei rugăciuni de binecuvântare a mirilor. Când citește rugăciunea a treia, la cuvintele: «Unește pe robul Tău (N) cu roaba Ta (N)...», unește mâna dreaptă a mirelui cu mâna dreaptă a miresei și continuă rugăciunea. După terminarea acestei rugăciuni ia preotul cununia mirelui și face cu ea semnul Sfintei Cruci peste fața lui, zicând de trei ori: «Se cunună robul lui Dumnezeu (N) (atinge cu cununia fruntea mirelui) cu roaba lui Dumnezeu (N), (atinge fruntea miresei), în numele Tatălui...», adăugând a treia oară: «acum și pururea...». Mirele sărută cununia, și preotul împreună cu nașul o pune pe capul mirelui. La fel procedează preotul și cu a doua cununie, zicând tot de trei ori: «Se cunună roaba lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea miresei) cu robul lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea mirelui), în numele Tatălui...», apoi, împreună cu nașa, pune cununia pe capul miresei. Preotul binecuvintează pe miri de trei ori, în timp ce se cântă: «Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărire și cu cinste încununază-i pe dâșii».

Urmează citirea Apostolului (Efes. V, 20–33), în timpul căreia preotul face cădirea, apoi citește Evanghelia (Ioan II, 1–11), cu fața spre miri, după care o sărută și binecuvintează cu ea pe cei prezenți. Urmează o ectenie întreită, o rugăciune, apoi ectenia cererilor, Tatăl nostru, rugăciunea de binecuvântare a paharului cu vin, din care preotul dă mirilor să guste fiecare de câte trei ori, în timp ce cântăreții cântă «Paharul mântuirii...». Preotul, luând cădelnița, începe cădirea și înconjurarea mesei de trei ori, împreună cu mirii și cu nașii, în timp ce se cântă troparele: «Isale, dăntuiește..., Sfinților mucenici...» și «Mărire Ție, Hristoase Dumnezeule...». După ocolire, mirele face trei închinăciuni, pune mâinile pe Sf. Evanghelie și își pleacă fruntea, iar preotul cu nașul iau cununia de pe capul lui, zicând: «Mărit să fii mire, ca Avraam...»; apoi dă mirelui cununia să o sărute și o așază pe Sf. Evanghelie. La fel procedează și cu mireasa, când preotul zice: «și tu, mireasă, mărită să fii, ca Sara...». Preotul

citește acum cele două rugăciuni de binecuvântare a mirilor, care urmează; dacă este cazul, ține o scurtă cuvântare de învățătură și îndemn și face otpustul slujbei. Se cântă apoi «Cuvine-se cu adevărat...» ori «Mulți ani trăiască!», în timp ce mirii, nașii, părinții și rudele mirilor vin pe rând și sărută Sf. Evanghelie, Sf. Cruce și cununiile, primind felicitări de la preot.

c) *Rugăciunea în a opta zi după cununie.*

La opt zile după cununie, venind tinerii căsătoriți la biserică, ingenunchează în pronaos, iar preotul, îmbrăcat cu epitrahilul, le citește o rugăciune de binecuvântare, după care încheie cu otpustul.

d) Molitfelnicul mai cuprinde și *rânduiala la a doua nuntă*, pentru cei care se cunună pentru a doua oară; aceasta se săvârșește după o rânduială deosebită. Logodna este împreună cu cununia; la început se dă binecuvântarea mică, iar rugăciunile care se citesc cuprind cereri de pocăință și de iertare, deoarece a doua căsătorie era privită odinioară ca o concesie făcută de Biserică pentru slăbiciunea firii omenești. De la punerea cununiilor înainte, rânduiala este aceeași ca la prima cununie. Aceeași rânduială se săvârșește și la nunta a treia.

6. HIROTONIA ȘI HIROTESIA

a) *Ce este această sfântă taină?*

Hirotonia este taina în care, prin punerea mâinilor episcopului și rugăciunile care o însoțesc, se pogoară asupra celui ales și pregătit pentru preoție, darul Duhului Sfânt, dându-i puterea de a învăța, de a săvârși Sfintele Taine și de a conduce turma duhovnicească pe calea mântuirii.

b) Cuvântul *hirotonie* (χειροτονία de la χεῖρ = mână și τεῖνω = a întinde) înseamnă întinderea mâinilor, apoi alegere, întrucât alegerea se face prin votare sau ridicarea mâinilor, iar în vechime această alegere era întărită prin punerea mâinilor episcopului asupra celui ales. Punerea mâinilor era obișnuită și în Vechiul Testament la consacrarea treptelor preoțești: «Să se apropie leviții înaintea Domnului și fiii lui Israel să-și pună mâinile pe leviți» (Lev. VIII, 10). Ea a trecut și în creștinism, fiind practică încă din epoca apostolică, așa cum vedem de ex. la hirotonia celor șapte diaconi, pe care i-au adus înaintea apostolilor, care, rugându-se, și-au pus mâinile peste ei (Fapte VI, 5-6; comp. și II TIM. I, 6).

c) Pe lângă termenul de *hirotonie* s-a folosit și cel de *hirotesie* (de la χεῖρ și τίθημι) care înseamnă tot punerea mâinilor. Hirotesia

este însă o ierurgie, în care, prin punerea mâinilor episcopului, se dă candidaților la preoție consacrarea în una din treptele clerului inferior (citeț și ipodiacon), ori se dă preoților unul din rangurile onorifice, pentru activitate deosebită pe tărâm pastoral (sachelar, iconom, iconom stavrofor), ori o funcție administrativă (ca de ex. cea de stareț, egumen, în mănăstiri).

d) *Săvârșitorul tainei preoției* este episcopul, ca urmaș al apostolilor. Hirotonia de diacon și cea de preot se săvârșește de un singur episcop, iar cea de arhiereu se săvârșește de mai mulți episcopi (cel puțin doi), precum se stabilește chiar în Canoanele Apostolice (can. 1 și 2).

e) Hirotoniile se săvârșesc în biserică (vezi can. 7 al Sf. Teofil al Alexandriei), în jurul Sfintei Mese din altar, iar hirotesiile se săvârșesc în naos.

Rânduiala hirotoniilor. Taina hirotoniei nu are o slujbă de sine stătătoare, ci ea se încadrează în slujba Sfintei Liturghii (a Sfântului Ioan ori a Sfântului Vasile).

Hirotonia de arhiereu are loc imediat după «Sfinte Dumnezeu», deci înainte de citirea Apostolului; cea de preot, după vohodul mare, iar cea de diacon, după Axion, și anume după ecfonisul: «Și să fie milele Marelui Dumnezeu...». Înainte de a fi hirotonit diacon, orice candidat la preoție primește mai întâi consacrarea în cele două trepte ale clerului inferior de odinioară, adică cea de *citeț* (anagnost) și cea de *ipodiacon*. Rânduiala hirotoniilor și hirotesiilor se află în cartea de slujbă numită *Arhieraticon*.

a. **Hirotonia de diacon.** Candidatul pentru hirotonie trebuie să postească câteva zile înainte, iar în ajunul zilei se va mărturisi la preotul duhovnic și va citi rugăciunile din Rânduiala împărtășirii.

În ziua hirotoniei, candidatul vine îmbrăcat în hainele clericale. Înainte de începutul Sfintei Liturghii, arhiereul și întreg soborul slujitor, fiind îmbrăcați pentru Sf. Liturghie, stau în mijlocul bisericii. Candidatul face trei metanii mari către răsărit, apoi este luat de doi diaconi și dus în fața arhiereului, aceștia zicând pe rând: «Poruncește! Porunciți! Poruncește, Stăpâne Sfințite, pentru cel ce vi se va aduce înainte spre a fi hirotosit citeț». Candidatul îngenunchează, arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori și îl tunde cruciș, zicând: «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh». Apoi luând arhiereul un felon scurt, deosebit de cel preoțesc, îl binecuvintează

și îl pune pe grumazul candidatului, însemnând consfințirea în serviciul bisericii, și citește rugăciunea de consacrare în treapta de *citeț*. Apoi dă candidatului *Apostolul*, din care acesta citește puțin, ca un fel de examen. După citire se scoală, este binecuvântat din nou de către arhiereu și primește de la diaconi stiharul și orarul, pe care le prezintă arhiereului spre binecuvântare, sărută mâna arhiereului și, ajutat de diaconi, îmbracă stiharul și orarul încrucișat pe piept și pe spate.

După îmbrăcare, candidatul face din nou trei metanii mari spre răsărit, apoi este dus la arhiereu, întocmai ca și înainte, îngenunchează și arhiereul îl binecuvintează punând mâna dreaptă pe capul lui și citește rugăciunea de hirotesie în *ipodiacon*. I se dau candidatului un lighean și o cană cu apă și acesta toarnă arhiereului pe mâini, de trei ori, apă ca să se spele, zicând: «Câți sunteți credincioși!» (de trei ori). După spălare, arhiereul își șterge mâinile și pune ștergarul pe grumajii ipodiaconului, care, după ce primește binecuvântarea arhiereului, merge și se așază în fața icoanei Mântuitorului. Aici rămâne până după căderea din timpul Heruvicului, când trece în fața ușilor împărătești și toarnă arhiereului apă, de trei ori, zicând: «Câți sunteți credincioși!», după care sărută dreapta arhiereului și trece în fața icoanei Maicii Domnului, unde rămâne până la Axion, când merge în altar lângă proscomidiar și toarnă din nou arhiereului apă să se spele pe mâini.

La ecfonisul «Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă...», vine arhiereul, care binecuvintează pe candidat; acesta iese în mijlocul bisericii, unde face trei metanii mici; de aici este luat de doi diaconi și dus spre arhiereu, în fața ușilor împărătești, cu cuvintele: «Poruncește! Porunciți! Poruncește, Stăpâne Sfințite, pentru cel ce vi se aduce înainte spre a fi hirotonit diacon». Arhiereul îl binecuvintează, făcându-i semnul Sfintei Cruci peste creștet de trei ori, apoi merge și se așază pe un jeț în partea de nord a Sfintei Mese, cu fața spre apus. Candidatul intră în altar prin ușile împărătești, este luat de diaconi de mâini și înconjoară Sf. Masă de trei ori, în timp ce se cântă: «Sfinților mucenici..., Mărire Ție, Hristoase Dumnezeule...» și «Isaie, dăntuiește...». La fiecare înconjurare candidatul sărută pe rând cele patru colțuri ale Sfintei Mese, iar în fața arhiereului face două metanii și sărută omoforul, engolpionul și mâna dreaptă. După cele trei înconjurări, face trei metanii cu închinăciuni în fața Sfintei Mese, apoi îngenunchează cu piciorul drept înspre colțul de miazăzi-apus

al Sfintei Mese și punându-și mâinile pe Sf. Masă cruciș, își pleacă fruntea peste ele. Venind arhiereul la Sf. Masă, pune capătul omoforului pe capul candidatului și mâinile cruciș peste omofor și rostește îndemnul: «Dumnezeiescul har...». Slujitorii încep să cânte încet: «Doamne, miluiește», întreit, iar arhiereul citește cele două rugăciuni de hirotonie a diaconului, din Arhieraticon. După terminarea rugăciunilor, arhiereul și noul diacon vin în fața ușilor împărătești, unde arhiereul dă noului diacon orarul, arătându-l credincioșilor și zicând: «Vrednic este!», iar ceilalți slujitori cântă «Vrednic este!»; același lucru face arhiereul și cu mânecutele și apoi cu ripida sau procovățul, pe care le dă, pe rând, diaconului; apoi acesta face trei plecăciuni către credincioși.

Se continuă Liturgia, iar noul diacon stă cu ripida ori cu acoperământul în partea dreaptă a Sfintei Mese și apără Sfintele Daruri. La împărtășire el primește primul Sf. Trup și Sânge și rostește ectenia «Drepti, primind dumnezeieștile... Daruri...».

b) **Hirotonia de preot.** Se face după vohodul mare (intrarea cu Cinstitele Daruri). Rânduiala este aceeași ca și la hirotonia de diacon, cu unele deosebiri. Candidatul, înainte de hirotonie, vine în mijlocul bisericii și citește formularul de angajament pentru îndeplinirea cu cinste a preoției. Când intră în altar pentru a fi hirotonit este luat de mâini de către doi preoți, cu care face înconjurarea Sfintei Mese, sărutând colțurile Sfintei Mese și făcând metaniile în fața arhiereului, cum am arătat mai înainte. După înconjurare îngenunchează cu ambii genunchi în fața Sfintei Mese. Terminându-se hirotonia, i se dau: epitrahilul, brâul, felonul și Liturghierul și apoi trece la Sf. Masă în dreapta arhiereului, dându-i-se această cinste până la sfârșitul Liturghiei.

Terminându-se sfințirea Darurilor, noului preot i se dă Sf. Agneț de către arhiereu, care îi zice: «Primește odorul acesta și îl păzește pe el până la a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos, când El îl va cere de la tine». Înainte de «Sfintele Sfinților», noul preot dă înapoi arhiereului Sf. Agneț. Este împărtășit primul între preoți, iar în timpul Rugăciunii Amvonului el este acela care o citește, semn că a primit darul preoției.

c. **Hirotonia arhiereului.** Candidatul la această treaptă, după alegere și confirmare din partea Statului, poartă denumirea de *ipop-*

sîfiu (adică ales). În ajunul hirotoniei, după Vecernie, are loc solemnitatea vestirii și chemării la treapta arhieriei.

În ziua hirotoniei, în timpul Utreniei, ipopsifiul citește o mărturisire de credință în fața arhierelor slujitori.

Hirotonia propriu-zisă are loc la Liturghie, după «Sfinte Dumnezeule». La timpul potrivit, candidatul este condus în mijlocul bisericii pentru a se închina și apoi, însoțit de obicei de doi arhimandriți, este readus în fața ușilor împărătești și a arhierelor. Când se face înconjurarea Sfintei Mese este purtat de doi arhieriei. La rugăciunea de hirotonie, arhieriei pun mâinile pe capul iposifiului și peste mâini omoforul și Sf. Evanghelie, după care se dau noului arhieriu veșmintele arhieresti: sacosul, epigonatul, omoforul, engolpionul, crucea și mitra. Apoi se continuă Liturghia, noul arhieriu fiind protosul slujbei până la sfârșitul slujbei. După otpust este îmbrăcat în mantie, i se dă toiagul și împarte anafora.

d. *Hirotesile pentru acordarea de ranguri administrative sau onorifice se fac în cadrul Sfintei Liturghii, după intrarea cu Evanghelia, când candidatul este adus în fața arhierelui, unde îngenunchează, este binecuvântat de trei ori pe cap și punând arhieriu mîna dreaptă pe capul candidatului îi citește rugăciunea respectivă din Arhieraticon.*

7. SFÂNTUL MASLU

a) *Ce este această sfîntă taină?*

Este taina care, prin rugăciunile preoților și ungerea cu untdelemnul sfințit de ei, împărtășește harul cel dumnezeiesc, pentru tămăduirea de bolile trupului și iertarea de păcate.

Ea se face de obicei la bolnavi, potrivit sfatului Sfântului Apostol Iacob: «Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica și de va fi făcut păcate, se vor ierta lui» (Iacob V, 14–15). Dar întrucît prin această taină, creștinul obține și iertarea păcatelor, ea se poate săvârși și celor sănătoși. De aceea, în unele parohii se obișnuiește a se face maslu de obște în biserici atît pentru cei bolnavi, cît și pentru cei sănătoși.

b) *Săvârșitorii acestei taine sunt preoții*, dacă este posibil în număr de șapte, după cele șapte daruri ale Duhului Sfânt (Isaia XI, 2-3). Numărul acesta de șapte este amintit și în Vechiul Testament. Astfel, șapte preoți sunau din trâmbițe și de șapte ori a fost înconjurat Ierihonul când l-au cucerit israeliții (Iosua VI, 13-16). De șapte ori s-a rugat proorocul Ilie pe Muntele Carmel ca să aducă ploaie peste pământ (III Regi XIX, 42-44). Proorocul Elisei a înviat un tânăr mort culcându-se peste el de șapte ori (IV Regi IV, 34-35). Iată de ce rânduiala slujbei cuprinde șapte apostole, șapte evangheli, șapte rugăciuni deosebite pentru tămăduirea bolnavului și de șapte ori se citește rugăciunea de binecuvântare a untdelemnului, deci câte o dată pentru fiecare preot. Dar în lipsă de șapte preoți, Sf. Maslu se poate săvârși și de către cinci sau trei preoți, după cum îndrumă Molitfelnicul la această taină.

Taina Sfântului Maslu se săvârșește în biserică sau la locul de zăcere al bolnavului, oricând este nevoie. De obicei se face miercurea sau vinerea și mai ales în timpul posturilor. Maslul de obște se săvârșește miercuri și joi în Săptămâna Patimilor, în amintirea ungerii Mântuitorului cu mir de către femeia păcătoasă (Luca VII, 37-38).

Întrucât rânduiala tainei, în partea ei de la început, se aseamănă cu Utrenia, Maslul se face de obicei dimineața.

c) *Rânduiala slujbei*. Pentru săvârșirea tainei sunt necesare următoarele: se pun pe o masă Sf. Evanghelie, Sf. Cruce, un vas cu făină de grâu, un pahar cu untdelemn curat, șapte bețișoare de busuioc, care la un capăt sunt învelite cu vată, și șapte lumânări. Înainte de începerea slujbei se recomandă mărturisirea bolnavului, iar la sfârșitul slujbei se face și împărtășirea lui.

Preoții, îmbrăcați cu epitrahil și felon, stau în jurul mesei, iar protosul cădește în jurul ei, pe bolnav și pe cei prezenți, apoi dă binecuvântarea mică («Binecuvântat este Dumnezeu nostru...»). Se citesc rugăciunile începătoare, Ps. 142, un grup de tropare, Ps. 50 și cano-nul alcătuit de Sf. Arsenie. După terminare, se aprind lumânările și protosul dă binecuvântarea mare («Binecuvântată este Împărăția Tatălui...»), făcând semnul Sfintei Cruci cu Evanghelia peste untdelemn. Protosul rostește apoi ectenia mare, cu cereri pentru binecuvântarea untdelemnului și tămăduirea bolnavului. După ecfonis

urmează rugăciunea pentru sfințirea untdelemnului: «Doamne, Care cu mila și cu îndurărilor Tale...», rostită de șapte ori, începând cu protosul. Indiferent de numărul preoților, această rugăciune se rostește de șapte ori. Se continuă cu un grup de tropare și se începe citirea celor șapte apostole și evanghelii. În timpul citirii Apostolului se face cădere. După fiecare evanghelie urmează o ectenie întreită, o rugăciune pentru sfințirea untdelemnului și rugăciunea pentru ungere: «Părinte Sfinte, doctorul sufletelor și al trupurilor...» și fiecare preot unge pe cel bolnav cu un bețișor muiat în untdelemn, la frunte, ochi, nări, gură, piept, mâini și picioare, în care timp cântăreții cântă: «Doamne, armă asupra diavolului...». După terminarea citirii apostolilor și evangheliilor, protosul ia Sf. Evanghelie, o dă bolnavului să o sărute și ținând-o deasupra capului lui, citește rugăciunea: «Împărate Sfinte, Îndurate și Mult-milostive, Doamne Iisuse Hristoase...», cântându-se lin «Doamne, miluiește» întreit. După terminarea rugăciunii se cântă troparele: «Izvorul tămăduirilor...», «Caută spre rugăciunile robilor Tăi...», iar preoții se miruiesc pe ei, apoi pe cei de față și pe cel bolnav. Se încheie cu o ectenie întreită și otpustul.

Dacă este posibil, bolnavul face trei metanii și zice către preoți:

«Binecuvântați, părinți sfințiți!...», iar preoții răspund: «Dumnezeu să te ierte...» (a se vedea rânduiala din Molitfelnic).

Din untdelemnul sfințit la Maslu se obișnuiește să se dea bolnavului să bea după ce a fost împărtășit, sau se amestecă cu făina și se face o pâinișoară, din care mănâncă cel bolnav.

Acest untdelemn se mai poate întrebuința pentru ardere în candelale sau la ungerea celor răposați.

LECȚIA A 24-A

IERURGIILE BISERICESTI MAI IMPORTANTE

A. IERURGII PRIVITOARE LA PERSOANE

I. DESPRE IERURGII ÎN GENERAL

Păcatul primilor oameni prin călcarea poruncii lui Dumnezeu a atras după sine și blestemul asupra pământului și asupra lucrurilor. Iar prin răscumpărarea omului de către Mântuitorul-Hristos s-a șters păcatul strămoșesc și s-a dat Bisericii posibilitatea de a chema binecuvântarea și sfințirea dumnezeiască nu numai asupra omului, ci și asupra firii înconjurătoare, a lucrurilor, a apei, a caselor noastre, a roadelor pământului, a turmelor și asupra tuturor lucrurilor de care ne folosim spre binele și folosul nostru. De aceea Biserica a rânduit rugăciuni și slujbe pentru toate împrejurările, pentru începutul lucrărilor noastre, pentru ferirea de răutăți, de nenorociri, precum și pentru înmormântarea celor răposați. Toate aceste sfinte slujbe pen-

tru binecuvântarea și sfințirea credincioșilor, a naturii înconjurătoare și a diferitelor lucruri de care avem nevoie în viața noastră gospodărească și materială, se numesc *ierurgii bisericesti*.

Aceste slujbe, oficiate de preot sau episcop, au ca scop scoaterea credincioșilor, a naturii și a lucrurilor de sub puterea și influența răului și a puterilor demonice, precum și curățirea, binecuvântarea și sfințirea lor prin pogorârea harului și a puterii dumnezeiești asupra lor.

Binecuvântările le găsim și în Vechiul Testament, însă cu puterea lor desăvârșită aceste lucrări sfinte le găsim numai în creștinism.

Astfel, Mântuitorul binecuvintează pe pruncii care veniseră la El (Matei XIX, 13), binecuvintează și sfințește pâinea și vinul la Cina cea de Taină (Matei XXVI, 29) ș.a.m.d.

În cursul istoriei creștine aflăm despre sfințirea untdelemnului, a apei, a roadelor și a fructelor pământului, a bisericilor ș.a.m.d. Astfel, *Tertulian* (sec. III) ne vorbește despre sfințirea vaselor liturgice; rugăciuni cu astfel de scopuri găsim în cele mai vechi rânduieli de slujbă din *Constituțiile Apostolice*, din *Evhologhiul lui Serapion* (sec. IV) ș.a.

Săvârșitorul acestor lucrări este episcopul și preotul, iar forma diferă de la ierurgie la ierurgie.

Deosebirea dintre cele șapte taine și ierurgii constă în următoarele: tainele sunt instituite de Mântuitorul, binecuvântările și sfințirile sunt așezate de Biserică. Prin taine se împărtășesc harurile Sfântului Duh și ele lucrează prin ele însele, pe câtă vreme binecuvântările și sfințirile lucrează prin puterea rugăciunilor bisericesti și prin credința celor ce le primesc. În fine, Sfintele Taine se administrează numai credincioșilor vii, binecuvântările și sfințirile se primesc și de credincioși, ca și de lucrurile neînsuflețite: biserici, cimitire, cruci, fântâni, icoane, vase de cult, case, steaguri, corăbii, monumente, haine care se împart de pomană, apă, grâu, pâine, alimente etc. Unele dintre ierurgii se fac în biserică, altele în afară de biserică.

După destinația lor, deosebim două feluri de ierurgii, și anume: a) Cele privitoare la persoane, adică la credincioși, și b) Cele privitoare la lucruri și natură.

2. IERURGII PRIVITOARE LA CREDINCIOȘI (PERSOANE)

a. **Ierurgiile în legătură cu nașterea și Botezul.** Biserica a întâmpinat totdeauna cu bucurie venirea pruncilor pe lume, consfințind astfel rostul căsătoriei, care este tocmai nașterea de prunci. De aceea Biserica are ierurgii pentru: ziua întâi de după nașterea pruncului, pentru ziua a opta de la naștere, când i se pune numele, și pentru ziua a 40-a după naștere, când se face îmbisericierea pruncului și curățirea femeii care a născut.

1) *În ziua întâi după nașterea pruncului*, preotul face sfințirea mică a apei, care preînchipuie botezul. Cu ea preotul stropește casa, pe femeia care a născut, pe prunc și pe toți ai casei. Apoi citește trei rugăciuni pentru lăuză, în care se roagă pentru sănătatea ei și ridicarea din patul nașterii, pentru ocrotirea ei și a pruncului de duhurile necurate, pentru curățirea mamei de întinăciunea trupească pricinuită de naștere, deoarece, precum zice Psalmistul: Suntem zămisiți întru fărădelegi și născuți în păcate (cf. Ps. 50, 6). Apoi preotul mai citește o rugăciune pentru moașă și pentru celelalte femei care au ajutat la naștere, întrucât atingerea de lăuză era socotită ca o întinare trupească. Din apa sfințită se obișnuiește ca să se pună în baia copilului în primele zile după naștere.

2) *Rugăciunile la ziua a opta după naștere.*

În ziua a opta după naștere pruncul este adus de moașă la biserică, stând cu el în pridvor înaintea ușilor, întrucât nu este încă botezat. Preotul îl binecuvintează, făcându-i semnul Sfintei Cruci pe frunte (pentru luminarea minții), la gură (pentru sfințirea cuvântului) și la piept (pentru curățirea simțirii) și îi citește o rugăciune pentru punerea numelui, care este o pregătire pentru botez. De obicei, preoții unesc această rânduială fie cu cea din ziua întâi, fie cu cea a botezului.

Obiceiul de a pune nume pruncului a opta zi este moștenit din Vechiul Testament, care rânduise această zi pentru curățirea pruncilor de sex bărbătesc, când erau tăiați împrejur și li se puneă și numele (Levitic XII, 31). Această rânduială a păstrat-o și Mântuitorul Iisus Hristos, când a opta zi a fost tăiat împrejur și I s-a pus numele de Iisus (Luca II, 21). Numele care se dă la botez este de obicei al nașului sau al sfântului zilei, sau al oricărui sfânt pe care l-a ales familia ca patron sau ocrotitor al pruncului. Numele trebuie să fie

din calendarul ortodox, și sfântul ales ca patron să fie considerat nu numai ca ocrotitor, ci și ca model vrednic de urmat pentru prunc, în viața sa religioasă – morală când va fi mare.

3) *Rugăciunea la 40 de zile după naștere.*

La 40 de zile după naștere se face *rânduiala pentru îmbisericirea pruncului și pentru curățirea mamei*. Acest obicei este păstrat tot din Vechiul Testament și el a fost respectat și de Maica Domnului, care a adus pe Mântuitorul la templu, unde a fost întâmpinat de dreptul Simeon, care L-a luat în brațe (Luca 2, 22 și urm.). Acum vine la biserică însăși mama cu pruncul și stă înaintea ușilor bisericii, preotul citind molitfele de curățire întâi pentru mamă și apoi pentru prunc, ca Dumnezeu să-l binecuvinteze și să-l învrednicească, la vreme cuvenită, de luminarea botezului.

Urmează îmbisericirea pruncului, adică introducerea lui în biserică: preotul ia pruncul în brațe, închipuind pe dreptul Simeon, și face semnul Sfintei Cruci cu el întâi în fața ușilor bisericii apoi în mijlocul bisericii și apoi în fața ușilor împărătești, zicând, de fiecare dată: «Se îmbisericește robul (roaba) lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui...». Dacă pruncul e băiat și a fost botezat, preotul îl duce în altar, ocolind cu el Sf. Masă, apoi îl pune jos în fața ușilor împărătești, în semn că este închinat Domnului, de unde îl ridică nașul sau mama. De obicei, partea aceasta din urmă a îmbisericii preoții o fac îndată după slujba botezului, deoarece îmbisericirea nu se poate face decât pruncului deja botezat.

O altă ierurgie este cea numită *dezlegarea (ridicarea) cununiilor*, adică rugăciunea care se citește mirilor a opta zi după cununia religioasă, când vin la biserică, despre care am vorbit la slujba tainei Cununii (vezi Lecția a XXIII-a).

b. Ierurgii în legătură cu unele împrejurări deosebite din viața credincioșilor.

Tedeumul (Doxologia).

Tedeumul sau Doxologia este o ierurgie care are ca scop a chema ajutorul lui Dumnezeu în diferite împrejurări din viața credincioșilor, precum și de a mulțumi pentru binefacerile primite de la El, cum învață și Sf. Apostol Pavel: «*Să faceți rugăciuni, cereri, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii, pentru conducători și pentru toți*

care sunt în înalte dregătorii, ca să petrecem viață pașnică și liniștită, întru toată cuvioșia și buna-credință, că aceasta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru» (I Tim. II, 1-3). Pe temeiul acesta Biserica a rânduit rugăciuni pentru toate împrejurările vieții. Așa, de ex., pentru începerea anului școlar la instituțiile de învățământ teologic, pe lângă sfințirea apei, cu care se stropesc sălile de clasă și întreaga școală, se face și Tedeum, cerându-se de la Dumnezeu să reverse în mintea tinerilor darul înțelepciunii și priceperii învățăturilor.

Se mai face Tedeum și la aniversări, sărbători naționale, zile importante din viața bisericească, la vizita ierarhilor în eparhie, la zile onomastice și la împlinirea a 25 sau a 50 de ani de la căsătorie.

Biserica noastră, prin porunca a V-a ne îndatorează să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ocârmuitori, adică atât pentru dregătorii lumești, cât și pentru conducătorii bisericești. De aceea se face Tedeum pentru sănătatea episcopului locului, mai ales la aniversarea zilei sale onomastice sau de naștere, ori la împlinirea unui număr de ani de rodnică păstorie, la deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod, ca și la marile aniversări din viața și activitatea Patriarhului nostru, în calitate sa de Întâistătător al întregii Biserici Ortodoxe Române.

Cuvântul *Tedeum* vine de la cântarea intitulată: «Te Deum laudamus», adică: «Pe Tine, Dumnezeule, Te laudăm», alcătuită de episcopul Niceta de Remesiana (330-414?), cântare care se cântă la sfârșitul acestei slujbe, fiind înlocuită uneori cu Doxologia din slujba Utreniei.

Rânduiala slujbei Tedeumului constă din ectenii de mulțumire pentru binefacerile primite, tropare, Apostol, Evanghelie și o rugăciune alcătuită în acest scop. La sfârșit, după otpust, se face Polihroniul, adică se cântă «Mulți ani trăiască!» pentru conducătorii lumești și cei bisericești, precum și pentru alte persoane, rugând pe Dumnezeu să le dăruiască sănătate și bunăstare întru toate.

c. **Ierurgiile în legătură cu sfârșitul omului.** Biserica noastră a asistat totdeauna pe credincioșii ei, în toate momentele și împrejurările mai de seamă ale vieții lor, de la naștere până la moarte. Ea a întâmpinat cu bucurie nașterea de prunci, a binecuvântat și sfințit căsătoria, s-a bucurat de bucuriile credincioșilor și s-a rugat pentru

ei, i-a împărtaşit cu Sfintele Taine, le-a dat învăţături, în necazuri i-a mângâiat şi îi petrece cu rugăciuni şi cântări până la mormânt, şi chiar după moarte se roagă pentru iertarea păcatelor şi pentru odihna lor netulburată.

Sfârşitul vieţii pământeşti şi trecerea la cele veşnice a unuia dintre cei scumpi şi dragi este pentru toţi oamenii un prilej de întristare şi durere. În această împrejurare Biserica, prin rugăciunile ei, se străduieşte să aducă o rază de mângâiere celor rămaşi în viaţă. Iar pentru cei răposaţi Biserica a rânduit servicii religioase, ca *Panihida*, *slujba înmormântării* şi *cea a parastasului*, care se face după moarte, la diferite termene sau soroace stabilite de tradiţia bisericească.

Pentru îngroparea celor răposaţi, Biserica a făcut o deosebire în ritualul acestei ierurgii. Slujba înmormântării are rânduieli deosebite: una pentru prunci, alta pentru credincioşii laici maturi, alta pentru preoţii şi diaconii de enorie şi alta pentru călugări; iar pentru cei ce sunt îngropaţi în Săptămâna Luminată (Săptămâna Paştilor) există o slujbă unică pentru toate categoriile de morţi.

1) *Înmormântarea pruncilor mai mici de şapte ani.*

Întrucât pruncii mai mici de şapte ani sunt socotiţi nevinovaţi, ritualul înmormântării lor este mai scurt decât cel pentru înmormântarea celor trecuţi de această vârstă.

Biserica se roagă pentru ei ca Dumnezeu să-i odihnească în Împărăţia cerurilor, după făgăduinţa Domnului (Marcu X, 14). Se citeşte Psalmul 90 şi canonul care se referă la copilăria lui Iisus. Se citesc Apostolul (I Cor. XV, 39–46) şi Evanghelia (Ioan VI, 35–39), apoi rugăciunea pentru primirea pruncului în locaşurile îngereşti pline de lumină. Trupul copilului aşezat în sicriu este împodobit cu flori, iar pe margine ard lumânări. Acestea simbolizează nevinovăţia, curăţia pruncului şi lumina în care el se va sălăşlui.

2) *Înmormântarea credincioşilor maturi (de la vârsta de şapte ani în sus).*

După ce trupul mortului este spălat, ca să fie curat înaintea Dreptului Judecător, se îmbracă în haine noi şi se aşază în sicriu. Hainele noi arată că el va învia în haina nestricăciunii. Pe pieptul mortului se pune o cruce sau o icoană, ca semn al credinţei lui în Hristos. Lumânările care ard în sfeşnice lângă sicriu înseamnă lumina dum-

nezeiască a botezului și ne amintesc faptul că sufletul creștinului încă viază, deși trupul s-a dat stricăciunii. În ziua înmormântării, preotul face acasă obișnuitul început, iar apoi cel adormit este condus la biserică, sicriul fiind așezat cu fața mortului spre răsărit, de unde va veni Mântuitorul la sfârșitul lumii.

În biserică se face slujba înmormântării, alcătuită din Catisma a 17-a, canonul morților, binecuvântările, stihirile – idiomele ale celor opt glasuri, Fericiile, Apostol și Evanghelie, după care urmează rugăciunile de dezlegare și iertare. Se face apoi sărutarea mortului, iar la mormânt corpul se acoperă cu un acoperământ, care înseamnă că cei morți în credința lui Hristos se află sub acoperământul și scutului Lui. La mormânt se pune cruce.

3) *Înmormântarea preoților și diaconilor de enorie.*

În primul rând, preotul sau diaconul răposat este așezat pe o rogojină, în semnul smereniei pe care adormitul a avut-o înaintea Stăpânului Hristos. Trupul nu se scaldă, socotindu-se curat, ci se șterge cu un burete muiat în untdelemn, e îmbrăcat în hainele preoțești și după aceea cu veșmintele liturgice ale trepteii respective. Fața mortului se acoperă cu un procovăț nesfințit, iar pe piept i se pune Sf. Evanghelie, ca unul care a predicat învățătura Mântuitorului cuprinsă în ea. Fiind dus la biserică, acolo i se face slujba înmormântării preoților și diaconilor de enorie, care este mai lungă și mai solemnă decât cea pentru credincioșii mireni. Se citesc cinci pericope din Apostol și cinci din Evanghelie, canonul special, rugăciunile de dezlegare, apoi se obișnuiește ca preoții să ocolească biserica cu trupul decedatului, rostindu-se ecteniile pentru morți. După aceea trupul se așază în mormânt.

4) *Slujba înmormântării călugărilor* este adaptată situației speciale a vieții monahilor. Trupul călugărului decedat nu se spală, ci se șterge cu apă caldă, făcându-se cu buretele semnul crucii la frunte, mâini, piept și picioare (genunchi). Se îmbracă în hainele călugărești, fața i se înfășoară cu camilafca, apoi se înfășoară în mantie. Este așezat pe rogojină, ca semn al sărăciei de bunăvoie. Slujba ieromonahilor se face în naos, iar a monahilor simpli în pronaos și este alcătuită din antifoane, cântări diferite, canon, Fericiile, Apostol, Evanghelie și rugăciunile de iertare.

Obiceiul cel vechi prevedea ca monahii să nu fie puși în sicrie, ci așezați direct în mormânt, ca semn al disprețului față de patimile trupului.

Tot slujba înmormântării monahilor se face și la înmormântarea arhierilor, pentru că și ei sunt călugări. Arhiereul se îmbracă în veșmintele arhieresti și în mâini i se pune Sfânta Evanghelie, ca unul care a predicat pe Hristos.

5) *Înmormântarea în Săptămâna Luminată.*

Slujba înmormântării în Săptămâna Luminată are un ritual special, în care răzbate peste tot bucuria pentru învierea lui Hristos, care trebuie să covârșească întristarea și plângerea pentru cei răpoșați. Cântările sunt luate din slujba Învierii. Se cântă Canonul Paștilor, Evanghelia Învierii și apoi rugăciunile obișnuite de dezlegare. În loc de «Veșnica pomenire» se cântă «Hristos a înviat».

După sfârșitul slujbei înmormântării de toate categoriile se rostesc cuvântări, fie de preot, fie de altcineva, elogiindu-se activitatea celui dispărut și aducând consolări rudelor.

6) *Ierurgiile de după înmormântare.*

Grija noastră pentru cei morți se arată și prin rugăciunile și slujbele rânduite de Biserică pentru pomenirea lor după înmormântare. Trebuie să pomenim întotdeauna pe cei morți și să ne rugăm pentru ei atât în rugăciunile noastre personale de fiecare zi, cât și prin slujbele și rânduielile așezate de Biserică pentru aceasta, la soroacele sau datele rânduite. Soroacele de pomenire și rugăciune pentru morți sunt următoarele:

a) La trei zile după moarte, în cinstea Sfintei Treimi și în amintirea Învierii celei de a treia zi a Mântuitorului, care S-a făcut pârga învierii celor adormiți;

b) La 9 zile după moarte, pentru ca răposatul să se învrednicească de părășia cu cele 9 cete îngerești și în amintirea ceasului al IX-lea, când Mântuitorul pe cruce a făgăduit tâlharului raiul, pe care ne rugăm ca și morții să-l dobândească;

c) La 40 de zile după moarte, în amintirea înălțării la cer a Mântuitorului Hristos, pentru ca sufletul celui adormit să se înalțe și el la cer. Se fac apoi pomeniri la 3, 6, 9 luni și la un an după moarte, în cinstea și slava Sfintei Treimi și după obiceiul vechi al creștinilor,

care în fiecare an se adunau la mormintele mucenicilor, socotind ziua morții lor ca zi de naștere a lor pentru viața de dincolo. După 7 ani se socotește că trupul s-a dezlegat cu totul de cele pământești; în mănăstiri este obiceiul să se adune osemintele după acest termen și să fie depuse în criptă sau osuar. Termenul de 7 ani, când se face ultima pomenire, simbolizează cele 7 zile ale facerii lumii.

Slujba care se face pentru pomenirea și iertarea morților după înmormântarea lor se numește *parastas*, care înseamnă a se înfățișa înaintea cuiva, a mijloci, deci este o rugăciune de mijlocire pentru morți. Ca rânduială de slujbă, *parastasul* este o prescurtare a slujbei înmormântării. Partea principală o alcătuiesc rugăciunile de dezlegare și de iertare, citite de preot, urmate apoi de cântarea «Veșnica pomenire».

Parastasul se oficiază în biserică, după slujba Sfintei Liturghii, și apoi se merge la mormânt cu colivă, flori, lumânări și vin, din care se toarnă peste mormântul celui răposat.

O altă rânduială a slujbei *parastasului* este *panihida*, care se oficiază atât în răstimpul dintre moartea și înmormântarea cuiva, cât și după înmormântare, la diferite termene de la moarte, iar în mănăstiri pentru pomenirea de obște a tuturor morților, se face, în fiecare vineri seara sau sâmbătă dimineața. Se mai obișnuiește să se facă pentru morți și «*Sărindarul*», care înseamnă 40 de pomeniri la 40 de liturghii consecutive, precum și *parusia* (prezența), adică amintirea neîncetată a morților, care se face la liturghiile din întregul an bisericesc.

Pentru morți în general, Biserica a instituit zile anume de pomenire, cum sunt *sâmbetele morților*, despre care s-a vorbit la timpurile liturgice (vezi Lecția a 10-a).

LECȚIA A 25-A

IERURGIILE BISERICEȘTI MAI IMPORTANTE

B. IERURGII PRIVITOARE LA LUCRURI ȘI NATURĂ

În afară de ierurgiile care privesc pe credincioși, Biserica a mai rânduit pentru viața religioasă a credincioșilor și alte slujbe de care s-a simțit nevoie. În toate împrejurările mai de seamă ale vieții lor, credincioșii au cerut binecuvântarea Bisericii. Astfel, când a pus temelia casei, când s-a mutat în ea, când a făcut o fântână, creștinul adevărat n-a avut mulțumire sufletească până când aceste lucruri n-au fost mai întâi sfințite și binecuvântate de preot. De aceea Biserica a rânduit și ierurgii privitoare la natura înconjurătoare, în care credincioșii trăiesc și se dezvoltă, precum și la lucrurile de care ei au nevoie pentru viața lor casnică și gospodărească.

Sfîntirea apei sau aghiasma. Este ierurgia cel mai des folosită în viața religioasă, avînd o veche tradiție în Biserica creștină, deoarece apa este elementul natural cel mai necesar pentru viața materială.

Astfel, în *Constituțiile Apostolice* (VIII, 29) sfințirea apei e atribuită Sfântului Apostol Matia: «Despre apă și untdelemn hotărâsc eu, Matia, ca să binecuvinteze episcopul apa și untdelemnul, iar dacă lipsește episcopul, atunci s-o binecuvinteze preotul dimpreună cu diaconul».

Efectele sfințirii apei (ale apei sfințite) sunt arătate și în rugăciunea pentru sfințirea apei din Molitfelnic. Prin stropirea credincioșilor cu apă sfințită se câștigă întărirea sănătății, vindecarea bolilor, depărtarea duhurilor rele. Apa pătrunde și înviorează totul; ea este absolut necesară pentru dezvoltarea vieții organice. Apa sfințită are putere harică spre folosul trupesc și sufletească al credincioșilor. De aceea cu ea se stropesc nu numai credincioșii, ci și casele, țarinele, fântânile și alte multe lucruri. Creștinii o gustă cu multă pietate și o păstrează în casele lor, pentru nevoile lor sufletești, fiind folositoare atât sufletului, cât și trupului.

Sfințirea apei este de două feluri: mică și mare.

a) Cel mai des se oficiază *sfințirea cea mică a apei*, îndeosebi pentru stropirea caselor și a lucrurilor din ele, care odinioară se făcea la fiecare zi întâi a lunii, iar azi la anumite date, ca de ex.: la 1 sept. (începutul anului bisericesc), la Izvorul Tămăduirii (Vineri în Săptămâna Luminată), la 1 august (Scoaterea lemnului Sfintei Cruci și începutul Postului Sfintei Marii), miercurea și vinerea în Postul Mare, la hramuri și sfințiri de biserici, în unire cu Maskul, cu Tedeum-ul și cu înmormântarea, cu prilejul sfințirii caselor noi, ori la mutare în casă nouă etc.

Partea principală din slujba Aghiasmei mici este rugăciunea de sfințire a apei, în cursul căreia preotul afundă cele trei degete ale mâinii drepte în semnul Sfintei Cruci în vasul cu apă, rostind epicleza: «Și acum, Stăpâne, trimite harul Preasfântului și de viață făcătorului Tău Duh, Care sfințește toate, și sfințește apa aceasta», formulă pe care preotul o repetă de trei ori. În popor, sfințirea apei făcută în casele credincioșilor se mai numește și «sfeștanie».

În Săptămâna Luminată (la Izvorul Tămăduirii) sfințirea apei se face după o rânduială deosebită, în care predomină cântările din slujba Învierii.

b) Sfințirea cea mare a apei (Aghiasma mare) se face numai de două ori pe an: în ajunul Bobotezei (5 ian.) și în ziua Bobotezei (6 ian.), în amintirea botezului Domnului în Iordan, prin care s-au sfințit apele. Rânduiala acestei ierurgii a fost alcătuită de Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului († 638). Preoții de enorie o fac de obicei numai în ziua Bobotezei, după Liturghie, fie în biserică, fie în curtea bisericii. Rânduiala slujbei este alcătuită din cântări în legătură cu praznicul Bobotezei, lecturi biblice (paremii, Apostol, Evanghelie), ectenie și rugăciunea cea mare pentru sfințirea apei, în cursul căreia preotul afundă mâna dreaptă în apă, făcând semnul Sfintei Cruci cu ea, și rostind formulele de sfințire. Apoi se cântă troparul «În Iordan botezându-Te Tu, Doamne...», în timp ce preotul stropește cu apă sfințită în cele patru puncte cardinale și apoi botează cu apă sfințită pe credincioși.

Cu apa sfințită în ajunul Bobotezei preotul merge și botează (adică stropește) casele credincioșilor, cântând troparul «În Iordan botezându-Te Tu, Doamne...», iar din apa sfințită în însăși ziua praznicului credincioșii își iau acasă și o păstrează în loc curat și cuviincios tot anul, bând dintr-însa pe nemâncate în diferite zile și la diferite împrejurări sau nevoi.

Sfințirea bisericii. Este o slujbă solemnă, care își are temeiul în Vechiul Testament, și anume în sfințirea Cortului Mărturie și a templului lui Solomon din Ierusalim (vezi Ieș. XL și III Regi VIII).

Sfințirea locașurilor de cult la creștini este foarte veche, însă începând cu secolul al IV-lea ea se făcea cu mare solemnitate, după cam spune istoricul Eusebiu al Cezareei în *Istoria Bisericească* (cartea a X-a, cap. III, IV), descriind sfințirea marii biserici din Tîr, construită pe vremea lui de episcopul Paulin. Săvârșitorul acestei ierurgii este episcopul; numai în cazul când nu poate merge episcopul însuși sfințirea unei biserici poate fi făcută de un delegat al său, împuternicit în chip special pentru aceasta (un vicar, consilier, inspector etc.).

Biserica Ortodoxă are o rânduială specială pentru punerea temeliei unei biserici și alta pentru sfințirea sau «târnosirea» ei, când zidirea e terminată. La punerea temeliei bisericii momentul cel mai însemnat e alegerea locului unde va fi Sfânta Masă. După ce s-au

citit mai multe rugăciuni, se ia o piatră și făcând cu ea semnul Sfintei Cruci, arhiereul o pune în temelie, rostind cuvintele: «Întemeiatu-o-a pe dânsa Cel Preaînalt, Dumnezeu în mijlocul ei, și nu se va clătina; ajuta-va ei Dumnezeu de dimineată până în dimineată». Apoi arhiereul înfige o cruce de lemn pe locul unde va fi Sf. Masă și roagă pe Dumnezeu ca să binecuvinteze și să sfințească locul acesta cu lucrarea cinstitiei și de viață făcătoarei Cruci. Ceremonia se termină cu sfințirea apei, cu care se stropește tot locul unde se va zidi biserica.

Slujba sfințirii bisericii. Se începe la Vecernia din ajun, când arhiereul pune sfintele moaște de la biserica veche (dacă există) pe discul cel nou și după ce le acoperă cu steaua și cu Aerul le așază pe Sf. Masă a bisericii celei noi și cădește Sf. Masă împrejur. Ceremonia sfințirii bisericii are ca centru sfințirea Sfintei Mese, care este locul cel mai important și mai sfânt al bisericii.

Înainte de a începe slujba sfințirii bisericii, se face sfințirea mică a apei, cu care se stropește altarul, toată biserica, sfintele vase etc. După aceasta arhiereul binecuvintează materiile pentru aromate, care încep a se pregăti, împreună cu apa caldă pentru spălarea Sfintei Mese. Arhiereul se îmbracă cu toate veșmintele și ia sfintele moaște, cântându-se troparul «Sfinților mucenici...». Se ocolește de trei ori biserica cea nouă și preoții stropesc cu agheasmă zidurile exterioare ale bisericii, iar arhiereul zice: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor». Sfintele moaște se pun pe un tetrapod, iar arhiereul citește rugăciunea prin care roagă pe Dumnezeu ca să întărească noul locaș și să învrednicească pe credincioși a-l aduce într-însul cântări de laudă. Ușile fiind închise, arhiereul rostește cuvintele din Psalmul 23, 7-8: «Ridicați, căpetenii, porțile voastre și vă ridicați porțile cele veșnice și va intra Împăratul slavei. Cine este acesta, Împăratul slavei? Domnul cel tare și puternic, Domnul cel tare în război».

Urmează acum solemnitatea sfințirii Sfintei Mese. Se așază sfintele moaște în piciorul Sfintei Mese și se toarnă peste ele Sf. Mir; arhiereul se îmbracă într-o cămașă curată, se așază piatra de deasupra Sfintei Mese, pe care arhiereul o spală cu apă caldă și săpun, ajutat de preoți. Se șterge bine și se toarnă pe ea vin amestecat cu apă de trandafiri, simbolizând ungerea cu care femeile au pregătit

pe Mântuitorul pentru înmormântare (Matei XXVI, 12), sau curgerea sângelui și apei din coasta Mântuitorului. Urmează îmbrăcarea Sfintei Mese, fiecare îmbrăcăminte fiind stropită cu apă sfințită. Apoi pe Sf. Masă se așază: sf. antimis, Sf. Evanghelie, Sf. Cruce, chivotul, sfeșnicele etc. După aceasta arhiereul dezbracă cămașa și sfințește altarul și toată biserica, prin ungerea pereților cu Sf. Mir. După ce a terminat ungerea, arhiereul citește o rugăciune prin care se cere ca Dumnezeu să umple biserica din nou zidită de mărirea Lui, și jertfelnicul ei să-l arate ca pe Sfânta Sfințelor.

Este obiceiul ca la sfârșitul slujbei sfințirii, credincioșii să intre în sf. altar și să treacă prin fața Sfintei Mese, sărutând: Sf. Masă, Sf. Evanghelie, Sf. Cruce și mâna arhiereului. După aceasta urmează slujba Sfintei Liturghii.

Tot după același ceremonial se sfințește biserica dacă a fost pângărită de păgâni sau de eretici, ori dacă la reparația bisericii a fost mișcată din loc Sf. Masă. Mai există și *o rânduială a sfințirii mici a bisericii*, destinată să se facă după o reparație a bisericii prin care nu s-a atins Sf. Masă. Sfințirea se face atunci prin stropirea cu apă sfințită a Sfintei Mese și a îmbrăcămintelor ei.

Aceeași slujbă a sfințirii mici a bisericii se face și atunci când în altar au intrat păgâni care s-au atins de Sf. Masă, de obiectele sfințite, sau în cazul când biserica a fost pângărită de vreo necurăție oarecare sau pătată cu sânge omenesc. Atunci, după sfințirea apei, se citesc anumite rugăciuni pentru deschiderea bisericii, rugăciuni adecvate la împrejurarea respectivă.

Ierurgiile pentru sfințirea vaselor de slujbă și a obiectelor de cult

a) Precum am spus mai înainte, obiectele folosite în biserici pentru săvârșirea cultului, cum sunt: antimisul, crucile, icoanele, sfințele vase, procovețele, veșmintele preotești, baptisteriul sau cristelnița, clopotele și toaca etc., se sfințesc înainte de a fi puse în serviciul cultului. Și în Vechiul Testament se sfințeau obiectele de la Corul Sfânt, iar mai târziu cele de la templu. De aceea la iudei era socotit sfânt nu numai templul, ci și toate obiectele care serveau la

aducerea jertfelor. Tot așa, pentru a face lucrurile necesare pentru slujbă vrednice de întrebuințarea sfântă pentru care sunt hotărâte, Biserica noastră a rânduit anumite ierurgii pe care le săvârșește arhiereul sau preotul prin rugăciuni, cântări, ingenuncheri, binecuvântări și stropirea cu apă sfințită a următoarelor obiecte de cult: crucea, icoanele, cristelnița, prapurile sau steagurile, clopotele, discul, potirul, steluța, copia, vasele pentru vin și apă, acoperămintele liturgice, ripida, anafornița, lingurița și cădelnița. Toate acestea se sfințesc prin rugăciuni rostite de arhiereu sau preot, prin care se cere lui Dumnezeu să le sfințească și să le facă vrednice de întrebuințarea lor. Apoi se stropesc cu apă sfințită, rostindu-se formula: «Se sfințește (vasul acesta) cu harul Sfântului Duh, prin stropirea acestei ape sfințite, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin».

b) Se sfințesc, de asemenea, *veșmintele liturgice* (stiharul, orarul, mânecutele, brăul, epitrahilul, bedernița sau epigonatul, felonul, precum și odăjdiile arhierești: sacosul, omoforul, mantia), chivotul pentru păstrarea Sfintelor Daruri, inditiile (acoperămintele) Sfintei Mese etc.

c) Există, de asemenea, o slujbă deosebită pentru *sfințirea tâmplei sau catapetesmei noi* (deoarece tâmplele de lemn, degradându-se repede, trebuie înlocuite, iar cele noi trebuie să fie sfințite).

d) *Sfințirea antimiselor* se face numai de către arhiereu, de obicei o dată cu sfințirea bisericii, dar se poate face și separat, atunci când este nevoie. Antimisele se sfințesc, ca și meselile altarelor, prin stropirea cu vin roșu, cu apă de trandafir, prin ungerea cu Sf. Mir, folosindu-se pentru aceasta rugăciunile de la sfințirea bisericii.

Toate ierurgiile pentru sfințirea vaselor liturgice și a obiectelor de cult, enumerate până aici, sunt cuprinse în cartea de slujbă pentru sfințirea bisericii, precum și în edițiile mai noi ale Molitfelnicului (1965, 1971 și 1984).

d. **Sfințirea cimitirului nou.** Cimitirul este locul de odihnă al celor răposați. Toate popoarele au avut un cult al morților. După învățătura creștină, cei vii au datoria de a ține o legătură strânsă și plină de pietate cu cei trecuți din această viață. Ei trebuie să se roage pentru morții lor, să facă milostenie și să le îngrijească mormintele, ținându-le în curățenie și sădind flori pe ele. De aceea cimitirul este

socotit ca un loc sfânt. Biserica, luând în considerare legătura dintre cei vii și cei morți, a așezat și o rânduială anumită pentru sfințirea locului destinat pentru cimitire, care, pe scurt, e alcătuită din psalmi, rugăciuni și stropire cu apă sfințită. În cimitirul nou înființat, după ce se îngrădește locul, se așază în mijloc o cruce. Aici se face sfințirea apei și a cimitirului. Sfințirea are loc după citirea rugăciunii: «Prea puternice Dumnezeu, păzitorul sufletelor, apărătorul mântuirii...» etc. Se citește Apostolul și Evanghelia, după care urmează trei rugăciuni scurte, în care preotul se roagă pentru binecuvântarea și sfințirea cimitirului. Urmează troparul «Izvorul tămăduirilor...» și alte trope, iar preotul stropește cu apă sfințită atât crucea, cât și locul de cimitir.

(Slujba aceasta nu se află în Molitfelnicele de azi ale Bisericii Ortodoxe Române, dar preoții o practică, fiind tradusă după Trebnicele, adică Molitfelnicele rutene, de Pr. P. Procopoviciu, într-o broșură cu titlul *Rânduiala slujbei sfințirii cimitirului*, 1942. O găsim, de asemenea, descrisă și în *Liturgica* de V. Mitrofanovici, ed. 1929, p. 876-877).

Întreaga slujbă ne vorbește despre îndurarea lui Dumnezeu față de cei morți, despre moartea și înmormântarea Mântuitorului, precum și despre curățirea și sfințirea locului de odihnă pentru morți, care după sfințire este și trebuie să fie cinstit ca un loc de pietate pentru toți credincioșii.

Tot printr-o ierurgie deosebită se sfințește și crucea de pus pe mormânt (în *Molitfelnicul* de București, 1965, 1971, 1984 și *Panihida*, București, 1967 și 1985).

e. Sfințirea casei și a diferitelor obiecte de folos omului.

Biserica pune sub scutul lui Dumnezeu și al harului tot ce este de trebuință omului pentru viața lui casnică și gospodărească. Dintre lucrurile de acest fel, cea dintâi este casa în care va locui omul. Biserica sfințește casa omului spre a o curăți și feri de tot ce este rău, pentru a o umple de har și binecuvântare. Pentru legătura omului cu casa sa, Biserica are două feluri de rugăciuni:

- a) la punerea temeliei casei și
- b) la intrarea în casa cea nouă.

La punerea temeliei preotul roagă pe Dumnezeu să întărească casa pe piatra cea tare și s-o întemeieze după glasul cel dumnezeiesc al Evangheliei, așa ca să nu o poată strica nici vântul, nici apa, nici altceva, iar pe cei ce vor locui în ea să-i păzească de toată reaua întâmplare.

La intrarea în casa cea nouă preotul se roagă lui Dumnezeu să-i păzească nevătămați pe cei ce vor viețui în ea, să-i ferească de toată stricăciunea, să binecuvinteze locașul lor și să le păzească viața fără băntuială, aducându-le aminte de mântuirea pe care a adus-o Hristos casei lui Zaheu, când a intrat în ea (Luca XIX, 1 și urm.). Apoi se stropesc cu apă sfințită toată casa și lucrurile din ea și din curte.

Prin ierurgii asemănătoare Biserica binecuvintează semănăturile, holdele, grădinile și câmpurile, cerând îndurarea lui Dumnezeu ca deschizând vistieria bunătății Sale, să reverse binecuvântarea Sa peste semănături, vii, grădini și să ferească holdele de toată răutatea oamenilor, de fiare și de tot ce ar aduce stricăciuni.

Astfel de ierurgii se mai săvârșesc *la săparea unei fântâni*, când ne rugăm lui Dumnezeu ca în locul unde se sapă fântâna să ne dăruiască apă limpede destulă și nevătămătoare spre băutură, ca să se mărească numele lui Dumnezeu: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Tot așa se procedează și în alte ocazii din viața particulară ori cetățenească a credincioșilor, ca de ex.: la inaugurarea unui monument, a unei clădiri publice, la lansarea la apă a unei corăbii, și altele.

Aceste binecuvântări se unesc cu sfințirea apei și citirea unor rugăciuni speciale, după care se face stropirea cu apă sfințită ca de obicei.

f. Alte diferite binecuvântări și sfințiri

a) *Biserica a mai orânduit rugăciuni de binecuvântare și sfințire pentru cele dintâi roade ale pământului* (pârga sau primițiile) aduse la biserică drept mulțumire lui Dumnezeu pentru roadele pământului și ale pomilor. Astfel, la 6 august și 14 septembrie se aduc la biserică spre a fi binecuvântați primii struguri și apoi mustul sau vinul cel nou; la Paști se aduc, după obiceiul vechi, și în același scop, pâine (pashă), pește, cărnuri, ouă și brânză, care se împart apoi la sfârșitul slujbei, amintind de agapele sau mesele frățesti de la începutul creștinismului.

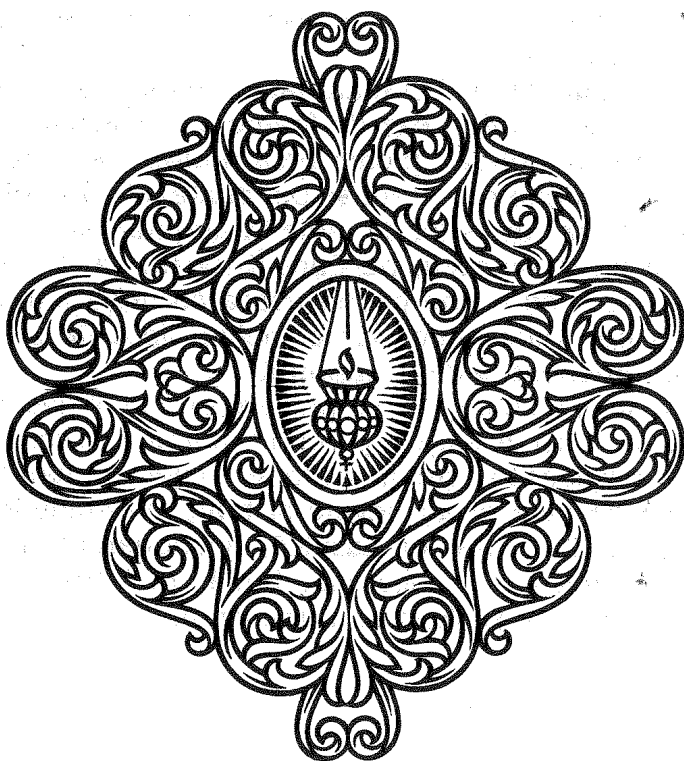
Se aduce de asemenea, mai ales la hramuri de biserici și la zilele sfinților patroni, colivă făcută din grâu, care se binecuvintează, ca și cele amintite mai înainte, cu o rugăciune specială, pe care o găsim în *Liturghier* și care se citește după Rugăciunea Amvonului («Doamne, Căla ce ai plinit toate cu cuvântul Tău...»).

b) Există de asemenea în *Molitfelnic ierurgii pentru alungarea duhurilor necurate*, cum sunt de ex. Molitfele Sfântului Vasile cel Mare, care se citesc de regulă în biserici în ziua Sfântului Vasile (1 ian.), după Liturghie.

Tot spre folosul spiritual și material al credincioșilor ei, Biserica a mai orânduit *rugăciuni în caz de foamete, de secetă, de molimă* (cum erau ciurma și holera), ploaie prea multă, războaie, năvălirea vrăjmașilor și alte nenorociri care se pot abate asupra țării. Prin slujbele care se oficiază în astfel de grele împrejurări se cer îndurarea și milostivirea lui Dumnezeu, pe Care Îl rugăm să nu ia în seamă păcatele noastre și să nu ne pedepsească cu urgia Lui, ci să îndepărteze de la noi toate nenorocirile, bolile, lipsurile și suferințele care fac viața omenească de nesuportat.

Prin toate aceste sfinte slujbe, pe care preoții le găsesc în Molitfelnice ori în alte cărți de slujbă, precum s-a arătat, Biserica este prezentă în viața religioasă a credincioșilor ei, binecuvântând și sfințind toate lucrurile de care ei au nevoie și toate momentele și împrejurările decisive din viața lor casnică, gospodărească, socială și cetățenească, pentru a o face mai bună, mai frumoasă și mai ușoară, spre binele lor și slava lui Dumnezeu.

CUPRINSUL

<i>Lecția I. Noțiuni introductive: Obiectul, scopul, împărțirea materiei și importanța Liturgicii. Literatura liturgică la români</i>	3
---	---

Partea întâi

NOȚIUNI GENERALE DESPRE CULT

<i>Lecția a 2-a. Originea cultului creștin. Raportul lui cu cultul Vechiului Testament, istoria și evoluția lui</i>	11
<i>Lecția a 3-a. Esența (originea) și formele de exprimare ale cultului religios în general. Trăsăturile caracteristice ale cultului creștin-ortodox</i>	17
<i>Lecția a 4-a. Termenii sau factorii cultului. Cult de adorare (latrie) și cult de venerare. Scopurile sau funcțiile cultului divin ortodox ...</i>	23

Partea a doua

PERSOANELE LITURGICE (SĂVÂRȘITORII CULTULUI)

<i>Lecția a 5-a. Treptele clerului și funcțiile lor în cult</i>	31
<i>Lecția a 6-a. Treptele clerului inferior în Biserica Veche și în Biserica ortodoxă de azi. Rolul credincioșilor laici în cult</i>	36

Partea a treia

TIMPURILE LITURGICE

<i>Lecția a 7-a. Scurte noțiuni despre calendarul bisericesc. Anul bisericesc și împărțirea lui</i>	45
<i>Lecția a 8-a. Despre sărbători în general. Duminica și praznicele împărătești</i>	53
<i>Lecția a 9-a. Sărbătorile Sfinților Îngeri și ale Sfintei Cruci. Sărbătorile Sfinților principali. Sfinții ortodocși români și Sfinții cu moaște la noi în țară</i>	67

<i>Lecția a 10-a. Posturile din cursul anului bisericesc și zilele pentru pomenirile de obște ale morților</i>	80
--	----

Partea a patra

OBIECTELE LITURGICE ȘI LOCAȘURILE DE CULT

<i>Lecția a 11-a. Locașurile de cult. Bisericile ortodoxe, forma și împărțirea lor și obiectele din ele (mobiliierul liturgic). Cimitirele</i>	93
<i>Lecția a 12-a. Pictura bisericească. Tipicul iconografic al picturii din bisericile ortodoxe. Icoanele bisericești</i>	104'
<i>Lecția a 13-a. Obiectele de cult. Simbolismul și întrebuințarea lor</i>	110
<i>Lecția a 14-a. Veșmintele liturgice</i>	123
<i>Lecția a 15-a. Cărțile de slujbă pentru clerici și cântăreți, Lecturile biblice în cult</i>	134
<i>Lecția a 16-a. Materiile întrebuințate în cult. Folosirea și simbolismul lor</i>	144

Partea a cincea

FORMELE DE EXPRIMARE A CULTULUI. SFINTELE SLUJBE

<i>Lecția a 17-a. Cântarea religioasă ca formă de cult. Imnele bisericești, cu diferitele lor forme și denumiri din cărțile de slujbă. Innografi bisericești mai importanți</i>	153
<i>Lecția a 18-a. Slujbele bisericești în general și împărțirea lor. Cele șapte Laude sau serviciul divin zilnic al Bisericii</i>	161
<i>Lecția a 19-a. Sfânta Liturghie. Cele trei liturghii ortodoxe și timpul săvârșirii lor. Rânduiala liturghiilor Sfântului Ioan și a Sfântului Vasile</i>	176
<i>Lecția a 20-a. Explicarea Sfintei Liturghii</i>	187
<i>Lecția a 21-a. Liturghia Darurilor mai înainte sfințite. Scurte lămuriri despre originea, autorul și timpul săvârșirii ei. Rânduiala slujbei</i>	197
<i>Lecția a 22-a. Slujbele sfintelor taine. A: Botezul, Mirungerea, Mărturisirea și Împărtășirea</i>	204
<i>Lecția a 23-a. Slujbele sfintelor taine. B: Cununia, Hirotonia și Maslul ...</i>	219
<i>Lecția a 24-a. Ierurgiile bisericești mai importante. A. Ierurgii privitoare la persoane</i>	230
<i>Lecția a 25-a. Ierurgiile bisericești mai importante. B. Ierurgii privitoare la lucruri și natură</i>	239

ÎN CURS DE APARIȚIE
LA EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Noul Testament cu Psalmii

Studiul Vechiului Testament, pentru seminariile teologice,
de Pr. prof. Nicolae Ciudin

Studiul Noului Testament, pentru seminariile teologice,
de Pr. prof. I. Constantinescu

Predici la praznice împărătești și cuvântări de laudă la sfinți,
de Sfântul Ioan Gură de Aur

Ediția prezentă reproduce textul celei publicate în anul 1984, în conformitate cu programa analitică și îndrumările Sfântului Sinod, fiind acum avizată spre retipărire și revăzută de P. C. Pr. Prof. Dr. NICOLAE NECULA, titularul catedrei de Liturgică și Pastorală a Facultății de Teologie Ortodoxă din București.

Redactor: MARINELA BOJIN
Tehnoredactor: Protos. VARTOLOMEU BOGDAN

Format 16/70x90. Coli de tipar 15 3/4.
Comanda 203

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE
MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Intr. Miron Cristea, nr. 6; 040162, București
Tel.: 4067194; 4067193
Fax.: 3360059